ERGİN NOMER

Vatandaşlık Hukuku

12. BASKI

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
1999

ISBN: 975-368-112-7

Yayınlayan:
FİLİZ KİTABEVİ
Cemal Yener Tosyalı Cad.
No: 113 Vefa/İST.
Tel: 527 07 18
Fax: 219 20 71

Dizgi-Baskı:
FAKÜLTELER MATBAASI
Vefa/ İST.

ÖNSÖZ

Yürürlüğe girdiği 22 Mayıs 1964 tarihinden bu yana, Türk Vatandaşlığı Kanunu çeşitli değişikliklere uğramıştır. Türk Vatandaşlığı Kanununa, ilk olarak, 3540 sayılı ve 20.4.1989 sayılı Kanunla önemli ve o derecede de Türk Vatandaşlığı Kanununun genel sistemini bozan değişiklikler getirilmişti. Daha sonra, 3808 sayılı ve 27.5.1992 tarihli Kanunla, Türk vatandaşlık hukukunda on yılı aşkın bir süre içerisinde çok fazla uygulanması ile ağır tenkitleri üzerine çeken, vatandaşlığı kaybedilmesi sebeplerinden biri (m. 25/g), bütün hukukî sonuçlarıyla birlikte, yürürlükten kaldırıldı. 4112 sayılı ve 7.6.1995 tarihli Kanunla da, Türk vatandaşları ile yabancılar arasında, Türkiye'de haklara sahip olbalime bakımından üçüncü bir ara grup meydana getirildi. Bu düzenleme de, gerek vatandaşlık ve yabancılar hukuku ilkeleri gerekse elde etmek istediği gaye yönünden arzu edileni tam olarak yerine getiremedi. Özetle, Türk Vatandaşlığı Kanununda bugüne kadar yapılan değişiklikler, Türk vatandaşlık hukukunda tatmin edici gelişmeler olarak değerlendirilemedi.

Diğer yandan, milletlerarası vatandaşlık hukukunda son zamanlara kadar geçerliliği kabul edilen, 'her şahsın tek bir vatandaşlığı olmalıdır' anlayışının, bir ilke olduğu iddiası artık inanırlığını kaybetmiştir. Bu gelişmeye uygun olarak, hukukî düzenlemelerde de, 'çok (çifte) vatandaşlığın önlenmesi' konusunda, olumlu değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Öncelikle, çifte vatandaşlığın önlenmesinin, 21. Yüzyıla girerken, vatandaşlık hukukunda vazgeçilmez bir hedef olmadığı, aksine, düzenlenmesi gereken bir konu olduğu, Avrupa Konseyine ait 6 Kasım 1977 tarihli Vatandaşlığa Dair Avrupa Sözleşmesi hükümleriyle belirli hâle gelmiştir. Çifte vatandaşlığın önlenmesi tedbirlerinin, en azından belirli kişiler için uygulanmasının doğru olmadığı, haksızlıklara sebep olabileceği anlaşıyı, millî vatandaşlık hukuklarında da kendisine yer bulmaya başlamıştır. Çifte vatandaşlığın önlenmesinde özellikle ısrarlı bir tutum içerisinde olan Federal Almanya Cumhuriyeti, bu konuya ilişkin yeni bir düzenleme getirmek 'zaruretini' ifade ederek, sınırlı bir çerçevede olmak üzere, Almanya'da doğan bir kısım çocukların, belirli bir süre için, çifte vatandaşlığa sahip olabileceklerini kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu sınırlamalarda, 'çok vatnadaşlıktan kaçınma düşüncesinin' dikkate alındığı ifade edilmiş olsa da, önemli olan düzenlemenin Gerekçesinde, 'çifte vatandaşlığın önlenmesinin' vatandaşlık hukuku ilkesi olması değil, fakat 'devlet menfaatinin' gereği olduğu gerçeğinin açık olarak beyan edilmesi idi (Entwurf eines Gesetzes zur Reform des Staatsangehörigkeitsrechts: Begründung, I. Allgemeiner Teil).

Milletlerarası vatandaşlık hukukundaki bu gelişme de dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmiş bulunan Kitabın bu Baskısını da gerekli sürat ve itina ile tamamlamış bulunan Filiz Kitabevi'ne ve sayın İsmet Oruç'a teşekkürü borç bilmekteyim.

1 Kasım 1999 *E.N.*

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KISIM

VATANDAŞLIK HUKUKUNUN GENEL DOKTRİNİ

I. Vatandaşlık 3

1. Genel olarak 3

2. Vatandaşlık Mefhumunun Devletler Hukuku ve İç Hukuk karakteri 13

3. Kavram, nitelik ve muhteva 14

II. Vatandaşlık Hukukunun Kamu Hukuku Karakteri 22

III. Vatandaşlığı Tâyinde Uygulanacak Hukuk (Vatandaşlığın Tâyininde Kanunlar İhtilâfı) 23

1. Prensip 23

2. Prensibin kanunlar ihtilâfı karakteri 25

3. Zaman bakımından 26

IV. Vatandaşlık Hukukunun Önmeseleleri 27

V. Vatandaşlık Hukukunun Müsbet ve Menfî Çatışmaları (Çok Vatandaşlılık ve Vatansızlık) 28

1. Çifte veya çok vatandaşlılık 28

a) Vatandaşlıklardan birinin lex fori'nin vatandaşlığı olması 30
b) Birden fazla yabancı vatandaşlık 33

2. Vatansızlık (Devletsizlik) 35

VI. Tüzel Kişiler, Gemiler ve Hava gemileri 36

1. Tüzel Kişiler 37

2. Gemiler ve Hava Gemileri 38

İKİNCİ KISIM

TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKU

Birinci Bölüm

TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKUNA HÂKİM GENEL PRENSİPLER

I. Vatandaşlığın "Doğum" ile Kazanılması 41

II. Türk Vatandaşlık Hukuku ve Kan ve Toprak Esası 43

1. Tarihçe 43

a) 8 Nisan 1284/23 Ocak 1869 tarihli Tabiiyet-i Osmaniye'ye dair Nizamname (Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi) 43
b) 23 Mayıs 1928 tarih ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu 44

2. 11.2.1964 tarih ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu 44

III. Anayasa ve Türk Vatandaşlığı 46

1. Vatandaşlık anlayışı 46

2. Vatandaşlığın kazanılması 46

3. Vatandaşlığın kaybedilmesi 47

4. Vatandaşlığın teminatı 48

İkinci Bölüm

TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAZANILMASI

I. Genel olarak 49

1. Türk Vatandaşlığı Kanunu 49

2. Türk Vatandaşlığı Kanununun (Vat. K.) sistemi 49

II. Kanun Yolu ile Kazanma 50

1. Nesep 51

A. Doğum 51

a) Baba Türk 51
b) Ana Türk 52
c) Vatandaşlık Kanunu ve Medenî Kanun hükümleri 52
d) Vatandaşlığı Kazanma Anı 53

B. Hal değişikliği 55

a) Sahih olmayan nesep rabıtası 55
b) Nesebin tashihi 56
c) Hüküm 57

C. Evlâd Edinme 57

2. Doğum Yeri (Toprak Esası) 59

3. Evlenme 61

a) Genel olarak ... 61
b) Prensip ... 62
c) Vatansızlığı önleme ... 62
d) Usül ... 63
e) Sonuçları ... 64
f) Şümulû ... 66
g) Evlenme akdi ... 66
h) Evlenme ile kazanılan Türk vatandaşlığının özellikleri ... 68

III. Yetkili Makam Kararı ile Kazanma ... 71

1. "Vatandaşlığa Alınma" (Telsik) ... 71

a) Genel olarak ... 71
b) Hükümleri ... 71

2. Vatandaşlığa alınmanın çeşitleri ... 73

a) "Genel Olarak Vatandaşlığa Alınma" ... 73
b) "İstisnaî Vatandaşlığa Alınma" ... 78
c) "Yeniden Vatandaşlığa Alınma" ... 82

3. Vatandaşlığa alınmada "usûl" ... 83

4. Vatandaşlığa alınmanın sonuçları ... 85

a) Eş bakımından ... 85
b) Çocuklar bakımından ... 85
c) Askerlik mükellefiyeti ... 86

IV. Seçme Hakkı ile Kazanma ... 86

1. Genel olarak ... 86

2. Seçme hakkına sahip olan yabancılar ... 87

3. Sonuçları ... 88

a) Türk vatandaşlığını seçen kişinin eşi ve çocukları ... 88
b) Türk vatandaşlığını seçen kadının çocukları ... 88

4. Seçme hakkının kullanılma şekli ... 89

Üçüncü Bölüm

TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBI

I. Genel Olarak ... 90

1. Türk Vatandaşlığı Kanununun sistemi ... 90

2. Türk Vatandaşlığını Kaybetmenin "Genel Sonucu" ... 91

II. Türk Vatandaşlığının Kayıp Halleri ... 93

A. Sübjektif Hak Olarak Vatandaşlıktan Ayrılma ... 93

1. Evlenme ... 93

a) Hüküm ... 93
b) Sonuçları ... 94

2. Rücû ... 94

a) Şartları 95
b) Usul 95
c) Sonuçları 96

3. Yabancı vatandaşlığı seçme hakkı ile kayıp 96

a) Yabancı vatandaşlığı seçme hakkına sahip Türkler 96
b) Sonuçları 97
c) Usul 98

B. Vatandaşlıktan Çıkma ve Yabancı Vatandaşlığa Geçme İzni 98

1. Genel olarak 98

2. Çıkma 98

a) Şartları 100
b) İzin 102
c) Sonuçları 103

3. Yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanma "çifte vatandaşlık" 103

4. Usul 105

C. Ferdin İradesi Dışında Türk Vatandaşlığının Kaybı 106

1. Genel olarak 106

2. Vatandaşlığa alınmanın iptali 107

a) İptal sebepleri 108
b) İptalin hükmü 110
c) Sonuçları 111

3. Kaybettirme 114

a) Kaybettirme sebepleri 114
b) Sonuçları 123

4. Çıkarma 124

a) Genel olarak vatandaşlıktan "ıskat" 124
b) Çıkarma sebebi 125
c) Şartları 127
d) Sonuçları 128

5. 431 sayılı ve 1340 tarihli Kanun 131

Dördüncü Bölüm

TÜRK VATANDAŞLIĞININ İSPATI VE YARGI YOLU

I. Türk Vatandaşlığının İspatı 133

1. Genel olarak 133

2. Tatbik edilecek hukuk 134

3. Doğrudan doğruya ispat 134

a) Vatandaşlığın kazanılması 135
b) Vatandaşlığın kaybı 137

4. Resmi kayıt ve belgelerle ispat 137

a) Türkiye Cumhuriyeti nüfus sicili kayıtları 139
b) Nüfus hüviyet cüzdanları 139
c) Pasaport ve pasaport yerine geçen belgeler 139
ç) Vatandaşlık ilmühaberleri 140

II. Yargı Yolu 141

1. Vatandaşlık işlerinde mahkeme kararları 141

a) Genel olarak 141
b) Türk hukuk sistemi 142

2. Kazaî kontrol (Danıştay) 144

3. Danıştay dışı yargı organları 147

4. Vatandaşlıkla ilgili mahkeme kararlarının milletlerarası tesiri 149

Beşinci Bölüm

VATANDAŞLIĞIN KAZANILMA VE KAYBEDİLME ANI

Altıncı Bölüm

ANDLAŞMALARA GÖRE VATANDAŞLIĞIN
KAZANILMASI VE KAYBEDİLMESİ

I. Genel olarak 154

II. Türk Andlaşmalar Hukukunda Vatandaşlık 156

1. Arazi terk ve ilhakı 157

2. Ahali mübadelesi 159

Bibliyografya 163

Vatandaşlık Hukuku ile İlgili MEVZUAT 167

Madde İndeksi 213

YALNIZ MÜELLİF İSMİ İLE ZİKREDİLEN GENEL ESERLER*

Aybay, Yurttaşlık (Vatandaşlık) Hukuku, 3. Bası, 1995.

Ayiter, Das Staatsangehörigkeit der Türkei, 1970.

Berki, Devletler Hususî Hukuku, Cilt: I, "Tâbiiyet ve Yabancılar Hukuku", 6. Bası, 1966.

Berki/Ansay/Arat, Devletler Hususî Hukuku ile İlgili Danıştay ve Yargıtay Kararları Cilt I: Tâbiiyet Hukuku (1963-1975), 1975.

Berki/Ergüney, Yabancılar Hukuku ve Kanun İhtilâfları ile İlgili Yargıtay Kararlarının Tahlil ve İzahları, 1963.

Göğer, Türk Tabiiyet Hukuku, 4. Bası, 1979.

Gündüz, Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler-Örnek Kararlar, 3. Baskı, 1998.

Lichter, Die Staatsangehörigkeit nach deutschem und ausländischem Recht (geltendes und früheres Recht nebst Rechtsvergleichung), Zweite Auflage, 1955 ve Dritte Auflage (Lichter/Hofmann), 1966.

Makarov, Allgemeine Lehren des Staatsangehörigkeitsrechts, Zweite Auflage, 1962.

Seviğ (Muammer R./Vedat R.), Devletler Hususî Hukuku (Giriş-Vatandaşlık), Dördüncü Bası, 1967.

Uluocak, Türk Vatandaşlık Hukuku, 1968 (Yeni Bası: 1989).

Unat, Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler - Mahkeme Kararları), 1966.

Unat, Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi, 1966 [Nottebohm Kararı].

* İstifade edilen diğer eser ve makaleler dipnotlarında belirtilmiştir.

KISALTMALAR

AÜD ..... : Ankara Barosu Dergisi
AHFD ..... : Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi
Ann fr dr int ..... : Annuaire français de droit international
Bkz. (bkz.) ..... : Bakınız
C. (c.) ..... : Cilt
CIEC ..... : Commission Internationale de l'Etat Civil (Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu)
Clunet ..... : Journal du droit internatinal prive et de la jurisprudence comprée
D. ..... : Daire
DD. ..... : Danıştay Dergisi
DDGK ..... : Dava Daireleri Genel Kurulu
DDDKK ..... : Danıştay Dava Daireleri Kurulu Kararları
DDK ..... : Dava Daireleri Kurulu
DHH. K. ..... : Devletler Hususî Hukuku Kanunu (2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun)
DKD ..... : Danıştay Kararları Dergisi
DVBl. ..... : Deutsches Verwaltungsblatt
GK ..... : Genel Kurul
İBD ..... : İstanbul Barosu Dergisi
ICJ Report ..... : International Court of Justice Reports
İHFM ..... : İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası
İKİD ..... : İlmî ve Kazaî İçtihatlar Dergisi
IPRax ..... : Praxis des Internationalen Privat-und Verfahrensrechts
JZ ..... : Juristen Zeitung
K. ..... : Kanun
KD ..... : Kararlar Dergisi
M. (m.) ..... : Madde
MHB ..... : Milletlerarası Hukuk ve Milletlararası Özel Hukuk Bülteni
MK ..... : Medenî Kanun
N. (n.) ..... : Not
ÖZÖR ..... : Österreichische Zeitshcrift für öffentliches Recht
RabelsZ ..... : Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht
RG. ..... : Resmî Gazete
RKD ..... : Resmî Kararlar Dergisi
Rz. ..... : Randziffer (Kenar Numarası)
S. (s.) ..... : Sayfa
SBFD ..... : Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi
StAG ..... : Staatsangehörigkeitsgesetz
TBD ..... : Türkiye Barosu Dergisi
TİK ..... : Türk İçhitatlar Külliyatı
UN ..... : United Nations
Vat. K. (VatK) .. : Vatandaşlık Kanunu
Yarg. HGK. ..... : Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
YASA ..... : Yasa Hukuk Dergisi
Yönt. ..... : Yönetmelik

BİRİNCİ KISIM

VATANDAŞLIK HUKUKUNUN GENEL DOKTRİNİ

I. VATANDAŞLIK

1. Genel Olarak

I. Önemi. Vatandaşlık, bir ferdin belirli bir devlete ait bulunduğunu ifade eden bir kavramdır. Yeryüzünde insanların meydana getirdikleri toplumlar, eskiden olduğu gibi bugün de, birbirinden çok farklı ve çok çeşitli kaidelere sahip hukukî düzenlemelerle idare edilmektedir. Fert sahip olduğu vatandaşlık ile bu toplumlardan birinde yerini almaktadır. Bu itibarla bir topluma, bugünkü milletlerarası hukuktaki ifadesiyle bir devlete aidiyeti belirleyen vatandaşlık hâlâ ferde ait bir hukuki özellik (belirti, alamet) olarak önemini korumaktadır. Bu özelliği ile vatandaşlık aynı zamanda bir devletin insanlarını *yabancılardan*, yani başka devletlere ait fertlerden veya hiç bir devlete ait olmayanlardan (vatansızlardan) ayırmaktadır.

> *Ait bulunulan devlette, vatandaşlık vatandaş olan ferdi* ***hak*** *ve* ***mükellefiyetlerinin sahibi*** *haline getirmektedir. Vatandaşlık gerek aile içerisinde gerekse bir meslek icrasında ve ekonomik faaliyete iştirakte ferdin hak ve mükellefiyetlerini ortaya çıkaran bir özellik olarak da görev yapmaktadır. Ayni şekilde, vatandaşlık ferdin, ait bulunduğu devlet içerisinde kamu otoritesine iştirak ve toplum menfaatine hizmette bulunmak hakkını temin eden bir özelliktir. Ferde, ait bulunduğu devlette, topluluğun bir üyesi olarak seçmek, seçilmek ve hâkimiyet hakkına ilişkin vazifeler ifa etmek hakkını vatandaşlık verir. Bunun yanında askerlik mükellefiyeti gibi hizmetlerin yapılması da vatandaşlığın getirmiş olduğu bir mükellefiyettir.*
>
> *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Cumhurbaşkanının sadece Türk vatandaşları arasından seçilebileceğini açık olarak belirtmiştir (m. 101 I). Yine Anayasasının 1 ve 66 ıncı maddelerinden hareketle, "Türk milleti" (m. 80, 81) ile,* ***Türk vatandaşlarının*** *meydana getirdiği topluluğun ifade edildiği anlaşılmaktadır. Böylece vatandaşlık kavramı ile kuvvetlendirilmiş ve hatta eşitlenmiş bir "Millet" anlayışı Anayasa'da kabul edilmiş olmaktadır. Ve nihayet seçme, seçilme ve siyasî faaliyetlerde bulunma hakları (m. 67) ile kamu hizmetlerine girem hakkı (m. 70) sadece Türk vatandaşlarına tanınmış bulunmaktadır. Askerlik hizmeti de her Türk vatandaşı için hem bir hak ve hem de bir görev olarak (m. 72) Anayasa'da yer almıştır.*

Vatandaşlık *devletler hukuku alanında* ise, ferde, hukukî bir şahsiyet olarak milletlerarası hukuk sahasına dahil olabilme imkânını vermektedir. Milletlerarası ilişkilerde, vatandaşlık, vatandaşı olunan

devletin kendi vatandaşlarının haklı menfaatlerini yabancı ülkelerde de korumak hakkını, yani *diplomatik himaye talebinde* bulunmayı temin eden bir özellik olarak kullanılmaktadır.

Vatandaşlık ferdin değişmez bir özelliği değildir. Fert bir toplumdan diğer bir topluma geçebilir. Yani vatandaşlığını ***değiştirerek****, ait bulunduğu devletten ayrılıp, diğer bir devlete ait hale gelebilir. Bu bakımdan vatandaşlık, ferdi, doğrudan doğruya belirten bir tanıtma vasıtası*[1] *olmayıp, sadece şahsın hüviyetini tesbite yarayan bir unsur olarak hizmet görebilir.*

2. *Vatandaşlık Hukuku.* Vatandaşlık hukuku ile vatandaşlığı düzenlemek için istifade edilen tekmil hukukî hükümleri ifade etmekteyiz. Daha açık bir söyleyişle, vatandaşlık hukukundan bahsedildiğinde, vatandaşlığın kazanılmasını veya kaybedilmesini belirli vakıalara ve hukukî hâdiselere bağlayan hukukî hükümler kastedilmektedir. Vatandaşlığın isbatını düzenleyen hükümler de vatandaşlık hukukunun konusuna girebilir[2].

3. *Vatandaşlık Hukukunun Gelişimi.* Vatandaşlık devletin varlığı ile beraber, devletin vazgeçilmez bir unsuru olarak kendisini kabul ettirmiştir. Devletin şahsî maddesini teşkil eden millet, devletin her devirde hukuken de idrak edilmesi gereken sosyolojik bir şartı idi. Ancak ülkeden ülkeye fertlerin hareket serbestisini kabul eden modern anlayışın tesiriyle ilk olarak geçen asırda "devlete ait olanlar" ile "devlete yabancı olanların" durumunu düzenlemek zarureti hissedildi[3]. Gerçekten 18 inci yüzyılın sonralarında ve 19 uncu yüzyılın başlarında vatandaşlık az veya çok genişlikte kanunî bir düzenlemenin konusu olarak ele alındı[4]. Buna bağlı olarak da vatandaşlığın mânası bugünkü hukukî hayatta kullanıldığı şekilde teşekkül etti.

1) Hayatın maddî olaylarını teşkil eden doğum (doğum tarihi ve doğum yeri), belirleyici fizik işaretleri (vücuttaki ben ve lekeler) ve nihayet taşınan isim, ferdi doğrudan doğruya belirten tanıtma vasıtalardır.

2) *Makarov*, s. 5.

3) *Lichter*, 2. Aufl, 1955, s. 1.

4) Daha önce de kanun koyucuların zaman zaman belirli vatandaşlık meselelerine temas ettiğini görmekteyiz. Fakat kanun koyucuların vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesini bütünü ile ele almaları 18 inci yüzyılın sonlarına tesadüf eder. Vatandaşlığın kanunî düzenlenmesinin en geniş şekilde ilk olarak Fransa'da yapıldığını tesbit etmekteyiz (bkz. *Sammlung Geltender Staatsangehörigkeitsgesetze*), Band 29: Das Staatsangehörigkeitsrecht Frankreichs, 1968, s. 11-22). Burada vatandaşlığın düzenlenmesi, Anayasada ve Medenî Kanun kitabında politik haklardan ve medenî haklardan istifade şartı olarak ele alınmıştır. Daha sonra ilk Prusya'da olmak üzere vatandaşlığın müstakil ("autonom") karakteri tanınmıştır. Vatandaşlık statüsü artık belirli hakların kazanılması için aranan alelâde bir şart değildir ve bu haklar dolayısıyla düzenlenmemiştir. Vatandaşlık, kanunî düzenlemenin müstakil bir konusu olmuştur. Öyle ki, vatandaşlık belirli hak ve mükellefiyetlerin şartı olarak nazara alınsa, yani bir ön mesele olarak çözümlenmek gerekse dahi vatandaşlığı müstakillen düzenlemiş olan hukuk kaynaklarının uygulanması mecburiyeti vardır (Bkz. *Makarov*, 8).

Vatandaşlık olayları ve meseleleri, toplumların ilk günden beri meşgul oldukları ve daha çok uzun zaman meşgul olacakları bir konudur. Her toplum, sahip olduğu düzen gereği, kimin kendi hukuk nizamına ait bulunduğu ve kimlerin toplumun kaderinde söz söyleme hakkına sahip olacağı meselelerini çözmek mecburiyetindedir. Bu anlamda vatandaşlık, bir ülkede hâkim olan hukuk nizamına aidiyeti ifade etmektedir. Bu bakımdan vatandaşlık bir şahıs topluluğunun bir ülkede bir hukuk düzenine göre yaşamaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkmış bir kavramdır. Diğer bir söyleyişle, vatandaşlık ilk, çok yeni sayılan "modern devlet" anlayışıyla ortaya çıkmış yeni bir kavram değildir. Vatandaşlık modern devlet anlayışında sadece çok daha belirli çizgilerle açıklık kazanmış bir kavramdır. Bu sebeple eski çağlardaki –devlet rolünü oynayan– toplumlardaki vatandaşlık olay ve meseleleri ile bugünkü modern dünyadaki vatandaşlık olay ve meseleleri mahiyetçe birbirinden farklı değildir. Dün olduğu gibi, bugün de, "millî" bir anlayış içerisinde ele alınan vatandaşlık, bir imtiyaz ve "kader bağı" olarak görülmektedir[5].

4. *Prensipler*. Üzerinde hiç bir ihtilâf bulunmayan devletler hukuku anlayışına göre her devlet, hangi fertlerin kendi vatandaşı bulunduğunu kanunlarıyla tâyin etmek serbestisine sahiptir. Buna karşılık hiç bir devlet diğer bir devletin vatandaşlarını tâyin yetkisine sahip değildir. Aksi halde bu tâyin, diğer devletin hâkimiyet haklarına bir müdahale teşkil eder. Vatandaşlık düzenlemelerinde geniş bir serbestiye sahip olunmasına rağmen her devlet bu düzenlemelerinde "milletlerarası sözleşmeler, milletlerarası tatbikat ve vatandaşlık alanında genellikle kabul edilen prensipler ile ahenkli bulunmaya"[6] dikkat etmelidir. Bugün için bir devletler hukuku kaidesi olarak kabul edilen milletlerarası bir sözleşme hükmünün veya milletlerarası bir teamülün mevcudiyeti kolaylıkla iddia ve kabul edilemez[7]. Bugüne gelinceye kadar, milletlerarası sözleşmelerde yer alan ve vatandaşlık kanunlarının düzenlenmesinde dikkate alınması istenen üç genel prensipten söz edilmekteydi. Bunlar (1) "Her ferdin *vatandaşlığı* olmalıdır", (2) "Her ferdin *tek* vatandaşlığı olmalıdır", (3) "Vatandaşlık ferde *zorla* yükletilmemelidir", şeklinde ifade edilmekteydi. Ancak, milletlerarası alanda vatandaşlık hukukun-

5) Bkz. *Ferid* Zur Kollisionrechtlichen Behandlung von Inlaendern mit zugleich auslaendischer Staatsangehörigkeit, RabelsZ 23 (1958) 498 [508].

6) 1930 tarihli Lahey Milletlerarası Kodifikasyon Konferansının kararlarından olan *"Vatandaşlık Kanunlarının İntibaksızlığından Doğan Bazı Meseleler Hakkındaki Sözleşme"*, m. 1. Ayrıca, vatandaşlık hukuku alanında kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşmesi gayesiyle Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 27 Mayıs 1977 tarihli tavsiye kararları için bkz. *Saknar*, Kadınla Erkek Arasındaki Hukukî Eşitlik İlkesi ve Vatandaşlık Hukuku, İHFM 1-4 (1978) 125.

7) Gerçekten de Devletin kanun koyma serbestisini sınırlayan belirli teamül hukuku kuralları olarak, nesep ve doğum yeri esasları dışında bir devletin aslî vatandaşlık (bu mefhum için bkz. ileride s. 41 vd.) izafe edemiyeceği; yabancı diplomat çocuklarına doğum yeri esasına göre vatandaşlık verilemeyeceği; yabancılara, kendi rıza beyanları olmaksızın, meselâ ülkede gayrimenkul edinmeleri gibi sebeplerle, vatandaşlık yüklenemeyeceği gibi münferit ve sınırlı bazı kuralların varlığından doktrinde tereddütle bahsedilmektedir; bkz. *Unat*, Nottebohm Kararı s. XIV.

daki gelişmeler, vatandaşlık hukuku prensiplerinde önemli değişikliklere sebep olmuştur. Her fert için "tek" vatandaşlık, uygulamada meydana getirdiği güçlükler ve haksızlıklar sebebiyle, "prensip" veya "hedef" olma niteliğini kaybetmiş, özellikle ailede "çifte vatandaşlığın" kabul edilmesi gereği üzerinde durulmuştur. Bugün, milletlerarası vatandaşlık hukukunda geçerli hâle gelen ve "hedef" olarak dikkate alınması gereken prensipler[8] şöylece sıralanabilir:

1. Her ferdin *"vatandaşlığı"* olmalıdır[9];

2. Fert vatandaşlığından *"keyfi"* olarak mahrum edilmemelidir;

3. Vatandaşlık ferde *"zorla"* yükletilmemeli, vatandaşlığını *terke* de zorlanmamalıdır.

Her ferdin 'vatandaşlığı' olmalıdır, prensibi, bir yandan her şahsın bir vatandaşlığa sahip olma hakkını belirler. Diğer yandan "vatansızlık" hallerinin önlenmesi gereğini de ifade eder[10]. Bununla beraber, 'vatansızlık' veya 'vatansızlığın muhafazası' bir hak değildir.

8) Vatandaşlık hukukundaki prensiplere ilişkin gelişmeler, Avrupa Konseyi'ne ait, 6 Kasım 1997 tarihli *Vatandaşlığa Dair Avrupa Sözleşmesi* (European Treaty Series/166) hükümlerinde (Chapter II) yer almıştır.

9) 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin vatandaşlıkla ilgili hükmüne (m. 15) göre, (1) Her ferdin bir vatandaşlığı sahip olma hakkı vardır. (2) Hiç kimse keyfî olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirmek hakkından mahrum edilemez.

30.8.1961 tarihli *Vatansızlığın Azaltılmasına Dair New York-Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin* 7 nci maddesi İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin yukarıda belirtilen 15 inci madde hükmüne atıf yapmak suretiyle, bu hükümde belirtilen hakları, âkit devletler için bağlayıcı hale getirmiştir.

10) "Vatansızlık" veya "çok (çifte) vatandaşlık" özellikle devletlerin vatandaşlık kanunlarında yer alan hükümlerin birbirleriyle çelişmesinden veya uyumsuzluğundan meydana gelir. Şüphesiz gerek "vatansızlık" gerek "çok (çifte) vatandaşlık" devletlerce arzu edilmeyen ve önlenmesi yararlı kabul edilen durumlardır. Nitekim, 30.8.1961 tarihli vatansızlığın azaltılmasına ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve 13.9.1973 tarihli Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair Bern-CIEC Sözleşmesi ve nihayet çok vatandaşlığın azaltılmasına ilişkin 6.5.1963 tarihli Avrupa Konseyi Sözleşmesi bu gayelere hizmet etmektedir.

Vatansızlığın önlenmesi prensibi, bir devletler hukuku kaidesi olma yolunda oldukça mesafe kaydetmiş olmakla beraber, bugün için ancak vatansızların bir vatandaşlık kazanmalarını kolaylaştırmağa hizmet edebilmektedir. Diğer bir söyleyişle, devletlerin vatandaşlığa alma konusundaki yetkilerini sınırlamamaktadır. Aynı şekilde çok vatandaşlığın azaltılması prensibi de vatandaşlığa alma yetkisini kısıtlamamakta veya vatandaşlıktan çıkarma külfeti yüklememektedir. Diğer yandan, devletlerin vatandaşlık verme konusunda sahip olduğu yetkisini, bir devletin yabancı bir vatandaşı o zamana kadarki vatandaşlığından ayrıldıktan sonra ancak vatandaşlığa alabileceği anlamında sınırlayan bir devletler hukuku kaidesi de şüphesiz mevcut değildir. Bu bakımlardan, vatansızlığın veya çok vatandaşlığın önlenmesi prensipleri vatandaşlığın verilmesinde pek etkili olamamaktadırlar. Özetle ifade edilmek istenirse, sözü edilen prensipler, *vatandaşlık vermeme* gibi bir mükellefiyeti devletlere yüklemiş değillerdir.

Yeni bir vatandaşlık kazanılmadan, vatandaşlığın terk edilmesini önleyen bir hüküm, kişinin şahsî hakkını ihlâl etmez. Böyle bir hüküm, kişinin ne anayasal bir temel hakkına ne de devletler hukukuna aykırılık teşkil eder.

Kişinin 'tek' bir vatandaşlığa sahip olması, yani çok (çifte) vatandaşlığın önlenmesi, bugünkü milletlerarası vatandaşlık hukukunda artık bir 'prensip' veya "hedef" değildir. Gerek fikir alanında gerekse vatandaşlık kanunlarında, bir ülke vatandaşlığının kazanılması için, kişinin mevcut vatandaşlığını terk etmesi, aranan bir şart olmaktan çıkmaktadır[10a].

Vatandaşlığın zorla, yani ilgilinin iradesi hilafına yükletilememesi prensibi doğum ile elde edilen vatandaşlık hallerinde söz konusu ola-

---

Vatandaşlık verilmesi konusunda böyle bir zorlama, sadece 30.8.1961 tarihli *Birleşmiş Milletler Sözleşmesi* ile 13.9.1973 tarihli *CIEC Sözleşmesinin* âkit tarafları için mevcuttur. Bu sözleşmeler, vatansızlara, belirli şartlar altında, ülkesinde doğduğu devletin veya ana ve babanın (veya onlardan birinin) ait bulunduğu devletin vatandaşlığının verilmesini talep etme hakkını tanımıştır.

10a) Yürürlükteki devletler hukuku, çok vatandaşlığı yasaklamadığı için (*Hofmann*, [*Saltaş*, Neueste Entwicklungen in der Türkei und Deutschland im Bereich des Staatsangehörigkeits- und Ausländerrecht]: Informationsbrief der Deutsch-Türkischen Juristenvereinigung 1/99, 49) çok vatandaşlığın vatandaşlık kanunlarıyla meydan gelmesine sebep olan bir devlet, devletler hukukuna aykırı hareket etmemiş olur. Mevcut vatandaşlığını korumaya devam eden şahısların vatandaşlığa alınmasını yasaklayan bir devletler hukuku kuralı da yoktur. Bu bakımdan vatandaşlığa alınma, hâlen vatandaşlığına sahip olunan devletin iznine de bağlı tutulamaz (*Dahm*, Völkerrecht, I, 1958, 489). Devletler hukukunun yasaklama getirmediği çok vatandaşlık konusunda, milletlerarası gelişmelerde (Bkz. *Uluocak*, Çifte Vatandaşlığın Önlenmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Son Gelişmeler: MHB 2/87 181 vd.), devlet ile kişi arasındaki ilişkilerde devlet yanında kişinin de önem kazanması (*Breunig*, Zur rechtlichen Problematik der mehrfachen Staatsangehörigkeit: DVBl. 1975, 764), belirli hallerde "çifte" vatandaşlığın kabul edilmesini, devletler için uygun bir çözüm haline getirmeye başlamıştır. Öncelikle, kişilerin, 'tek' vatandaşlık için zorlanması anlayışı terk edilmiştir. Değişik vatandaşlıktaki eşlere ve çocuklarına çifte vatandaşlığın tanınması, ikinci nesil göçmenlere, sahip oldukları vatandaşlıkları terk etmeden, kabul eden devletin vatandaşlığını da kazanabilmeleri ve uzun süreli oturma hakkından yararlanan yabancılara çifte vatandaşlık hakkından yararlanma hakkının verilmesi, üzerinde durulan konular olmuştur. Belçika, Fransa, İtalya, Hollanda, İsviçre, İngiltere gibi, artan sayıda yabancıların yerleşerek hayatlarını devam ettirdikleri Avrupa ülkeleri, vatandaşlık talep eden kişiden mevcut vatandaşlığını terk etmesi şartına, vatandaşlık kanunlarında yer vermekten vazgeçmişlerdir. Son zamanlara kadar çifte vatandaşlığın reddinde ısrarlı olan Almanya ise, devlet menfaati gerekçesiyle sınırlı bir süre için de olsa, belirli şartlarda doğan çocukların çifte vatandaşlığa sahip olmalarını, kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır. Millî vatandaşlık kanunlarındaki bu düzenlemeler yanında, 'çifte vatandaşlığın' reddi yerine, 'çok vatandaşlığın' hukukî düzenleme konusu olarak ele alınması gereği, milletlerarası alanda, 6.11.1997 tarihinde Strasburg'da imzalanan Avrupa Konseyine *ait Vatandaşlığa Dair Avrupa Sözleşmesi* ile kendisini kabul ettirmiştir.

maz. Sonradan kazanılan vatandaşlıklarda kanunlar bu prensibe riayet etmişlerdir[11]. Bu prensibin önemi özellikle ahali mübadelesi ve arazi ilhaklarında ortaya çıkmaktadır.

> *Devletler hukukunda, vatandaşın devleti ile olan vatandaşlık ilişkisinin devamlı olduğu kaide olarak bir kere tesis edildiğinde artık sadece devlet tarafından sona erdirilebileceği kabul edilmektedir. Bu sebeple ferdin vatandaşlıktan çıkma talebinin devletçe kabulünü arayan hukukların devletler hukukuna aykırılığından söz edilemez. Vatandaşlığın kaybı sadece ferde ait şahsî bir mesele olarak görülemez. Bu olay, ferdin olduğu kadar ait olduğu toplumun da menfaatini ilgilendirir. Özellikle sosyalist ülkelerde toplumun menfaati ağırlık kazanır.*
>
> *Bununla beraber, bir şahsın vatandaşlık değiştirme talebinin devletçe* ***keyfi olarak*** *reddini kabul etmeyen 10.12.1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi hükmünün (m. 15) devletler hukuku kaidesi olma yolunda ağırlık kazanmakta olduğu görülmektedir. Aynı ağırlık, şahsın* ***keyfi olarak*** *vatandaşlığından mahrum edilemeyeceği hükmü için de hissedilmektedir. Vatandaşlığı terk şahsın sınırsız kullanılabileceği mutlak bir hak olmadığı gibi, şahsı vatandaşlığından iradesi dışında mahrum etmek de devletin keyfi olarak kullanabileceği bir yetki değildir.*

Bu üç genel prensip yanında, vatandaşlık konusunda kanun koyma yetkisini sınırlayıcı mahiyette olmak üzere hükümetlerce ve yazarlarca ileri sürülen görüşleri şu noktalarda toplamak mümkün olmaktadır: "Diğer devletlerin egemenliğine ve haklarına saygı", "hakkın kötüye kullanılmaması", "hüsnüniyet ilkesi", "makul ölçülere bağlı kalmak zorunluluğu", "milletlerarası toplumun menfaatlerini zedelememek zorunluluğu"[12].

5. Devletler, devletler hukukunca, kimlerin kendi vatandaşı olacağını tayin hususunda serbest bırakılmışlardır. Ancak buna rağmen,

---

11) Vatandaşlığın kazanılması, genel olarak aşağıdaki hallerde şahsın rızası nazara alınmaksızın *kanun gereği* meydana gelmektedir:
(1) doğumda *(aslî vatandaşlık)*;
(2) evlenme, nesep tashihi ve evlâd edinme gibi aile hukukuna ait oluşumlarda *(müktesep vatandaşlık)*;
(3) her devlet bakımından, onun hâkimiyet alanında ikamet eden veya kendi vatandaşından olma vatansızlarda.
Diğer tekmil hallerde vatandaşlığın kazanılması ilgilinin *rızasına* bağlı kalmaktadır. Vatandaşlığın sonradan kazanılması *(müktesep vatandaşlık)*, serbest bir vatandaşlık değişimi olarak meydana gelir. Bu, vatandaşlığın irade beyanı ile kazanılması (option) ve vatandaşlığın vatandaşlığa alınma yoluyla verilmesinde (tetsik) ortaya çıkmaktadır.
İrade beyanı ile vatandaşlık kazanılmasında, nesep, uzun süre o ülkede ikamet etme, aile durumunda değişiklik, ülke toprağında değişiklik; bir topluma ırkî olarak ait olma gibi özellikler (bağlanma noktaları); vatandaşlığa alınmada ise, nesep, aile bağı, ülkede yerleşmiş olma, topluma ırkî olarak ait olma gibi özellikler (bağlanma noktaları) kullanılmaktadır.

12) *Unat*, Nottebohm Kararı, XIV vd.

devletler hukuku vatandaşlık düzenlemesini devletlere *münhasır* bir iç hukuk meselesi olarak da terketmiş değildir. Aksi takdirde, bir devlet diğer bir devletin vatandaşlarını kütle halinde, onların arzuları hilafına, kendi vatandaşlığına alabilir[13] ve sonra da, onlardan beklediği sadakat bağı sebebiyle onlar üzerinde cezaî işlemlere teşebbüs edebilirdi. Yine devlet, milletlerarası yabancılar hukukunun yüklediği mükellefiyetlerden kurtulmak maksadıyla, meselâ ülkede gayrimenkul iktisap etmiş tekmil yabancıları, onların rızası hilafına, vatandaşlığa almayı deneyebilirdi[14]. Bu bakımdan, bir devletin vatandaşlık verirken serbestçe kullanabileceği bazı kriterlerin devletler hukukunda yer aldığı söylenebilir. Bu kriterler kısmen 1930 tarihli Kodifikasyon Konferansından kısmen de henüz kodifiye edilmemiş milletlerarası hukukun örf ve adetlerinden elde edilmektedir. Bu kriterler kullanılır ve özellikle sözleşmelerden doğan mükellefiyetler de ihlâl edilmezse, artık devlet kendisi tarafından verilmiş olan vatandaşlığın diğer devletler tarafından kabul ve saygı görmesini bekleme hakkına sahip olur. Bu kriterler:

a. *Doğum olayı.* Devletler hukuku her devlete, bir şahsın doğumunu, ister kanun gereği isterse ilgilinin rızası hilafına olsun, vatandaşlığın verilmesini gerektiren bir sebep olarak kabul etmek hakkını vermiştir. Burada devletlerin vatandaşlık vermede sahip oldukları serbesti tamdır. Devletler doğum olayına bağlı olmak şartıyla, ister kan veya nesil (jure sanguinis) esasına isterse doğum yeri (jure soli) esasına ve hatta isterse her iki esasa dayalı olarak vatandaşlık vermek hakkına sahiptirler.

Jure soli prensibine göre, devlet, kendi ülkesinde doğan her şahsa, onun ana ve babasının kendi vatandaşı veya yabancı (diplomatlar istisna) olup olmadığına bakılmaksızın– kendi vatandaşlığını verme hakkına sahiptir. Özellikle muhacir kabul eden devletler bu prensibi tercih ederler. Böylece, yabancı muhacirlerin en geç ikinci nesilde en azından vatandaşlık hakları çerçevesinde yerli halkla kaynaşması temin edilmeye çalışılır.

Buna mukabil, muhacir gönderen ülkelerin menfaati, mümkün olduğunca uzun süre hicret eden vatandaşları eski vatanlarına bağlı tut-

13) Bu konuda, meselâ Sovyetler Birliğini, diğer tekmil ülkelerdeki işçilerin ve işçi sınıfının vatanı olarak kabul ederek, Sovyetler Birliği vatandaşlığını bunlara verme çabalarına rastlanmıştır. Ve yine, benzer tarzda, ırkçı bir takım fanatikler Üçüncü Reich zamanında, ülkedeki "şimalî Avrupa ırkından" gelenlerin tamamını vatandaş yapmak istemişlerdir. Ancak gerek Sovyetler Birliği gerekse Almanya, diğer devletlerle büyük ihtilâflara sebebebiyet vereceği gerekçesiyle, bu teklifleri dikkate almamıştır.

14) Bu nevi bir Meksika Kanunu Pinson Olayında Fransız-Meksika İhtilaf Komisyonunca devletler hukukuna aykırı görüldü (*Makarov*, 72, 186).

makta görülür. Bu sebeple jure sanguinis prensibi bu devletlerce tercih edilir. Bu prensibe göre, bir devlet kendi vatandaşlığını, ana veya babasından birinin dahi kendi vatandaşı olması halinde, bir şahsa verebilir. Erkek veya kadının evlilik içi çocuğu, diğer eş yabancı olsa dahi, o devletin vatandaşlığını kazanır. Devletler hukuku, böyle bir vatandaşlığın, ilgililer millî devletleriyle bütün diğer bağlantılarını sona erdirmiş olsalar dahi, nesiller boyunca devam etmesine karşı çıkmamaktadır.

b. *Kadının Evliliği.* Devletler hukukuna göre, bir devletin vatandaşlık hakları çerçevesinde aile birliğini muhafaza maksadıyla, kendi vatandaşı bir erkekle evlenen her kadına vatandaşlığını otomatik olarak vermesi mümkündür. Ancak bu nevi otomatik vatandaşlık veren hükümlerin, anayasa hukuku bakımından garanti altına alınmış bulunan kadın erkek eşitliği ile uyuştuğunu söyleyebilmek kolay değildir. Bu sebeple, bir çok devletin iç hukukları bugün, evlenen kadına bir imtiyaz niteliğinde olmak üzere, talep ettiği takdirde, kocasının vatandaşlığını vermektedir (meselâ Türk Vat. K. m. 5).

c. *Devletin Halefiyeti.* Bir devletin, ülkesinin bir kısmını diğer bir devlete devretmesi gibi, devletler hukukunun tanıdığı bir i l h a k olayında, ilhak eden devlet, ilhak esnasında ilhak edilen ülke parçasında oturmakta olup, halen ülkesi ilhak edilen devletin vatandaşlığına sahip şahıslara kendi vatandaşlığını verme hakkına sahiptir. Buna mukabil, ilhak edilen ülke parçasında oturan üçüncü devlet vatandaşlarına, onların arzusu hilafına, vatandaşlık verilemez. Devletler hukuku bakımından mümkün görülen bir ilhak olayında da otomatik vatandaşlık değişikliği olmamalıdır. Vatandaşlık değişiklikleri, özellikle ilhak edilen ülkede ikamet ve ikamet sürelerinin tespiti bakımından, daima ahdî veya kanunî özel bir düzenlemeye ihtiyaç gösterir.

İlhak eden devletin vatandaşlığının, ilhak edilen ülke ile (meselâ orada doğmuş olmak, ora hukukuna millî hukuku olarak tâbi bulunmak veya orada gayrimenkullere sahip olmak gibi) yakın ilişki içerisinde bulunan ve fakat ilhak esnasında ilhak edilen ülke dışında oturan, ilhak edilen devlet vatandaşlarına da otomatik olarak verilebilip verilemeyeceği ihtilaflıdır. Bu gibi şahısların ilhak eden devletten uzak kalmak arzuları varsa buna saygı gösterilmelidir.

Devletler hukukunun uygulaması, devletin halefiyeti olayında, ilgililerin arzularının, genellikle plebisit yoluyla veya onlara seçme hakkı (option hakkı) tanıyarak dikkate alınması şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak, devletler hukuku, ilhak eden devlete, kendi vatandaşlığını vermek için plebisit yapmak veya seçme hakkı tanımak mükellefiyeti yüklemiş değildir.

Devletler hukukuna aykırı olduğu için hükümsüz kabul edilen bir ilhaka dayandırılarak verilen vatandaşlık geçersizdir. Üçüncü devletlerce dikkate alınmaz. Aynı şey, harp halinde işgal edilen bir ülke halkının vatandaşlığa alınmasında da geçerlidir (1907 İkinci La Haye Barış Konferansında kabul edilen Harp Kanunları ve Âdetleri Hakkında IV. Sözleşme)[15].

d. İrade (Talep). Devletler hukuku, her devletin, bir şahsa vatandaşlık verilmesinde, o şahıs için belirli özellikleri araması hakkını şüphesiz kabul eder. Bu, vatandaşlığa alınanın eşinin ve küçük çocuklarının aile birliğini korumak maksadıyla vatandaşlığa alınmasında da geçerlidir. Özellikle, vatandaşlığa alan devlet, vatandaşlığa alınmayı, vatandaşlığa alınanın hâlen sahip olduğu vatandaşlığı terk etmesine bağlı kılmak mecburiyetinde değildir.

Vatandaşlığa alınan şahsın ilgili devletle karşılıklı bir sadakat ilişkisine girme arzusunu ifade eden eylemler, vatandaşlığa alınma konusunda sarih bir irade beyanı olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple devletler hukuku, devletlerin, serbest arzularıyla devlet hizmetine giren şahıslara, kanun kuvvetiyle kendi vatandaşlığını vermesine karşı çıkmamaktadır.

Milletlerarası Adalet Divanı, Nottebohm Olayında, Liechtenstein'ın, vatandaşlığa yetkili makam kararıyla almış olduğu vatandaşı Nottebohm'u yabancı ülkede himaye etme hakkını reddetmiştir. Olayda, Nottebohm ile Liechtenstein arasında vatandaşlığa alınma esnasında gerçek bir bağlılık ("genuine link", yani ne maddî ne de hissî) görülmemiştir[16]. *Milletlerarası Adalet Divanının bu kararı, milletlerarası örf ve adet hukukuna aykırı görülmüştür*[17].

6. Terminoloji. Kanun koyucular vatandaşlığın kanunî bir tarifini yapmaktan kaçınmışlardır. Bunda, mevcut kanunî bir tarifin gerek kazaî gerekse idarî tatbikatta mahzurlu olacağı fikri hâkim olmuştur. Bununla beraber vatandaşlık kavramının ifade ettiği mâna, özellikle

15) Bu sebeple, İkinci Dünya Harbinde, Almanya tarafından işgal edilen ülkelerde gerçekleştirilen vatandaşlığa alınmalar devletler hukukuna aykırı idi (bkz. *Seidl-Hohenveldern*, Die Staatsbürgerschaft der Volksdeutschen, ÖZÖR 2/1949 30-340).

16) Bkz. ileride s. 33 vd. ve n. 53, 54, 55.

17) Devletin, vatandaşını yabancı ülkede –bugün zaten çok sınırlı hale gelmiş bulunan– himaye edebilme imkânına, belirsizlik taşıyan yeni bir unsur eklenmiş olması sebebiyle, de lege ferenda dahi böyle bir kriterin kullanılması uygun görülmemektedir: Seidl-Hohenveldern, Völkerrecht, 7. Aufl., 1992, Rz. 1330. Ve bkz. *Kantar*, Gerçek Kişilerde Tabiiyetin Gerçeklik İlkesi, İstanbul 1974, 39. Gerçekten de, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, 7.7.1992 kararında (Rs C-369/90, Mario Vicente Micheletti./.Delegacion del Gobierno en Cantabria), çifte vatandaşlığa sahip bulunan bir şahsın, vatandaşlıklarından istediğine istinat edebileceği fikrinden hareketle, ikametgâh ile gerekçelendirilmiş "gerçek" vatandaşlık kavramını reddetti.

Avrupa ülkelerinde 19 uncu yüzyıldan itibaren kullanılmaya ve yer etmeye başlayan modern terminolojide belirmeye başlamıştır. Gerçekten monarşi ile idare edilen devletlerde uzun süre vatandaşlık hukuku sahasında vatandaş ile hükümdar arasındaki ilişkiden, daha doğrusu vatandaşın hükümdara olan bağlılığından hareketle "Teb'a Hukuku", "Tabiiyet" ve "Teb'a" tabirleri kullanıldı. Bir devlete aidiyeti belirten tâbirlerin vatandaşlık hukuku alanında kullanılması nisbeten yenidir[18]. Bununla beraber, bugün dahi vatandaşlığı belirten tâbirler arasında farklar görülmektedir[19]. Ancak bu farklar terminolojik bir öneme sahip olup, hepsi muhtevaca modern vatandaşlık hukuku anlayışında bir devlete aidiyeti ifade eder.

Türk vatandaşlık hukuku terminolojisinde de aynı gelişmeyi tespit etmek mümkündür. 1284 (1869) tarihli "Tabiiyeti Osmaniye Kanunu" sadece "teb'a" ve "tabiiyet" tâbirlerini kullanmış, buna mukabil 1929 tarihinde yürürlüğe giren 1312 sayılı "Türk Vatandaşlığı Kanunu"nda "tabiiyet" terimi "vatandaşlık" terimi ile birlikte ve tamamen aynı manada yer almıştır. Halen yürürlükte bulunan 403 sayılı ve 11.2.1964 tarihli "Türk Vatandaşlığı Kanunu" ise yalnız "vatandaşlık" tâbirini kullanmıştır.

Türk hukuku yönünden "teb'a" ve "vatandaş" veya "tabiiyet" ve "vatandaşlık" aynı kavramları, aynı manalarla ifade eder. Birinin diğeri yerine kullanılması karışıklığa meydan vermez. Biz, gerek Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında, gerekse Türk Vatandaşlığı Kanununda kullanılan vatandaş ve vatandaşlık tâbirlerini tercih lüzumuna

18) Meselâ, Alman vatandaşlık hukukunda bugün kullanılan ve devlete aidiyeti ifade eden "Staatsangehörigkeit" tâbiri ilk olarak 1 Haziran 1870 tarihinde Bundes– und Staatsangehörigkeitsgesetz'de yer almıştır. Bu kanun Bundes– (daha sonra Reichs–) Angehörigkeit yerine Staatsangehörigkeit tâbirini benimsemiştir. Halbuki daha önceleri hükümdara bağlılığı ifade eden "Untertanenrecht" ve "Untertanenschaft" tâbirleri kullanılmaktaydı. Gerçi bu tâbirlerin yanında meselâ "Indigenat" (yerlilik) veya "Staatsbürgerrecht" (vatandaşlık hakkı) gibi tâbirlerde de kullanılmış ise de bugünkü devlete aidiyeti ifade eden terminolojinin Alman literatüründe 1870'den itibaren yerleştiği kolaylıkla söylenebilir. Fransa'da vatandaşlığın genellikle kabul edilmiş "nationalité" tâbiri ilk olarak Dictionnaire de l'Académie Française'nin 1835 tarihli baskısında yer almıştır. Anglo Amerikan hukuku alanında da "nationality" olarak vatandaşlığın belirtilmesi daha geç zamanlarda olmuştur. 1870 tarihli Naturalisation Act İngiliz hukukunda ilk olarak "declaration of British nationality" veya "certificate of readmission to British nationality" ifadelerine yer vermiştir. Amerika Birleşik Devletlerinde citizen vatandaş idi. Amerikan vatandaşlığı "citizenship" tâbiri ile belirtilmekteydi. 1940 tarihli Vatandaşlık Kanunu ise "Nationality Act" başlığını taşıdı. Nihaeyt 1952 tarihinden beri yürürlükte olan kanun "Immigration and Nationality Act" adını aldı.

19) Bkz. *Lichter*, 2 vd. ve *Uluocak* [1989] 16 vd.

inanmaktayız. Bu arada tabiiyet ve teb'a tâbirlerini de aynı manada olmak üzere kullanmakta mahzur görmemekteyiz[20].

2. Vatandaşlık Mefhumunun Devletler Hukuku veya İç Hukuk Karakteri

Her devlet vatandaşlıkla ilgili hükümlerini bizzat tespit eder. Bu arada vatandaşlık hukukunun devletler hukuku kaynakları sayıca çok azdır. Bununla beraber son yıllarda vatandaşlık mefhumunun iç hukuk karakteri yanında devletler hukuku karakteri üzerinde duran müelliflere rastlanmaktadır. Bu müelliflerin müşterek tarafı, iç hukukta düzenlenen ve iç hukuk karakterine sahip bulunan vatandaşlığın devletler hukukundan takviye almış mefhum olduğu hususunda birleşmeleridir.

Meselâ W e i s, vatandaşlık mefhumunun çifte karakterinden söz etmektedir; vatandaşlık yalnız bir iç hukuk mefhumu değil, aynı zamanda bir devletler hukuku mefhumudur[21]. Biri iç hukukta, diğeri devletler hukukunda yer almış bulunan vatandaşlığın iki mefhumunu birbirinden tefrik eden v a n P a n h u y s, devletler hukuku yönünden önemli bulunan vatandaşlık hakkındaki hükümlerin bizzat devletler hukukunda aranması gerektiğini söylemektedir[22]. W e n g l e r ise, devletler hukukunun gayesi bakımından vatandaşlık ile iç hukukun gayesi bakımından vatandaşlık mefhumunu kesinlikle ayırmaktadır. Ona göre vatandaşlığın kazanılması ve kaybının iç hukuktaki düzenlenmesi genellikle köklerini milletlerarası teamül hukukunda bulan bir yetkinin icrasıdır; bu yetkiye dayanılarak çıkarılan kanunî hükümler, muhtevaları itibariyle, devletler hukukundaki önemleri nispetinde, iç hukuk değil, fakat devletler hukukuna aittirler[23].

20) *Seviğ* (Muammer R./Vedat R.), s. 55 ve devamında tabiiyet karşılığı "uyrukluk" ve teb'a karşılığı "uyruk" kelimelerini kullanmaktadır. Aynı kelimelere vatandaşlık ve vatandaş karşılığı olarak mahkeme kararlarında da rastlanmaktadır. Terminoloji konusunda daha geniş bilgi için bkz. *Göğer*, s. 2 vd.

21) *Weis*, Nationality and Statelessness in International Law. Second edition, 1979, s. 239.

22) *Van Panhuys*, The Rôle Nationality in International Law, Leyden 1959, s. 24 vd., özellikle s. 38.

23) *Wengler*, Betrachtungen zum Begriff der Staatsangehörigkeit: Internationalrechtliche und staatsrechtliche Abhandlungen, Festschrift für Walter Schätzel, 1960, s. 545 ve özellikle s. 548. Diğer taraftan, vatandaşlık hukukunun milletlerarası bir genel amaca sahip olduğundan hareket eden Göğer'e göre. bu genel amaç "milletlerarası sosyolojik gerçeklerden hareketle kişilerin devletler arasında dağılımını sağlamak" şeklinde tarif edilebilir. Müellife göre, vatandaşlık hukukunun mahiyetini tespit edecek olan da genel amaçtır. Bu itibarla, "genel amaç açısından tâbiiyet hukukunun milletlerarası hukukun bir parçası olduğunu iddia etmek mümkündür"; *Göğer*, Devletler Hususî Hukukunun Mahiyeti, AHFD 3-4/1970, 190/191.

Devletler hukukunda bir devlete aidiyeti belirten mefhum olarak vatandaşlık, kazanılması ve kaybı iç hukuk normlarıyla tâyin edilen bir statüyü ifade eder. Bu statüye gerek devletler hukuku, gerekse iç hukuk belirli hukukî neticeler bağlamıştır. Yabancı hukuka uygun olarak kazanılmış olan böyle bir statünün gerçekten bir vatandaşlık olarak kabul edilebilip edilemeyeceği; diğer bir söyleyiş şekliyle, bu statünün vatandaşlığın umumî mefhumu ile birleşip birleşmediği ihtilâf konusu olabilir[24]. Üzerinde durulması gereken nokta, bu umumî vatandaşlık mefhumunun devletler hukukunda mı, yoksa iç hukukta mı tespit edileceği hususudur. Konunun münakaşasına girmeden belirtmek gerekirse, bugün vatandaşlık hukuku alanında genellikle kabul edilen anlayış dikkate alınırsa, düzenlenmesi iç hukuka bırakılmış bulunan vatandaşlık mefhumunu iç hukuka yerleştirmek doğru olur[25].

Vatandaşlığın umumî mefhumu ile ferdin bir devlete aidiyet statüsünü ifade etmiş olmaktayız. Devlet kendi iç hukukunda vatandaşlarını belirli gruplara ayırmış ve her grubu özel bir statüye tâbi tutmuş olsa bile tekmil vatandaşlar; gruplar hiç dikkate alınmaksızın, bu devlete aidiyetleri bakımından müştereк hak ve mükellefiyetlere, yâni aynı statüye sahiptirler.

Vatandaşlığın bu umumî mefhumu yanında belirli gayeler için kullanılan, yâni muayyen bir kanun veya sözleşme manasında vatandaşlık mefhumu mevcuttur. Bu manada "muayyen gayeli" (funktionalle)[26] vatandaşlık, tatbiki emredilmiş olan vak'alarda, istisnaî olarak söz konusu olur[27]. Diğer tekmil durumlarda "umumî" vatandaşlık dikkate alınır.

3. Kavram, Nitelik ve Muhteva

1. Devletin hukuk teorisi içerisinde sahip olduğu bünye, ferdin

24) Meselâ, Milletlerarası Adalet Divanının 6 Nisan 1955 tarihli kararına konu teşkil eden Nottebohm vak'ası; bkz. *Unat*, Nottebohm Kararı, s. 1-5.

25) Aynı manada *Makarov*, 12.

26) "Functional conception of nationality" mefhumu ilk olarak van Panhuys tarafından belirli hale konmuş (*van Panhuys*, 140 vd., 166 vd.), Makarov tarafından benimsenerek işlenmiştir (*Makarov*, 13 vd.).

27) Muayyen gayeli vatandaşlığın gerek iç hukuk mevzuatlarında, gerekse milletlerarası sözleşmelerde misalleri çoktur. Meselâ, Türk vatandaşlık hukukunda "Hilâfetin ilgasına ve Hanedan-ı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti memaliki haricine çıkarılmasına dair" 431 sayılı Kanun; "Lozan'da aktolunan af-fı umumî beyanname ve protokülünde mevzuubahis yüz elli kişilik listede isimleri muharrer eşhasın Türkiye tâbiiyetinden iskatı hakkında" 1064 sayılı Kanun. Ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşmasının vatandaşlıkla ilgili hükümleri. Devletlerin mahkeme tatbikatlarında, hattâ milletlerarası mahkeme tatbikatında da, muayyen gayeli vatandaşlık tesis eden kararlara rastlamak mümkündür; *Makarov*, 17 vd.nda yer alan misallere bakınız.

devletteki ve devlet karşısındaki hukukî durumu anlayışına en geniş şekilde tesir eden bir unsurdur. Dolayısıyla vatandaşlığın hukukî mahiyetini tespitte de bu bünye önemli rol oynar. Vatandaşlık mefhumu üzerinde kanun koyucunun düzenlemeleri özellikle 19 uncu yüzyılda ortaya çıktığı için, vatandaşlığın hukukî mahiyetini izah eden görüşler de oldukça yeni bir tarihe sahiptir. Gerçi mevcut izahlar köklerini hukuk tarihinin derinliklerinde bulmaktadırlar, ancak bunların şekillenmesi ve belirli hale gelmeleri son yarım yüzyılda olmuştur.

Vatandaşlığın niteliğini ve muhtevasını belirli ve herkes tarafından kabul edilecek şekilde ortaya koyan bir kavram anlayışına varılamamıştır. Bu sebeple, gerek millî hukuklarda gerekse devletler hukuku alanında tekmil hukukî münasebetler için geçerli olabilecek bir vatandaşlık tarifi bulunamamıştır. Vatandaşlık kavramı teorik açıklamalar ile anlatılmaya çalışılmakla beraber daha ziyade vatandaşlığın pratik geçerliliği ve sonuçları ile belirlenebilmektedir. Buna göre, vatandaşlık bir fert ile belirli bir devlet (veya devleti teşkil eden insan topluluğu) arasındaki hukukî bir bağlılık olarak ifade edilmekte ve aynı zamanda bir hukukî vasıf (veya hukukî statü) şeklinde görülmektedir.

2. Modern hukuk teorisinde vatandaşlığın hukukî mahiyeti hakkında iki temel görüş temsil edilmektedir. Vatandaşlık ya bir "hukukî münasebet" veya bir "hukukî vasıf (statü)" olarak mütalâa edilmektedir.

Vatandaşlık bir hukukî münasebet olarak belirtildiğinde, bu hukukî münasebetin süjeleri fert ve devlet olmaktadır. Ancak hukukî münasebet olarak vatandaşlığın meydana gelebilmesi, ferdin ilgili vatandaşlığın kazanılma şartlarına uygunluğunu gerektirir. O halde her fert, bu hukukî münasebetin bir süjesi olarak nazara alınamaz. Daha açık bir izah şekliyle, vatandaşlık bir hukukî münasebet olarak kabul edildiğinde, bu hukukî münasebetin bir tarafında muayyen bir devlet vardır. Diğer taraftan ise, vatandaş olabilme özellikleri hukuken tespit edilmiş bir fert yer almaktadır. Hiç şüphe yok ki, vatandaşlık olarak belirtilen hukukî münasebetin doğumu için, bu hukukî münasebetin süjelerinden (taraflarından) biri olan ferdin sahip olması gereken vatandaşlık vasfının da düzenlenmesi zarurîdir.

Vatandaşlığı sadece bir hukukî münasebet olarak gören anlayış, bu vasfın tespitini hukukî münasebetin teşekkülüne dahil bir düzenleme olarak mütalâa eder. Buna mukabil bu vasfın tespiti kendine has bir problem olarak da düşünülebilmektedir. Gerçekten bu problem pozitif hukukta vatandaşlık hukukuna ait özel hükümlerle halledilir. Her vatandaşlık kanunu, hangi şartlar altında bir vatandaşlık vasfının kazanılacağını veya kaybedileceğini tespit eder. İşte, vatandaşlık olarak

yalnız ferdin bu v a s f ı nazara alınırsa, vatandaşlık bir hukukî münasebet olarak görülemez. O zaman vatandaşlık, bu sıfatı taşıyan ile devlet arasındaki ilişkiden meydana çıkan belirli hak ve mükellefiyetlerin bağlandığı hukukî bir vasıf, bir statüdür. Öyle ki, bu hukukî vasıf (statü), ferdi devletle olan münasebetin süjesi yapar.

Statü, evlilik içi veya evlilik dışı çocuğun veya bir aile reisinin hak ve mükellefiyetleri gibi, muayyen hak ve mükellefiyetlerin bağlandığı bir durumdur. Diğer bir söyleyişle, statü, bir şahsın, muayyen hak ve mükellefiyetlerinin şartı olarak nazara alınan ve hukuken tespit edilmiş bir vasfıdır. O halde bu manada vatandaşlık, bir devlete aidiyetin vasfı olarak ortaya çıkar; öyle ki, bu vasfa pozitif hukuk nizamı muayyen hak ve mükellefiyetler bağlamış ve böylece bu hak ve mükellefiyetlerin meydana getirdiği statüyü bu vasfın bir şartı yapmıştır.

Her iki temel görüş de, tek başlarına vatandaşlık mefhumunun mahiyetini tam olarak belirtmekten uzaktır. Vatandaşlığın hukuken düzenlenmiş bir hayat ilişkisi ortaya çıkardığı muhakkak olduğuna göre, bu mefhumu bir hukukî münasebet olarak kabul mecburiyeti âşikârdır. Zira, kaideten hukukî münasebetten bir manada hukuken ele alınmış ve hukuken düzenlenmiş bir hayat ilişkisi anlaşılır. Diğer taraftan, bir hukukî münasebet olarak vatandaşlığın hukukî yapısında temel unsuru, bu hukukî münasebetin süjesi olabilme vasfının kazanılma ve kaybedilmesinin hukukî şartları teşkil eder. Bu vasfın, hukukî neticelerden ibaret hukukî bir statüyü meydana getirdiğinde tereddüt edilemez.

Şu izahat bir sonuca bağlanmak istenirse: Modern hukuk anlayışına uygun olarak vatandaşlığın hukukî mahiyetinin izah ve tarifinde iki unsur dikkate alınmak icap eder. Birinci unsur vatandaşlık mefhumunun ifade ettiği fert ile devlet arasındaki h u k u k î m ü n a s e b e t'tir. Diğer unsur vatandaşlık mefhumunda yer alan ve ferdin hukuken tespit edilmiş vasfı olarak ortaya çıkan h u k u k î s t a t ü'dür. O halde vatandaşlık mefhumunu, hem şekli manasını ve hem de maddî manasını birleştirerek açıklamak[28] zarureti vardır:

28) Her iki anlayışa yer veren bu izah şekli ilk İsviçre doktrininde Kurt Ehrlich tarafından temsil edilmiştir (bkz. *Kurt Ehrlich*. Über Staatsangehörigkeit, zugleich ein Beitrag zur Theorie des öffentlichen Vertrages und der subjektiven öffentlichen Rechte-Zürcher Beiträge zur Rechtswissenschaft. N.F. Heft 22-, Aarau 1930, s. 7 ve 12), daha sonra Makarov tarafından benimsenerek işlenmiştir (bkz. *Makarov*. 19 vd. ve özellikle 27/28). Ayrıca aynı mânada bkz. *Lichter*, 5.

Türk vatandaşlık hukukunda Fransız hukukunun tesiri altında vatandaşlığın tarifi, "ferdi, muayen bir Devlete bağlayan, siyasî ve hukukî bir " b a ğ" olarak yer almıştır; bkz. *Berki*, Devletler Hususî Hukuku, Cilt 1: Tâbiiyet ve Yabancılar Hukuku, 6. Bası, 1966, 15; *Seviğ* (Muammer R./Vedat R.), 55; *Fişek*, Anayasa ve

"Vatandaşlık mefhumu şeklen belirli bir devlete aidiyeti (devletle fert arasındaki hukuki münasebet) belirtmekte ve maddi muhtevası itibariyle ferdin vasfı olarak ortaya çıkan bir hukukî statüyü ifade etmektedir."

Dikkat edilirse bu izah şeklinde vatandaşlığın gerektirdiği belirli hak ve mükellefiyetler, vatandaşlığın lüzumlu unsuru olarak zikredilmemiştir. Bu, vatandaşlık mefhumunun bugünkü modern anlaşıyına uygundur.

3. Vatandaşlık mefhumu önceleri bir devlette sahip olunan hak ve mükellefiyetler yönünden izah edilmekte idi. Vatandaş, diğer şahıslara nazaran farklı birtakım haklara sahip olmakta, buna mukabil bazı mükellefiyetlerin de muhatabı kabul edilmekte idi. Böylece vatandaşlığın ifade ettiği mâna, muhatap olunan hak ve mükellefiyetler yönünden belirtiliyordu[29]. Halbuki, "devlete ait olanlar" ile "devlete yabancı olanları" ayırmak için kullanılan hak ve mükellefiyetlerdeki farklılığı izah metodu bugünkü modern vatandaşlık mefhumuna artık uymadığı gibi, bu farklılığı belirli şekilde ortaya koyabilmek için tekmil hukuk sahasında (âmme hukuku ve hususî hukuk) bir "ring seferi"[30] yapmak icap etmektedir. Zira vatandaşlık mefhumunda bir devlette oturmakta bulunan iki grup insan, yâni yerli ve yabancı arasında, bunların farklı hak ve mükellefiyetlere sahip olmasından hareketle ayırım yapmak isteyen izahlar modern devlet anlayışında yetersiz kalmaya mahkûmdurlar. Modern devlette yabancılar hemen hemen vatandaşlar ile aynı haklara sahip olmaları bir yana, tek tek burada sayılamayacak kadar da mükellefiyetlere sahiptirler. Mükellefiyetler yönünden ancak genel olarak ifade edilebilecek fark, devlete ait olanların devlete karşı sadakat ile mükellef olmaları, yabancılardan ise, sadece kanunlara itaat beklenilmesidir. Modern hukuk devleti anlayışında her iki grup, yâni vatandaş ve yabancı, bulunduğu devletin hâkimiyetine, kanun ve nizamlarına tâbidir.

Vatandaşlık, 1961, 1/2; *Uluocak*, 3; ayrıca bkz. *Göğer*, 6. Türk Hukukunda vatandaşlık mefhumunun statü mânasında önemi üzerinde Uluocak durmuştur; "Vatandaşlık Devletin tek taraflı, egemenlik hakkını kullanarak, şartlarını ve hükümlerini tesbit ettiği bir hukukî statüye dahil olan fertle, arasında kurulan bir hukukî münasebet, bir hukukî bağdır" (*Uluocak*, 8).

29) Meselâ, *Laband*, Staatsrecht des Deutschen Reiches, 2. Aufl., s. 31 de şöyle diyor: "Devlet vatandaşı, devletin hükûmet nüfuz ve iktidarına ait hakların objesidir; devletin irade otoritesi ona karşı müteveccihtir ve onu devlete ait vazifelerin icrası maksadıyla fiiller yapmak veya yapmamak hususunda mükellef kılar." *G. Anschütz* de, Enzyklopädie der Rechtswissenschaft, 7. Aufl, s. 82'de aynı mânada söz etmiştir: "Vatandaşlığın muhtevası devlet karşısındaki hak ve mükellefiyetlerin toplamıdır".

30) *von Seydel*, Bayerisches Staatsrecht, I, 2. Aufl, s. 167.

Bazı müellifler[31], vatandaşlık için gerekli olan hak ve mükellefiyetlerin varlığını yalnız vatandaşlığın devletler hukuku mefhumu için teyit ediyorlar. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, vatandaşlık mefhumunu devletler hukuku karakteri içerisinde izah eden görüşlere sahip olan bu müellifler, hak ve mükellefiyetleri de sadece devletler hukuku açısından belirtmektedirler. Bu hak ve mükellefiyetler yönünden vatandaşlık, diplomatik himaye hakkını doğuran ve ilgili devlete vatandaşını ülkeye kabul mükellefiyeti yükleyen bir mefhumdur.

Gerçekte hangi hak ve mükellefiyetlerin şart olarak vatandaşlık statüsüne dahil olduğu, kabul ettiğimiz manada vatandaşlık mefhumu bakımından önem taşımaz. Gerçi mukayeseli hukuk tetkiki, muayyen hak ve mükellefiyetlerin hukuk nizamlarında vatandaşlığı şart kıldığını göstermektedir; meselâ seçme ve seçilme hakkı, askerlik mükellefiyeti gibi. Ancak bu hak ve mükellefiyetlerden birini vatandaşlığın mahiyetini yapıcı bir unsur olarak kabul etmek vatandaşlık mefhumunun ayrılmaz bir parçası halinde görmek yanlış olur. Çünkü bir devlette yürürlüğe konan her yeni kanun, vatandaşlığa bağlanan hak ve mükellefiyetlerin muhtevasında bir değişi' lik yapabilir. Bu itibarla vatandaşlık mefhumunda m u a y y e n hak ve mükellefiyetlerin yer alması yanıltıcıdır. Muayyen hak ve mükellefiyetler vatandaşlık mefhumunu şekillendirmekte, buna mukabil mefhumun vazgeçilmez unsurunu teşkil etmemektedir. Vatandaşlığı şart olarak kabul eden muayyen hak ve mükellefiyetlerin vatandaşlık mefhumuna ait olmadığında tereddüt etmemek gerekir[32]. Bugün vatandaşlığın mücerret karakteri inkâr edilmez bir gerçek olmuştur.

Bununla beraber, yabancıların oturdukları devlete sadakat bağlı ile bağlı tutulamayacakları dikkate alınırsa, yabancılara seçme ve seçilme hakkının –hatta beledî hizmetlerde dahi– verilmesinin veya askerlik mükellefiyeti yükletilmesinin, vatandaşlık mefhumu ile bağdaşmadığı kolaylıkla söylenebilir. Bu bakımdan, vatandaşlıktan doğduğu iddia edilen, seçme ve seçilme hakkı ve askerlik mükellefiyeti gibi hak ve mükellefiyetler, iç hukuklarda genellikle vatandaşlar için kabul edilen

31) Meselâ, *Weis*, 32 vd.; Wengler, 548 vd., Türk Hukukunda Seviğ, (Muammer R / Vedat R.) 59'da, bu hak ve mükellefiyetleri vatandaşlığın "milletlerarası hukuk bakımından bazı hukukî sonuçları" olarak belirtmektedir: "a) Sadakat borcu ancak vatandaşa ve uyruğa yüklenir; b) Ancak yabancı sınır dışı edilme işlemiyle karşılaşabilir; c) Suçluların iadesi usulü ancak yabancılar hakkında uygulanır; d) Siyasî haklardan ancak vatandaşlar yararlanır; e) Devlet yabancı ülkede genellikle yalnız kendi uyruğunu korur." Ayrıca bkz. *Berki*, 18 ve 19.

32) Aynı mânâda, *Makarov*, 31.

bir hak ve mükellefiyet alanı teşkil etmektedir. Ancak bu hak ve mükellefiyetler, devletler hukuku anlamındaki vatandaşlık mefhumuna aykırı görülse dahi, yabancılar için kısmen de olsa tanınabilmektedir.

4. Vatandaşlık bir fert ile devlet arasındaki bir bağlılık halkası ve onların birbirleriyle olan hukukî ilişkilerinin dayandığı temel olmaktadır. Vatandaşlık hukuku bakımından, iç hukukun vatandaşlığın kazanılması ve kaybı şartları için kabul ettiği vakıa ve hukukî hadiselerin meydana getirdiği hukukî sonuç doğrudan doğruya vatandaşlık ilişkisidir. Ve vatandaşlık, diğer hukuk alanlarında belirli hukukî sonuçların meydana gelmesi veya hak ve mükellefiyetlerin doğması veya talep edilmesi için bizzat bir vakıa unsuru teşkil etmektedir.

Millî hukuk alanında, şekilen aynı olan vatandaşlık, farklı hak ve mükellefiyetlerin taşıyıcısı olma bakımından çeşitlilik gösterebilir. Bu durumun "tam vatandaşlık" ve "sınırlı vatandaşlık" olarak ifade edilmesi mümkündür.

> *Devletler, vatandaşlığa bağlı olduğu kabul edilen hak ve mükellefiyetleri, kendi vatandaşlarının bir bölümü için tamamen veya kısmen sınırlayabilmektedirler. Özellikle müstemlekelerde doğan yerli ahali, devletler hukuku bakımından vatandaşı sayıldıkları Devlette, vatandaşlık haklarından tam olarak istifade edemezlerdi. Bunlar, "ressortissants" (tebaa) olur, fakat "citoyen" (vatandaşlık haklarına sahip vatandaş) olamazlardı. Buna mukabil, Devlet, bu nevi "ikinci sınıf vatandaşlarını" da diğer devletler karşısında himaye edebildiğinden, bunlar devletler hukuku anlamında o Devletin vatandaşı sayılmaktaydılar*[33].

Buna mukabil *devletler hukuku alanında* vatandaşlığın millî hukuk alanındaki çeşitliliği önem taşımaz. Bu alanda, bir şahsın sahip olduğu hukukî durumun vatandaşlık olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği meselesi, bu şahsın belirli bir ülkeye (insan topluluğuna) hukukî bakımdan bağlılığı ile ona bir devletçe verilmiş bulunan vatandaşlık sıfatına bağlıdır. Ve bu durum, bu şahsın yabancı ülkede himayesini temin etmek üzere, bu devletin hak sahibi haline[34] gelmesini de sağlar.

---

33) Büyük Britanya'nın uygulaması bugün kendisine özgü bir nitelik taşımaktadır. Büyük Britanya, Deniz Aşırı ülkelerinde oturanları da Britanyalı olarak kabul etmektedir. Bu statüyü, onlar, bu ülkelerin bağımsızlığından sonra da muhafaza etmektedirler. Buna mukabil, Büyük Britanya'da yerleşme hakkı, Büyük Britanya'da doğum veya uzun süre oturma sebebiyle bu Devletle sıkı bir ilişki içerisinde bulunan Britanyalılar ("patrials") için vardır.

34) *Diplomatik himaye*, vatandaşı yabancı ülkede haksızlığa uğramış bulunan bir devletin, bundan dolayı yabancı devletle doğan anlaşmazlığın *hukukî yollarla* çözümlenmesini temin için başvurduğu milletlerarası bir usul olarak ifade edilmektedir. Vatandaşın, devletinden diplomatik himayede bulunmasını talep edebilmesi hakkı, diplomatik himaye bahşedilmesi devletler hukukuna uygun olduğu ve bizzat devletin menfaatleri ile çelişmediği takdirde, anayasa hukukundan.

Şu halde, devletler hukuku anlamında vatandaşlık herşeyden evvel bir *himaye konusu* olarak önem taşımaktadır. Bu itibarla devletler hukuku anlamında bir vatandaşlığın bulunmaması halinde, verilmiş bulunan vatandaşlık, devletler hukukuna aykırılığı sebebiyle tanınma gerekliliğinden mahrum olur. Böylece bu vatandaşlığa bağlı her türlü diplomatik himaye talepleri geçersiz hale gelir.

> *Devletler hukukunda yer alan vatandaşlık, sadece diplomatik himaye bakımından önemli olmayıp, aynı zamanda iç hukukta da vatandaşlık kavramının kullanılmasında etkili olmaktadır. Bu etki, vatandaşlık kavramının yabancı bir vatandaşlık ile temas etmesi halinde ortaya çıkmaktadır. "Yabancı bir vatandaşlık" söz konusu olduğunda, bu ancak devletler hukuku anlamında bir vatandaşlık olarak anlaşılabilir.*

Türk vatandaşlık hukukunda tek anlamda bir vatandaşlık kavramından hareket edilmiştir. Bu kavram Anayasa ve Türk Vatandaşlığı Kanununda devletler hukukunun kabul ettiği anlamda bir vatandaşlıktır. Diğer bir ifade şekliyle, Türk hukukunda iç hukuk bakımından belirlenen vatandaşlık (Anayasa m. 66), aynı zamanda milletlerarası alanda devletler hukuku anlamında bir vatandaşlığı ortaya koymaktadır.

> *Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci maddesinde (Bend a ve h) yer alan ve Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine sebep teşkil eden yabancı bir devlet vatandaşlığı, devletler hukuku anlamında bir vatandaşlık olarak anlaşılmak gerekir. Zira yabancı devletin hukuk nizamına göre, ilgili şahıs ile yabancı devlet arasında devamlılık gösteren çeşitli bağlılıklar ve oluşumlar söz konusu olabilir. Bunlardan hangisinin bir vatandaşlık olarak görülebileceğini tespit etmek oldukça güç bir olaydır. Bu bakımdan devletler hukuk*

---

devletin görevlerinden, devlet ile vatandaş arasındaki karşılıklı sadakat ilişkisinden çıkarılabilir. Bununla beraber, vatandaşın diplomatik himaye talebi, kamu hukukuna ait subjektif bir hak değildir. Eğer himaye kamunun menfaati ile uyuşmuyor ise himaye borcu mevcut değildir. Himaye teşebbüsü, ancak toplumun menfaatini tehlikeye sokmamak şartıyla yapılabilir. Devletin menfaati ile vatandaşı menfaati arasındaki dengelenme Hükümetin serbest takdirine bağlı bir mesele olmaktadır. Vatandaş bu himayenin bir görev olarak yerine getirilmesini isteme hakkına sahip değildir; bkz. *Doehring*, Die Pflicht des States zur Gewaehrung diplomatischen Schutzes, 1959 s. 126/127.

Devletlerin tatbikatı, devletlerin sadece kendi vatandaşı olan gerçek şahıslar için değil, fakat aynı zamanda şikayetçi devlet ile ilişkisi bulunan tüzel kişiler lehine de diplomatik himayenin kullanıldığını göstermektedir; *Vedross*, Völkerrecht, 1964, s. 314. Ancak bir *tüzel kişinin*, hangi devlete ait olduğunun (vatandaşlığının !) belirlenmesi bakımından devletler hukukuna ait bir kaide mevcut değildir. Bu konuda millî hukuklarda dikkate alınan bağlanma noktaları, genellikle tüzel kişinin "merkezi" (idare veya faaliyet merkezi), tüzel kişiyi kuran veya tesis eden "hukuk nizamı" ve nihayet tüzel kişiye fiilen hâkim olan şahısların "vatandaşlığı" (kontrol prensibi) olmaktadır: bkz. ileride s. 37 vd. Milletlerarası Adalet Divanı'nın, *Barcelona-Traction* olayında (Belgium v. Spain, ICJ Reports 1964. Türkçe tercümesi: *Gündüz*, 574-582) verdiği kararda şu satırlar yer almaktadır: "Geleneksel kural, bir tüzel kişinin diplomatik korunması hakkını, o tüzel kişinin kanunlarına göre kurulduğu ve toprakları üzerinde tescilli bürosunun yer aldığı devlete vermektir... Özellikle, tüzel kişilerin diplomatik korunması alanında, hiç bir kesin "gerçek bağlantı" ölçütü kabul görmemiştir. Uygulanan bu tip ölçütler, görecelî

anlamında bir vatandaşlığın dikkate alınması zaruridir. Bu durumda, devlete ve ülkeye ***sadakat göstermek mükellefiyetini*** *taşımayan bir bağlılığı vatandaşlık olarak nitelemekten kaçınılması gerekli hale gelmektedir.*

Devletler hukukuna ait bir vatandaşlık ile diplomatik himaye hakkı da ayrılmaz şekilde birbirine bağlı bulunmaktadır. Bu hukukî durum, devletler hukukuna ait vatandaşlığın, ferdi devletler hukukuna dahil etmesinin bir sonucu olmaktadır.

> ***Avrupa Toplulukları vatandaşlığı*** *bu bakımdan henüz ne milli hukuklar (devlet hukuku) ne de devletler hukuku anlamında bir "vatandaşlıktır". "Topluluk vatandaşı" olma sıfatı, Topluluğa dahil bir üye devletin vatandaşlığına bağlıdır. Ve üye devletin vatandaşlığına bağlı olarak meydana gelmekte ve onunla birleşmektedir (7.2.1992 t. Maastricht Sözleşmesi, m. 8 I c. 2). Ancak hemen belirtmek gerekir ki, Topluluk vatandaşı olma sıfatı üye devlet vatandaşlığından bağımsız olarak da, tekmil üye devet vatandaşlarını Topluluğun hakimiyet alanı içerisinde, yabancı karşılığı olarak "yerli" yapmaktadır. Ve devletler hukuku ilişkilerinde geniş ölçüde önem kazanmaktadır. Bu durumda, "Topluluk vatandaşı" bugün için bir "statü" niteliğindedir. Bu statü, vatandaşlığın* ***belirtilerini*** *taşımakta ise de, şu anda gerçek bir vatandaşlık değildir.*
>
> *Bugün için sadece, Avrupa Birliği'ne üye devletlerin vatandaşlığında bulunan kişilere ait bir "Birlik Yurttaşlığı" kavramının oluşturulduğundan söz edilebilmektedir. Avrupa Birliği'ne üye devletlerin vatandaşlığında bulunan herkese tanınacak olan bu sıfat, bu kişilere, üye devletler ülkesinde serbest dolaşım ve yerleşme hakkını, mahallî seçimlerde ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde eşit haklarla seçme ve seçilme hakkını, Avrupa Parlamentosu'na dilekçe verme hakkını ve vatandaşlığında bulunduğu üye devletin üçüncü bir devlet ülkesinde temsil edilmemesi durumunda, bir üye devlet diplomatik ve konsolosluk temsilcilerince korunma hakkını kazandırmaktadır*[34a]*.*
>
> *Bugünkü modern devletler hukuku anlayışında vatandaşlık bir ferdin bir devlete aidiyeti olarak ortaya çıkmaktadır. Ve bu aidiyet devletin tekmil üyelerine, devlet otoritesine iştirak dahil olmak üzere, aynı hakları tanır ve bu bakımlardan onları "yabancılardan" ayırır. İşte vatandaşlığın bu vazgeçilmez özelliği, Topluluk vatandaşlığı ile Topluluk üyesi devletler arasındaki ilişkide mevcut değildir. Öncelikle topluluk vatandaşlarının tam bir eşitliği söz konusu değildir. Topluluk içerisinde eşit muameleye tabi tutulmaları kısmen temin edilmiştir. Topluluk vatandaşlarına sadece Topluluğun görevleri çerçevesinde, vatandaşı olmadığı devlet içerisinde eşit muamele hakkı tanınmıştır. Ayrıca devlet olarak teşkilatlanmamış olsa dahi, bir ülkeye aidiyet diplomatik himaye hakkını temin etmekte ise gerçi devletler hukuku anlamında vatandaşlık olarak muamele görebilir. Ancak Topluluk vatandaşları için Topluluğun diplomatik himaye hakkını kullanabilmeleri de söz konusu değildir.*
>
> *Bu bakımlardan, belirli vatandaşlık haklarının ve politik hakların Topluluk vatandaşlarına tanınması ve bir pasaport birliğinin gerçekleştirilmesi*

---

bir özellik taşırlar ve bazen bir devlet ile olan bağlar bir başkası ile olan bağları göre değerlendirilmek zorunda kalınmıştır..." Tüzel kişiden ayrı olarak hissedarların, vatandaşı bulundukları devletlerin diplomatik himaye talepleri hakkında bkz. *Tolunay*, Milletlerarası Hukuk Dersleri, İstanbul 1989, s. 370 vd.

[34a] *Tolunay*, 6 Mart 1995 Tarihli Ortaklık Konseyi Kararı: Milletlerarası Hukuk Açısından Bir Değerlendirme, İHFM 1-2/1995-1996, s. 8.

yoluyla Topluluğun, Topluluk vatandaşlığı sıfatını kuvvetlendirmesi mümkündür ve beklenebilir bir olaydır. Fakat bu durum üye devlet vatandaşlığını ortadan kaldıramadığı sürece Topluluk vatandaşlarına devletler hukuku anlamında bir vatandaşlık kazandıramaz.

II. VATANDAŞLIK MEFHUMUNUN KAMU HUKUKU KARAKTERİ

Hukukî hükümlerin kamu hukuku veya özel hukuk ayırımı içinde mütalâa edilmesi modern hukuk ilminde münakaşalara sebebiyet vermektedir. Bu ayırımın haklılığı üzerinde yapılan münakaşalara girmeden, vatandaşlık hukukunun böyle bir ayırımdaki yerini belirtmek bizim için yeterli olacaktır. Vatandaşlığı düzenleyen hukukî hükümlerin muhteva itibariyle k a m u h u k u k u n a ait olduğundan şüphe etmemek gerekir. Ferdin devlete aidiyetini hukuken düzenleyen vatandaşlık hukuku, konusu bakımından özel hukuk sahasına girmez. Vatandaşlık hukuku bir kamu hukukudur[35].

Vatandaşlığa ait kanunî hükümlerin yer aldığı hukukî kaynaklar bunların kamu hukuku karakterine tesir etmez. Bununla beraber, vatandaşlık hakkındaki hükümlerin medenî hukuk kitaplarında da yer bulması, vatandaşlığın özel hukuk alanına ait olup olmadığı problemini belirli bir ölçüde ortaya çıkarmıştır. Gerçekten de vatandaşlık hükümlerini yüzyılın üzerinde medenî hukuk kitabında taşımış bulunan Fransa'da, bu problemin münakaşaları tatbikat ve doktrinde oldukça uzamıştır. Yerlilik vasfı medenî haklardan tam istifadenin bir şartı olarak nazara alındığında, vatandaşlığın Code Civil'de düzenlenmesi kabul edilmişti. Özellikle Birinci Dünya Harbi süresince, vatandaşlık hukukunun hukukî mahiyeti problemi üzerinde Fransız tatbikatı ve daha sonra doktrini yakından meşgul olmaya başladı. Medenî Hukuk kitabında yer almasına rağmen, vatandaşlık hukukunun kamu hukuku karakteri bu devrede de kesinlikle belirtildi. Ancak "kamu hukuku" tezi yanında, vatandaşlık hukukunun hem kamu hukuku, hem de özel hukuk alanına giren çifte karakteri hakkında ve hattâ sadece özel hukuk karakteri hakkında görüşler de temsil edildi. Bu görüşler 10 Ağustos 1927 tarihli Vatandaşlık Kanununun yürürlüğe girmesi ile tesirini kaybetti. Zira bu kanun, vatandaşlık hukukunun düzenlenmesini Medenî Kanun kitabından almakla, vatandaşlıkla ilgili hükümlerin Medenî Kanunda yer almış olması delilini ortadan kaldırmış oluyordu. Gerçekten de, 10 Ağustos 1927 tarihli Vatandaşlık Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra, gerek tatbikat, gerekse doktrin tedricen artan bir kesinlikle vatandaşlık hukukunun kamu hukuku karakterini belirtmeye başlamışlardır. Fakat çok nadir olmakla beraber, bugün dahi Fransız hukukunda vatandaşlık hukukunun çifte karakterine işaret eden müellifler bulunmaktadır[36].

35) Gerek 1924 gerekse 1961 tarihli Anayasalarımız bakımından vatandaşlık hakkının "Türk Anayasa hukuku bakımından bir kamu hakkı niteliğinde olduğu açıktır." Danıştay 12. D., 4.12.1968 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 35).

36) *Louis Lucas*, La nationalité françoise, s. 9 ve 197; *Battifol*, Droit International Privé, 4. édition 1967, s. 70 (No. 69).

Hakkında şu kısa malûmatı verdiğimiz Fransa yanında, vatandaşlık hükümlerinin Medenî Kanun kitaplarında yer aldığı diğer ülkelerde de – meselâ, İtalya, Belçika ve Lüksemburg'da– vatandaşlık hukukunun kamu hukuku karakteri dikkate alınarak, bu hükümler medenî hukuk kitaplarından alınarak özel kanunların konusu haline getirilmiştir.

Vatandaşlık hukukunun, kamu hukuku karakteri, vatandaşlık hukukuna giren tekmil hukukî müesseselerin kamu hukuku karakterinde olduğu manasına gelir.

Vatandaşlığa alınma olayının kamu hukuku karakterinde tereddüt yoktur. Bununla beraber, vatandaşlığa alınmanın kamu hukuku karakterini izahta iki farklı anlayış karşı karşıya bulunmaktadır. Bir anlayış vatandaşlığa alınma olayında tek taraflı bir hakimiyet fiili (idare hukuku bakımından vasıflandırmada: bir tasarruf) görür. Buna göre vatandaşlığa alınma talebi kayıtsız şartsız bir c o n d i t i o j u r i s manasındadır. Diğer anlayış, vatandaşlığa alınma olayında talep eden ile devlet arasında bir kamu hukuku akti görmek ister. Gerek tasarruf teorisi, gerekse akit teorisi anlayışı vatandaşlığa alınma olayının kamu hukuku karakterinde birleşmişlerdir. Aynı birleşme vatandaşlığa alınmayı, meselâ, iştirake muhtaç idarî fiiller kategorisine dahil eden görüş için varittir[37].

Vatandaşlığın kazanılması veya kaybedilmesi sonucunu meydana getiren ferde tanınmış seçimlik hakkın, yâni belirli bir vatandaşlığın kazanılmasına veya reddine müteveccih hukukî talep hakkının bir sübjektif kamu hakkı olduğunda da tereddüt edilmemektedir[38].

III. VATANDAŞLIĞI TAYİNDE UYGULANACAK HUKUK (VATANDAŞLIĞIN TAYİNİNDE KANUNLAR İHTİLÂFI)

1. Prensip

Vatandaşlığın tâyininde dikkate alınacak hukuk, vatandaşlığı söz konusu olan devletin hukukudur. Bir ferdin belirli bir devletin vatandaşı olup olmadığı, bu devletin hukuk nizamına göre tespit edilir.

Vatandaşlığın tâyininde kullanılan bu prensip, hukuk ilminde istisnasız ittifakla kabul edilmiştir[39]. Sözünü ettiğimiz prensip aslında devletler hukukunda kabul edilmiş bir prensibin vatandaşlık hukukundaki ifadesinden ibarettir. Devletler hukuku, devletlere, diğer bir

37) Bu görüşler için genel olarak bkz. *Makarov*, 160 ve n. 35, 36, 37, 38.
38) Özellikle bkz. *Ehrlich*, Über Staatsangehörigkeit, 1930, s. 119 vd.
39) Bazı devletlerin mahkeme ve idarî tatbikatlarında bu prensipten inhiraflar görülmüştür. Bunlar için bkz. *Makarov*, 171 vd.

devletin vatandaşlığını düzenlemeyi men'etmektedir. Meselâ hiç bir yabancı devlet Türk vatandaşlığını düzenleyemez. Türk vatandaşlığının söz konusu edildiği vak'alarda, söz sahibi yalnız Türk devletidir. O halde, Türk vatandaşlığı ancak Türk hukukuna göre tespit edilebilir. Aynı şekilde Türk hukuku da, yabancı bir vatandaşlığı düzenlemek hakkına ve yetkisine sahip bulunmamaktadır.

Bir ferdin vatandaşlığı iki şekilde halli gereken bir mesele olarak ortaya çıkabilir. Birinci şekilde, ferdin belirli bir devlet vatandaşlığına sahip olup olmadığı ihtilâf konusudur. T, Türk vatandaşlığını kazanmış mıdır, kazanmamış mıdır? Veya A, Alman vatandaşı mıdır, değil midir? Böyle vaz'edilen bir mes'elenin hallinde tatbik edilecek hukuk, zaten ihtilâfın içerisinde yer almıştır. Türk vatandaşlığının kazanılıp kazanılmadığı Türk hukukuna göre, Alman vatandaşlığına sahip olunup olunmadığı Alman hukukuna göre tespit edilir. Yukarıdaki prensibe uygun olarak burada, vatandaşlığı söz konusu edilen devletin hukuk nizamı mes'eleyi halletmektedir.

İkinci şekilde belirli bir devlet vatandaşlığı ihtilâf konusu içinde bulunmamaktadır. Burada mesele şudur: T, hangi devletin vatandaşıdır? Bu mesele belirli bir devlet vatandaşlığı ile de irtibatlı olabilir: T, Türk Devleti vatandaşı değil ise, hangi devletin vatandaşıdır? Veya Türk vatandaşlığı yanında hangi devletin vatandaşlığına da sahiptir? Burada sözü edilen Türk vatandaşlığı ihtilâf konusu içerisinde bulunmamaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan meselenin halli daha zor olmakla beraber, tekrardan yukarıda belirttiğimiz prensibin tatbik edilmesi ile temin edilir. Usul şudur:

İlgili şahsın herhangi bir tarzda bağlantısı bulunduğu devlet veya devletlerin hukuk nizamları nazara alınır. Bu hukuk nizamlarına göre vatandaşlık için önemli olabilen belirli vakıa ve hukukî hâdiseler tespit edilir. Tespit edilen bu nevi belirli vakıa ve hukukî hâdiselerden hareketle söz konusu şahsın vatandaşlığının tâyinine çalışılır. Burada ilk önce ilgili şahsın doğumu nazara alınır. Çünkü vatandaşlığın ilk kazanılma imkânı doğumla başlar. Şahsın doğduğu ülke ve doğum anında ana ve babasının vatandaşlığı araştırılır. Kaideten bu yolla ilgili şahsın jure sanguinis (kan esası) veya jure soli (toprak esası) muayyen bir devlete bağlantısı tespit edilebilir. Böyle bir bağlantı tespit edildiği takdirde, ilgilinin daha sonraki yaşantısında bu devletin hukuk nizamınca vatandaşlığın kaybına sebep olabilecek derecede önemli olan belirli vakıa veya hukukî neticelere muhatap olup olmadığı tetkik edilmelidir. Bu tetkik sırasında, ilgili şahsın, meselâ, hukuken vatandaşlıktan çıkarılıp çıkarılmadığı, yabancı bir devletin

vatandaşlığını kazanıp kazanmadığı, asker kaçağı olup olmadığı, yabancı bir devlet hizmetinde veya yabancı bir devletin askerî hizmetinde bulunup bulunmadığı, ilgili şahsın, bir kadın ise, bir yabancı ile evlilik yapmış olup olmadığı gibi hususlar dikkate alınır. Tekmil bu hususlardan elde edilen sonuçlara göre, doğumla (aslen) kazanılmış olan devlet vatandaşlığının, bu devletin hukukuna göre herhangi bir zaman bölümünde kaybedilip edilmediği tespit edilir. Ancak kesin neticeye henüz ulaşılmış değildir. Ayrıca ilgili şahsın yaşantısı boyunca yabancı bir hukuk nizamının, vatandaşlığını bağladığı belirli vakıa veya hukukî neticelere de muhatap olup olmadığı tetkik edilmek gerekir. Cevaplandırılması icap eden hususlar, yine tekrardan, ilgili şahsın temasa geldiği hukuk nizamının vatandaşlığın kazanılması ile ilgili hükümlerinin muhtevasına göre tespit edilir. Ve meselâ, ilgili şahsın söz konusu yabancı devletin vatandaşlığına alınmadığı, bu devletin bir vatandaşı ile evlilik yapmadığı, bu devletin herhangi bir hizmetinde bulunmadığı gibi noktalar tespit edilir. Şu ana kadar takip edilen usul ile, doğumla elde edildiği tespit edilen vatandaşlığın sonradan kaybedilip edilmemiş olduğu ve kaybedilmiş ise, yeni bir vatandaşlık (müktesep) kazanılmış olup olmadığı anlaşılmış olur.

İlgili şahsın doğumu anında hiç bir devletin vatandaşlığını kazanmamış olduğu, yâni aslen vatansız olduğu da tespit edilmiş olabilir. O takdirde, doğumdan sonraki zaman zarfında elde edilmesi muhtemel (müktesep) vatandaşlığın tespit edilebilmesi için, ilgili şahsın yine yabancı hukuk nizamlarıyla temasını teşkil etmiş olan vakıa ve hukukî hâdiselerin tetkiki gerekir. Bu hukuk nizamlarından biri, bu belirli vakıa veya hukukî neticelerden birine vatandaşlığın kazanılmasını bağlıyorsa, ilgili şahıs bu devletin vatandaşı olarak kabul edilir. Dikkat edilirse, muayyen bir devlet vatandaşlığının söz konusu olmadığı ihtilâflarda da, tatbik edilen hukuk nizamı ilgili şahsın vatandaşlığını tesis eden devletin hukuk nizamıdır.

Belirli bir devlet vatandaşlığının söz konusu olduğu vak'ada bizzat bu devletin hukuk nizamı söz sahibidir. Belirli bir devlet vatandaşlığının söz konusu olmadığı bir vak'ada, vatandaşlık hükümleriyle ilgili şahsı hukuken ihata eden ve onu kendi vatandaşı yapan devletin hukuk nizamı yetkilidir.

2. Prensibin kanunlar ihtilâfı karakteri

Yukarıda izah edilen prensip, kanunlar ihtilâfı hukukuna ait bir prensiptir. Zira, müşahhas bir vak'ada vatandaşlığın kazanılması veya

değiştirilmesi veya kaybedilmesi hakkında hangi devlet hukukunun tatbik edileceğini gösterir[40].

Prensip, yalnız bir devletin kendi hukuk nizamını tatbik alanını değil, fakat aynı zamanda yabancı bir hukuk nizamının tatbik alanı da tespit ettiğinden tek taraflı bir kanunlar ihtilâfı hukuku prensibi olmayıp, iki taraflı bir kanunlar ihtilâfı hukuku prensibidir.

Diğer yandan, vatandaşlık mes'elelerinin düzenlenmesi kamu hukuku alanına ait olduğu için, bu prensip milletlerarası kamu hukukunun bir prensibidir.

Yaptığımız bu tespitle, kamu hukukuna ait kanunlar ihtilâfı prensiplerinin kaide olarak tek taraflı olması esası[41] önemli bir kısıtlamaya uğramış olmaktadır.

3. Zaman bakımından

Bir şahsın vatandaşlığında rol oynayan belirli vakıa veya hukukî hâdiseler, bu vakıa veya hukukî hâdiselerin meydana geldiği zamanda yürürlükte bulunan vatandaşlık hükümlerine tâbi olurlar. Bu bakımdan, vatandaşlık kanunlarının zaman itibariyle tatbik edilmesinde, her vakıa veya hukukî hâdise vukuu anında yürürlükte olan kanuna göre hükme bağlanır. Bu prensibe uygun olarak, mevcut vatandaşlık hükümlerinin, aksi sarih olarak belirtilmediği sürece, kendi yürürlüğünden evvelki vakıa veya hukukî hâdiseleri de içine alacak şekilde tatbik edilmesi mümkün değildir.

Yeni kabul edilen bir vatandaşlık kanunu ile meselâ, evlâdlığın evlâd edinenin vatandaşlığını kazanacağı kabul ediliyorsa, bu hüküm ancak bu kanunun yürürlüğünden sonra yapılan evlâd edinmeler için geçerli olur[42]. Veya meselâ yürürlükteki kanun gereğince vatandaşlıktan iskat edilen şahıs, o kanunu yürürlükten kaldırılan kanunda ayni vakı-

40) Bu prensibin kanunlar ihtilâfı karakterine karşı olan müellifler de mevcuttur. Meselâ, bkz. *Wiethölter*, Einseitige Kollisionsnormen als Grundlage des Internationalen Privatrechts, 1956, s. 96 vd.

41) Bazı müellifler bu esası istisnasız kabul ederler. Meselâ, özellikle *Neumeyer*, Internationales Verwaltunsgrecht, IV, s. 115 vd.; aynı esastan hareket eden *Ernst Isay*, Zwischenprivatrecht und Zwischenverwaltungsrecht: Bonner Festgabe für Ernst Zitelman, 1923, s. 297 vd.'da, önmeselelerin hallinde idare hukukuna ait kaidelerin istinaen iki taraflı olabileceğini de kabullenir. Bir şahsın vatandaşlığının tesbiti *vak'ası Isay'a* göre, önmeselelere yabancı kamu hukukunun tatbikinin bir misalidir. O halde böyle vak'alar için kamu hukukuna ait kanunlar ihtilafı kaidelerinin iki taraflılığı müellifçe kabul edilmiş olmaktadır.

42) Bu konuda bkz. Danıştay 12. D., 28.11.1967 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 4).

anın iskat sebebi kabul edilmediğini ileri sürerek, hakkında alınmış olan iskat kararının kaldırılmasını – hatta bu iskat kararı yürürlükten kalkan kanun zamanında kesinleşmemiş bulunsa dahi[43] – isteyemez.

IV. VATANDAŞLIK HUKUKUNUN ÖN MESELELERİ

Vatandaşlık hukukunun kaideleri de, diğer hukuk kaidelerinde olduğu gibi, bazı hukukî mefhum ve müesseselerden istifade eder. Bu mefhum ve müesseselerin muhtevaları ve neyi ifade ettikleri diğer hukuk kaidelerinin nazara alınmasını zaruri kılar. Meselâ, vatandaşlığın kazanılması, evlilik içi veya evlilik dışı doğuma bağlanmış ise, ilgili şahsın evlilik içi veya evlilik dışı neseb durumu belirli hukukî kaidelerin tatbiki ile tesbit edilebilir. Veya vatandaşlık hukukuna ait bazı sonuçlar, nesebin tashihine bağlanmış ise, nesebin tashihi ancak belirli hukukî kaidelerin tatbiki dikkate alınarak tesbit edilebilecek hukukî bir durumdur. Vatandaşlığa alınmanın şartları arasında belirli bir süre ikâmet aranmakta ise, bu şartın hangi hukuk kaidelerinin tatbiki ile yerine getirilmiş kabul edileceğinin tesbiti gerekir. Misallerin sayısı artırılabilir.

Bu gibi vatandaşlık hukukuna ait önmeselelerin cevaplandırılmasında, önmeseleyi ortaya çıkaran vatandaşlık hukuku kaidesinin ait olduğu hukuk nizamını nazara almak icap eder. Yâni hangi vatandaşlık hukuku tatbik edilmekte ise, önmeseleler de, bu hukukun ait bulunduğu hukuk nizamına tâbi olur. Türk vatandaşlık hukukunu tatbik etmekte isek, bu tatbik sırasında ortaya çıkan önmeseleler de kendi hukukumuza göre cevaplandırılacaktır.

Ancak vatandaşlık hukukunun önmeselelerini teşkil eden hukukî mefhum ve müesseseler farklı hukuk alanlarına ait olabilirler. Bunlar âmme hukuku karakterli (meselâ, devletin iç ve dış güvenliği aleyhine faaliyet) veya hususî hukuk karakterli (meselâ evlenme akti) olabilir. Önmeselenin konusunu teşkil eden mefhum veya müessese âmme hukuku karakterli ise, önmesele, esas meseleye tatbiki gerekli hukukun m a d d i hukuk normlariyle halledilir. Zira ilgili vatandaşlık hukukuna ait kaidelerde kulanılan, meselâ devletin iç ve dış güvenliği aleyhine faaliyet ancak yine aynı hukuk nizamının ceza hukukuna ait kaideleriyle tesbit edilebilir. Buna mukabil önmeselenin konusu hususî hukuk karakterli ise, bu önmeseleyi halletmek için devletler hususî hukuku

43) Danıştay DDGK., 19.9.1969 ve DDK., 2.10.1970 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 36 ve 39).

alanına giren bir problem olması sebebiyle yetkili hukuk nizamının kanunlar ihtilâfı kaideleri dikkate alınır. Bu kaidelerin gösterdiği hukuk nizamının maddî hukuk normları ihtilâf konusu önmeseleyi hal için kullanılır.

Vatandaşlık hukukuna ait bir önmeselenin halli esnasında diğer bir önmesele ile karşılaşmak da mümkündür. Meselâ evlilik içi nesep durumu bir önmesele olarak cevaplandırılırken, diğer bir önmesele olarak muteber bir evlilik aktinin mevcut olup olmadığı tesbit edilmek gerekir. Tabir caizse i k i n c i d e r e c e önmesele olarak belirteceğimiz bu gibi önmeselelerin halli, ilk önmeselenin (burada esas önmesele) halli için kullanılan prensibe tâbi olur.

V. VATANDAŞLIK HUKUKUNUN MÜSBET VE MENFİ ÇATIŞMALARI (ÇOK VATANDAŞLILIK VE VATANSIZLIK)

Vatandaşlık hukukuna ait kanunlar ihtilâfı prensibi gereğince bir şahsın vatandaşlığı söz konusu edilen devletin hukuk nizamına göre tayin edilir. Devletler hukuku, vatandaşlık hukuku alanında her bir devlete ait yetkinin hudutlarını çok geniş tuttuğundan, devletlerin vatandaşlık hukuklarına ait hükümleri muhtevaca birbirinden farklı olabilir. Öyle ki, bu hükümler vatandaşlığın kazanılma ve kaybedilme şartlarını tamamen farklı olarak tesbit edilebilirler. Bu sebeple, tek ve ayni şahıs bakımından, ya birden fazla devletin vatandaşlığını kazanma şartları ortaya çıkabilir (müsbet çatışma) veya vatandaşlığı kazanma şartlarından hiç birine uymayarak (menfi çatışma) herhangi bir devlet vatandaşlığı söz konusu olmaz. Böylece çok vatandaşlılık veya vatansızlık meydana gelir.

Öte yandan, yetkili kazaî ve idarî makamlar, tatbik etmek mecburiyetinde oldukları hukukun vatandaşlığa belirli hukukî neticeler bağladığı ve dolayısiyle ilgili şahsın yalnız tek bir vatandaşlığını şart kıldığı vak'alarda birden fazla vatandaşlıktan hangisini dikkate almaları icap ettiğine karar vermek durumunda kalabilirler. Veya ilgili şahsın vatandaşlığı yoksa, vatandaşlık bağlantısının yerine hangi mefhumun ikame edileceği hususunda karar vermek mecburiyetine düşebilirler.

1. Çifte veya çok vatandaşlık

Birden fazla vatandaşlık[43a] hali, bir şahsın vatandaşlığını tayin du-

43a) Geniş bilgi için bkz. *Göğer*, Çifte Vatandaşlık: AHFD 1-4/1995 127 vd.

rumunda olan vatandaşlık hükümlerinin müsbet çatışmasından meydana gelebilir. Bu diğer manada, vatandaşlık hukuku hükümlerinin tatbiki konusuna giren bir problem olmaktadır. Vatandaşlığı söz konusu olan her devlet, bu vatandaşlığı kazandırmada yetkili olduğu için, mevcut vatandaşlıklardan birini dikkate almamazlık mümkün değildir. Vatandaşlık hukukuna ait kanunlar ihtilâfı prensibi gereğince ilgili şahsın kazanmış olduğu teknik vatandaşlıklar hukuken muteberdir. Buna karşılık, bir hukuk nizamı belirli bir hukuk kaidesinin o şahsa tatbik edilebilmesini vatandaşlığına bağlamış bulunuyor ise, sadece müşahhas bir vak'a için bir hal şekli bulmak zarureti vardır. Bu sebeple birden fazla vatandaşlık probleminin umumî çözümü yanında, belirli vak'a grupları için ortaya çıkan şahsîleşmiş çözümler de bulunabilir.

Çok vatandaşlık kaideten devletlerin vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi ile ilgili kanunî hükümlerinin birbirine uygun olmaması sebebiyle doğar. Meselâ, kan esasını kabul eden bir devlet vatandaşının doğum yeri esasını tatbik eden bir devlette doğan çocuğu çifte vatandaşlığa sahip olur[44]. Bunun gibi vatandaşlığa ait hükümlerdeki her farklılık çok vatandaşlığın doğumuna bir sebep teşkil edebilir. Kanunî hükümlerdeki bu uygunsuzluğun normal karşılanması gerektiğini daha evvel ifade etmiştik. Ancak belirli bir vatandaşlık probleminde kanunî hükümlerin tam uygunluğu halinde de çifte vatandaşlık doğabilir. Meselâ ilgili vatandaşlık kanunları, vatandaşlığa ait muayyen bir neticeyi ilgili şahsın irade beyanına bağladıklarında bu irade beyanı hangi devletin resmi makamlarında kullanılmış ise o devlet bakımından hukukî sonuç doğuracağından ve diğer devlette önemi bulunmayacağından çifte vatandaşlık meydana gelebilir. Türk vatandaşlık hukukunda yabancı ile evlenen Türk kadını, kocasının milli kanunu evlenme sebebiyle kocanın vatandaşlığını Türk kadınına bahşettiği ve kadın da kocasının vatandaşlığını seçtiğini beyan ettiği takdirde Türk vatandaşlığını kaybeder, kocanın vatandaşlığını kazanmış kabul edilir (Türk Vat. K. m. 19 I). Aynı hüküm Alman hukukunda da mevcut idi ve Türk hukukundaki hükme tam bir uygunluk gösteriyordu. Alman vatandaşlık kanununun ilgili hükmüne göre de Alman erkeği ile evlenen yabancı bir kadın Alman vatandaşlığını istediğini beyan etmekle Alman vatandaşı olurdu[45]. Hattâ gerek Türk, gerekse Alman hukukun-

44) Meselâ bkz. Danıştay 8. D., 29.5.1963 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 1).

45) 22 Temmuz 1913 tarihli Reichs-und Staatsangehörigkeitsgesetz [şimdi: Staatsangehörigkeitsgesetz (StAG) § 6, II. 1.1.1970 tarihinde yürürlükten kalkmış bulunan bu hükmün eski uygulaması için bkz. *Lichter/Hoffmann*, 3 Aufl., 1966, s. 69 vd. Bugün yabancı bir kadının alman vatandaşı olan kocasının vatandaşlığına geçebilmesini temin eden tek yol, vatandaşlığa alınma (telsik)'dir.

da bu beyanın yapılacağı yer bakımından da tam uygunluk mevcuttu. Türk kadınının Alman vatandaşlığını seçme beyanı evlenme esnasında evlendirme memuruna yapılmakla Türk vatandaşlığı kaybedilir. Alman vatandaşlığı kazanılmış olurdu (Türk Vat. K. m. 42; Alman Vat. K. mülga § 6 II). Hükümlerdeki ve tatbik şekillerindeki bu uygunluğa rağmen çifte vatandaşlığın doğumu yine önlenememiştir. Türk kadını Alman evlendirme memuru önünde sözü geçen beyanı yaptığında, bu beyan Alman resmî makamı önünde yapıldığı için Türk kadını Alman hukuku yönünden Alman vatandaşı olacaktır. Buna mukabil bu beyan Türk makamları, ezcümle Türk evlendirme memuru huzurunda yapılmamış olduğundan kadın Türk hukuku bakımından Türk vatandaşlığını muhafaza edecektir. Böylece milletlerarası hukuk alanında bir şahsın çifte vatandaşlığı, ilgili hukuklardaki hükümlerin tam uygunluğuna rağmen doğmuş olmaktadır[46].

Şu halde birden fazla vatandaşlık hali hem devletlerin vatandaşlıkla ilgili kanunî hükümleri arasındaki uygunsuzluktan hem de bu kanunî hükümlerin birbirinin aynı olmasından meydana gelebilmektedir.

Ve nihayet sahip olduğu vatandaşlık yanında yabancı bir vatandaşlığın da kazanılmasına müsaade eden hukuklar (meselâ Türk Vat. K. m. 22 III) çifte vatandaşlığı bir bakıma teşvik ederek imkân dahiline sokabilirler.

Doktrin ve tatbikatta iki grup çok vatandaşlık hali birbirlerinden ayrı mütalaâ edilir. Birinci grup, vatandaşlıklardan birinin lex fori'nin vatandaşlığı olması; diğer grup hepsi lex fori'ye yabancı çok vatandaşlılık hali.

a) Vatandaşlıklardan birinin lex fori'nin vatandaşlığı olması:

Pozitif hukuk, doktrin ve tatbikat birden fazla vatandaşlık vak'alarında, eğer vatandaşlıklardan biri lex fori'nin vatandaşlığı ise, daima lex fori'nin vatandaşlığının nazara alınması gerektiği görüşündedir[47]. Bu görüşün gerekçesi şu şekilde ifade edilebilir: Lex fori'nin

46) Diğer bir misal: Türk vatandaşlık hukukunda, küçük çocuklar, Türk vatandaşlığından çıkan babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybedebilirler (Vat K. m. 32 I). Bu gibiler reşit olmalarından başlayarak bir yıl içinde Türk vatandaşlığını seçebilir (Vat K. m. 12/c). Aynı muhtevayı taşıyan yabancı kanun hükmü karşısında, bu şahıs yalnız Türk vatandaşlık hukukuna uygun olarak seçme beyanında bulunduğundan, bu beyan sahip olduğu diğer vatandaşlık yönünden ilgili yabancı hukuka göre de yapılmadığından önem taşımıyacaktır. Benzer bir misal meşhur Carlier Vak'asında görülmüştür: Cour de Douai, 14 Décembre 1881 (Clunet, 1882, 416).

47) "Bir Türk'ün Fransız Hükümeti tarafından doğum yeri itibariyle Fransız teb'ası

hükümlerine uygun olarak doğmuş bulunan bir hukukî münasebet veya bir hukukî durum mevcuttur. Bu hukukî münasebetin veya hukukî durumun tanınması da ancak onu meydana getirmiş bulunan hükümlerin tatbikini ve dikkate alınmasını gerektirir.

Lex fori'nin vatandaşlığının da yer aldığı çok vatandaşlık hallerinde, sadece lex fori'nin vatandaşlığının nazara alınacağı görüşü, bir prensip şeklinde, hem vatandaşlık hukuku hem de devletler hususî hukukunda vatandaşlığı bağlama noktası kabul eden kanunlar ihtilâfı hükümleri bakımından ifade edilir. Tatbikatta zaman zaman muayyen vak'alarda, vatandaşlığın âmme intizamına âidiyeti formülünden istifade edilerek lex fori'nin vatandaşlığı nazara alınmakta ise de, bu formül bu problemde lex fori'nin emredici karakterini teyid etmekten ileri gidememektedir.

Lex fori'nin vatandaşlığının uygulanması prensibinin bir istisnası olarak sözleşmelerle düzenlenen vatandaşlık vak'aları da ileri sürülemez. Zira bu sözleşme hükümleri de iç hukuk nizamına dahil olmakla bizzat lex fori olmaktadır.

Bu prensip devletler hukukunda diplomatik himaye konusunda da ortaya çıkmaktadır. Daha evvel sözü geçen 1930 tarihli Lahey Konferansında kabul edilen sözleşme bu prensibi diplomatik himaye alanında dile getirmiştir[48].

Doktrin ve tatbikatta bu lex fori prensibi hemen hemen universal bir karaktere sahip olmasına rağmen özellikle son yıllarda bu prensibin tahditlerinden bahsedilmektedir. Bu tahditlere hem tatbikatta[49], hem de doktrinde rastlamak mümkündür.

---

olarak kabul edilmiş olması mevzuatımız bakımından bir hüküm ifade etmemesine binaen doğumu tarihinde babasının Türk teb'ası olduğu ihtilafsız bulunan davacının, Türk teb'ası olması iktiza edeceğine..." Danıştay 8. D., 29.5.1963 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 1).

48) 1930 tarihli *Vatandaşlık Kanunlarının İntibaksızlığından Doğan Bazı Meseleler Hakkındaki Sözleşme*, m. 4: "Bir devlet, kendi vatandaşına, onun aynı zamanda vatandaşı bulunduğu bir devlet karşısında diplomatik himaye bahşedemez."

49) Meselâ, İsviçre Federal Mahkemesi 9 Kasım 1934 tarihli bir kararında (Niemeyers, Zeitschrift, Band: 50, s. 423 vd.), vesayet hukuku alanına münhasır olmak üzere, lex fori'nin vatandaşlığı mevcut olduğu halde, ikametgâh ile kuvvetlenmiş yabancı vatandaşlığı tercih etmiştir. Harp zamanları da lex fori'nin vatandaşlığı ile düşman bir devletin vatandaşlığı birleşmiş ise, bazı memleketlerde (meselâ, Belçika ile İngiltere'de) yabancı düşman devletin vatandaşlığı nazara alınmıştır. Buna mukabil Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Almanya'da bu durumda da lex fori'nin vatandaşlığından vaz geçilmemiştir. Alman hukuku bakımından bkz. aşağıda n. 51.

Doktrinde lex fori prensibine karşı çıkan müellifler, görüşlerinin aynı şekilde gerekçelendirmemekte ve hatta lex fori vatandaşlığı yerine diğer bir çözüm de teklif etmemekte iseler de kaideten g e r ç e k v a t a n d a ş l ı k üzerinde önemle durmaktadırlar. Alman doktrininde bu temayüle rastlanmaktadır. Kendisine oldukça taraftar bulmuş olan bir anlayış, aynı zamanda yabancı bir vatandaşlığa sahip olan Alman vatandaşının "özel sıkı organik bir ilişki içerisinde bulunduğu" hukuk nizamını nazara almak istiyor; bu organik ilişki objektif alâmetlerden istihraç edilecektir[50].

Bu konuda şunu belirtmek gerekir: Lex fori vatandaşlığı prensibinden ayrılabilme ancak hususî hukuk alanında söz konusu olabilir. Yani meselâ, devletler hususî hukukunda bağlama noktası olarak kullanılan vatandaşlıkta, ilgili şahsın hayat ilişkilerinin toplandığı devletin vatandaşlığını, lex fori'nin vatandaşlığına tercih etmek düşünülebilir[51]. Böylece lex fori prensibinin istisnasız tatbikinin bazı vak'alarda sebep olduğu haksızlıklar giderilmiş olur. Buna mukabil âmme hukuku alanında lex fori'nin vatandaşlığının uygulanması zarureti istisna kabul etmez mahiyette görülmektedir. Gerçek vatandaşlık mefhumunun hususî hukuk alanında kullanılmasını kesinlikle reddedici bir düşünce ise prensip olarak mevcut değildir.

> ***Türk hukukunda*** *yabancı vatandaşlık, gerçek vatandaşlık olsa dahi, Türk vatandaşlığı karşısında tercih edilebilme imkanına sahip değildir*[52]. *Devletler hukuku bu gibi seçimlik vatandaşlıkların bulunması halinde ilgili devletlere herhangi bir şekilde etkili olabilme hakkını tanımamıştır. Ayrıca Türk hukukunda, kanunî olarak yabancı vatandaşlık karşısında, Türk*

50) *Ferid*, Zur kollisionsrechtlichen Behandlung von Inländern mit zugleich ausländischer Staatsangehörigkeit, RabelsZ 23 (1958): Festgabe für Makarov, s. 498 vd.; ayrıca bkz. *Schleser*, Die deutsche Staatsangehörigkeit, 4. Aufl., 1980, s. 42 vd.

51) Bununla beraber, çifte vatandaşlık durumunun Türk devletler hususî hukukunda çözümü güç problemlere sebebiyet verdiği de söylenemez; *Nomer*, Türkisches Internationales Privatrechts und doppelte Staatsangehörigkeit, JZ 23/1993 1142 vd. Alman devletler hususî hukuku için aynı istikamette: *Martiny*, Probleme der Doppelstaatsangehörigkeit im deutschen Internationalen Privatrecht, JZ 23/1993 1145 vd. Alman devletler hususî hukukunu yeniden düzenleyen 1986 tarihli Kanun da, Türk hukukunun düzenlenmesine benzer şekilde (bkz. *Nomer*, Devletler Hususî Hukuku, 9. Bası, 1998, 106 vd.), birden fazla vatandaşlık halinde, prensip olarak Alman vatandaşlığının tercih edileceğini kabul etmiş (m. 5 I), bu prensibe, tarafların iradesine bağlı olarak sadece bir kaç istisna (meselâ: m. 14 II) getirmekle yetinmiştir.

52) Bu itibarla Türk vatandaşı olan bir şahıs hakkında, o şahsın aynı zamanda vatandaşı bulunduğu yabancı bir devletin diplomatik himaye talebinde bulunması tamamen bertaraf edilmiştir. Zira Türk vatandaşı bir şahsın yabancı bir pasaportla, yabancılar hukukuna ait hükümlere tâbi olarak Türkiye'de seyahat etmesi ve bir yabancı olarak Türkiye'de hukuka uygun bir şekilde ikamet etmesi mümkün değildir.

vatandaşlığının devletler hususî hukuku ilişkilerinde dahi kesin olarak tercih edileceği hükme bağlanmıştır (2675 sayılı K. m. 4 b). Yine belirtmek gerekir ki, hiç bir devlet yabancı bir hukuk nizamı karşısında bu yabancı hukukun tatbiki uğruna kendi vatandaşlığını devletler hukuku mükellefiyeti olarak görmezlikten gelme gereğini duymadığı gibi, kendi iç hukukunda böyle bir düzenlemeyi yapmak için haklı bir sebep de bulmamaktadır. Zira gerçek vatandaşlık prensibinin iddia edilen ve nazarî olarak sayılan faydaları da henüz uygulamada kendisini belli edememiştir. Bugün için gerçek vatandaşlık sadece, vatandaşlıklardan hepsinin yabancı vatandaşlık olması halinde, devletin kendi hakimiyet alanında ortaya çıkabilecek hukukî ihtilaflardan kurtulmayı temin eden bir vasıta olarak ilgi çekmektedir.

Şu halde, gerek kamu hukuku gerekse devletler hususî hukuku alanında sahip oldukları herhangi bir yabancı devlet vatandaşlığı sebebiyle bir Türk vatandaşının diğer Türk vatandaşlarından farklı bir muameleye tâbi tutulması mümkün değildir.

b) Birden fazla yabancı vatandaşlık:

Birden fazla vatandaşlık içinde lex fori'nin vatandaşlığı yoksa, hangi vatandaşlığın dikkate alınacağı hususunda çeşitli teklifler getirilmiştir. Bir çok ülkenin kanunî ve ahdî hükümleri, iç hukuk ve milletlerarası hukuk tatbikatı ve doktrin çeşitli çözüm şekillerinin kaynağı olmuştur.

Vatandaşlık bağlantısından vazgeçme, mevcut vatandaşlıkların hepsini nazara alma, ilgili şahsın seçtiği vatandaşlığa bağlanma, lex fori'nin prensiplerine uygun olarak elde edilen vatandaşlığı kabul, ikametgâh veya ikametgâh yoksa ilgili şahsın sâkin olduğu mahal vatandaşlığına bağlanma, ilk veya son olarak kazanılmış vatandaşlığa önem verme tekliflerini zikretmekle yetinmekteyiz.

Buna mukabil, bugün doktrinde hâkim olan çözüm üzerinde kısa da olsa durmak gerekir. Bu çözüm, birden fazla vatandaşlık vak'asında g e r ç e k v a t a n d a ş l ı ğ ı (nationalité active) tespit eder. Zira "vatandaşlık, temelinde bir toplumsal bağlılık vakıası, karşılıklı hak ve görevlerle birlikte gerçek (effective-genuine) bir varlık, menfaat, ilgi ve duygu dayanışması yatan" bir bağdır[53]. Bu bakımdan birden fazla vatandaşlığa sahip olan ferdin, bu anlamda gerçek vatandaşlığını dikkate almak gerekir. Hakikî hayat ilişkilerine dayanması sebebiyle de gerçek vatandaşlık ilgili şahsın diğerlerine nazaran daha sık bağlarla bağlı bulunduğu devletin vatandaşlığı olacaktır. Çok vatandaşlığa sahip birinin vatandaşlık bağlantıları hakkında karar vermek durumunda kalan kazaî veya idarî makamlar, her vak'ada ilgili şahsın vatandaşı bulunduğu devletler ile olan tekmil ilişkilerini dikkate alarak "en kuvvetli"

53) Milletlerarası Adalet Divanının *Nottebohm* Kararında yer alan bu tarif için bkz. *Ünat*, Nottebohm Kararı, s. 31.

vatandaşlığını tesbit etmek mecburiyetindedirler. Buradaki ilişkilerden maksat, maddî hayat ilişkileridir.

Gerek iç hukukta gerekse milletlerarası hukuk alanında gerçek vatandaşlık görüşü kendisini kabul ettirmiştir.

> *Bununla beraber, gerçek vatandaşlık ilkesi henüz "milletlerarası hukukta iyice yerleşmiş" gözükmemektedir; hâlen "nisbî" nitelikte bir "teori" olmaktan ileri gidebilmiş değildir. "Bu teori, bir devletin hukukunda desteğini bulan bir vatandaşlığa uygulanmak için yeterince pozitif bir temele sahip değildir. Aslında, bir politik birlik ile bu bağın etkinliğini gösterebilmek için, yeterince ispatlanmış bir kriter de yoktur. Ayrıca, modern dünyanın yolculuk kolaylıklarından dolayı; bir devletin pozitif yasal vatandaşlığını taşıyan ve ancak yerleştikleri, ailelerinin ve işlerinin olduğu başka bir devlette yaşayan binlerce insan, eğer bu teori genelleştirilirse, vatandaşlığı veren devletin kanunları ile verilen vatandaşlıklarının uluslararası alanda tanınmaması ile karşı karşıya kalacaklardır"*[54a].

Gerçek vatandaşlığı tesbitte ilgili şahsın hayat ilişkileri yönünden önemli kabul edilebilecek tekmil vakıalar nazara alınacaktır. Bu bakımdan ikametgâh veya oturulan mahal oldukça önem kazanır. Öyle ki, bu iki bağlantı bir çok vak'ada başlı başına yeterli gerçek vatandaşlık belirtileri olarak dikkate alınabilir. İkametgâh ve mesken yanında diğer hukukî hâdise ve vakıalar da vatandaşlığın gerçekliğini tesbit veya teyide yardımcı olabilirler[55]. Burada önemli olan ilgili şahsın birden fazla devletle olan bağlantıları arasında fiilen en kuvvetlisini bulmak ve bu bağlantıyı diğerlerine tercih etmekdir.

Gerçek vatandaşlık kavramı ancak çok vatandaşlık vak'alarında kullanılabilir. Bu kavramı vatandaşlığın genel tarifi için kullanmak[56] doğru değildir. Aksi halde, yani kavramın tek vatandaşlığa sahip olunma hallerine de teşmil edilmesi, diğer bir söyleyişle, genelleşti-

54) Meselâ, 15 Mart 1940 tarihli Yunan Medenî Kanunu şu hükmü taşır (m. 31II): "Bir şahıs birden fazla yabancı vatandaşlığa sahipse, daha sıkı bağlı olduğu devletin hukuku uygulanır." Evvelce sözü edilen 1930 tarihli Lahey Sözleşmesinde (bkz. yukarıda dip n. 6) gerçek vatandaşlık alternatif bir çözüm olarak kabul edilmiştir (m. 5). Milletlerarası tatbikatta da gerçek vatandaşlık çözümü çok kullanılmıştır. Bir misal olarak Milletlerarası Adalet Divanının 6.4.1955 tarihli Nottebohm kararı zikredilmiştir; bkz. *Unat*, Nottebohm Kararı; Kantar, Gerçek Kişilerde Tâbiiyetin Gerçeklik İlkesi 1974, s. 27 vd.

54a) Salem Davası (Egypt v. USA., Arbitral Tribunal: Simmons; Nielsen, American Member, Badawi, Egptian Member, 2 R.I.A.A. 1161) ve Flengenheimer Talebi (İtalya-ABD Uzlaştırma Komisyonu: Sauser Hall, Matturi, Sorrentiro, 1958, 25.I.L.R. 91): *Gündüz* 569, 571.

55) Milletlerarası Adalet Divanının 6 Nisan 1955 tarihli Nottebohm Kararında "gerçek vatandaşlığın" tesbiti bakımından örnek olarak şu unsurlar belirtilmiştir: İlgili şahsın menfaatlerinin merkezi ("le siège de ses intérêts"), aile bağları, kamu hayatına katılışı, belli bir ülkeye karşı gösterdiği ve çocuklarına da aşıladığı bağlılık, yakın geleceğe yönelmiş niyetleri, o ülkede girişilmiş veya girişilecek faaliyetleri, işlerini ve menfaatlerini, hiç değilse kısmen, o ülkeye intikal ettirme isteği, o ülkenin geleneklerini, menfaatlerini, yaşama tarzını benimseme iradesi, vatandaşlık sıfatına bağlı vecibelerin yüklenilmesi ve hakların kullanılması; bkz. *Unat*, Nottebohm Kararı, s. 32.

56) Bkz. *Göğer*, 5 vd.

rilmesi durumunda "tabiiyetsizlik olaylarının artırılmasından" ve "karışıklık" yaratılmasından başka bir sonuç elde edilemez[57].

2. Vatansızlık (Devletsizlik)

Vatansızlık statüsü, ilgili şahsın her hangi bir devletin vatandaşlığını kazanma şartlarından hiç birine uymadığı vak'alarda ortaya çıkar. Bir vatansızdan doğan veya vatandaşlıktan çıkarılma veya diğer –meselâ milletlerarası hukukta devletin halefiyeti olayında vatandaşlık hakkını temin için gerekli sürelere uyulmaması gibi– bir sebeple vatandaşlığın kaybı ortaya çıktığı gibi, muhtelif devletlere ait vatandaşlık kanunlarının menfi çatışmaları ile vatansızlık durumu meydana gelmektedir. Meselâ doğum yeri esasını kabul eden bir devlet vatandaşının kan esasını kabul eden bir devlette doğan çocuğu vatansız olabilmektedir.

Birleşmiş Milletler Teşkilatının idaresi altında hazırlanan ve 30.8.1961 tarihinde New York'da imzalanmış olan Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Sözleşme[58], bu konuda vatansızlığı meydana getiren olayları azaltmaya çalışan önemli hükümler getirmiştir. Türkiye bu Sözleşme'ye taraf olmamakla beraber, 13 Eylül 1973 tarihli Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair Bern-CIEC Andlaşmasına[59] katılmıştır.

> ***"De facto" vatansızlar*** *ise, bir vatandaşlıkları olmakla beraber,* ***gerçek vatansızlar*** *gibi kabul edilirler. Bunlar, ekseriya politik sebeplere bağlı olarak vatandaşı oldukları devletten uzaklaşmış veya uzaklaştırılmış şahıslardır. Gerçi bunlar, uzaklaştıkları devletin vatandaşıdırlar; fakat artık, bu devletle ilişkileri kopmuş olduğundan ve hatta bu devlet tarafından takip edilme korkusu içerisinde bulunduklarından bu devletin himayesini isteyemezler. Eğer vatandaşı oldukları devlet, bunları sadakat ilişkisini kopardıkları için (meselâ Birinci Dünya Harbinden sonra Çara sadık rusların Sovyetler Birliği tarafından vatandaşlıktan çıkarılmasında olduğu gibi) vatandaşlıktan çıkarırsa, gerçek vatansızlık statüsüne geçerler.*
>
> *Türkiye'nin de iltihak ettiği* ***28.7.1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Cenevre UN - Sözleşmesi*** *ve* ***31.1.1967 tarihli Protokol***[60]*, de facto vatansızları da gerçek vatansızlarla bir tutmuştur. Her iki şahıs grubu böylece bulundukları devletin ülke üzerindeki hâkimiyet hakkına tam olarak tâbi tutulmuştur. Fakat bu devlet, bu şahıs gruplarını, [illegible] onların vatandaşı oldukları devlet karşısında ne de üçüncü devletler karşısında koruma hakkına sahiptir. UN-Sözleşmesinde tanınan haklar, diğer devlet-*

57) Bkz. *Burckhardt-Erne*, Die Rechtsstellung der Staatenlosen im Völkerrecht und Schweizerischen Landesrecht 1977, 6 vd.; Flangenheimer Talebi (İtalya-ABD Uzlaştırma Komisyonu: Sauser Hall, Matturi) Sarrentino, 1958, 25.1.L.R.91.

58) U.N. No.-A/Conf 9/15 (29 Ağustos 1961); ayrıca bkz. *Altuğ*, Vatansızlar Hakkında iki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, İHFM 1-2/1963, 201 vd.

59) RG. 15 Ağustos 1975-15327. Sözleşmenin metni için bkz. ileride s. 172 vd. Türkiye ayrıca, *10 Eylül 1964 tarihli Vatandaşlığın Kazanılması Konusunda Karşılıklı Bilgi Verilmesi Hakkındaki Paris Sözleşmesini* de onaylamıştır. (RG. 19 Eylül 1969-13305; Sözleşmenin metni için bkz. ileride s. 170 vd.).

60) Sözleşme: RG. 5 Eylül 1961-10898; Protokol: RG. 5 Ağustos 1968-12968 ve RG. 14 Ekim 1968-13026.

ler karşısında ancak Birleşmiş Milletler Mülteciler Komiserliğinin temsilcileriyle korunabilir. Buna mukabil, de facto vatansızlar her zaman sahip oldukları vatandaşlıklarına dayanarak, vatandaşı oldukları Devletin himayesini isteyebilirler. Bu himaye bahşedilirse, de facto vatansızlık sona erer ve normal yabancı statüsüne geçerler. İltica sebebinin son bulması halinde de, ülkeden uzaklaşma artık haklılığını kaybeder ve (meselâ Yunan askerî rejiminden kaçan yunanlıların, rejimin son bulmasında olduğu gibi) de facto vatansız gibi mumaele görme talepleri de geçersiz hale gelir.

Vatandaşlık hukuku alanına yalnız vatandaşlığın doğumu konusu dahildir. Hukuk nizamlarında vatansızlar için vatandaşlık bağlantısı yerine neyin ikame edileceği, daha geniş bir ifade şekliyle devletsizlerin hukukî durumu genellikle yabancılar hukukuna giren bir konu olmaktadır. Bununla beraber, vatansızlar için, vatandaşlık yerine neyin ikame edileceği problemi özellikle devletler hususî hukukunda pratik öneme sahiptir. Bu bakımdan sözü edilen problemin çözümü de, kanunlar ihtilâfı hukukuna ait hükümlerden (Meselâ bkz. devletler özel hukuku hakkındaki 2675 sayılı Kanun m. 4) ve hükümlerin tatbikatından çıkarılmaktadır.

Ekseriya kullanılan çözümler vatansızlar yönünden vatandaşlık yerine ikametgâh, ikametgâh yoksa mesken yeri hukukuna veya doğrudan doğruya mesken yeri hukukuna bağlanmaktadır. İkametgâh, yoksa mesken yeri hukukuna bağlanmak, gerek mahkeme tatbikatında, gerekse doktrinde en geniş şekilde benimsenmiş ve bu çözüm Devletsizlerin Statüsü hakkında 28 Eylül 1954 tarihli çok taraflı sözleşme de tavsiye edilmiştir (m. 12 I)[61]. Ancak ikametgâh bağlantısının kullanılması ikametgâh mefhumunun vasıflandırılması ile ilgili tekmil güçlükleri beraberinde getirmektedir. Bu güçlüklerden kaçınmak için son zamanlarda mesken yeri hukuk nizamına doğrudan doğruya bağlanmadan söz edilmektedir. Bu, VI. Lahey Devletler Hususî Hukuku Konferansında kabul edilmiş olan Lahey Devletler Hususî Hukuku Sözleşmelerini tamamlayıcı tekliflerin kendilerine mal ettiği[62] bir çözümdür[63].

VI. TÜZEL KİŞİLER, GEMİLER VE HAVA GEMİLERİ

Vatandaşlık, niteliği itibariyle sadece gerçek (fizikî) şahıslar için kullanılabilecek bir kavramdır. Eğer vatandaşlık sadece "bir devlete bağlılığı" ifade eden bir kavram olarak nitelendirilirse, diğer bir söyleyişle vatandaşlığın temel unsurunu teşkil eden "sadakat" ilişkisinden vaz geçilirse, gerçek (fizikî) olmayan varlıkların da vatandaşlığından söz edilebilir. Ancak bu anlamda vatandaşlık, bu varlıkların sadece *bir devlete ait olmasını* ifade eder. Devletler hukukunda da, pratik sebeplerden, yani devletin diğer devletler karşısında, "kendi"

61) Nations Unies. E/Conf. 17/55/Rev. 1.
62) *Makarov*, Quellen, 2. Bası, II, s. 568, 600, 336 ve 630.
63) Ayrıca bkz. *Vatandaşlarla Vatandaş Olmayan Kimselere Sosyal Güvenlik Konusunda Eşit Muamele Yapılması Hakkında Sözleşme*, m. 3, bend 2 (RG. 9 Haziran 1973-14559) ve *Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında Sözleşme*, m. 1, bend b ve (RG. 15 Ekim 1974-15037).

tüzel kişilerinin, gemilerinin veya hava gemilerinin menfaatlerini korumak ihtiyacının, vatandaşlığın temel unsuru olan "sadakat" ilişkisine tercih edildiği görülmektedir. Böylece, devletler, kendi tüzel kişileri ve –ülke dışında bulunsalar dahi– gemileri üzerinde, gerçek (fizikî) şahıslar için sözkonusu olup, "şahıs üzerindeki hâkimiyet" olarak belirlenen "otoritesine tâbi tutma" yetkisini kullanılabilmektedirler.

Netice olarak, tüzel kişiler, gemiler ve hava gemileri özel bir bağ vasıtasıyla belirli bir devlete, diğer devletlere oranla daha kuvvetle bağlı bulunuyorlarsa, bu bağlılık –gerçek (fizikî) şahısların vatandaşlığından daha farklı bir anlamda da olsa– vatandaşlık veya bir devlete aidiyet olarak ifade edilmektedir.

1. Tüzel Kişiler

Tüzel kişilerin vatandaşlıklarının tayininde devletler hukukunun bugüne kadar kabul ettiği *özel bağlar* şunlardır:

1. Tüzel kişinin *merkezi*,
2. Tüzel kişinin *faaliyetlerinin merkezi*,
3. Şirketi kuran *hukuk*,
4. Özellik taşıyan olaylarda, fiilen şirketi kontrol altında bulunduran şahısların vatandaşlığı *(Kontrol Prensibi)*.

Bu bağlantıların her biri, bir tüzel kişinin vatandaşlığının tesbitinde farklı sonuçlar verebilmektedir. Bu bakımdan farklı bağlantıları kullanan hukuklar, ayni tüzel kişinin tabir yerinde ise çifte vatandaşlığa sahip olmasına veya daha doğru bir söyleyişle farklı devletlere ait olmasına sebep olabilmektedir. Ancak asıl güçlüğü, kontrol prensibi getirmektedir. Bu prensip tüzel kişiyi şeffaf hâle getirmekte; ve dolayısıyla, harp zamanlarında, yabancıların dost veya tarafsız bir tüzel kişilik kurmak suretiyle kendilerini gizlemelerini, bu sayede dost veya tarafsız şirketlerin sahip olduğu imtiyazlardan istifade ederek, düşman kabul edilen yabancı şirketler için konulmuş engellerden kurtulabilmelerini önlemektedir. Fakat, bizzat "kontrolün" ne anlama geldiği açık olmadığından, kontrol prensibinin genelleştirilerek uygulanması, önemli bir güvensizliğe sebep olabilecektir. Bu bakımdan tüzel kişilerin bir devlete aidiyetinde kontrol prensibinin kullanılmasına daha ziyade harp zamanlarında rastlanmaktadır.

Asıl önemli problemlere, *çok uluslu şirketler* (veya Birleşmiş Milletler Teşkilâtında kullanılan ifade şekliyle *"Transnational Corporation"*) sebebiyet vermektedir. Bunlar, tek bir üst yönetim altında, çeşitli ülkelerde, üst idareleri bu ülkelerin dışında yer alan yavru şirketler vasıtasıyla faaliyette bulunan ve ekseriya çok güçlü sermayeye sahip işletmelerdir. Bu nevi şirketlerin merkezleri, şeklen, genellikle vergi hukukuna ilişkin düşüncelerle seçilmiş oldukları bir devlette gözükür. Faaliyetleri, tek bir merkezle sınırlı olmaksızın, çeşitli merkezlerden

idare edilerek yürütülür. Ancak şirket, ekseriya, merkezlerinin bulunduğu veya faaliyetin icra edildiği devletin vatandaşı değildir[64].

Özellikle gelişmekte olan ülkeler, çok güçlü olan bu çok uluslu şirketlerin kendilerinin kontrolünde olmamasından şikayetçidirler. Böyle bir şirketin faaliyette bulunduğu devletlerden her biri, ülke üzerindeki hâkimiyet hakkına dayanarak bu şirketin sadece kendi ülkesindeki faaliyetlerini kontrol altında tutabilmektedir. Ancak uygulamada göründüğü kadarıyla, bu şirketler bu nevi kontrollerden de kolaylıkla sıyrılabilmektedirler.

2. Gemiler ve Hava Gemileri

Her gemi veya hava gemisi sadece tek bir devlete ait olabilir. Bu aidiyet (vatandaşlık), dış görünüşte, geminin ilgili devletin bayrağını asması ve hava gemisinin milletlerarası tanıtma harflerini görünür şekilde taşıması mecburiyeti ile belli olur. Bir devlete ait olma, öncelikle gemi veya hava gemisi sahibinin, bunu belirli bir devletin gemisi veya hava gemisi siciline tescil ettirme talebine bağlıdır. Bu devletin bu tescil için kendi hukukunda tesbit ettiği şartlar yerine gelmiş ise, gemi veya hava gemisi tescil ile bu devlete ait hale gelir ve onun hukuk nizamına tâbi olur. Denize kıyısı olmayan devletler de kendi bayrağını gemilere vermek hakkına sahiptir.

> *Gemi malikleri bugün, kendi devletlerinin ağır vergi kanunlarından kurtularak, gemilerini bu konularda çok daha uygun isteklerde bulunan bir devletin bayrağı (**"ucuz bayrak"** veya **"elverişli bayrak"**) ile dolaştırmayı fazlasıyla tercih etmektedirler. Bu durum, niçin Panama ve Liberya gibi devletlerin en büyük ticaret filosuna sahip sekiz devlet arasında sayıldığını açıklamaktadır*[65].
>
> *Gerçi, Açık Denizlere İlişkin 1958 tarihli Cenevre Sözleşmesi, Milletlerarası Adalet Divanının Nottebohm Kararındakine benzer şekilde, gemilerin, onlara bayrağını asma hakkını vermiş bulunan devletle sıkı bir bağlılık içerisinde (genuine link) olmasını aramıştır (m. 5). 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi de aynı hükmü tekrarlamıştır (m. 91). Ancak bu hükümlerin tatbik kabiliyetleri yoktur, bunlar **lex imperfecta**'dır*[66].

64) Milletlerarası Adalet Divanı *Barcelona-Traction Olayında* (ICJ Reports 1964, 6 vd.), devlete, kendisine ait olan bir şirketi himaye etme hakkını veren bugünkü milletlerarası hukuk kaidesinin, çok uluslu şirketlere uygun düşmediğini kabul etmiş, ancak bunu uygulamaktan başka çare de görmemiştir. Olayda, Belçika, kendi vatandaşı olan bir şirket ortağının hakkını, İspanya'ya karşı korumak istemiştir. Şirketin ait bulunduğu Kanada ise şirketin uğradığı zararlar için talepte bulunamamıştı. Belçika'nın, kontrol prensibine dayanan himaye talebi karşısında Milletlerarası Adalet Divanı, Kanada'ya ait bir şirketi himaye hakkına sadece Kanada'nın sahip olabileceğini ifade etti.

65) Bkz. *Aybay*, Türk Hukukunda Gemilerin Uyrukluğu, SBFD 1-2/1992 93 ve n. 34; geniş bilgi için bkz. *Aybay*, 191 vd.

66) Bir hava gemisinin ait bulunduğu devletin tayininde, bir "genuine link"e ihtiyaç olup olmadığı meselesi, 1956 yılında Cezayir'in bağımsızlığı için mücadele etmiş bulunan Ben Bella'yı Fas'tan Tunus'a getirmekte olan, Fransız tanınma harfleriyle tescil edilmiş, fakat bir Fas şirketine ait bulunan uçağın mecburî inişe zorlanmasının hükme bağlanmasında önemli olmuştu (bkz. Ann fr dr int 1958 282).

İKİNCİ KISIM

TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKU

Birinci Bölüm

TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKUNA HÂKİM GENEL PRENSİPLER

I. VATANDAŞLIĞIN "DOĞUM" İLE KAZANILMASI

1. Prensip olarak vatandaşlığın kazanılma ânı doğumdur. Doğum (dünyaya geliş) bir insana vatandaşlık verilmesinde hem en uygun zaman anı hem de en kesin bir sebeptir. Vatandaşlığın kazanılmasında uygulanan tekmil sebepler içerisinde en önemlisi ve en çok kullanılanı doğum olayıdır.

> ***Atina**'da vatandaşlık hakkı ilk önceleri yalnız doğum ile ve sadece hem anne ve hem babanın vatandaşlık hakkını muhafaza etmesi halinde kazanılmaktaydı. Daha sonraları anne veya babadan birinin de Atinalı olması vatandaşlığın verilmesi için yeterli kabul edildi. Vatandaşlığa alınma ("telsik") ise çok sonraları ortaya çıktı, adeta keşfedildi*[1].
>
> ***Roma**'daki gelişmede de aynı durum görüldü. Ve Roma vatandaşlık hukukunun bu prensipleri son zamanlara kadar bir çok devletin vatandaşlık hukuku kaidelerinin oluşmasında etkili kaldı*[2].
>
> ***Germen** hukukuna göre, anne ve baba Alman ülkelerinde yerleşmiş bulunuyor ise Alman hâkimiyet bölgelerinde doğmuş olmak vatandaşlığın kazanılmasını temin ediyordu*[3]. *Ancak nesep, vatandaşlığı tayinden daha çok, şahsın hukukî durumunu tayinde rol oynamaktaydı. Anne köle ise doğan çocuk da annesinin kölelik durumunu takip etmekteydi*[4]. *Bununla beraber kölleliğin kalkması vatandaşlık hukukunun gelişmesinde etkili olmuştur. Köleliğin kalkması ile toprak sahiplerine bağlılık sona ermiş ve tekmil vatandaşların serbestçe dolaşımı mümkün hale gelmiştir. Bu dolaşım serbestisi sonucu meydana gelen hicret olayları müstakil bir vatandaşlık düzenlemesinin yapılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır*[5].

---

1) *Schaetzel*, Geschichte der Staatsangehörigkeit, Internationales Recht, III, s. 10.
2) *Stern*, Staatsrecht, I, s. 206. Stern modern anlamda vatandaşlığın tarihini Kayzer Caracalla'nın lex Antoniniana de civitate'si ile milâdî 212 yılından itibaren başlatmaktadır. Bu kanun, Roma Devletinin tekmil hür sakinlerine Roma vatandaşlığı hakkını vermişti.
3) *Schaetszel*, Die Staatsangenhörigkeit zur Zeit des Wiener Kongresses, Internationales Recht, III, s. 28.
4) *Stammler*, Deutsches Rechtsleben in alter und neuer Zeit, I, s. 234.
5) *Papke*, Die Rechtsnatur der Einbürgerung, s. 24.

İslâm hukukçularınca kullanılmamış olmakla beraber, kurulup korunması teşvik edilen İslâm devletinin tabî bir unsur olması itibariyle, "tabiiyet" (vatandaşlık) kavramı İslâm hukukuna da yabancı değildir. Ancak ferdin sadece müslüman olması, onun İslâm devleti ile tabiiyet bağının kurulmasını temin edebilirdi. Böylece, müslüman olmakla kurulan bu bağ, ümmet birliğine dahil olma yanında, devlete aidiyeti de ifade eden siyasî ve hukukî bir niteliğe sahip olmaktadır. Bir ferdin müslüman oluşu onu İslâm ümmetine dahil ettiği gibi, İslâm devletinin de vatandaşı yapmaktadır[6].

2. Vatandaşlığın önemi, ferdin, hayatının başladığı anda bir vatandaşlık kazanılmasını zarurî hale getirmiştir. Bu sebeple ferdin hangi vatandaşlığa sahip olduğu doğumdan itibaren tesbit edilmiş olmalıdır.

10.12.1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, *her ferdin bir vatandaşlığa sahip olma hakkından söz etmektedir (m. 15/1). Burada bağlayıcı nitelikte bir devletler hukuku kaidesi mevcut değildir. Buna mukabil, her ferde bir vatandaşlık temin etme çabaları vatansızlığın azaltılmasına ilişkin* ***30.8.1961 tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ile 13.9.1973 tarihli CIEC Sözleşmesinde*** *bağlayıcı ifadesini bulmuştur. Bu sözleşmeler vatansızlığın azaltılmasını teşvik ile her insanın ya doğum ile bir vatandaşlık kazanmasını ya da doğduğu devletin veya anne veya babasının milli devletinin vatandaşlığını talep etme hakkına sahip olmasını temin etmeye çalışmaktadır.*

Doğumla vatandaşlık kazanılması, çocuğun şahsına bağlı bir haktır. Kaide olarak kanun gereği olur. Vatandaşlığın verilmesi doğumdan sonra, meselâ bir beyana dayanılarak veya bir hâkimiyet fiiline bağlı olarak meydana gelmiş olsa dahi, "doğum ile" kazanma olarak nitelenir ve doğum anından itibaren hüküm ifade eder.

3. Doğumla kazanılan vatandaşlığa **aslî vatandaşlık** denir. Aslî vatandaşlığı meydana getiren sebepler, yani belirli vakıalar ve hukukî hâdiseler genellikle doğum ânına tekaddüm eder. Çocuk doğduğu zaman baba Türk vatandaşı bulunmaktadır. Bu sebeple doğum ânında babası Türk vatandaşı olan çocuk da Türk vatandaşlığını kazanmaktadır. Veya Türkiye'de doğan bir çocuğun ana ve babası vatansızdır. Doğum ânında ana ve babası vatansız olan çocuk Türkiye'de doğmuş olması itibariyle Türk vatandaşlığını kazanır. Aslî vatandaşlığı temin eden sebepler, doğum ânından sonra da meydana gelebilir. Ancak aslî vatandaşlığın kazanılması, bu durumda da doğum anına raci olur. Meselâ yabancı anadan evlilik dışında doğan çocuk nesebin tashihi yoluyla bir Türk erkeğine nesep bağı ile bağlanırsa doğumundan itibaren Türk vatandaşı sayılır.

Şu halde aslî vatandaşlığın kazanılması, onu doğuran sebep ne olursa olsun, doğum ânından itibaren hüküm ifade eder.

Doğumla kazanılan vatandaşlığın düzenlenmesinde iki sistem kullanılır. Bunlardan bir tanesi **kan** veya **nesil** esasıdır (jure sanguinis). Kan veya nesil esasında çocuğun doğduğu ülke önem taşımaz. Çocuk ana ve babasının veya bunlardan birinin vatandaşlığını kazanır. Sis-

6) *Karaman*, Mukayeseli İslâm Hukuku III 1987, s. 247; *Özel*, İslâm Hukukunda Ülke Kavramı, 2. Baskı, 1984, s. 193.

temlerden diğeri toprak veya doğum yeri esasıdır (jure soli). Bu sistemde çocuk, ülkesinde doğduğu devletin vatandaşlığın kazanır. Ana ve babasının sahip olduğu vatandaşlık dikkate alınmaz.

Modern vatandaşlık hukukunda vatandaşlığın kazanılması genelikle kan (veya nesil) esasına dayanır. Bunun yanında daha ziyade bir tamamlayıcı olarak toprak (veya) doğum yeri esası da kullanılmaktadır. Bununla beraber yalnız kan veya nesil esasını yahut yalnız toprak esasını kullanan devletler de mevcuttur.

Aslî vatandaşlık yanında doğumdan sonra muayyen sebeplerle kazanılan müktesep vatandaşlık da mevcuttur. Bu vatandaşlık nev'inde doğum ile elde edilen aslî vatandaşlık sonradan meydana gelen bir sebeple değişmekte ve bir yenisi kazanılmaktadır. Evlenme, evlâd edinme, vatandaşlığa alınma (telsik), muhaceret veya arazi terk ve ilhakları ile ahali mübadelesi genellikle müktesep vatandaşlığı, yani sonradan elde edilen vatandaşlığı meydana getiren sebeplerdir. Sonradan elde edilen vatandaşlık, aslî vatandaşlığı değiştirmesi itibariyle ancak müktesep vatandaşlığın doğumu ânından itibaren hüküm ifade eder. Diğer bir söyleyişle geriye etkili değildir.

> *Asli vatandaşlık kavramı, doğum sebebine bağlı olarak kazanılan vatandaşlığı ifade etmekle beraber, istisnaen "ilk" kazanılan vatandaşlık için de kullanılmaktadır. Bu istisnai anlamda, meselâ doğumundan itibaren vatansız olan bir şahsın elde ettiği ilk vatandaşlık da asli vatandaşlık sayılmaktadır*[7].

4. Doğumdan sonra, doğumla elde edilen vatandaşlıktan çıkılarak başka bir vatandaşlığın kazanılması gerçek anlamda vatandaşlığın *değiştirilmesidir*. Ancak eski vatandaşlığın sona ermiş olması şartıyla bu değişiklik söz konusu olur. Eski, doğumla elde edilen vatandaşlığın kaybı, genellikle yeni kazanılan vatandaşlığın tabiî bir sonucu değildir. Yani otomatik bir kayıp yoktur. Prensip olarak şahsın eski vatandaşlığın kaybında bir iştirakinin bulunması veya muvafakatinin olması aranır[8].

II. TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKU VE KAN VE TOPRAK ESASI

1. Tarihçe

a) 8 Nisan 1284/23 Ocak 1869 tarihli Tâbiiyet-i Osmaniyeye dair Nizamname (Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi)

Gayri müslim Osmanlı vatandaşları kapitülâsyonlardan istifade

7) Bkz. *Schleser*, Die deutsche Staatsangehörigkeit, 4. Aufl, 1980, s. 28.

8) Vatandaşlıktan çıkarılmanın cezaî bir müeyyide olarak kullanılması önlenmeye çalışılmaktadır. Meselâ 30.8.1961 tarihli *Birleşmiş Milletler Sözleşmesi*, vatansızlığın azaltılması gayesiyle, ırkî, etnik, dinî veya politik sebeplerle vatandaşlıktan atılmayı (iskat) yasaklamıştır (m. 9). Ayrıca ferdin iradesine bağlı tutulsa dahi vatandaşlığın kaybının vatansızlık durumunu meydana getirmemesi arzu edilmektedir (m. 7).

edebilmek gayesiyle yabancı devlet vatandaşlığına geçmekte ve bu yabancı vatandaşlığını gerektiğinde Osmanlı Devletinde kullanmaktaydılar[8a]. Bu gibilerin çoğalması üzerine Osmanlı Devleti ilk olarak Osmanlı vatandaşlığını kanunî bir düzenlemeye tâbi tutmak ihtiyaç ve zaruretini hissederek Tabiiyet-i Osmaniyeye dair Nizamname'yi neşretti.

Bu Nizamnâmenin 1 inci maddesinde kan esası kabul edilmişti. Buna göre ana ve babası veya yalnız babası Osmanlı vatandaşı olan çocuklar Osmanlı vatandaşı kabul ediliyordu. Bununla beraber istisnaî olarak toprak esasına da yer verilmişti. 2 nci maddeye göre, Osmanlı Devletinde doğan çocuklar reşit olmalarını takip eden üç sene zarfında Osmanlı Devleti vatandaşlığını talep edebilirlerdi.

b) 23 Mayıs 1928 tarih ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu

1 Ocak 1929 tarihinden 22 Mayıs 1964 tarihine kadar yürürlükte kalmış olan bu kanun kan esasını en geniş şekliyle benimsemiştir. Bu kanuna göre, ister Türkiye'de ister yabancı bir devlette doğmuş bulunsun, Türk baba veya ananın çocukları Türk vatandaşı olmakta idi (m. 1). Çocuğun evlilik içi veya evlilik dışı doğması da önemli değildi. Evlilik dışı da doğmuş olsa Türk anadan doğan veya Türk babadan olan çocuklar yine doğum yeri dikkate alınmaksızın Türk vatandaşı kabul edilmekteydiler (m. 2/C). Şüphesiz evlilik dışı doğan çocuğun Türk babaya bağlanabilmesi gayri sahih nesep rabıtasının doğumuna bağlı kalmaktaydı. Halbuki ana bakımıdan Türk anadan doğmuş olması yeterliydi (MK m. 290).

Bu kanun toprak esasına tamamlayıcı bir mahiyette yer vermişti. Türkiye'de doğup da anası babası belli olmayan veya Türkiye'de doğup da anası ve babası veya bunlardan birisi vatansız olan çocuklar Türk vatandaşı olabilmekteydi (m. 2 A/B). Ayrıca istisnaî bir hüküm ile 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren Türkiye'de doğan yabancının yine Türkiye'de doğan çocukları Türk sayılmakta, ancak bunlara reşit olduktan sonra ana veya babalarının vatandaşlığına geçme imkânı tanınmaktaydı (m. 4).

2. 11.2.1964 tarih ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu

Yürürlükte bulunan ve daha sonra hükümlerini inceleyeceğimiz Türk Vatandaşlığı Kanunu kan (nesil) esasını kabul etmiştir. Ancak önceleri bunu sadece baba yönünden düzenlemiş ve anayı nazara almamış iken, daha sonra yapılan değişiklikle 1312 sayılı Kanunun sistemine dönülmüştür.

Baba veya ana Türk ise, doğan çocuk Türk'tür. Doğum yeri önemli değildir. Çocuğun babaya veya anaya nisbeti ister sahih nesepli isterse

8a) Meselâ, bkz. *Bozkurt*, A.B.D. Vatandaşlığı İddiasında Bulunan Osmanlı Vatandaşlarına Dair Bazı Amerikan Belgeleri, Jale G. Akipek'e Armağan 1991, 177 vd.

gayri sahih nesepli olsun sonuç değişmez. Çocuk yine Türk vatandaşı olur (m. 1 ve m. 2).

Değişiklikten önce, Türk anadan doğan çocuğun vatandaşlığı babanın yabancı olması halinde bir ayırım yapılarak düzenlenmişti. Çocuk evlilik içi yabancı bir baba ve Türk anadan doğmuş ise, çocuğun Türk vatandaşlığını kazanabilmesi, yabancı babanın vatandaşlığını kazanamama şartına bağlanmıştı. Evlilik dışı Türk anadan doğan çocuk ise, yabancı bir erkeğin çocuk ile gayri sahih nesep bağlantısı tahakkuk etse bile, Türk vatandaşı oluyordu.

Kanunumuzda toprak esası vatandaşlığı kazanmanın bir ihtimali olarak veya vatandaşlığı kazanmada tamamlayıcı bir sebep şeklinde mütalâa edilmiş, daha ziyade vatansızlığı önlemek için kullanılan bir vasıta olmuştur. Vatandaşlık Kanunumuzun hükümlerini incelerken görüleceği üzere, Türk vatandaşlığının kazanılmasında ve kaybedilmesinde vatansızlığı önleme adeta ilk ve temel gaye olarak dikkate alınmıştır. Böylece babaya bağlı nesil esası yanında vatansızlığı önleme gayesi de bir ilke olarak vatandaşlık kanunumuza hâkim hale gelmiştir.

Bu anlayış içerisinde kalarak doğum yeri (toprak) esasına da kanunda yer verilmiştir. Türkiye'de doğan ve fakat vatandaşlığını ana ve babasından doğumla kazanamayan çocuklar, Türk vatandaşı kabul edilmişlerdir (m. 4 I).

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırımcılığın Önlenmesine İlişkin Milletlerarası Sözleşme[9]*, taraf olan devletlere, vatandaşlığın kazanılmasında, değiştirilmesinde veya mu' fazasında kadınlara erkekler ile eşit haklar tanımak ve özellikle bir yabancıyla evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın vatandaşlığını değiştirmesinin, kadının da otomatik olarak vatandaşlık değiştirmesine, vatansız kalmasına veya kocanın vatandaşlığını zorla almasına yol açmamak külfetini yüklemiştir. Ayrıca Sözleşmeye göre, taraf devletler, çocukların vatandaşlığı konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlayacaklardır (m. 9).*

Türk Vatandaşlığı Kanunu Türk vatandaşlığının kazanılmasında veya kaybında erkek ile kadın arasında farklılık ifade edebilecek hükümlere sahip olmakla beraber (m. 5, 13, 15, 19, 28, 33 gibi), bunların hiç biri "kadınların, medenî durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medenî veya diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama" (Sözleşme m. 1) niteliğinde değildir. Bunlar, vatandaşlık hukuku alanında erkeğe nisbetle kadına daha imtiyazlı sayılabilecek bir statü temin eden hükümlerdir. Çocukların vatandaşlığı konusunda da, muhtemelen bir istisna dışında (m. 16), kadınlarla erkekler arasında kadınların lehine olmak üzere konulmuş bazı hükümler (meselâ, m. 5)[9a] *bir yana bırakılacak olursa, tam bir eşitlik prensibi Türk vatandaşlığı Kanununa hakimdir.*

9) Sözleşme metni ve Türkiye'nin katılması: RG. 14 Ekim 1985-18898.

9a) Anayasa'da yer alan eşitlik ilkesine aykırı olan bu konudaki Türk doktrininin suskunluğu dikkati çekmiştir: bkz. *Rumph*, Türkisches Staatsangehörigkeit und Mehrstaatigkeit in Deutschland: IPRax, 6/1996, 437.

III. ANAYASA VE TÜRK VATANDAŞLIĞI

1. Vatandaşlık anlayışı

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası vatandaşlık anlayışını en modern manasiyle kabul etmiş gözükmektedir. Anayasamıza göre, *"Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür"* (m. 66 I). "Türklük" vatandaşlık kavramı için her hangi bir anlam taşımamaktadır. Burada "Türk" kelimesiyle, Türk Devletini kuran milletin adı altında, farklı, ırk, din veya kültürden gelmiş olan kişilerin Türk Devletine aidiyetini belirten vatandaşlık kavramı ifade edilmektedir. Diğer bir anlatımla, Türk vatandaşlığı kavramında, kişilerin ırkî, dinî ve kültürel özellikleri yer almamakta, kurucu bir unsur olarak görülmemektedir. Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişi, ırkî, dinî ve kültürel kökeni ne olursa olsun, Türk Devletinin ona vermiş bulunduğu "Türk vatandaşı" adını taşımaktadır. "Türk vatandaşı" olmak, sadece kişinin Türk Devletinin vatandaşlığına sahip olduğunu ifade eden bir anlama sahiptir. Vatandaşlığın tarihî gelişimi içerisinde önemli yeri bulunan ırk, din ve kültür gibi unsurlar nazara alınmaksızın, Anayasada vatandaşlık tam ve saf bir hukukî müessese olarak kabul edilmiştir. Bununla beraber, vatandaşlığın tarifinden kaçınılarak vatandaşlık hukukunun tarif vermeme şeklindeki teamülüne de uygun hareket edilmiştir.

> *Türk Anayasasının kabul ettiği 'vatandaşlık' kavramı, dil, ırk, etnik köken, renk, cinsiyet, kültür, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri farklılıkları yok sayarak mutlak bir eşitlik anlayışına sahiptir. Türk Anayasasında sınıf farklılıkları, bölge özellikleri, etnik kimlik ve buna benzer unsurlar bir yana bırakılarak, **"millet (ulus)"** kavramının bütünleştirdiği bir vatandaşlık kavramından hareket edilmiştir. Bu anlamda vatandaşlık kavramı, 'azınlık' kavramını da kabul etmeyen bir anlayıştır. Vatandaşlar arasında fark olmayınca, dine, kültüre, etnik kökene ilişkin ayrıcalıklar ortadan kaldırılınca, belli bir dinden, kültürden, etnik kökenden olan çoğunluğa karşı, korunması gereken bir azınlık da ortada yoktur. Anayasasında hiç bir farklılık gözetmeksizin, kanun önünde her Türk vatandaşını eşit kabul eden (m. 10 I) ve hiç bir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanımayan (m. 10 II) Türkiye Cumhuriyetinde "azınlık" kavramından veya "azınlık haklarından" söz etmek de mümkün değildir. Belirli bir zümreye veya sınıfa "azınlık hakları" tanımak, bu zümre veya sınıfa, diğer Türk vatandaşlarından farklı "imtiyazlı" bir statü vermekten başka bir anlama sahip olamaz. Açıkça belli olmaktadır ki, 'Türk Vatandaşlığı' yerine 'anayasal vatandaşlık' veya 'Türklük' yerine 'Türkiyeli' kavramlarını veya benzerlerini kullanmak düşüncesinin, "faydalı hiç bir anlamı" yoktur. Aksine, vatandaşlar arasında 'etnik' ayırımcılığı kabul ve harekete geçirmek gibi çok büyük bir tehlikesi vardır.*

2. Vatandaşlığın kazanılması

Anayasamıza göre, *"Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür. Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir."* (m. 66 II).

Bu fıkra taşıdığı hüküm itibariyle çelişik bir manaya sahip gözükmektedir. Evvelâ "... Türk ananın çocuğu Türk'tür" deniyor ve hemen arkasından "yabancı babadan ve Türk anadan doğan çocuğun vatandaşlık durumu kanunla düzenlenir" cümlesi ilâve ediliyor. Birinci cümleye uygun olarak Türk ananın çocuğu Türk olmakta ise, yabancı baba ve Türk anadan doğan çocuğun vatandaşlık durumunu kanunî düzenlemeye bırakan ikinci cümlenin manası anlaşılamamaktadır. Burada gerçi birinci cümle "Türk ananın babası belli olmayan çocuğu" şeklinde anlaşılırsa çelişki ortadan kalkmaktadır. Ancak bu sefer de evlilik dışı bir ilişkinin kaide olarak ilk cümlede yer alması kanun tekniği yönünden tenkit edilebilmeyi mümkün kılar. Öyle ki, istisna esastan önce zikredilmiş olmaktadır.

Fıkra şu şekilde anlaşılmak zaruretindedir: Türk babadan doğan çocuk Türk vatandaşı olur. Bu mutlak bir hükümdür. Bunun yanında Türk anadan doğan çocuk da Türk vatandaşı olur. Ancak bu mutlak manada değildir. İlgili vatandaşlık kanunu hangi hallerde Türk anadan ve yabancı babadan doğan çocuğun Türk vatandaşı olabileceğini düzenleyecektir.

Ne şekilde tefsir edilirse edilsin[10] hükmün Anayasada formüle edilen şekli başarılı olamamıştır.

3. Vatandaşlığın kaybedilmesi

"Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça, vatandaşlıktan çıkarılamaz" (Anayasa m. 66 IV). Vatandaş-

10) 1961 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında da yer alan bu maddenin Temsilciler Meclisindeki müzakeresinde de bu husus üzerinde durulmuştur. Komisyon sözcüsünün verdiği izahata göre sözü geçen "formül, gelişi güzel yazılmış bir formül değildir. Üzerinde bir hayli düşünülerek, çeşitli ihtimalleri kapsayacak surette kaleme alınmıştır." "Türk ananın ve babanın çocuğu Türk'tür. Evlilik dışı olan çocuğun anası malûm, fakat ecnebi olan babası tanıma veya babalık davasıyla belli olmamışsa, onun da Türk sayılması bu surette kabul edilmiş oluyor. Bu halde çifte tâbiiyet tehlikesi yoktur... Çocuk, Türk anadan, fakat ecnebi babadan olmuştur; babası da malûmdur. Bu takdirde ne olacak? Babası yabancı olsa dahi, Türk anadan doğan bir çocuğun, Türk vatandaşlığını kazanmasını, herhangi bir yabancıda arayacağımız şartlara bağlamak doğru olamaz. Onu ana-babası yabancı olan bir şahısla müsavi telâkki etmedik. Burada hiç olmazsa genel bir hüküm koymak yoluna gittik ki, buna göre böyle bir çocuk, Türk vatandaşlığını kazanma bakımından farklı muameleye tâbi tutulacaktır. Bu özel kanunda belirtilecektir; Anayasa sadece direktif vermekle yetinmektedir. Böyle bir şahsın otomatik olarak Türk vatandaşlığına kabul edilmesine mâni yoktur; amma bu hususu Anayasada zikretmedik. Bu imkânı açık bıraktık. Dışarda bilhassa Yakın ve Orta Şarkta bir hayli Türk ana var. Bunlardan olma çocukları, memleketin menfaati, hattâ emniyeti icabı, bir kontrole tâbi tutabilmek bakımından, iki uyrukluğun meydana getirebileceği bazı anormal durumları da gözönünde tutmak gerekir. Sonra, ileride de kendini gösterecek gelişmelere göre, bazı özel tedbirler almak ve özel hükümler koymak da bahis konusu olabilir. Hattâ denebilir ki, böyle bir çocuk rüşte vardığı zaman dilerse Türk olabilir. Bütün bunlar, ihtiyaçlara göre, kanunla düzenlenecektir" (TK. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, c. 3, 47. Birleşim, 18.4.1961, s. 344-349).

lığın kaybında konmuş olan kıstas hiç şüphe yok ki, esnektir. "Vatana bağlılıkla bağdaşmayan" fiillerin neler olduğunu tesbit etmek çok zordur. İhtimal ki bugün suç sayılmayan bazı fiiller dahi bir kimsenin Türk vatandaşlığındna çıkarılması için kâfi sebep olabilecektir. Vatandaşlıktan çıkarılmanın ağır bir müeyyide olduğu da nazara alınırsa Anayasa hükmünün esnek bir kıstas getirmiş olması tenkit edilebilir.

Ancak bugünün modern hukuk anlayışı vatandaş ile yabancıyı sadece "sadakat" ölçüsü ile ayırıma tâbi tutmaktadır. Yabancıdan devlete sadakat değil, sadece kanunlara itaat beklenmektedir. Halbuki vatandaş her şeyden önce vatandaşı bulunduğu devlete sadakat ile mükelleftir[10a]. Sadakatin kalkması halinde artık vatandaşlık da kendini yabancılıktan ayıran temel unsurunu kaybetmiş olmaktadır. Bu itibarla sadakatsizliği belirten fiiller, vatandaşlığın kaybedilmesi için yeterli sebepler teşkil eder. Bu gibi sadakatsizliği gösteren fiiller ise çeşitlidir. Bunları Anayasada tek tek saymak tehlikeli bir yoldur. Değişen ihtiyaçlara ve özellikle zamanın sadakat anlayışına uygun olarak tedbir alabilme imkânını ileride yapılacak kanunlara bırakmak yerinde bir düzenleme olur. Türk Anayasası da bu yolu tercih etmiştir. Esasında "vatana bağlılıkla bağdaşmama" kıstası "vatana sadakatsizliği" ifade etmektedir. Vatandaşlıktan çıkarma müessesesini tamamen ortadan kaldırma fikri de müdafaa edilebilir. Ancak bazı hallerde buna lüzum görüldüğü de bir gerçektir. Problem vatandaşlıkla ilgisi kalmayan, vatana sadakatı bir mükellefiyet olarak hissetmeyen kimselere ve yalnız bu gibi kimselere bu müeyyidenin tatbikini temin edici kontrolü kurabilmektir. Türk Anayasasının bu kontrolü de temin edici tedbirleri almış olduğu nazara alınırsa, koyulmuş olan kıstası mahzurlu değil, hatta faydalı bulmak icap eder.

4. Vatandaşlığı teminatı

Anayasa Türk vatandaşlığının kazanılmasını ve kaybedilmesini hem kanunî teminata bağlamış ve hem de kazaî kontrole tâbi tutmuştur.

"Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir" (m. 66 III). Bu kanunî teminat ayrıca yargı kontrolüne tâbi tutulmuştur: *"Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz"* (m. 66 V). 66 ncı maddenin son fıkrası yalnız vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemleri yargı kontrolüne tâbi tutmuştur. Ancak Anayasanın 125 inci maddesinde genel olarak yer almış olan *"idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır"* hükmü ile vatandaşlıkla ilgili her türlü idarî karar yargının kontrolü altına alınmış olduğuna göre sözünü ettiğimiz son fıkra bir tekrardan ibaret kalmaktadır.

10a) Hatta, bazı muhaceret kabul eden ülkelerde (meselâ *Amerika Birleşik Devletlerinde*: Oath of Allegiance to the United States of America ve bugünkü *Almanyada*: Staatsangehörigkeitsgesetz § 85 (I) 1.), vatandaşlığa alınmanın bir şartı olarak, devlete ***sadakat*** (bağlılık) yemini veya beyanı aranmaktadır.

İkinci Bölüm

TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAZANILMASI

I. GENEL OLARAK

1. Türk Vatandaşlığı Kanunu

Türk vatandaşlığı hukukunda temel kaynak, çeşitli kanunlarla[11] değişikliğe uğramış olan, 403 sayılı ve 11 Şubat 1964 tarihli *Türk Vatandaşlığı Kanunu*'dur[12]. 22 Mayıs 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir[13].

Türk Vatandaşlığı Kanunu beş bölüm ve 48 maddeden ibarettir. Son üç madde, yani Beşinci Bölüm "Kaldırılan Kanun ve Hükümler", "Geçici Hükümler", "Yürürlük" ve "Yürütme" konularını ihtiva ettiğinden vatandaşlıkla ilgili hükümler 45 maddeye teşkil eder.

Türk Vatandaşlığı Kanunu yanında Türk vatandaşlığının kazanılması ile ilgili bazı özel hükümler taşıyan 14 Haziran 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu vardır. Bu kanunun hükümlerine yeri geldikçe temas edilecektir.

2. Türk Vatandaşlığı Kanununun (Vat. K.) Sistemi

Türk Vatandaşlığı Kanununun yapısı ilk üç bölümde ortaya çıkmaktadır:

1. Türk vatandaşlığının kazanılması
2. Türk vatandaşlığının kaybı
3. Türk vatandaşlığının isbatı ve yargı yolu

---

11) Bkz. ileride s. 175 vd.
12) RG. 22 Şubat 1964-11638.
13) İlgili Yönetmelik: RG. 1 Temmuz 1964-11742 (değiştirilmesi: RG. 21 Mart 1981-17286).

Dördüncü Bölüm, bu ilk üç bölüme ait usulî maddeleri ihtiva etmektedir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu Türk vatandaşlığının kazanılmasında üç usul tesbit etmiştir:

1. Kanun yolu ile kazanma (m. 1-5).

2. Yetkili makam kararıyla kazanma (m. 6-11).

3. Seçme hakkı ile kazanma (m. 12-13).

Şu tasnif şekliyle kanun, vatandaşlığın kazanılmasında genellikle kabul edilen 'aslî vatandaşlık' ve 'müktesep vatandaşlık' ayırımını benimsememiş olmaktadır. Bununla beraber bu ayırım Kanuna tamamen yabancı değildir. Türk Vatandaşlığı Kanunu yalnız müktesep vatandaşlara münhasır olan bir "kaybettirme" hali (m. 25 f) ve "çıkarma" sebebi (m. 26 I) derpiş etmektedir. Bu sebeple izahlarımızda Kanunun sistemini takip ederken, aynı zamanda aslî vatandaşlık ve müktesep vatandaşlık hallerini de belirteceğiz.

II. KANUN YOLU İLE KAZANMA

"Kanun yolu" ile kazanma tabiri izaha muhtaçtır. Vatandaşlık Kanunu "Kanun yolu ile kazanma" başlığı altında 'nesep', 'doğum yeri' ve 'evlenme' ile Türk vatandaşlığını kazanma hallerini düzenlemiştir. Halbuki gerek "Yetkili Makam Kararı ile Kazanma" gerekse "Seçim Hakkı ile Kazanma" yolları da kanun yoludur. Kanunda düzenlenmiştir, belirli kanunî şartların tahakkuku ile vatandaşlık kazanılmaktadır. Bu bakımdan vatandaşlığın kazanılmasındaki kaynaklar yönünden kanun ayırımını değerlendirmek mümkün değildir[14].

Bununla beraber Kanunda yer alan ayırım şöyle izah edilebilir: Kanun "kanun yolu" ile, vatandaşlığı söz konusu şahsın iradesine bağlı olmaksızın Türk vatandaşlığının tevcih edildiği durumları ifade etmektedir. Gerçekten gerek yetkili makam kararı ile kazanma hallerinde gerekse seçme hakkı ile kazanmada Türk vatandaşlığının kazanılması için talep şarttır. Buna mukabil kanun yolu ile kazanma hallerinde, yani

1. Nesep ile

   A) Doğum

   B) Hal değişikliği

   C) Evlât edinme

14) *Uluocak*, 25.

2. Doğum yeri ile

3. Evlenme ile

Türk vatandaşlığının verildiği hallerde vatandaşlığı söz konusu şahsın talebi prensip olarak hiç bir rol oynamaz. Bunun yegâne istisnası bir Türk ile evlenen yabancı kadının Türk vatandaşlığına geçmek istediğini bildirmekle Türk vatandaşlığını kazanabilme imkânıdır. Bu imkânın "Kanun Yolu ile Kazanma" başlığı altında yer almaması icap ederdi. Ancak evlenme ile kazanmanın diğer şıklarında kadının talebi aranmadığı için ve ayrıca evlenme ile kazanma müessesesinin bütünlüğünü bozmamak gayesiyle bu imkân da "Kanun Yolu ile Kazanma" başlığı altında kalmıştır.

Vatandaşlığı söz konusu şahsın iradesinin rol oynadığı durumlar iki grupta mütalâa edilmiştir. Bir grup kazanılma hallerinde bir iradeye yetkili makamın kararının eklenmesi gerekir. Bu haller "Yetkili Makam Kararı ile Kazanma" başlığı altında toplanmıştır. Diğer grup hallerinde ise bir yetkili makam kararına lüzum olmaksızın söz konusu şahsın talebi ile Türk vatandaşlığı kazanılabilmektedir. Bu haller de "Seçme Hakkı ile Kazanma" başlığına konu olmuşlardır.

Türk vatandaşlığının kazanılmasında ilgili şahsın iradesini, düzenlemenin esas unsuru olarak alan Türk Vatandaşlığı Kanununun sistemini benimsememek için bir sebep görmemekteyiz.

1. Nesep:

A. Doğum

Doğumla kazanılan vatandaşlık aslî vatandaşlık niteliğindedir. Doğrudan doğruya Kanunun tevcihi ile kazanılır. Çocuğun ve diğer ana baba gibi ilgili şahısların iradeleri rol oynamaz. Doğum ile kazanmanın bir şekli de "doğum yeri" esasında belirir. Bu, nesep ile kazanmanın dışında kalır. İkinci derecede ve tamamlayı mahiyettedir.

a) Baba Türk:

Burada nazara alınan ilk ihtimal evlilik içi doğan çocuğun babasının Türk vatandaşı olmasıdır. Baba Türk ise çocuk da Türk vatandaşı olur. Çocuğun doğum yeri önemli değildir. *"Türkiye içinde veya dışında, Türk babadan olan ... çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşıdırlar"* (Vat. K. m. 1). Çocuğun doğumu ânında babasının Türk vatandaşı olması, çocuğun aslen Türk vatandaşlığını kazanmasını temin eden kâfi sebeptir. Bu itibarla çocuğun annesinin vatandaş-

lığı rol oynamaz. Ana ister yabancı bir devlet vatandaşı olsun, isterse vatansız bulunsun çocuk Türk babaya bağlı olarak Türk vatandaşı olur. Doğum yeri de önemsizdir. Çocuk yabancı bir ülkede doğmuş olsa ve hattâ bu ülke çocuğa kendi vatandaşlığını verse dahi çocuğun Türk vatandaşlığı üzerinde tesiri yoktur.

b) Ana Türk:

17 Şubat 1981 tarihinde yürürlüğe giren değişiklikten önce, çocuğun evlilik içi doğup doğmadığına göre bir ayırım yapılmakta idi. Çocuk Türk ana ve yabancı bir babadan evlilik içi doğmuş ise, Türk vatandaşlığını kazanabilmesi menfi bir şarta bağlanmıştı. Bu da çocuğun yabancı babanın vatandaşlığını kazanamaması şartı idi (Vat. K. mülga m. 1 b). Buna mukabil Türk anadan evlilik dışı doğan çocuklar, hiç bir şarta bağlı olmaksızın Türk vatandaşı olmaktaydı (Vat. K. mülga m. 1 c).

17 Şubat 1981 tarihinde yürürlüğe giren değişiklikle, bugünkü hukukumuzda Türk anadan evlilik içi veya evlilik dışı doğan[15] çocuk doğumundan itibaren Türk vatandaşı olur (Vat. K. m. 1). Çocuğun doğum yeri, yani Türkiye içinde veya yabancı bir ülkede doğmuş olması vatandaşlığın kazanılmasında etkili değildir.

Şu halde, evlilik içi doğan çocuklar babalarının veya analarının Türk vatandaşı olmaları halinde Türk vatandaşlığını kazanırlar. Evlilik dışı doğan çocuklar ise, ananın Türk olması halinde Türk vatandaşı olurlar.

Yabancı anadan ve Türk babadan evlilik dışı doğan çocuğun Türk vatandaşlığını kazanabilmesi çocuk ile Türk baba arasında bir nesep bağının (nesebin tashihi, babalığın hükümle tahakkuku, tanıma) gerçekleşmesine bağlıdır (Vat. K. m. 2).

c) Vatandaşlık Kanunu ve Medenî Kanun hükümleri[16]:

Türk Medenî Kanununun 259 uncu maddesine göre, "nesebi sahih olan çocuk, babasının ismini taşır ve onun vatandaşlık haklarına malik olur." Bu hüküm, Türk Vatandaşlığı Kanununda yer alan, sahih nesep rabıtasında babanın vatandaşlığına bağlanma prensibini ifade etmektedir. Ancak Medenî Kanunun hükmü, mutlak mânasiyle kabul edilirse,

15) Türkiye'nin de taraf olduğu 13.9.1973 tarihli *Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Bern-CIEC Sözleşmesi* de, bu ayırımı yapmaksızın, vatansız kalan her çocuğun doğumla anasının vatandaşlığını kazanacağı hükmünü getirmiştir; 13 Eylül 1973 tarihinde Bern'de imzalanan Sözleşmenin metni için (RG. 15 Ağustos 1975-15327) bkz. ileride s. 172 vd.

16) Medenî Kanunun vatandaşlıkla ilgili hükümlerinin incelenmesi, en azından, bu hükümlerin Türk Vatandaşlığı Kanunu ile (VatK. m. 46) yürürlükten kalkmış olup olmadığının tesbiti için gereklidir. Nitekim 2467 sayılı Kanun hükümlerine göre hazırlanan Türk Medeni Kanunu Öntasarısında, ilgili hükümlerde (m. 259, 295, 296) "vatandaşlık hakkından" söz edilmemektedir.

yani babanın yabancı olması ihtimalini de içine alan bir tefsire tâbi tutulursa, Türk Vatandaşlık Kanununun bu hükmü ile çatışır. Zira Vatandaşlık Kanununa göre, "Türk anadan doğan çocuklar doğumlarından başlayarak", ister evlilik içi isterse evlilik dışı olsunlar, analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar.

Yine Medenî Kanun 312 nci maddesinde "babaya nisbeti babalık hükmü ile veya tanınmak suretiyle taayyün eden çocuk, babanın aile ismini taşır ve onun vatandaşlık hakkını iktisap eder" denmektir. Bu hüküm babanın Türk olması ihtimalinde vatandaşlık kanunu hükmüne uygundur (Vat. K. m. 2 b ve c). Ancak mutlak manada, yani babanın yabancı olma ihtimalini de içine alan bir tefsir tarzında Vatandaşlık Kanununun hükmü (Vat. K. m. 1) ile bir tezat ortaya çıkar gözükmektedir. Çünkü Vatandaşlık Kanununa göre, evlilik dışı Türk anadan doğan çocuk, yabancı babaya nisbeti gayri sahih nesep olarak tahakkuk etse bile, Türk vatandaşı olur.

Burada hiçbir devletin herhangi bir şahsa yabancı bir vatandaşlığı tevcih edemiyeceği prensibi hatırlanmalıdır. Her devlet yalnız kendi vatandaşlığına sahip olanı veya olmayanı tesbit edebilir. Bu itibarla Medenî Kanun hükümlerini Türk baba, yani Türk vatandaşlığını kazanma yönünden değerlendirmek zarureti vardır. Bu takdirde 259 ve 312 nci maddelerle Vatandaşlık Kanunu hükümleri arasında gözüken tezat ortadan kalkmaktadır.

Aynı manada bir tezadın mevcudiyeti, "evlilik haricindeki doğumda anasına kalan çocuk, anasının aile ismini taşıdığı ve onun vatandaşlık hakkını iktisap ettiği" hükmünü koyan Medenî Kanunun 311 inci maddesi yönünden de düşünülebilir. Gerçi ana Türk ise bu madde hükmü ile Vatandaşlık Kanunu hükmü (Vat. K. m. 1) uyuşmaktadır. Ancak ana yabancı ise, ileride de belirteceğimiz üzere, Medenî Kanunun bu hükmü manasını kaybetmektedir (bkz. Vat. K. m. 2). Çünkü Türk babaya gayri sahih nesep rabıtası ile bağlanan çocuklar, ana yabancı olsa dahi, Türk vatandaşlığı Kanununa göre Türk vatandaşı olurlar. Medenî Kanunun 311 nci maddesi hükmü, 312 nci madde dolayısiyle ifade ettiğimiz gibi, ancak Türk anaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanma yönünden manalandırılabilir. Üstelik eğer 311 nci madde, babaya gayri sahih nesep rabıtası ile bağlanmayan çocukları kasdetmekte ise, getirdiği hüküm ile Vatandaşlık Kanunu hükmü arasında bir tezat söz konusu olmaz.

d) Vatandaşlığı kazanma ânı:

Doğumla Türk vatandaşlığını kazanan çocuklar "*doğumlarından*

başlayarak Türk vatandaşıdırlar" (Vat. K. m. 1). Bu hüküm aslî vatandaşlık iktisabının tabii bir sonucudur.

Burada bir nokta üzerinde durmak gereklidir. Türk babaya bağlı olarak çocuğun Türk vatandaşlığını kazanabilmesi için doğum ânında Türk babanın sağ olması şart mıdır?

Kanun "Türk babadan o l a n" şeklinde bir ifade kullanmakla böyle bir tereddüdü ortaya çıkarmıştır. Türk babadan o l m a tâbiri çocuğun ana rahmine düştüğü anda babanın Türk olması şartını arar gözükmektedir. Evvelâ şurasını belirtelim ki, eğer çocuk doğduğu zaman baba ölmüş bulunuyorsa, çocuğun Türk olacağında şüphe yoktur. Ancak doğum ânında baba Türk vatandaşı bulunmuyor ise, yani çocuğun ana rahmine düştüğü an ile doğumu arasındaki zaman zarfında baba Türk vatandaşlığını kaybetmiş ise tereddüt ortaya çıkmaktadır[17].

Babanın Türk vatandaşlığını kaybetmesi "vatandaşlıktan çıkma" (Vat. K. m. 20 vd.) veya "seçme" yoluyla (Vat. K. m. 36) olmuş ise çocuğun Türk vatandaşlığını kaybetmesi mümkündür. Çünkü bazı hallerde vatandaşlıktan çıkma ile küçük çocuklar babalarına bağlı olarak Türk Vatandaşlığını kaybederler (Vat. K. m. 32 I). İster doğum ânı isterse ana rahmine düşüş ânı nazara alınsın doğan çocuk babasını takip eder, yani Türk vatandaşlığını kazanamaz. Buna mukabil bu hallerin dışında, babanın sözü geçen zaman zarfında Türk vatandaşlığını kaybetmesi "kaybettirme" (Vat. K. m. 25) ve "çıkarma" (Vat. K. m. 26) kararları ile olmuş ise, bu kararlar şahsî olduğundan, yani çocuklara tesir etmediğinden (Vat. K. m. 34) tereddüt bakîdir. Vatandaşlığın iptali halinde (Vat. K. m. 24) de bu durum aynıdır. Zira iptal kararı, ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşı olmuş çocuklar hakkında hüküm ifade eder (Vat. K. m. 33 I). Bu itibarla çocuğun Türk vatandaşlığını kazanma ânı önemlidir.

Meselenin hallini yine kanunun lâfzından çıkarmak mümkündür. İlgili maddeye göre "... Türk babadan olan ... çocuklar, doğumlarından başlayarak Türk vatandaşıdırlar". Bu hüküm gereğince Türk vatandaşlığının kazanılma ânını doğum zamanına bağlamak, yani "doğumdan itibaren Türk vatandaşı olma" hükmünü, Türk babadan "olma" deyimine tercih etmek zarureti vardır. Gerçi böyle bir tefsir tarzı ana rahmine düştüğü anda babası Türk vatandaşı bulunan çocukların doğumlarından itibaren babalarına bağlı olarak yabancı sayılmalarını gerekti-

17) Diğer ihtimal, yâni çocuğun ana rahmine düştüğü ân babanın yabancı olması, fakat doğumu sırasında Türk vatandaşlığını kazanmış olması önem taşımamaktadır. Zira Türk vatandaşlığının kazanılmasında küçük çocuklar babayı takip ettiğinden (Vat. K. m. 16 I ve m. 17), ister ana rahmine düşüş ânı, isterse doğum ânı nazara alınsın, çocuk Türk vatandaşı olur.

rebilecektir, ancak Türk vatandaşlığının kazanılmasında Türk Vatandaşlığı Kanununun "doğum" esasını kabul etmiş olması bu sonucu zarurî kılmaktadır[18]. Aynı esas ana bakımdan da geçerlidir.

B. Hal değişikliği

Vatandaşlık Kanunumuza göre, Türk anadan evlilik dışı doğan çocuklar Türk vatandaşı olurlar. Çocuk ile yabancı bir baba arasında gayri sahih neseb rabıtasının meydana gelmesi çocuğun anaya bağlı olarak kazandığı Türk vatandaşlığına tesir etmez. Buna mukabil yabancı anadan doğan çocuk ile Türk baba arasında gayri sahih nesep rabıtası tahakkuk ederse, bu, çocuğun muhtemelen anadan aldığı veya alabileceği yabancı vatandaşlığına mâni olur.

"Yabancı anadan evlilik dışında doğan çocuk,

a) nesebin tashihi,

b) babalığın hükümle tahakkuk etmesi,

c) tanıma

yollarından biriyle bir Türk vatandaşına nesep bağı ile bağlanırsa, doğumundan başlayarak Türk vatandaşı olur" (Vat. K. m. 2).

a) Sahih olmayan nesep rabıtası:

Medenî Kanunumuzun 290 ıncı maddesine göre evlilik dışı çocuğun hukukî manada babası tanıma veya hükümle belli olur. Tanıma, evlilik dışı doğan çocuğun babası veya babanın vefatı veya temyiz kudretinden daimi mahrumiyeti halinde babasının babası tarafından tahakkuk ettirilir (MK m. 291). Babalığın hükümle tahakkuk etmesi şahsî hal neticeleriyle babalığa hükmedilmesidir (MK m. 310).

Gerek şahsî hal neticeleriyle babalığa hüküm, gerekse tanıma Türk devletler hususî hukukuna[19] uygun olarak gerçekleşmiş olacaktır (2675

18) Aynı fikir: *Göğer*, 39; *Uluocak*, (1986) 24. Farklı şekilde: *Seviğ (Muammer R./Vedat R.)*, 75/76.

19) Türk Vatandaşlığı Kanununun uygulanmasına ilişkin Yönetmelik, nesep tashihinin, babalığa hükmün ve tanımanın "Medenî Kanun hükümlerine uygun olarak" gerçekleşmesini aramaktadır (m. 5). Türk Vatandaşlığı Kanununda yer almayan bu hüküm hatalıdır ve uygulanması da mümkün değildir [farklı fikir: Uluocak (1989) 28]; zira aksi halde devletler hususî hukuku kaidelerine göre geçerli olan, meselâ bir nesep tashihi (2675 s. K. m. 16) çocuğa vatandaşlık vermeyecek, buna mukabil Türk devletler hususî huhkukuna göre gerçekleşmediği için geçersiz olan bir nesep düzeltilmesi Türk Medenî Kanununa uygun olduğu için sadece çocuğa Türk vatandaşlığını verebilme bakımından bir hüküm ifade edecektir. Bu itibarla Yönetmeliğin hükmünü "Türk hukukuna" veya "Türk devletler özel hukuku hükümlerine" şeklinde anlamak zarureti vardır.

sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun m. 16 ve 42).

b) Nesebin tashihi:

Vatandaşlık Kanunumuz nesebin tashihi ihtimalini "Hal değişikliği" başlığı altında düzenlemiştir. Türk hukukçuları bu bend hükmünü hem Türk Medenî Kanunundaki nesebin tashihi hükümlerine (m. 247 ve m. 249) hem de özel kanunlar ile idarî yoldan yapılan nesep tashihlerine matuf görmektedirler[20]. Vatandaşlık kanununun ilgili bendi bu manada anlaşılırsa, kanun yapma tekniği yönünden tenkid edilmek icap ederdi. Çünkü hukukumuza göre evlilik dışında doğan, fakat sonradan ana babalarının birbirleriyle evlenmeleri (m. 247) veya böyle bir evlenme vuku bulmamakla beraber mahkeme kararı (m. 249) ile nesebi tashih edilen çocuk, aynen nesebi sahih olan bir çocuğun hukukuna sahip olur (m. 252). Diğer bir ifadeyle bu gibi çocuklar da evlilik içi doğmuş bir çocuğun hukukî durumuna sahiptirler. Bu itibarla vatandaşlık hukuku yönünden de sözünü ettiğimiz 2 nci maddenin şümûlüne değil, fakat evlilik içi doğumu düzenleyen 1 inci madde içerisinde mütalâa edilmek gerekir. Üzerindeki durduğumuz 2 nci maddenin a bendi, Medenî Kanundaki tashih hükümlerini de değil, fakat sadece idarî yolla yapılan tashihleri ifade edilmek istemiştir. Böyle bir tefsir tarzından hareket etmek zarurîdir. Aksi halde sahih nesep rabıtası Medenî Kanunda nesebin tashihi yoluyla temin edilebilirken, Vatandaşlık Kanununun bunu dikkate almayarak ayrı bir hükümle vatandaşlığın kazanılması yönünden farklı bir anlayışa sahip olduğu neticesine varılmak icap ederdi. Üstelik Medenî Kanun manasında nesebin tashihi çocuğu doğumundan itibaren sahih nesepli hale getirdiğinden bir "hal değişikliği" başlığı altında da mütalâa edilemez. Halbuki nesebin tashihine idarî yoldan imkân veren ve bugüne kadar muayyen fasıllarla çıkarılmış olan kanun hükümleri, idarî tashih yoluyla nesebi sahih kılsa bile bu istisnaî hükümlerin Vatandaşlık Kanununun 1 inci maddesi içerisinde zaten mevcut olduğundan hareket edilemezdi. Olsa olsa bu bir yorum yoluyla mümkün kılınabilirdi. İşte Vatandaşlık Kanunu doğabilecek bir tereddütü ortadan tamamen kaldırmak maksadiyle idarî yolu bir hal değişikliği mahiyetinde kabul ederek ayrıca zikretmek ihtiyacını duymuştur[21].

20) *Berki*, 46; *Sevig* (Muammer R./Vedat R.), 77; Uluocak, 31; özellikle bkz. Uluocak (1989), 28 vd.

21) Bkz. Bir Evlenme Aktine Dayanmayan Birleşmelerden Doğan Çocukların Neseplerinin Düzeltilmesin ve Bu Birleşmelerin Evlilik Olarak Tescillerine İlişkin –mülga– 2526 sayılı Kanun m. 3 1 (RG. 22 Eylül 1981 – 17466) ile ilgili Yönetmelik, m. 4 (RG. 2 Eylül 1982 – 17800); ve 3716 sayılı Kanun m. 4 a (RG. 16 Mayıs 1991 - 20873).

Sahih olmayan nesebin tahakkukunda olduğu gibi idarî yolla nesebin tashihi ihtimalinde de Türk mahkemelerin ve Türk hukukunun yetkisi mutlaktır.

c) Hüküm:

Evlilik dışı yabancı anadan doğan çocuk, nesebin tashihi, babalığın hükümle tahakkuk etmesi veya tanıma yollarından biri ile Türk babaya nisbeti tahakkuk edince, doğumundan itibaren Türk vatandaşı kabul edilir.

Vatandaşlık Kanunu çocuğun yaş durumu üzerinde hiç durmamıştır. Bu nesep bağının kurulması rüşt yaşına varmış olan bir çocuk için de vatandaşlık yönünden etkili olacak mıdır? Esasında, vatandaşlığın reşit kimselere iradeleri dışında tevcih edilememesi genel prensibi dikkate alınırsa, suale menfî cevap vermek gerekirdi. Hüküm, çocuğun rüşte varmasına kadar vatandaşlığına tesir edecek manada olmalıydı. Ancak sözünü ettiğimiz 2 nci maddenin sükûtu karşısında hükmün sadece küçüklere matuf olarak anlaşılacağını kabul etmek[22] bize mümkün gözükmemektedir.

Hal değişikliği sonucu elde edilen Türk vatandaşlığı da bir aslî vatandaşlık durumudur. Doğumdan itibaren hüküm ifade etmesi de bunun tabiî bir neticesi olmaktadır.

C. Evlât edinme

Evlât edinen ile evlâtlık arasında sun'î (akdî) bir nesep bağı meydana getiren evlât edinme kan esasına dayanan nesep bağından farklı olarak vatandaşlık üzerinde prensip olarak tesir icra etmez. Yine kan esasına dayanmadığı için istisnaen vatandaşlık kazanılmasına sebep olsa dahi bu kazanılan vatandaşlık aslî vatandaşlık olmaz. Diğer bir söyleyişle müktesep vatandaşlık meydana gelir.

Türk Vatandaşlığı Kanununa göre *"evlât edinme, evlâtlığın vatandaşlığına tesir etmez"* (m. 3). Bu prensip hükmüdür. Kanun bu prensip hükmünü koymakla birlikte, evlâtlığın vatandaşlık durumunu kesin bir sonuca bağlamak zaruretinin bulunduğu hallerde evlât edinmenin vatandaşlığa istisnaen tesir edebileceğini belirtmiştir: *"Ancak küçük olan evlâtlık, vatansız olur veya anası babası bulunmaz veyahut nerede olduğu bilinmezse, bir Türk tarafından evlâtlığa alınmakla Türk vatandaşı olur"* (m. 3).

22) *Uluocak*, (1989) 29; *Göğer*, 44.

Evlât edinme, hiç bir şekilde evlât edinenin vatandaşlığına tesir etmez. Buna mukabil evlâtlığın vatandaşlığına p r e n s i p olarak etkili olmaz. İstisnaen şu üç halde evlâtlık Türk evlât edinenin vatandaşlığını, yani Türk vatandaşlığını kazanır:

(1) evlâtlık vatansız ise;

(2) evlâtlığın anası babası yok ise; ana ve babadan birinin mevcut olması halinde Türk vatandaşlığı kazanılamaz.

(3) evlâtlığın ana babasının nerede olduğu bilinmiyor ise;

bu ihtimalde de ana veya babadan birinin bulunduğu yer bilinmekteyse Türk vatandaşlığı kazanılamaz.

Şu istisnaî aç durumda evlâtlığın Türk evlât edinenin vatandaşlığını kazanabilmesi evlâtlığın k ü ç ü k olma şartına bağlıdır. Evlâtlığın küçük olup olmadığı kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanunlarına göre tesbit edilecektir[23].

Kanunumuz şu üç istisnaî durumu yalnız Türk vatandaşlığının kazanılması bakımından kabul etmiştir. Yani evlâtlığın Türk vatandaşı olması halinde durumu (2) ve (3) numaralı ihtimallere uygun olsa bile, yabancı evlât edinenin vatandaşlığına geçmesi söz konusu olamaz. Türk vatandaşlık hukukunda evlât edinme ancak istisnaî olarak Türk vatandaşlığının kazanılmasını temin edebilir, yoksa Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu hiç bir şekilde meydana getirmez.

Evlât edinmenin vatandaşlıkla ilgili diğer bir mes'elesi de, evlâtlığın evlât edinme yoluyla Türk vatandaşlığını kazanmasından sonra, evlât edinenin Türk vatandaşlığını kaybetmesi halinde, bu kaybın evlâtlığın sahip olduğu Türk vatandaşlığına tesiri mes'elesidir. Kanunda bu konuyu düzenleyen sarih bir hüküm yoktur. Ancak genel prensiplerden hareketle bir çözüme ulaşılabilir. Evlât edinenin Türk vatandaşlığını kaybetmesi sırasında evlâtlık reşit bulunuyorsa, bu kaybın evlâtlığın Türk vatandaşlığına tesiri olamaz, yani evlâtlık Türk vatandaşlığını muhafaza eder. Çünkü Türk vatandaşlığının kaybı zaten yalnız *küçük* olan çocukların vatandaşlığına tesir edebilir (Vat. K. m. 30 I; 32; 36; 37 I, II). Buna mukabil, evlât edinenin Türk vatandaşlığını kaybettiği sırada, evlâtlık reşit değilse, yani henüz küçük bulunuyorsa, mes'elenin çözümünü kesinlikle söyleyebilmek mümkün değildir. Bununla beraber, Türk Aile Hukukunun sisteminde evlâtlığın evlât edinenin *kanunen* nesebi sahih çocuğu olması[24], onun kendisini

23) Vatansızlık halinde, evlâtlığın ikametgâhı kanununa bakılması fikri: *Göğer*, 58.
24) *Egger*, Aile Hukuku, İkinci Kısım. Hısımlık (terc. Tahir Çağa), Ankara 1949. s. 53.

evlât edinen kimsenin vatandaşlığını da, aynen nesebi sahih çocuğu gibi takip etmesi fikrini haklı gösterir. Diğer bir söyleyişle, evlât edinenin Türk vatandaşlığını kaybetmesi küçük olan evlâtlığın Türk vatandaşlığına aynen nesebi sahih çocuğu gibi tesir eder[25].

2. Doğum yeri (Toprak esası)

Diğer bir çok hukuk sistemlerinde olduğu gibi Türk vatandaşlık hukukunda da doğum yeri (toprak esası), vatansızlık halini önlemek için ikinci derecede kullanılan Türk vatandaşlığını kazanma yoludur. Kan esasına göre, yani nesep yoluyla Türk vatandaşlığının kazanılmaması halinde, belirli şartlar altında, çocuğa doğduğu yer dikkate alınarak Türk vatandaşlığı verilir.

Türk Vatandaşlığı Kanununa göre, *"Türkiye'de doğan ve vatandaşlığını ana ve babasından doğumla kazanamayan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşıdırlar"* (m. 4 I).

Şu hükme göre doğum yeri Türkiye olduğu için bir çocuğun Türk vatandaşlığını kazanabilmesi üç şarta bağlanmıştır:

(1) Türkiye'de doğmuş olmak. Bu şart toprak esasını ifade eder. Şartın tahakkunu tesbit edebilme bakımından Türkiye'nin sınırlarını çizmek gerekir. Türk ülkesi siyasî sınırlar içinde kalan kara parçası, kara suları ve bunların üzerindeki hava sahasından meydana gelmektedir. Ancak bu sınırlar dışında da Türk ülkesi addedilmesi icap eden yer söz konusu olabilir. Bunlar, açık denizlerdeki Türk gemileri ve aynı alan üzerindeki sivil hava gemileridir. Bu gemilerde doğma da Türkiye'de doğma şartını yerine getirir. Türk savaş gemilerinde doğan çocuklar da bu savaş gemileri nerede bulunursa bulunsun, yani diğer bir ülkenin kara sularında (hava harp gemileri bakımından yabancı hava sahalarında) dahi bulunsa Türkiye'de doğmuş olma şartını tahakkuk ettirmiş olurlar. Çünkü savaş gemileri, ister deniz, ister hava gemisi olsun, bulundukları yerin önemi olmaksızın daima bayrağını taşıdıkları devletin bir parçası sayılırlar. Şu söylediklerimiz devletler hukukunda genellikle kabul edilmiş esaslardır.

(2) Çocuğun ana ve babasından vatandaşlık kazanamaması. Çocuğun doğumla ana ve babasından vatandaşlık kazanamaması şu ihtimallerde vukua gelebilir:

aa) Çocuğun ana ve babasının vatandaşlığını alamaması:

Kesin bir prensip olarak toprak esasını kabul eden bir hukuk siste-

25) Türk vatandaşlığının kaybının çocuklara tesir için bkz. ileride s. 91 vd., 94, 103 vd., 110 vd. 124, ve 128 vd.

mine sahip olan ana ve baba, yabancı ülkede doğan çocuklarına kendi vatandaşlıklarını vermezler. Bu gibi çocuklar Türkiye'de doğduklarında ana ve babasının vatandaşlığını kazanamayacaktır.

bb) Çocuğun ana ve babasının vatansız olması:

Çocuk ana ve babasının vatandaşlığı olmadığından vatansız kalma durumundadır. Ana ve babadan birinin vatansız olması, diğerinden de vatandaşlık alamaması halinde çocuk yine ana ve babanın vatandaşlığını kazanamamış olmaktadır.

cc) Ana ve babanın belli olmaması:

Bu ihtimalde,

Ya, çocuk terkedilmiş bir çocuktur, ana ve babası tesbit edilememektedir. Yani çocuk bulunmuş bir çocuktur. Türkiye'de bulunmuş olduğundan Türkiye'de doğma karinesinden istifade etmektedir (Vat. K. m. 4 II). Şüphesiz terkedilmiş çocuğun Türkiye'de doğmuş olduğu vakıası da sabit olabilir. Bu takdirde karineden istifade etmesine lüzum yoktur.

Veya, çocuk ana ve babasına hukuken nisbet edilememektedir. Ana ve babanın kendi hukukları çocuğun onlara hangi şartlar altında hukuken nisbet edileceğini gösterir. Bu genellikle baba yönünden önemlidir. Evlilik dışı doğumlarda çocuğun babaya nisbet edilebilmesi belirli hukukî tasarruflara ihtiyaç gösterir. Tanıma ve babalığa hüküm Türk hukukunda bunun birer misalini teşkil eder. Ana bakımından ise durum farklıdır. Yine hukuk sistemlerinde genellikle kabul edildiği üzere, çocuğu doğuran kadın onun anasıdır (Türk hukukunda MK m. 209). Bazı hukuklarda, çocuk ile ana arasında sahih olmayan bir nesep bağının kurulması, esas itibariyle, çocuğun ana tarafından resmen tanınmasını veya bu hususta bir mahkeme hükmünün verilmiş olmasını icap ettirir. Böyle bir hukuk sistemine bağlı ana bakımından çocuğun ona nisbet edilememesi mümkündür.

(3) Çocuğun doğumla[26] vatandaşlık kazanamaması. Çocuk prensip olarak doğduğu anda, nesep esasına uygun olarak aslî vatandaşlığını kazanır. Yukarıdaki şartta gösterilen ihtimallerde, ana ve babasından vatandaşlık kazanamadığı için, toprak esası ikame edilmektedir. Burada önemli nokta, doğum ânında çocuğun, bu doğuma bağlı olarak vatandaşlık kazanamamasıdır.

Belirtmiş olduğumuz bu üç şartın birlikte tahakkuku halinde Türkiye'de doğmuş olan çocuk Türk vatandaşlığını kazanmaktadır. Türk

26) "Doğum sırasında" (Danıştay 8. D., 22.5.1961: ABD 3/1961 75).

Vatandaşlığı Kanunu milletlerarası bir teamül kaidesi haline gelmiş olan bir karineye de yer vermiştir: *Türkiye'de bulunmuş çocuklar, aksi sabit olmadıkça, Türkiye'de doğmuş sayılırlar"* (m. 4 II)[27]. Bu, kesin bir karine değildir; hilâfı, yani çocuğun Türkiye'de doğmamış olduğu her türlü delille isbat edilebilir. O takdirde çocuk Türk vatandaşlığını kazanamaz. Çocuğun Türkiye'de doğmamış bulunduğunun isbatı kanunda bir müddete tâbi tutulmamıştır. Halbuki doğum yeri esası ile kazanılan vatandaşlık da aslî bir vatandaşlıktır. Böyle bir vatandaşlık tabiî netice olarak doğumdan itibaren hüküm ifade eder. Bu itibarla böyle bir vatandaşlığın kazanılmasını temin eden karinenin hilâfını isbat için bir müddet tayin etmemek kanun için bir noksanlık teşkil eder. Aslî vatandaşlığın kazanılmasındaki istikrar zarureti dikkate alınırsa, "makul ve icaplara uygun düşecek" bir süre[28] ile karinenin hilâfını isbat etmeyi sınırlandırmak gerekir.

3. Evlenme

a) Genel olarak:

Evlenme ile vatandaşlık kazanılması müktesep bir vatandaşlık iktisabıdır[29]. Türk vatandaşlığını bu yolla kazanmış olan kimse, "Türk vatandaşlığını s o n r a d a n kazanmış" (Vat. K. m. 26 I) kişilerden olur.

Evlenmenin vatandaşlığa tesiri kadın yönünden söz konusudur. Yabancı bir erkekle evlenen bir kadının kocasının vatandaşlığını kazanması şeklinde bu tesir ortaya çıkabilir.

Bu konuda mevcut hukuk sistemlerini iki grupta toplamak mümkündür. Klâsik ve eski anlayış "ailede tek vatandaşlık" prensibinden hareket eder. Ana, baba ve çocukların vatandaşlığı müşterek olmalıdır. Ailede vatandaşlığın tek olması bir çok mahzurları önleyici niteliktedir. Bunlardan en önemlileri şunlardır: E v v e l â evli kadının kocasının vatandaşlığından ayrı bir vatandaşlığa sahip olması, karı-koca arasındaki müşterek hayatın tâbi olacağı hukuk bakımından ihtilâf doğurucudur. Aile hayatında karı-kocanın aile birliği ve birbirleri karşısında sahip oldukları hak ve vecibeler yönünden her ikisinin de

27) Yeni doğmuş olarak bulunan çocuğa, ana ve baba ismi ile ad ve soyadı nüfus memuru tarafından verilir ve çocuk bulunduğu yer aile kütüğünün son sayfasına tescil edilir (Nüfus K. m. 21).

28) *Uluocak*, 32.

29) Evlenmenin vatandaşlığa tesirini düzenleyen hükmün Kanun sistematiğindeki yeri, kazanılan vatandaşlığın müktesep olma vasfını ortadan kaldırmaz (Bu manada: Danıştay 1 D., 11.6.1940 ve GK., 14.6.1940; KD 14/1940 4).

aynı vatandaşlık statüsünde olmaları gerekir. Aile hukukunda genellikle her birinin millî hukukları söz sahibidir. Doğabilecek kanun ihtilâfları ancak aile ilişkilerinin tek bir kanuna bağlanması ile önlenebilir. Bu da ancak eşlerin aynı vatandaşlıkta olmaları ile temin edilebilmektedir. Aile reisi koca olduğuna göre karının da onun vatandaşlığını alması normaldir. Sonra ailenin tek bir vatandaşlığa sahip olması siyasî ve sosyal yönden meydana çıkabilecek farklılığın sebep olacağı ihtilâfları ve mahzurları da ortadan kaldırır. Bu, özellikle çocukların eğitim ve yetiştirilmesinde önem kazanır. Ve nihayet vatandaşı bulundukları devletlerin savaş halinde olmaları sebebiyle ailenin karşılaşacağı buhran ve tehlikeler ancak tek vatandaşlık sistemi ile önlenebilir. İkinci grubun gerekçesini teşkil eden yeni ve modern anlayış, kadının erkek karşısındaki müstakil mevkiini ve genel bir söyleyişle, erkek kadın eşitliğini dikkate alır. Bu anlayışın gereği olarak evlenme vatandaşlığa tesir etmez. Bu anlayış "ailede tek vatandaşlık" prensibinin önlediği mahzurları ve tehlikeleri açıkta bırakmakta ve bunları halletmemektedir. Üçüncü diyebileceğimiz bir grup hukuk sistemi telifçi bir anlayışla hareket ederek her iki sisteme de belirli ölçüler içinde yer vermektedir.

1312 sayılı eski Türk Vatandaşlığı Kanunu Türk erkeği ile evlenen yabancı kadınlar bakımından "ailede tek vatandaşlık" prensibini kabul etmekte, buna mukabil yabancı erkek ile evlenen Türk kadınları yönünden modern anlayışa yer vermekteydi. Türk erkeği ile evlenen yabancı kadın Türk vatandaşı olmakta, yabancı erkek ile evlenen Türk kadını ise Türk kalmaktaydı (m. 13). Yürürlükteki yeni kanunumuz ise telifçi bir anlayışla hareket etmiştir.

b) Prensip:

Türk Vatandaşlığı Kanunu erkeğin evlendiği kadının vatandaşlığını kazanabilmesini hiç bir şekilde kabul etmemiştir. Buna mukabil kadının evlendiği erkeğin vatandaşlığını kazanabilmesini kendisinin iradesine terketmiştir. *"Bir Türkle evlenen yabancı kadın Türk vatandaşlığına geçmek istediğini ... bildirdiği... takdirde Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanır"* (Vat. K. m. 5 I). Aynı prensip yabancı erkek ile evlenen Türk kadını için de ifade edilmiştir (Vat. K. m. 19 I).

c) Vatansızlığı önleme:

Kanun vatansızlık söz konusu olduğu takdirde artık kadının iradesine önem vermemiştir. *"Bir Türk ile evlenen yabancı kadın ... vatansız bulunduğu veyahut evlenmekle eski vatandaşlığını kaybettiği takdirde,*

Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanır" (m. 5 I). Kadının ister evlilik sonucu isterse evlilikle alâkalı olmaksızın vatansız olması Türk vatandaşlığının evlenme ile kazanılması için kâfi bir sebep kabul edilmiştir. Burada iki ihtimal nazara alınmıştır:

Ya, Türk erkeği ile evlenen kadın vatansızdır.

Veya, Türk erkeği ile evlenen kadın sahip olduğu yabancı devlet vatandaşlığını kendi hukukuna göre bu evlenme sebebiyle kaybetmektedir. "Ailede tek vatandaşlık" prensibinden hareket eden sistemlerde yabancı bir erkek ile evlenen kadın vatandaşlığını kaybedecektir. Bu hukuk sistemlerinden birine dahil olan kadın Türk erkeği ile evlendiği takdirde bu evlilik sonucu kendi vatandaşlığını kaybederek vatansız kalma durumuna düşebilecektir.

Bu iki ihtimalde, kadının iradesine, yani Türk vatandaşlığına geçme arzusuna bakılmaksızın kadının Türk vatandaşlığını evlenme ile otomatik olarak kazanacağı kabul edilmiştir.

d) Usul:

Prensip, Türk erkeği ile evlenen yabancı kadının, Türk vatandaşlığını istemekte ise, bunu resmen talep etmesidir. Bu talep belirli bir usul dahilinde yapılmak gerekir.

aa) Kadının Türk vatandaşlığına geçme isteğini ifade eden beyanı, *"evlenme, evlendirmeyi yetkili Türk makamları önünde yapıldığı takdirde, evlenme sırasında o makama"* yapılır (Vat. K. m. 42 a). Şu hükme göre beyan, evlenme Türkiye içerisinde yapılmakta ise evlendirmeyi yapan evlendirme memuruna yapılacaktır. Türkiye dışında böyle bir evlendirmeyi yapabilecek yetkili Türk makamları ise konsolosluklarımızdır[30]. Evlenme konsoloslukta yapılmakta ise beyanın da yapılacağı makam evlenme akdi sırasında evlenme akdini icra eden konsolostur.

bb) *"Evlenme, evlendirmeye yetkili yabancı makamlar önünde yapıldığı takdirde evlendirmeyi tescil ile görevli Türk makamlarına evlenme aktinden başlayarak bir aylık süre içinde, yazılı olarak"* sözünü ettiğimiz beyan yapılmalıdır (Vat. K. m. 42 b). Hükümde bahsi geçen

30) "Yurt dışında mahallî mevzuatın kabul etmiş olması şartı ile evlendirme memurluğu yetki ve görevi konsolos veya başkonsoloslara aittir" (Evlendirme Yönetmeliği m. 10 I). "Konsoloslarımızın kanunî yetkileri içinde yaptıkları evlenmeler ilgililerin aile kütüklerine işlenmek üzere bir ay içinde İçişleri Bakanlığına" ve bu Bakanlıkça da erkek ve kadının kayıtlı bulunduğu nüfus memurluğuna bildirilir (Nüfus K. m. 25 II ve m. 23).

yetkili yabancı makamlar, yabancı memleketlerdeki evlendirmeye yetkili yabancı resmî makamlar ezcümle evlendirme memurlarıdır. Yabancı makamlar önünde yapılan bu evlilikleri tescille görevli Türk makamları ise orada görevli Türk konsolosluklarıdır[31-32]. Türk konsolosluğuna bu beyanın yazılı olarak ve evlenmeden itibaren bir aylık süre içerisinde yapılması gerekir. Bu süre geçirilirse, kadının artık evlenmeden istifade ederek Türk vatandaşı olabilme imkânı kalmaz.

Kadının yapmış olduğu bu *"beyanı alan makam evlenmenin tesciline dair muameleli evrak ile birlikte, bunu ilgili nüfus memurluğuna gönderir"* (VatK. m. 42 II). Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu makamlar ya Türkiye'deki evlendirme memurları veya yabancı memleketteki konsolosluklardır. İlgili nüfus memurluğu da başka bir emir ve karar beklemeden nüfus siciline kaydederek, Türk vatandaşı olan kadına nüfus hüviyet cüzdanı verir ve İçişleri Bakanlığına bildirir (Yönt. m. 55 b).

e) Sonuçları:

Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadının vatandaşlığı mükteseptir. Kazanılma ânından itibaren hüküm ifade eder. Kazanılma ânı ise evlenme akdinin icrası ânıdır[33]. Kanunda belirtilen usul ve süre içerisinde evlenme akdine bağlı olarak Türk vatandaşlığına geçmeyen kadın, artık bu yoldan istifade edemez. Bununla beraber bir Türk ile evli olması itibariyle yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınmada kolaylık görür (Vat. K. m. 7 b).

aa) Çocuklar üzerindeki tesiri:

Yabancı kadın Türk erkeği ile evlenip Türk vatandaşlığını kazan-

31) "Yurt dışında Türk vatandaşı kadın ve erkek veya bir Türk vatandaşı ile bir yabancı, bulundukları ülkenin evlendirmeye yetkili makamları huzurunda evlenebilirler" (Evlendirme Yönetmeliği m. 11 I). "Evlenenlerin her ikisi Türk vatandaşı ise koca tarafından, yalnız biri Türk ise Türk vatandaşı tarafından yabancı yetkili makamdan alınacak belgenin en geç bir ay içerisinde en yakın konsolosluğumuza bildirmesi mecburidir" (Evlendirme Yönetmeliği m. 11 II; ve ayrıca Nüfus K. m. 25 IV: "Konsolosluğumuz bulunmayan yerlerde mahallî makamlarca yapılan evlenme akitlerinin nüfus idarelerine veya en yakın Türk Konsolosluğuna bildirilmesi ile koca, Türk kadınının yabancı uyruklu erkekle evlenmesi halinde karı ödevlidir."

32) "Taraflardan birisi veya ikisi Türk vatandaşı olan kimselerden, evlenmelerine kanunî engel bulunmayanların yetkili mahallî makamlarca yapılan evlenmeleri konsoloslarımız tarafından tescil edilmek üzere İçişleri Bakanlığına bildirilir" (Nüfus K. m. 25 III).

33) Diğer bir fikre göre, kadının kendi irade beyanı ile Türk vatandaşlığını kazanması halinde, kazanma ânı "beyanın vâki olduğu andır"; *Berki*, Türk Hukukunda Evlenmenin Tabiiyete Tesiri, Profesör H. C. Oğuzoğlu'na Armağan, Ankara 1972, s. 93. Ve *Aybay*, 89, n. 42.

dıktan sonra bu evlilikten doğan çocuklar evlilik içi Türk babadan ve anadan oldukları için şüphesiz Türk olurlar (Vat. K. m. 1). Ancak kadının yabancı iken sahip olduğu ve evliliğe birlikte getirdiği çocuklar burada söz konusudur. Prensip bu çocukların sahip oldukları vatandaşlıklarını muhafaza etmeleridir. Çifte vatandaşlığı da önleyecek olan bu düzenleme vatandaşlığı prensip olarak babaya bağlayan kanunun sistemine uygundur. Kanunumuz bazı istisnaî durumlarda sözü edilen çocukların da analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanacağını belirtmiştir: *"Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadının, bu evlenmeden önceki küçük çocukları,*

(1) babanın ölmüş bulunması,

(2) babanın belli olmaması,

(3) babanın vatansız bulunması,

(4) çocuğun vatansız olması,

(5) velâyetin anada bulunması

hallerinde, analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar" (m. 14 I). Bu beş ihtimalde de dikkat edilecek husus, çocuğun küçük olması şartıdır.

Yukarıdaki ihtimallerden "babanın ölmüş bulunması" ve "velâyetin anada bulunması" hallerinde çocuğun Türk vatandaşlığını anasına bağlı olarak kazanabilmesi "çocuğun millî kanunu engel olmadığı takdirde" mümkündür (Vat. K. m. 14 I delâletiyle m. 16 II). Çocuğun millî kanununun engel olmaması, bu yolla çocuğun Türk vatandaşlığına geçişini bu millî kanunun tanıması manasına gelir. Yoksa, yabancı millî kanunun böyle bir vatandaşlık kazanılmasını men'edici bir hüküm koymuş olması söz konusu değildir.

bb) Eski vatandaşlığa rücû:

Yalnız evlenme ile kazanılan vatandaşlığa matuf olmak üzere Türk vatandaşlığının bir kayıp sebebi mevcuttur. Konunun bütünlüğünü bozmamak üzere bu hususa da kısaca temas etmekteyiz: Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadın bu evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesinden itibaren üç yıl içerisinde Türk vatandaşlığından çıkabilir. Ancak çıkabilmesi için ya zaten eski vatandaşlığını muhafaza etmekte olması (çifte vatandaşlık durumu) veya eski vatandaşlığını yeniden elde edebilmesi (vatansızlığı önleme gayesi) şarttır (Vat. K. m. 28).

f) Şümûlü:

Türk erkeği ile evlenerek Türk vatandaşlığını kazanabilme, bir istisnası ile, Türk vatandaşlığını daha önce kaybetmiş olan yabancı kadınlara da tanınmış bir imkândır. Yabancı bir erkekle evlenerek Türk vatandaşlığından ayrılan (Vat. K. m. 19), Türk vatandaşlığından çıkan (Vat. K. m. 20), Türk vatandaşlığı iptal edilen (Vat. K. m. 24), Türk vatandaşlığı kaybettirilen (Vat. K. m. 25), çıkarma işlemine tâbi tutularak (Vat. K. m. 26) veya seçme hakkını kullanarak (Vat. K. m. 27, 28), Türk vatandaşlığını kaybeden kadınların evlenme yoluyla yeniden Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri hakkında gerçi kanunda sarih bir hüküm mevcut değildir. Fakat sarih mani bir hüküm bulunmadıkça Türk vatandaşlığını eskiden kaybetmiş olan yabancı kadınların da evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri normaldir. Bu konuda yegâne mani hüküm "çıkarmada" gözükmektedir. Kanun "Türk vatandaşlığından çıkarılanlar h i ç b i r ş e k i l d e yeniden Türk vatandaşlığını kazanamazlar" (m. 35 IV) demektedir. Şu hüküm karşısında bu kayıp hali istisna, diğer bütün kayıp hallerinde eski Türk vatandaşı kadının evlenme yoluyla yeniden Türk vatandaşlığını kazanabileceğini söylemek gerekir. Eski Türk vatandaşı yabancı kadının sınır dışı edilmiş olması (meselâ Vat. K. m. 33 III hükmü icabı) da rol oynamaz. Bu gibiler de evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanma imkânından istifade ederler.

g) Evlenme akti:

Vatandaşlığa etkisi yönünden evlenme akdinin[34] mevcudiyetini ve muteberiyetini incelemek icap eder.

aa) Vatandaşlığa tesir eden evlenme

Evlenmenin vatandaşlığa tesirinde evlenme yönünden aranan şart bu evlenmenin "muteber" olmasıdır. Bu noktada muvazaalı (veya calî) evlenmeler üzerinde durmamız gerekir. Genellikle hukuk sistemlerinde muvazaalı evlenmeleri yasaklayan veya bunları bâtıl sayan bir kanun hükmü yer almaz. Türk hukukunda da böyle bir hüküm mevcut değildir[35].

34) Bazı özel kanunlarla, yabancı bir kadınla Türk vatandaşı erkeğin fiili birleşmelerinin 'evlilik' olarak tescilinin yabancı eşe Türk vatandaşlığını kazandırabileceği şeklindeki görüş (Aybay 87). Vatandaşlık Kanununun 5 inci maddesinde "evlenme aktinden" söz edildiği gerekçesiyle haklı olarak isabetli görülmemektedir (*Uluocak* (1989) 38, n. 89). Bununla beraber yapılan böyle bir tescilin, yabancı eş için istisnaî yolla vatandaşlığa alınma imkanını vereceğinden (m. 7/ç; Yönt. m. 11/ç) şüphe etmemek gerekir.

35) *Amaç ne olursa olsun* Türkiye'de evlenme sözleşmesinin muvazaa sebebiyle iptali söz konusu olamaz"; bkz. 11.4.1974 t. 2. HD. Kararı (İBD 1-2/1975 79 vd.).

Muvazaalı evlenmeler daha çok vatandaşlık kazanma gayesiyle yapılmaktadır. Muvazaalı evlenmelerin vatandaşlık hukuku yönünden tesirlerini önleyebilecek bir kanun hükmümüz de bulunmamaktadır. İsviçre hukukunda 29 Eylül 1952 tarihli İsviçre Vatandaşlığının Kazanılması ve Kaybedilmesi Hakkındaki Kanuna eklenen bir madde ile, İsviçre Medenî Kanununun 120 nci maddesine bir butlan sebebi daha eklenmiştir. Buna göre, kadın aile birliğini kurmak istemeksizin sırf vatandaşlığa alınma hükümlerini bertaraf etmek için evlenirse, bu evlenme mutlak butlanla bâtıldır.

Medenî hukuk yönünden muvazaalı evlenmelerin bâtıl sayılması gerekip gerekmediği ve gerekiyorsa sarih bir hükme ihtiyaç hissedilmesi münakaşaları bir yana, Türk vatandaşlığını kazanmak gayesiyle yapılan evlenmelerin vatandaşlığa ait tesirlerinin bertaraf edilmesi zarureti aşikârdır. Ancak bunu temin edici bugün için kanunî bir imkân hukukumuzda mevcut değildir.

bb) Evlenmenin butlanı

Yabancı kadına Türk vatandaşlığını kazandıran evlenmenin butlanına karar verildiği takdirde kadının Türk vatandaşlığını muhafaza edebilmesi onun butlan sebebi bakımından hüsnüniyetli olmasına bağlıdır. Vatandaşlık kanunumuza göre, *"evlenmenin butlanına karar verilmesi halinde akitte hüsnüniyetli olan kadın, Türk vatandaşlığını muhafaza eder"* (m. 5 II). Şu hüküm gereğince, butlan sebepleri yönünden hüsnüniyetli olmayan kadın, kendisine Türk vatandaşlığını kazandıran evlenmenin butlanı ile Türk vatandaşlığını kendiliğinden kaybedecektir. Vatandaşlık kaybının evlenme anına mı raci olacağı, yoksa butlan kararından itibaren mi hüküm ifade edeceği kanunda gösterilmemiştir. Bununla beraber Medenî Kanun sistemi dikkate alındığı takdirde, sonuca varmak kolay olur. Türk Medenî Kanununa göre evliliğin butlanı ancak hâkimin kararı ile hüküm ifade eder. Evlenme mutlak bir butlan ile malûl olsa bile hâkimin kararına kadar sahih bir evlenmenin bütün hükümlerini haizdir (m. 124). Vatandaşlık kaybının da şu hükme uygun olarak butlan kararından itibaren hüküm ifade etmesi kabul edilmelidir. Zaten hüsnüniyetli kadının Türk vatandaşlığını muhafaza edeceği hükmü de, hüsnüniyetle evlenen kadının, feshine hükmedilmiş olsa bile evlenme ile iktisap ettiği vaziyeti muhafaza edeceğini belirten Medenî Kanun hükmü (m. 126) ile ahenklidir.

Evlenmenin butlanı halinde kadının Türk vatandaşlığını muhafaza edebilmesi evlilikteki hüsnüniyetine bağlı iken, çocukların durumu farklıdır. Böyle bir evlenmeden olan çocuklar *"ana veya babaları*

hüsnüniyetli olmasalar dahi Türk vatandaşlığını muhafaza ederler" (Vat. K. m. 5 III).

Burada diğer çocukların durumu üzerinde de durmak gerekir. Yani "evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadının bu evlenmeden önceki küçük çocukları" bazı durumlarda "analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar" (Vat. K. m. 14). Kadına Türk vatandaşlığını kazandıran evlenmenin butlanı halinde bu çocukların vatandaşlıkları ne olacaktır? Kadın hüsnüniyetli olup Türk vatandaşlığını muhafaza etmekte ise bunların da Türk vatandaşlığını muhafaza edeceğinde tereddüt etmemek gerekir. Ancak kadın hüsnüniyetli olmaması sebebiyle Türk vatandaşlığını kaybetmiş ise, bu çocukların vatandaşlık durumlarının ne olacağı hususunda kanunda bir hüküm yoktur. Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından çıkan (Vat. K. m. 28) kadının çocuklarının vatandaşlığını düzenleyen 37 nci maddenin birinci fıkrası ile âhenkli olarak, bunların da analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybedeceği sonucuna varmak[36] ve eğer butlan kararı verildiği tarihte reşit bulunuyorlarsa Türk vatandaşlığını muhafaza etmeleri mantıki görülmektedir.

h) Evlenme ile kazanılan Türk vatandaşlığının özellikleri:

Evvelce belirttiğimiz gibi evlenme ile kazanılan Türk vatandaşlığı müktesep bir vatandaşlıktır, kazanıldığı andan itibaren hüküm ifade eder. Diğer özelliklerine gelince:

aa) Evlenme ile kazanılan Türk vatandaşlığı **devamlıdır.** Kadın evlilik sona erdikten sonra da Türk vatandaşlığını muhafaza eder. Ancak evliliğin butlanı halinde kadın evlenmede hüsnüniyetli değilse, Türk vatandaşlığını muhafaza edememektedir. Kadının Türk vatandaşlığından normal vatandaşlıktan çıkma yollarıyla ayrılması elbette mümkündür. Bunun yanında sırf evlenmeye matuf bir çıkma sebebi de kanunda yer almıştır (m. 28).

bb) Evlenme ile elde edilen Türk vatandaşlığı **mutlaktır.** Bu gibiler de aynen aslî Türk vatandaşlarının sahip oldukları hukukî statüye sahip olurlar. Ancak "Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış" olmaları itibariyle, aslî vatandaşlardan farklı olarak "çıkarma" yoluyla vatandaşlıklarının kaybettirilmesine muhatap olabilirler (Vat. K. m. 26 I ve II). Zira bu çıkarma hali aslî Türk vatandaşları için sadece "savaş halinde" söz konusu olabilir.

cc) **Yabancılarla evli** olan Türk vatandaşlarının bazı meslekleri icra edemeyecekleri ilgili kanunlarda belirtilmiştir. Çalışma

36) *Ulucak*, 38/39.

hakkının bu sebeple sınırlandırılması özellikle yabancı kadınlarla evlenen Türk vatandaşları için ortaya çıkmaktadır. Bu arada yabancı kadının evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanmış olup olmadığı üzerinde de durulmamaktadır[37]. Esas gariplik de burada belirmektedir; evlenme ile Türk vatandaşı olabilen kadın için söz konusu faaliyetlerde çalışma imkânı açık bırakılmakta, buna mukabil bu gibi kadınlarla evli olan Türk vatandaşları için çalışma yasağı konmuş olmaktadır. Yabancı kadınlarla evli olanların çalışma haklarını kaldıran hükümlerin bazıları Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasaya aykırılığı sebebiyle iptal edilmiş olmakla beraber belirli konularda bu nevi hak mahrumiyetlerinin devam etmesi imkânı açık kalmıştır[38].

37) Hattâ 22.5.1964 tarihinde yürürlükten kalkan, eski 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa göre, Türk erkeği ile evlenen yabancı kadınlar otomatik olarak Türk vatandaşı olmaktaydılar (m. 13).

38) Anayasa Mahkemesinin müdahalesinden önce durum şöyleydi:

1. 788 sayılı Memurin Kanununun (Bu Kanun, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 237 nci maddesiyle, Devlet Memurları Kanununun 1 nci maddesi kapsamına giren kurumlardaki memurlar hakkında yürürlükten kaldırılmıştır.) 4 üncü maddesinin (Z) bendine göre devlet memuru olabilmek için "ecnebilerle evli olmamak" şart idi. Ve "memur iken ecnebilerle evlenenler müstafi addedilir" idi. Yine aynı bend gereğince, bu Kanunun neşrinden evvel "ecnebi kadınlarla teehhül etmiş bulunan memurin, Hariciye, Müdafai Milliye ve Bahriye Vekâletlerinde istihdam edilemezler" idi.

2. 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanununun muaddel 23 üncü maddesine göre "yabancı kız veya kadınla evli olanlar veya nikânsız yaşayanlar" yedek subay ve memurluğundan çıkarılır ve yaşlarına göre haklarında Askerlik Kanunu hükümleri tatbik edilirdi. Zaten aynı Kanunun 8 inci maddesi gereğince yedek subay ve memurluğuna ayrılmak için "yabancı kız veya kadınla evli olmamak veya nikâhsız yaşamamak" şarttı. 23 üncü maddenin sözü geçen hükmü aslında 8 inci maddede yer alan şartın bir icabı olmaktaydı (27.7.1970 tarihli ve 1310 sayılı Kanun ile 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askerî Memurlar Kanununun sözünü ettiğimiz 8 ve 23 üncü madeleri değiştirilerek, "yabancı kız veya kadınla evli olmamak veya nikâhsız yaşamak" şartı kaldırılmıştır; bu konuda özellikle bkz. Danıştay 3. D. 26.9.1966 ve Danıştay GK., 3.11.1966 (DKD 107-110/1967 8/10, 11-15).

3. 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu, Geçici Madde 84 gereğince, yukarıdaki hükümlere uygun olarak "subaylarla askerî ve mülkî memurlardan, yabancı tabiiyetindeki kız ve kadınlarla evlenenler veya nikâhsız olarak yaşayanlar istifa etmiş sayılırlar ve emeklilik hakları düşer" idi.

Anayasa Mahkemesi, 22.5.1963 tarihli kararında (RG. 14 Ağustos 1963-11480), Memurin Kanununun 4 üncü maddesinin muaddel (Z) bendindeki "ecnebilerle evli olmamak; memur iken ecnebilerle evlenenler müstafi addedilir" hükmünü, "her Türk kamu hizmetlerine girmek hakkına sahiptir. Hizmete alınmada ödevin gerektirdiği niteliklerden başka hiç bir ayırım gözetilemez" diyen Anayasanın 58 inci maddesine (Yürürlükteki Anayasa m. 70) aykırı bularak iptal etmiştir. Buna mukabil aynı kararda, sözü geçen (Z) bendinde yer alan "bu kanunun neşrinden evvel ecnebi kadınlarla teehhül etmiş bulunan memurin, Hariciye, Müdafai Milliye ve Bahriye Vekâletlerinde istihdam edilemezler" hükmünün Anayasaya aykırı olmadığı sonucuna varılmıştır. 25.12.1964 tarihli kararında

Anayasa Mahkemesinin bu konu ile ilgili kararlarından[39], genel olarak, "görevin niteliği" icap ettirdiği nisbette yabancılarla evlenen Türk vatandaşlarının o görev itibariyle hak mahrumiyetlerinin Anayasaya aykırı olmadığı ve bunlara ilişkin kanunî hükümlerin[40] yürürlükte kalabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu mahiyetteki hükümlere yabancı hukuklarda da rastlanmaktadır.

dd) Evlenme ile kazanılan Türk vatandaşlığı kazanma anından itibaren hüküm ifade eder. Bu, genel olarak müktesep, yani sonradan kazanılan vatandaşlığın mahiyeti icabıdır. Bu noktada bir tereddüdün halledilmesi gerekir. "Suçluların iadesi" konusunda, vatandaş iadeye tâbi değildir (Anayasa m. 38/son, Türk Ceza K. m. 9 I). Halbuki yabancının iadesi mümkün olabilmektedir (Türk Ceza K. m. 9 II). Türk vatandaşlığı kazanılmadan önce işlenen bir suç sebebiyle, Türk vatandaşlığını kazanan kadın (veya herhangi bir yolla Türk vatandaşlığını sonradan kazanan şahıs) iadeye tâbi tutulabilecek midir? Eğer vatandaşın iade edilmeyeceği prensibinin, suçun işlendiği zaman ilgilinin Türk vatandaşı olmasını gerektirdiği kabul edilirse, Türk vatandaşının da iade edilmesi sonucuna ulaşılır. Bize göre, "vatandaş iade edilmez" prensibi, suçun işlenme anını değil iade anını esas almaktadır. Prensibin temel anlayışı vatandaşın iade edilmeyeceğidir. Bu bakımdan, iadenin söz konusu olduğu zaman Türk vatandaşı bulunmak iadenin reddi için kâfi sebeptir[41].

(RG. 21 Nisan 1965-11981) da, Anayasa Mahkemesi Yedek Subaylar ve Yedek Askerî Memurlar Kanununun muaddel 23 üncü maddesinde yer alan ve yedek subay ve memurluğundan çıkarmayı gerektiren "yabancı kız veya kadınla evli olanlar veya nikâhsız yaşayanlar" hükmünü Anayasaya aykırı bulmamıştır.

Memurin Kanunu bakımından Anayasa Mahkemesince verilen karara uygun olarak 9 Temmuz 1963 tarih ve 266 sayılı Kanunla (RG. 17 Temmuz 1963-11456), Emekli Sandığı Kanununda gerekli tadilât yapılmıştır. Sözü geçen Geçici Madde 84 hükmü, yalnız "subay, askerî memur ve astsubaylara" matuf olarak kaleme alınmış ve ayrıca "emeklilik hakları sükût eder" hükmü kaldırılmıştır. Geniş bilgi için bkz. *Arat*, Türk Silâhlı Kuvvetleri Kanunu ve "Yabancı Uyruklu Kişilerle Evlenenler", Hıfzı Timur'un Anısına Armağan, İstanbul 1979, s. 71 vd. Ayrıca bkz. Anayasa Mahkemesi Kararı, 9.10.1979 (RG. 16 Ocak 1980-16871).

Yabancı vatandaşlığa sahip kişiler evlenen veya karı-koca yaşayan, subay ve astsubayların istifa etmiş sayılacağına ilişkin hüküm ise (926 sayılı K. m. 112), değiştirilerek (KHK/445; RG. 26.8.1991-20972), yabancı vatandaşlığa sahip kişilerle, Genel Kurmay Başkanlığının izni olmadan evlenenlerin ordudan istifa etmiş sayılacağı kabul edilmiştir (Bkz. ilgili Yönetmelik: RG. 21.3.1992-21178).

39) Yukarıdaki dip n. 38'e bakınız.

40) Bu mahiyetteki kanunî hükümlerimiz için bkz. *Nomer*, Teb'a ile Yabancının Hukukî Müsavâtı, 1962, s. 89, n. 186.

41) "Şahsın milliyeti (vatandaşlığı) iadeye dair karar esnasında tespit edilecektir" 13.12.1957 tarihli *Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi* [SİDAS], m. 6, bend c (RG. 26 Kasım 1959-10365).

III. YETKİLİ MAKAM KARARI İLE KAZANMA

1. "Vatandaşlığa Alınma" (Telsik)

a) Genel olarak:

Vatandaşlığa alınma (telsik) müessesesi esas itibariyle ikili bir görünüşe sahiptir. Bir taraftan vatandaşlığa alınmak isteyenin arzusu söz konusudur. Bu arzu maddî veya manevî düşüncelerin sonucu olabilir. Diğer taraftan belirli ilişkilerle meselâ doğum sebebiyle veya uzun süre ikâmet sebebiyle kendi ülkesine bağlılığı ortaya çıkmış olan şahıslara bir devletin vatandaşlık vermedeki arzusu mevcuttur. Ancak bu iki arzunun her vak'ada vatandaşlığa alınmayı temin ettiği ileri sürülemez. Şahıs benimsediği bir vatandaşlığa geçme arzusuna sahip olmasına rağmen o vatandaşlığın gereği bazı mükellefiyetleri, meselâ, askerlik mükellefiyetini yerine getirmemek için vatandaşlığa alınmanın icabı olan ilk usulî talebi yapmayabilir. Böyle bir talep karşısında kalan hükûmet de, ilgili şahsı vatandaşlığa alma arzusunda olmasına rağmen, milletlerarası politikasının bir icabı olarak, meselâ Türk asıllı Kıbrıslıların Türk vatandaşlığına alınmamasında olduğu gibi, bu talebi yerine getirmek istemeyebilir.

Prensip olarak vatandaşlığa alınmada, ülkede yaşayan bir yabancının ülke ve halk ile dahilî bağlantısı o derece kuvvetli olacaktır ki, vatandaşlık sıfatının bulunmaması gayri tabiî olarak kendini hissettirecektir. Bu kuvvetli bağlantı, kanunda yer alan asgarî şartların tahakkuku ile tesbit edilebilecek ve buna ilgilinin talebi üzerine resmî makamlarca vatandaşlığa alınma kararı eklenecektir.

> *"Telsik yoluyla vatandaşlığa alınma, hafife alınacak bir konu değildir. İnsan hayatında, böyle bir şeyi istemek ve elde etmek çok sık olarak karşılaşılan bir durum da değildir. Bu, kişinin bir sadakat bağını kırıp bir diğerini kurmasını içerir. Onu elde eden için ileriye dönük sonuçları olabilir ve onun kaderinde önemli değişikliklere yol açabilir. Onu kişisel olarak etkiler ve bunun sadece malvarlığı üzerinde doğuracağı etkiler açısından incelemek onun derin ehemmiyetini yanlış anlamak olur. Onun uluslararası etkisini değerlendirmek için, sadece bireyin ona vatandaşlığı veren ülkeden yana sözlü tercihi değil, vatandaşlığın verdiği koşulları, onun tanıdığı, gerçek ve etkin ciddi özelliği göz ardı etmek imkânsızdır"*[41a].

b) Hükümleri:

aa) Türk Vatandaşlığı Kanunu belirli şartları taşıyan yabancıların vatandaşlığa alınma yoluyla Türk vatandaşlığına alınabileceğinden söz etmektedir (m. 6 I). Burada iki noktayı tesbit etmek gerekir. Birinci nokta vatandaşlığa alınma kararını verecek yetkili ma-

41a) Milletlerarası Adalet Divanı'nın *Nottebohm Olayı*'nda verdiği karardan: *Gündüz*, 566.

kamın (yani Bakanlar Kurulunun), kanunda belirtilen şartları taşımayan yabancıya Türk vatandaşlığını veremiyeceğidir. İkinci nokta, bu şartların tekmili tahakkuk etmiş bulunsa dahi yetkili makamın Türk vatandaşlığını vermek mecburiyetinde olmadığıdır. Yetkili makam kanun hükmünde yer alan "alınabilir" formülü ile, görev anlayışına bağlanmış serbest bir takdir yetkisiyle teçhiz edilmiştir[42]. O halde kanunda belirtilen şartlar asgari şartlardır. Yabancı hukuk sistemlerinde de kanunî şartlar yanında, yabancının vatandaşlığa kabulü, genel hukuk politikasını tesbit durumunda olan idarî makamların takdirine terkedilmiştir[43].

Vatandaşlığa alınma (telsik) belirli kanunî şartların tahakkuku yanında yabancının talebi ve yetkili makamın kabulü ile vatandaşlığın kazanılmasıdır. Müktesep, yani sonradan kazanılan bir vatandaşlık niteliğindedir.

bb) Yetkili makamın kararı ile vatandaşlığa alınmada, Türk vatandaşlığının kazanılması Bakanlar Kurulu kararı ile olur. Vatandaş-

42) Eski 1312 sayılı Vatandaşlık Kanunumuz da 5 inci maddesinde aynı ifade tarzını kullanmıştı ("İcra Vekilleri Heyeti Kararıyla iktisap edilebilir"). Danıştaya göre de, "maddede görüldüğü gibi, vatandaşlığa alınma talepleri üzerine Bakanlar Kuruluna takdir hakkı verilmiştir. Vatandaşlığa alınma işi Devletin hükümranlık haklarındandır. Davacı hakkında yapılan tahkikat sonunda vatandaşlığa alınması emniyetçe sakıncalı görülmüştür. Bu itibarla davacının vatandaşlığa alınma talebinin Bakanlar Kurulunca reddedilmesinde kanuna aykırılık" yoktur; Danıştay DDGK. 18.12.1964 tarihli iki karar (*Berki/Ansay/Arat*, No. 7 ve 8). Yürürlükteki Kanunumuz bakımından 14.2.1968 tarihli Danıştay 12. Daire Kararı (DKD 122-126/1969 499/500), "403 sayılı Kanunun 6 ve 7 nci maddelerindeki şartları haiz oldukları taraflarca ihtilâfsız bulunan davacıların" vatandaşlığa alınmamalarında isabet görmemiş ise de, bunu "Türk vatandaşlığına alınma isteminde bulunan davacıların adlî, siyasî, idarî ve güvenlik yönlerinden" sakıncalı durumda bulunmadıkları hususunda idarece "kabul" edilmiş olmasına dayandırmıştır. Üstelik, idarenin vatandaşlığa alınma talebinin red gerekçesi, olayda tatbik yeri olmayan 6/5313 sayılı bir Kararnameye istinat ettirilmiş ve red kararı da, kararın verildiği tarihte yetkili makam olan Bakanlar Kurulunca değil, İçişleri Bakanlığınca alınmıştır. Ayrıca bkz. Danıştay DDK., 29.6.1973 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 12).

43) Alman hukukunda aynı anlayış: *Lichter*, 73/74. Ayrıca bkz. *Lichter/Hoffmann*, Staatsangehörigkeitsrecht, 3. Aufl., s. 86 ve *Makarov*, 160. Keza Fransız Hukukunda: *Hecker/Tomson*, Das Staatsangehörigkeitsrecht Frankreichs, 1968, s. 62. Ve *Spiegel*, Das französische Staatsangehörigkeit nach der Reform von 1993; IPRax 4/97 191. Türk hukukunda da aynı görüş hâkimdir; bkz. *Sevig (Muammer R./Nedai R.)*, 92; *Berki*, 62; *Göğer*, 68. *Uluocak*, 43, ise Türk vatandaşlığı hakkında idarî makamlarca verilen kararlar aleyhine Danıştay'a başvurmak hakkından hareketle vatandaşlığa alınmayı mahiyeti bakımından kanunî şartları gerçekleştiren fert için bir "lütuf" olarak mütalaa etmemektedir. Müellife göre, "takdiri hükümet tasarrufu" kavramı kaideten Türk hukuk sisteminden kalkmıştır; krş. farklı anlamda: *Uluocak* (1989), 52. Amerikan hukukunda da Immigration and Nationality Act 1952, Kanunun aradığı bütün şartları tahakkuk ettiren şahsa vatandaşlığa alınma talebini bir hak olarak bahsetmiştir. Ancak gözden kaçırmamak gerekir ki, bu yolla elde edilen Amerikan vatandaşlığı (Nationality trough naturalization), doğum ile kazanılan Amerikan vatandaşlığından (citizenship of US at birth) farklıdır.

lığa alınan kişi, prensip olarak, Bakanlar Kurulu kararı tarihinden itibaren Türk vatandaşı olmuştur (m. 10 I).

Prensip bu olmakla beraber, Bakanlar Kurulu, ilgili yabancının "şarta bağlı olarak" da Türk vatandaşlığına alınmasına karar verebilir[43a]. Bakanlar Kurulunca şarta bağlı olarak vatandaşlığa alınma kararı verildiği takdirde, bu karar şartın gerçekleşmesi halinde hüküm ifade eder. Şarta bağlı olarak hakkında Türk vatandaşlığına alınma kararı verilen kişinin Türk vatandaşlığını kazanma anı, bu şartın yerine getirildiğinin İçişleri Bakanlığınca tesbit edildiği tarihtir. Bakanlar Kurulunun Türk vatandaşlığının kazanılması için koymuş olduğu şart veya şartlar, ancak ilgili yabancının yerine getirebileceği nitelikteki şart veya şartlar olabilir. Bu şart veya şartların ilgili yabancı tarafından iki yıl içerisinde yerine getirilmemiş olması haline, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine vatandaşlığa alınma kararı Bakanlar Kurulunca iptal edilir (m. 10 II ve III)[43b]. Böylece ilgili kişi Türk vatandaşlığını hiç kazanmamış olur.

2. Vatandaşlığa alınmanın çeşitleri

a) Genel olarak vatandaşlığa alınma

Genel olarak vatandaşlığa "alınma", vatandaşlığa alınmanın normal yoludur. Kanun bunun yanında bazı özellikler taşıyan şahısların daha müsait şartlarla Türk vatandaşlığını alınmasını da imkân dahiline sokmuştur. "İstisnaî vatandaşlığa alınma" ve "yeniden vatandaşlığa alınma" bu imkânları ifade eder.

Genel olarak vatandaşlığa alınmanın tahakkuku için yedi şart aranmaktadır:

(1) RÜŞT. Vatandaşlığa alınmasını isteyen kişi, *"kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanununa göre reşit olmalıdır"* (VatK. m. 6 a).

"Reşit olma" şartı yerinde kullanılmamıştır. Kanunun maksadı Türk vatandaşlığına geçmek isteyen yabancının "medenî hakları kullanma ehliyetine" sahip olmasıdır. Bu itibarla sözü geçen şartı, "mümeyyiz reşid" manasında anlamak (MK m. 10) icap eder.

43a) 20.4.1989 tarih ve 3540 sayılı Kanunla Türk Vatandaşlığı Kanununa getirilen bu hüküm ve diğer değişiklikler, Türk Vatandaşlığı Kanununun sistemini bozmakla kalmamış, ayni zamanda çeşitli yönlerden ve özellikle anayasa hukuku bakımından eleştirilere uğramıştır; bkz. *Tanrıbilir*, Türk Vatandaşlığı Kanununda 3540 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler, G.Ü. İk. ve İd. Bil. Fak. Der. 2/1990, s. 521 vd.

43b) Burada söz konusu olan vatandaşlığa alınma kararının iptali, "ilgilinin yalan beyanı veya önemli hususları gizlemesi sonucu" vatandaşlığa alınma kararının iptalinden (m. 24) farklı –bkz. ileride s. 107 vd.–, 3540 sayılı Kanunla Türk Vatandaşlığı Kanunu'na getirilmiş özel bir iptal sebebidir.

Rüşt, Türk hukukunda onsekiz yaşın ikmaliyle başlar (MK m. 11 I). Bununla beraber evlenme de kişiyi reşit kılmaktadır (MK m. 11 II). Medenî Kanunumuza göre erkek onyedi kadın onbeş yaşını doldurunca evlenebilir. Hatta fevkalade hallerde onbeş yaşını dolduran erkeğin ve ondört yaşını dolduran kadının hâkim kararıyla evlenmesi de mümkündür (m. 88). Bu gibi küçük yaşta evlenenler, henüz 18 yaşını doldurmamış olmalarına rağmen, evlenme ile reşit olmaktadırlar.

Mümeyyiz olan reşit medenî hakları kullanma yönünden tam ehildir. Bununla beraber mümeyyiz ve reşit olmalarına rağmen medenî hakları kullanma ehliyetleri kısıtlanmış bulunanlar da bulunabilir. Temyiz kudretine sahip mahcurlar tamamen ehliyetsiz değillerdir, sınırlı bir ehliyete sahiptirler (MK m. 16). Kendilerine Medenî Kanunun 379 uncu maddesi gereğince kanunî müşavir tayin edilenlerin de ehliyetleri sınırlıdır. Kısaca medenî hakları kullanma ehliyetleri tam olanlar hacir altına alınmamış veya kendisine kanunî bir müşavir tayin edilmemiş mümeyyiz reşitlerdir.

Medenî hakları kullanma yönünden tam ehil olanlar, Vatandaşlık Kanununun aradığı Türk vatandaşlığa alınma müracaatını (m. 6 b) bizzat yapabilecek kimselerdir. Buna mukabil medenî hakları kullanma ehliyetleri kısıtlı olan reşit yabancılar, ehliyetleri Türk hukukuna göre tayin edildiği takdirde hacir altında iseler vesayet dairelerinin müdahalesine tâbidirler[44]. Vatandaşlığa alınma müracaatını yapabilmek için Sulh mahkemesinin kararı ve Asliye mahkemesinin müsaadesi şarttır (MK m. 406/2). Kendisine kanunî müşavir tayin edilen bir kimse, kanunî müşavirin reyine lüzum olmaksızın (bkz. MK m. 379) vatandaşlığa alınma müracaatını tam ehliyetliler gibi yapabilir. Temyiz kudretine sahip olmayan reşit yabancılara gelince; bu gibilere ait hukukî işlemler kanunî temsilcileri tarafından yapılır. Vatandaşlığın kazanılmasına matuf hukukî muamelelerin kanunî temsilci tarafından yapılıp yapılamayacağı, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Kanunun aradığı "'reşit olma" şartını, dar manada kabul edersek, Kanunun mümeyyiz olmayı aramadığı, bu itibarla kanunî temsilcinin mümeyyiz olmayanı temsilen vatandaşlık muamelelerine girişilebileceği sonucuna varılabilir. Biz böyle bir anlayışın hatalı olduğunu zannediyoruz. Kanunun mümeyyiz olmayan bir şahsı vatandaşlığa kabul edebileceği pek düşünülemez. Bu itibarla vatandaşlığa alınma talebinin mahiyeti icabı temsil kabul etmeyen münhasıran şahsa bağlı haklardan sayılabilip sayılamayacağı konusu[45] bir yana, Türk Vatan-

44) Krş. *Uluocak*, (1989), 54, n. 119.

45) "Vatandaşlık hakkının şahsa bağlı haklardan bulunması itibariyle"; Danıştay 12. D., E. 366/1214 - K. 966/2848 (*Özeren/Dündar/Dikbaş/Akyüz*, Belirli Konularda Bütün Emsalleriyle Danıştay Kararları, Ankara 1969, s. 380, No. 1318).

daşlığı Kanununun sözü geçen bendi gereğince ancak m ü m e y y i z olan kimselerin Türk vatandaşlığına "vatandaşlığa alınma yoluyla" geçebileceğini kabul etmek zarureti vardır.

Sonuç olarak temyiz kudretine sahip olmayanların Türk vatandaşlığına alınmayacağı[46], hacir altında olanların ise vesayet makamlarının müdahalesi altında vatandaşlığa alınma müracaatlarını yapabileceği söylenebilir. Ancak bu sonuç Türk hukuku sistemini ifade etmektedir. Yabancı vatansız ve Türk vesayet makamlarının kontrolü altında bulunuyor ise Türk hukuku dikkate alınabilecektir. İlgili yabancı bir devlet vatandaşı ise kendi millî hukukuna, yani vatandaşı bulunduğu devletin hukukuna göre mümeyyiz reşit bulunuyorsa sözü geçen vatandaşlık müracaatını bu hukukun şartlarına uygun olarak yapacaktır.

(2) İKAMET. Vatandaşlığa alınmasını isteyen kişi *"müracaat tarihinden geriye doğru Türkiye'de 5 yıl ikamet etmiş olmalıdır"* (VatK. m. 6 b). Vatandaşlığa alınma talebinde bulunan yabancının, vatandaşlığını talep ettiği devlet ülkesinde ikamet etmiş olması veya o ülkede yerleşmiş bulunması, kısaca vatandaşı olacağı devletin toplum hayatına karışmış ve onu benimsemiş bulunması hemen hemen bütün hukuk sistemlerince aranan tabiî bir şarttır. Bunun süresi değişiklik gösterebilir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu vatandaşlık talep eden kimsenin müracaat tarihinden geriye doğru Türkiye'de beş yıl ikamet etmiş olmasını aramıştır.

"İkamet" mefhumu ile ne kastedildiği açıklanmak icap eder. Türk Vatandaşlığı Kanunu bunu bizzat yapmıştır. Kanunun 9 uncu maddesine göre *"Bir yabancı için ikamet Türk kanunlarına uygun olarak Türkiye'de oturmaktır."* Şu hüküm gereğince vatandaşlığa alınmasını isteyen yabancı 15 Temmuz 1950 tarihli Pasaport Kanunu hükümlerine uygun olarak Türkiye'ye girmiş ve yine aynı tarihli Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun hükümleri uyarınca Türkiye'de oturmuş olmalıdır. Meselâ Pasaport Kanununa aykırı olarak, kaçak şeklinde, Türkiye'ye giren bir yabancı veya aldığı ikamet tezkeresi süresini geçirmiş olmasına rağmen ilgili kanuna muhalif olarak Türkiye'de ikametine devam eden bir yabancı Türkiye'de ikamet etmiş olma şartını tahakkuk ettiremez.

> *Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun, yabancıların ikamet tezkeresi süresini 5 yıl olarak belirlemiştir. Bu süre, karşılıklılık esası uyarınca, belirli yabancı ülke vatandaşları için, Dışişleri Bakanlığının görüşü alındıktan sonra, İçişleri Bakanlığınca daha uzun veya daha kısa olarak tesbit edilebilir. İkamet tezkeresinin yenilenmesi veya süresinin uzatılması mümkündür. Ancak ikamet tezkeresi üzerinde en fazla dört defa uzatma işlemi yapılabilir (m. 9, m. 10). İkamet tezkeresi verilmesinin reddolunacağı haller de Kanunda sayılmıştır (m. 7).*

46) Mümeyyiz olmayanlara da vatandaşlığa alınma (telsik) talebinde bulunma hakkını tanımak isteyen fikir: *Göğer*, 70.

Türkiye'de ikamet, yabancının Türkiye'de bir ikametgâh veya mesken sahibi olmasını gerektirmez. Kanuna göre ikamet Türkiye'de oturmaktır (m. 9 I ve m. 10). Ancak yabancı Türkiye'de ikametgâh sahibi ise, ikamet şartının tahakkuku yönünden daha müsait bir rejime tâbi olur (m. 9 II ve aynı manada bir ayırım: Yönt. m. 13 a ve b)[47].

İkametin prensip olarak kesintisiz olması gerekir. Fakat bu prensip çok yumuşatılmıştır. *"Yabancının, toplamı altı ayı geçmemek şartiyle Türkiye dışında bulunması ikamet süresini kesmez. Ancak Türkiye dışında geçirdiği zaman ikamet süresinden sayılmaz"* (Vat. K. m. 9 I). Şu hükme göre Türkiye dışında bulunma süresi toplam olarak altı ayı geçerse, beş yıllık sürenin yeni baştan temin edilmesi icap eder. Evvelki ikamet süresi veya süreleri hesap edilmez. Buna mukabil "Türkiye'de, Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre ikametgâh sahibi olan yabancının tedavi, öğrenim veya herhangi bir mücbir sebeple Türkiye dışına çıkması veya böyle bir sebeple Türkiye dışında kalması hallerinde, dışarıda geçen zamanın toplamı altı ayı geçse dahi ikamet süresi kesilmiş olmaz" (Vat. K. m. 9 II) ve daîmî ikametgâhı Türkiye'de bulunduğu için dışarıda geçen süre ikamet süresinden indirilmez (Yönt. m. 13 b). Ancak bu hüküm gereğince dışarıda geçirilen zamanın süreyi kesmemesi ve süreden indirilmesi, beş yıllık bir süre içerisinde yabancının Türkiye'de devamlı ve kesintisiz bir ikametgâhı sahip olması şartına bağlıdır.

(3) YERLEŞME NİYETİ. Vatandaşlığa alınmasını isteyen kişi, *"Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini davranışı ile teyit etmiş olmalıdır"* (VatK. m. 6 c). Bu şart yabancının Türk toplum hayatını benimsediğini ve buna devamlı olarak katılma niyetini tesbit edebilmek gayesiyle aranmıştır. Yabancının Türkiye'de yerleşme kararı ancak buna delil olabilecek davranışlarla ortaya çıkabilir.

Türk Vatandaşlığı Kanununun uygulanmasına ilişkin Yönetmeliğe göre, yabancı "Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini, taşınmaz mal edinmek, evlenmek, ticaret ve iş merkezini başka memleketten Türkiye'ye nakletmek, sermaye yatırımı yapmak" gibi davranışlarla teyit edebilir (m. 10 c). Misal kabilinden sayılan bu davranışlar sözü edilen niyetin varlığını teyit edebilmekle beraber, bu niyeti isbat eden kesin bir delil niteliğinde değildirler.

(4) İYİ AHLÂK. Vatandaşlığa alınmasını isteyen kişi, "iyi ahlâk sahibi olmalıdır" (VatK. m. 56 ç).

47) Farklı görüş: *Uluocak*, 46; krş. değişik anlamda: *Uluocak* (1989) 56 vd.

Genel olarak ifade edilmek istenirse, yabancının Türk toplumunun anlayışına göre iyi ahlâklı olarak vasıflandırılması gerekir. Bu vasfın tâyininde Türk örf ve âdetine dayanan ahlâk anlayışı ölçü olacaktır.

Yönetmeliğe göre, yabancı bulunduğu toplum ve muhite zararlı bir kişi olmamalı, hırsızlık, kaçakçılık, sahtekârlık ve dolandırıcılık gibi kamuoyu tarafından hoş karşılanmayan suçları ve hareketleri itiyat ve meslek haline getirmiş bulunmamalıdır. Aksine sanat ve mesleğe ile kendisine, ailesine ve bulunduğu topluma faydalı bir unsur olarak çalışan kişi olduğunu, gerek oturduğu memlekette, gerekse Türkiye'de etrafına, muhitine telkin etmiş bulunmalıdır (m. 10 ç). Yönetmeliğin misal olarak saydığı fiilleri işlemiş bir kimsenin iyi ahlâklı kabul edilemeyeceği aşikârdır. Ancak, bu gibi fiillerin iyi ahlâklı olma vasfını ortadan kaldırabilmesi için "itiyat ve meslek haline" getirilmiş olması aranamaz. Bu gibi bir fiilden dolayı alınmış olan mahkûmiyetin bütün sonuçları, af ile ortadan kalkmış olsa bile, ilgili iyi ahlâk sahibi olma şartını yerine getirmiş sayılamaz[48].

(5) SIHHAT. Vatandaşlığa alınmasını isteyen kişinin, "*genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden hastalığı bulunmamalıdır*" (Vat. K. m. 6 d). Vatandaşlığa alınmasını isteyen şahsın hiç bir hastalığının bulunmaması aranmamaktadır. Sadece genel sağlık bakımından kendisi temas ettiği kişiler ve muhiti için tehlike teşkil edebilecek (meselâ AIDS gibi) bir hastalığının bulunmaması icap eder. Bunun da resmî bir sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi gerekir (Yönt. m. 10 d).

(6) TÜRKÇE KONUŞABİLMEK. Vatandaşlığa alınmasını isteyen kişi, "*yeteri kadar Türkçe konuşabilmelidir*" (Vat. K. m. 6 e). Burada aranan Türkçeyi en az meramını anlatacak kadar konuşabilmesi ve söyleneni anlayabilmesidir. Bu husus Milli Eğitim Müdürlüklerince belgelendirilir (Yönt. m. 10 e).

(7) GEÇİNME İMKÂNI. Vatandaşlığa alınmasını isteyen kişi "*Türkiye'de kendisinin ve geçimi ile yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmalıdır*" (Vat. K. m. 6 f). Yabancının nafaka ile mükellef bulunduğu kimseler Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre tesbit edilir. Zira yabancının, Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra, kimlere karşı nafaka ile mükellef olduğu Türk hukukuna (veya Türk devletler hususî hukuku kaidelerine) göre tayin edilecektir. Buna göre, prensip olarak, nafaka borçlusu olan kişinin millî hukuku[49], yani Türk medenî hukukunun ilgili hükümleri uygula-

48) Bkz. *Fişek*, Vatandaşlığa Alınmanın İptali. Osman F. Berki'ye Armağan 1977. 380.

49) *Nomer*, Devletler Hususî Hukuku, 9. Bası, 1998, s. 242 vd.

nacaktır. Aslında burada önemli olan, Türk vatandaşlığına alınacak şahsın, genel olarak nafakasını temin etmekle mükellef olabileceği şahısların geçimini temin edebilecek bir gelire veya mesleğe sahip bulunmasıdır.

Genel olarak vatandaşlığa alınmada aranan şartlar bunlardan ibarettir. Kanunumuz bu şartları yerine getiren yabancıya, evvelce de belirttiğimiz gibi, Türk vatandaşlığına alınma hususunda bir talep hakkı vermiş değildir. İlgili 6 ncı madde bu konuda hassasiyetle hareket ederek, hattâ yabancının bir "talebinden" söz etmemiştir. Ancak maddenin (b) bendinde yer alan "müracaat" kelimesi yabancının Türk vatandaşlığına alınması için müracaatta bulunması gereğini ortaya koymaktadır. Müracaat sadece yabancının Türk vatandaşlığına geçme, daha başka bir ifade şekliyle, Türk vatandaşlığına alınması arzusunu belli eder.

Yabancının vatandaşlığa alınma müracaatı karşısında vatandaşlığa kabul kararını Bakanlar Kurulu verir (Vat. K. m. 6 I). Bu kararın konusu ilgilinin "Türk vatandaşlığına alınması" hakkındadır.

b) İstisnaî vatandaşlığa alınma

Belirli vasıflara sahip kimselere kolaylıkla Türk vatandaşlığın verilebilmesini sağlamak maksadıyla fevkalâde bir telsik yolu olarak "istisnaî vatandaşlığa alınma" tesis edilmiştir.

İstisnaî vatandaşlığa alınmada da ilgilinin isteği yanında yine Bakanlar Kurulunun kararı şarttır. Burada fazladan olarak, İçişleri Bakanlığının teklifi aranır. Bu teklif şartı ile idarenin ilgili yabancıyı Türk vatandaşlığına almaktaki görev anlayışına uygun serbest takdiri daha da belirli hale gelmektedir. Şüphesiz Bakanlar Kurulu, İçişleri Bakanlığının teklifi ile de bağlı değildir. Bu teklif üzerine yabancı Türk vatandaşlığına alınabilir (Vat. K. m. 7). Ancak kanunda istisnaî vatandaşlığa alınabilmek için aranan şartlara sahip kimselerin vatandaşlığa alınma istekleri kanunda bulunmayan sebepler gösterilerek reddedilemez[50].

İstisnaî vatandaşlığa alınmadan istifade edebilmek için Türk vatandaşlığını kazanabilmek "genel olarak vatandaşlığa alınmada" ara-

50) "Bu itibarla, 403 sayılı Kanunun 6 ve 7 nci maddelerindeki şartları haiz oldukları taraflarca ihtilâfsız bulunan davacıların. (kimlerin serbest göçmen olarak kabul edileceklerine ilişkin bulunan) 6/5313 sayılı kararname hükümleri uyarınca vatandaşlığa alınmamalarında isabet" yoktur; Danıştay 12. D., 13.2.1968 ve 14.2.1968 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 9 ve DKD 122-126/1969 499/500).

nan şartların, iki istisnası ile, tahakkukuna bağlanmıştır. İstisnaî vatandaşlığa alınmada aranmayan iki şart, "müracaat tarihinden geriye doğru Türkiye'de 5 yıl ikamet etmiş olmak" ve "Türkiye'de yerleşmeğe karar verdiğini davranışı ile teyit etmiş olmak" şartlarıdır. Bu iki şart dışında "genel olarak vatandaşlığa alınmada" aranan diğer şartları yerine getiren belirli vasıftaki şahıslar istisnaî yolla vatandaşlığa alınabilirler. Bu şahıslar şunlardır[51]:

(a) *"Türk vatandaşlığını herhangi bir şekilde kaybetmiş olanların sonradan doğmuş reşit çocukları"* (Vat. K. m. 7 a). Türk vatandaşlığını kaybeden şahısların kayıp anında sahip oldukları çocukların vatandaşlık durumları ilgili maddelerde düzenlenmiştir. Burada söz konusu olan çocuklar, kayıp anından sonra doğmuş çocuklardır.

(b) *"Bir Türk vatandaşı ile evli olanlarla, bunların reşit çocukları"* (Vat. K. m. 7 b). Burada söz konusu edilenler, ya evlenme akti sırasında Türk vatandaşlığını seçmemiş bulunan (m. 5 I) yabancı kadınlar veya kocaları sonradan Türk vatandaşlığını kazanmış (m. 6) yabancı kadınlar veya Türk kadını ile evli bulunan yabancı erkeklerdir. Bir Türk ile evli olana kolayca Türk vatandaşlığının verilmesi uygundur. Ancak aynı şeyi reşit çocukları bakımından söylemek güçtür. Türk erkeği ile evlenme yoluyla Türk vatandaşlığını kazanan kadınların evliliğe getirdiği küçük çocukların vatandaşlık durumu ayrıca düzenlenmiştir (m. 14).

(c) *"Türk soyundan olanlarla, eşleri ve reşit çocukları"* (Vat. K. m. 7 c). Bu hüküm Türk Vatandaşlığı Kanununun soy esasına hüküm bağladığı yegâne maddeyi teşkil eder.

"Türk soyundan" olmayı Türk vatandaşlığını kazanabilme şartı kabul eden diğer bir kanun 14 Haziran 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunudur. Bu kanunun muaddel 3 üncü maddesine göre, "Türkiye'de yerleşmek maksadıyla" dışardan tek tek veya toplu halde gelen T ü r k s o y u n d a n kimselerle T ü r k k ü l t ü r ü n e bağlı kimselere "muhacir" denir. Kimlerin ve hangi memleket halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı Bakanlar Kurulu kararıyla tesbit olunur.

Türkiye'de yerleşmek maksadıyla olmayıp bir zaruret dolayısıyla muvakkat oturmak üzere sığınanlara ise "mülteci" denir. Ancak bunlar

51) Ayrıca 431 sayılı ve 3 Mart 1340 tarihli "Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına dair Kanun" hükümleri gereğince, vatandaşlıktan çıkarılanlardan, önce Osmanlı hanedanının kadın âzasına ve damatlara ve daha sonra Osmanlı Hanedanının erkek âzalarıyla, bunların erkek fürularına "Türkiye'ye gelmek, Türkiye'de ikamet etmek şartları aranmaksızın" Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilme imkânı tanınmıştır. Bu imkân da, istisnaî vatandaşlığa alınmanın özel bir kanunda düzenlenmiş şeklidir. Bu konuda bkz. ileride s. 131 vd.

da Türkiye'de yerleşmek isterlerse kendilerine muhacir muamelesi yapılır[51a].

Muhacirler veya kendilerine muhacir muamelesi yapılanlar, Türk vatandaşlığını kolayca kazanma imkânına sahiptirler. Muhacirler sınırlardan girdikleri[52] veya nakliye vasıtalarından ilk çıktıkları yerlerdeki en büyük mülkiye memuruna bir hafta içinde müracaat ederek bir vatandaşlık beyannanemesi imzalayıp muhacir kâğıdı almaya mecburdurlar. Muhacirler ancak vatandaşlık beyannamesi imzalayarak muhacir kâğıdı almakla muhacir sıfatını kazanırlar. Kendilerine muhacir muamelesi yapılabilecek mülteciler[53] de bu muhacir kâğıdını almakla İskân Kanununun hükümlerinden istifade edebilirler. Mülteciler Türkiye'de geldikleri tarihten itibaren iki yıl içinde vatandaşlık beyannamesi imzalayıp muhacir kâğıdı almak hakkına sahiptirler.

Yukarıda verilen izahata uygun olarak muhacir kabul edilenler[54] Bakanlar Kurulu kararıyla hemen vatandaşlığa alınırlar (İskân K. m. 6 B)[55]. Bu yolla Türk vatandaşlığının kazanılması başka bir şarta bağlı tutulmamıştır. Bu itibarla Türk Vatandaşlığı Kanununun sözünü ettiğimiz hükmünden çok daha müsaittir. İskân Kanununu hükümleri dışında kalan "Türk soyundan olanlar" Türk Vatandaşlığı Kanunundan istifade edeceklerdir[56].

İskân Kanunu, Türk vatandaşlığına alınmanın şümulünü de geniş tutmuştur. Kanuna göre küçükler, baba ve analarına veya hısımlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler ise, yaşına bakılmaksızın vatandaşlığımıza geçirilir (İskân K. m. 6 B). Bu hüküm, İskân Kanununun tanıdığı kolaylıktan istifade ederek Türk vatandaşlığını kazanan kimsenin reşit çocuklarını kapsamı içerisine almamıştır. Buna

51a) Bulgaristan'dan göçe zorlanarak 1.1.1984 tarihinden sonra Türkiye'ye gelerek yerleşmek isteyen Türk soylu kişiler de, İskân Kanunu anlamında Türk kültürüne bağlı göçmen sayılır. Ayrıca bu gibiler hakkında 2641 sayılı Kanun hükümleri de kıyasen uygulanır (İskân K. m. 33). Avrupa Birliği'nde Türk vatandaşı muhacirlerin hukukî durumu için bkz. *Çiçekli*, The Legal Position of Turkish Immigrants in the European Union, Ankara 1998, 52 vd.

52) "Hükûmetin müsaadesiy'e gelen göçmenler ellerinde Türk konsolosluklarının veya göçmen sevki için yabancı memleketlere Hükûmetçe gönderilen memur veya heyetler tarafından verilmiş bir vesika bulunmak şartıyla pasaportsuz da olsalar Türkiye'ye kabul olunurlar" (Pasaport K. m. 4 III).

53) "Umumiyetle mültecilerin ve iskân hakkındaki mevzuat dışında olarak yurt tutmak maksadıyla gelen yabancıların, pasaportları uygun olsun olmasın Türkiye'ye kabulleri İçişleri Bakanlığının kararına bağlıdır" (Pasaport K. m. 4 IV).

54) "Türk kültürüne bağlı olmayanlar, casuslar, göçebe çingeneler ve memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar" (İskân K. m. 4).

55) Burada, Bakanlar Kurulu'nun takdir yetkisinin bulunmadığı görüşü için bkz. *Göğer*, 105; *Aybay*, 101.

56) Danıştay 12. Daire Kararı, 14.2.1968 (DKD 122-126/1969 499/500).

mukabil Türk Vatandaşlığı Kanununun söz konusu ettiğimiz hükmü, bunları da istisnaî vatandaşlık kazanabilecek kimseler arasında saymıştır. Ayrıca bunlara Türk soyundan olanların eşleri de eklenmiştir. İskân Kanunu küçük çocuklar yönünden Vatandaşlık Kanununun hükümlerini aşmış, buna mukabil eş ve reşit çocuklar bakımından vatandaşlık kanunu daha müsait hareket etmiştir[57].

(ç) *"Bir Türk vatandaşı ile evlenme kararıyle Türkiye'de yerleşmiş olanlar"* (Vat. K. m. 7 ç). Bu hüküm yeterli açıklıktan mahrumdur[58]. Türkiye'de yerleşmiş yabancılardan hangilerinin bir Türk vatandaşı ile evlenme kararında olduğu nasıl tesbit edilebilecektir? Üstelik böyle bir kararın evlenmeyi temin edici hukukî bir değeri de bulunmadığına göre, böylelerini istisnaî yolla vatandaşlığa almanın gayesi anlaşılamamaktadır. Zaten kanun, Türklerle evli olanlara aynı kolaylığı göstermiştir (m. 7 b). İlgili Yönetmelik bu gibi şahısların kimler olabileceğini açıklığa kavuşturmak maksadıyla şu izahatı vermektedir: "Muntazam pasaportla, iltica suretiyle veya herhangi bir şekilde Türkiye'ye gelmiş ve bir Türk vatandaşı ile karı-koca hayatı yaşamaya başlamış, çocukları olmuş veya evlenmeleri kararlaşmış ve bu maksatla da Türkiye'ye yerleşmiş olanlar" (m. 11 ç).

Yönetmelik şu hükmü ile açıklayıcı bir izahat veremediği gibi, kanun hükmünün maksadını aşan bir manaya da sahiptir. Türkiye'ye gelmek ve bir Türk vatandaşı ile karı-koca hayatı yaşamak, çocukları olmak gibi vakıalar daha çok ilginin Türkiye'de yerleşme niyetini göstermektedir. Ayrıca metres hayatı yaşamanın ahlâkî yönden toplum karşısındaki durumu da üzerinde durulacak bir konudur. Üstelik "evlenmeleri kararlaşmış" tâbiinden de neyin ifade edildiği anlaşılamamaktadır.

57) 1934 tarihli İskân Muafiyetleri Nizamnamesinin 14 üncü maddesine göre, "muntazam pasaportla ve ecnebi sıfatı ile Türkiye'ye gelmiş olup da, Türkiye'de yerleşmek arzusunu gösteren. Türk ırkından olan veya Türk kültürüne bağlı olan kimseler ... İçişleri Bakanlığınca muvafık görülüyorsa, tâbiiyet beyannamesi imzalayarak muhacir kâğıdı alabilirler ve mühacir hak ve muafiyetlerinden istifade edebilirler". Bu hükmün tabii neticesi olarak, bu gibiler de Türk vatandaşlığına derhal Bakanlar Kurulunca alınacaklardır. Ancak bu Nizamname hükmünün Vatandaşlık Kanununun aynı konuyu düzenleyen hükmü karşısında tatbik imkânı şüpheli kalmaktadır. Yine aynı Nizamnameye göre, tabiiyet beyannamesini imzalayıp muhacir kâğıdı aldıktan sonra ecnebi tabiiyet iddiasında bulunanların tabiiyete alınma muamelesi ikmal edilmiş olursa, o vakit "usulen tabiiyetten çıkarılırlar" (m. 21).

58) Aynı fikir: *Ayiter*, 54.

Hüküm, Türklerle metres hayatı yaşayanlara Türk vatandaşlığını istisnaî yolla verme maksadını taşır gözükmektedir. Metres hayatının Türk toplumunun ahlâk anlayışına ne derecede uygun düşeceği (VatK. m. 6 ç) tereddüdü bir yana, vatandaşlığa alınma prosedürüne göre evlenmenin daha kısa zaman içerisinde gerçekleşebileceği dikkate alınırsa "evlenme kararına" bağlanan bu istisnaî vatandaşlığa alınma hükmünün ne kadar lüzumsuz ve manasız olduğu ortaya çıkar.

(d) *"Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren sosyal, ekonomik alanlarda veya bilim, teknik veyahut sanat alanlarında olağanüstü hizmeti geçmiş veya hizmeti geçeceği düşünülen kimseler"* (VatK. m. 7 d). Bu hükmün gayesi üstün hizmet ve vasıfları dolayısıyla memlekete faydalı olmuş veya olacağı düşünülen kimseleri kolayca Türk vatandaşlığına kazandırmaktır. Kimlerin bu manada hizmeti geçtiği veya geçeceği Bakanlar Kurulunun tesbitine bırakılmıştır.

(e) *"Vatandaşlığa alınması Bakanlar Kurulunca zarurî görülenler"* (VatK. m. 7 e). Yönetmeliğe göre; "vatandaşlığa alınmalarında siyasî, idarî veya herhangi bir sebeple Bakanlar Kurulunca zaruret görülenler" (m. 11 e).

Bu hüküm ile kanun, Bakanlar Kuruluna herhangi bir yabancıyı istisnaî yolla vatandaşlığa alabilme yetkisini vermektedir. Yegâne şart bu hususta "zaruret" görülmesidir. Ancak z a r u r e t i tâyin ve takdir etmek Bakanlar Kuruluna bırakılmıştır. Tam mânasiyle "hikmeti hükûmet" anlayışına uygun olarak konmuş ve idarî kararların kazaî denetime tâbi olması prensibi yönünden haklı tenkide muhatap olabilecek bir hüküm olması itibariyle vatandaşlık kanununda yer almaması gerekirdi[59, 60].

c) Yeniden vatandaşlığa alınma

Türk Vatandaşlığı Kanununa göre, Türk vatandaşlığını kaybetmiş olanları *"Bakanlar Kurulu ikâmet şartı aranmaksızın yeniden vatan-*

59) Aynı manada: *Aviter*, 55.

60) Nitekim, bu madde hükmünden istifade ile, yabancı futbolcu, basketbolcu gibi sporcuların Türk spor kulüplerinde oynamalarını temin maksadıyla, istisnaî yolla Türk vatandaşlığına alındıkları anlaşılmaktadır. Bu arada istisnaî vatandaşlığa alınmanın genel şartları (meselâ Türkçe konuşabilmek) üzerinde hiç durulmaması bir yana, fert bakımından vatandaşlığın kendisinden vazgeçilemez unsurunu teşkil eden *Devlete sadakat* (bağlılık), bir kenara bırakılmaktadır. Böylece madde hükmü gayesi dışında kullanılmakta, vatandaşlık gibi üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konu hafife alınarak, ciddiyetten uzak bir davranış içine girilmektedir. Milletlerarası Adalet Divanı'nın ifadesiyle (Nottebohm Olayı: *Gündüz*, 567/568), bu vatandaşlığa alınma işlemleriyle, önceden var olan gerçek bir bağlantıya dayanılmamakta ve hızlı ve *lütufkâr* koşullar altında verilen vatandaşlık, kişinin hayat tarzını hiçi bir şekilde değiştirmemekte, bu kadar önemli bir tasarruf için gerekli olan *gerçeklik şartı*, saygı ile karşılanamayacak derecede yetersiz kalmaktadır. Bu şekilde verilen vatandaşlıklar, "milletlerarası ilişkilerde kabul gören vatandaşlık kavramına hiç bir şekilde riayet edilmeden" verilmiş olmaktadır.

daşlığa alabilir"[61]. Ancak Türk vatandaşlığını "çıkarma" yoluyla kaybedenler bu imkânın dışında bırakılmışlardır (Vat. K. m. 8 ve m. 33 IV). "Çıkarma" yoluyla Türk vatandaşlığını kaybedenler hiç bir şekilde yeniden Türk vatandaşı olamazlar.

Yeniden Türk vatandaşlığına alınmada "ikâmet" şartı (Vat. K. m. 6 b) dışında "genel olarak vatandaşlığa alınmanın" diğer tekmil şartları aranır. Şüphesiz ilginin isteği de lâzımdır[62].

3. Vatandaşlığa alınmada "usul"

Vatandaşlığa alınmak için müracaat edilecek yetkili Türk makamları genel olarak Türkiye içinde en büyük mülkiye âmiri, yurt dışında Türk konsoloslarıdır. Vatandaşlığa alınmada, vatandaşlığa alınma başvurusu ilgilinin *oturduğu* yerin en büyük mülkî âmirine, yabancı ülkelerde ise Türk konsolosluklarına yapılır. Başvuru bir dilekçe ile olur. Bu makamlarca hazırlattırılacak dosya (Yönt. m. 14, 15, 16), gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir (Vat. K. m. 11 I ve II).

Vatandaşlığa alınma başvurusunda bulunan kişi hakkında, Türk Vatandaşlığı Kanununun uygulanmasına dair Yönetmelikte tesbit edilmiş esaslara göre soruşturma yapılarak Türk vatandaşlığına kabul için gerekli şartların bulunup bulunmadığı araştırılır. İçişleri Bakanlığı durumları uygun görülenlerin vatandaşlığa kabulü için Başbakanlığa teklifte bulunur. Uygun görülmeyenlerin başvuruları, İçişleri Bakanlığınca reddedilir (Vat. K. m. 1 III).

> *Kanun bu düzenleme ile, yapılacak soruşturma sonucuna göre, durumları vatandaşlığa kabule uygun görülmeyenlerin vatandaşlığa alınma müracaatlarını* ***red yetkisini*** *İçişleri Bakanlığına vermiş olmaktadır*[63]. *Vatandaşlığa alınmak için Kanunun aradığı şartların mevcut olmadığı yapılan so-*

61) Burada da Bakanlar Kurulunun takdir yetkisi vardır; bkz. Danıştay, DDK., 29.6.1973 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 12).

62) Ayrıca, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre vatandaşlıktan iskat edilmiş veya başka bir sebeple vatandaşlığımızı kaybetmiş doğuştan Türk vatandaşı olan kişilerin 17 Şubat 1981 tarihinden başlayarak 2 yıl içinde yeniden Türk vatandaşlığına alınmalarında bir sakınca görülmemesi halinde Bakanlar Kurulu kararıyla 8 inci maddeye uygun olarak Türk vatandaşlığına yeniden alınmaları mümkündü (Ek Geçici m. 1).

63) 29.4.1989 tarihinde yürürlüğe giren 3540 sayılı Kanunun Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda yapmış olduğu değişiklikten (m. 11) önce, İçişleri Bakanlığı'nın vatandaşlığa alınma başvurusunu bizzat kabul yetkisi olmadığı gibi, red yetkisi de mevcut değildi. Mevcut mahkeme kararları bu hususu açık bir şekilde belirtmekteydiler:

Kanun "vatandaşlığı iktisapta yetkili organın Bakanlar Kurulu olduğunu tasrih etmiş olmasına binaen, vatandaşlığa alınma talebinin Bakanlar Kuruluna gönderilmeden ve orada bir karar alınmadan ve hiçbir kanunî yetkiye istinat etmeden İçişleri Bakanlığı'nca reddedilmesi" kanuna aykırı olur; Danıştay 8 D., 26.11.1962 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 5) ve aynı manada bkz. Danıştay 12 D., 14.2.1968 (DKD 122-126/1969 499-500)).

ruşturma sonucu ortaya çıkarsa, İçişleri Bakanlığı ilgili yabancının başvurusunu reddedecektir. Soruşturma sonucu, şartların mevcut olduğu tesbit edilir ise, İçişleri Bakanlığı, ilgili yabancının Türk vatandaşlığına alınması isteğinin kabul edilmesi teklifini Bakanlar Kurulu kararına bağlanmak üzere Başbakanlığa takdim edecektir. Bakanlar Kurulunca alınacak karar, şüphesiz ilgili yabancının Türk vatandaşlığına kabulü şeklinde olacağı gibi, bu teklifin reddi şeklinde de olabilir. Zira bir yabancının Türk vatandaşlığına alınması, kesin olarak Bakanlar Kurulunun yetkisi içerisindedir.

Bakanlar Kurulundan alınacak karar ilgiliye ve müracaat makamlarına tebliğ olunur. Vatandaşlığa alınanların nüfus kütüklerinde açılacak yeni hanelere kayıtları yapılıp[64] nüfus hüviyet cüzdanları kendilerine verilir ve pasaportları alınır (Yönt. m. 17 II). Ancak sözü geçen kayıt ve nüfus hüviyet cüzdanlarının verilmesi gibi idarece yapılacak hizmetlere karşılık olarak alınması gereken harcın "bu hizmetler yapılmadan önce" alınması lâzımdır[65].

Vatandaşlığa alınma isteminin red veya kabulü hususunda sahip bulunduğu yetkiyi Bakanlar Kurulu, İçişleri Bakanlığına bırakamaz. "403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 11 nci maddesinde, "vatandaşlığa alınma dileğinde bulunan kişi hakkında İçişleri Bakanlığınca, bu kanunun uygulanmasına dair hazırlanacak yönetmelikle tesbit edilecek esaslara göre soruşturma yapılarak gerekli şartların bulunup bulunmadığı araştırılır" hükmü yer almıştır. Bu konuda çıkarılmış olan Yönetmeliğin 17 nci maddesinde ise, İçişleri Bakanlığının, Türk vatandaşlığına alınma isteminin kabulü veya reddi teklifinin Bakanlar Kurulunca karara bağlanmak üzere usulü dairesinde Başbakanlığa sunacağı belirtilmiştir. Bu madde hükmünden, vatandaşlığa alınma isteminin red veya kabulünün mutlak surette Bakanlar Kurulunca karara bağlanması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu itibarla, Türk vatandaşlığına geçmek isteyen davacının talebinin Bakanlar Kurulu'na intikal ettirilmeksizin reddine dair İçişleri Bakanlığının 7.5.1969 tarih ve 236/974-3/227 sayılı kararında yetki yönünden isabet" yoktur; Danıştay 12. D., 2.3.1970 (*Berki/Ansay/Arat*, No: 11).

"403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre; Türk vatandaşlığına alınma isteminde bulunanlardan istemleri, İçişleri Bakanlığı'nca incelemekte, inceleme sonunda vatandaşlığa alınmaları uygun görülen ve görülmeyenlerin durumları, Bakanlar Kurulu'ndan bu konuda karar alınmak üzere Bakanlar Kurulu'na öneri biçiminde sunulmakta ve vatandaşlığa alınıp alınmama istemleri kesin olarak Bakanlar Kurulu'nda alınacak kararla sonuca bağlanmaktadır: Danıştay 12.D., 8.2.1978 (DD 32-33/1979 807-808).

64) "Vatandaşlık ve İskân Kanunları gereğince, Türk vatandaşlığına alınanlar yetkili makam ve kurullar kararı üzerine ve vatandaşlık bildirgeleri ve tescil belgelerine uygun olarak aile kütüğünde her aile için açılacak sayfalara yazılır" (Nüfus K. m. 22 I). Türk vatandaşlığını kazanma, adın değiştirilmesi için haklı bir sebep olarak sayılabilir (*Oğuzman/Seliçi/Oktay* 89), fakat kişiye Türkçe bir soyadı alma mecburiyeti yüklemez (Yar. 18. HD., 19.3.1996 [E. 1995-2181/K. 1996-2777]: YKD 6/1996 981/982 ve Yar. 18. HD., 10.9.1997 [E. 7313/K. 7500]: İBD 2/1998 562).

65) Danıştay GK., 8.11.[illegible] KD 30/1945 7-10). Sözü geçen harcın alınması Türk vatandaşlığının kazanılmasında rol oynayan bir unsur değildir. İçişleri Bakanlığının Valiliklere yapmış olduğu 5.1.1953 tarih ve 58 sayılı Genelge'ye göre de, "Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlığımıza alınanların kararın tebliğinden itibaren vatandaşlık haklarından tamamiyle faydalanmaya hakları vardır. Harç ödemediği için bu haklardan istifadesine engel olacak hiçbir kanunî hüküm yoktur.

4. Vatandaşlığa alınmanın sonuçları

a) Eş bakımından

Vatandaşlığa alınma prensip olarak eşin vatandaşlığına tesir etmez. Daha önce belirttiğimiz gibi, eşleri Türk vatandaşı olan kimseler, istisnaî yolla Türk vatandaşlığını kazanma imkânına sahip olurlar. *"Ancak, vatansız kadın, kocasına bağlı olarak Türk vatandaşı olur"* (Vat. K. m. 15). Kanun burada da vatansızlığı önlemek gayesiyle yalnız kadına münhasır olmak üzere Türk vatandaşlığını kazandırma yoluna gitmiştir.

Kadın vatansız bulunuyorsa, onun hakkında ayrı bir muamele yapılmaz. Türk vatandaşlığına alınmak isteyen kocasının müracaatına dahil edilir. Ve kocası ile birlikte ona bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanır.

b) Çocuklar bakımından

Vatandaşlığa alınmanın tesiri ancak küçük çocuklar için söz konusu olabilir. Bu da baba ve ana bakımından ayrı ayrı düzenlenmiştir.

aa) Prensip küçük çocukların babalarının vatandaşlığını takip etmeleridir. Buna uygun olarak küçük çocuklar *"Türk vatandaşlığına alınan babalarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar"* (Vat. K m. 16 I). Bunlar babalarının müracaatına dahil edilerek babalarıyla birlikte muameleye tâbi tutulurlar (Yönt. m. 24).

bb) Ana Türk Vatandaşlığına alınmış ise, kanunumuz çifte vatandaşlık tehlikesinden uzak kalmak maksadıyla ve kanunun genel sistemine de uygun olarak, çocuğun ananın vatandaşlığını takip etmesini babanın durumuna bağlı olarak düzenlemiştir. Buna göre Türk vatandaşlığına alınan kadının küçük çocukları, *"babanın ölmüş bulunması, babanın belli olmaması, babanın vatansız olması, çocuğun vatansız olması, velâyetin anada bulunması"* hallerinde analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar (Vat. K. m. 16 II). Ancak, çocuğun vatansız olması hali istisna, diğer bütün hallerde çocuğun Türk vatandaşlığına

---

5887 sayılı Kanunun 119 ve Talimatnamenin 7 nci maddesi ile 2 nci 15 gün içinde harç ödemediği takdirde nüfus idaresince maliyeye bir müzekkere vererek görevini bitirmiş olacağından tahsil işi ile ilgili kalmayacağı cihetle tescil muamelesini yapacaktır. Tescil yapılınca nüfus cüzdanının verilmesi de tabiidir. Maliye borçlu vatandaşlardan alacağını nasıl ve hangi usulle tahsil ediyorsa vatandaşlığa yeni alınan kimselerden de aynı şekilde tabiiyet harçlarını alacaktır". Genelge için bkz. *Erdem/Kınçal*, Adlî ve İdarî Yönden Nüfus Davaları, İstanbul 1970, s. 204, No. 6.

anaya bağlı olarak geçebilmesi, onun millî hukukunun böyle bir vatandaşlık kazanma imkânını tanımış olması şartına bağlıdır. Kanunumuz zikri geçen maddede *"çocuğun millî kanunu engel olmadığı takdirde"* ibaresini kullanmıştır. Bu ifade şekli bir gaf teşkil eder. Daha önce de belirttiğimiz gibi yabancı bir kanunun müsaadesi Türk vatandaşlığının kazanılması bakımından söz konusu edilemez. Burada önemli olan çocuğun çifte vatandaşlığa sahip olmasını önlemektir. Sözü edilen bu gibi çocuklar da analarının müracaatlarında yer alırlar ve ayrı bir muameleye tâbi tutulmazlar (Yönt. m. 25).

c) Askerlik mükellefiyeti

Türk vatandaşlığına alınmanın erkekler bakımından önemli bir sonucu da, askerlik mükellefiyetine tâbi olmalarında görülür. 1111 sayılı Askerlik Kanununa göre (m. 2), Türk vatandaşlığına giren erkekler, vatandaşlığa alındıkları tarihe hangi yaşta iseler o yaştaki yerli erat gibi askerliklerini yapmak mecburiyetindedirler[65a].

IV. SEÇME HAKKI VE KAZANMA

1. Genel olarak

Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığının kazanılması, ilgilinin talebine bağlı, fakat yetkili makamın kabulüne ihtiyaç göstermeyen vatandaşlık kazanma hallerini ifade eder. Türk vatandaşlığının seçilmesi muayyen yabancılara bir hak olarak verildiğinden, seçme iradesinin kullanılması ile Türk vatandaşlığı kazanılır. Ayrıca herhangi bir makamın kabulü aranmaz. Aynı mahiyetteki bir Türk vatandaşlığını kazanma şekli de Türk erkeği ile evlenen yabancı kadın yönünden mevcuttur. Bu ihtimal evlenmenin vatandaşlığa tesiri hükümlerinin bütünlüğünü bozmamak gayesiyle "Kanun Yolu" ile kazanma başlığı altında bırakılmış (Vat. K. m. 5 I) bulunmaktadır. İlgili izahat için oraya atıf

65a) Bu mecburiyet, Türk vatandaşlığını kazanan yabancıların, Türk vatandaşlığına kabul edildikleri tarihteki statülerine bakılarak değerlendirilmesinin yapılması gerektiği ve buna göre, Türk vatandaşlığına kabul edilen bir yabancının vatandaşlığın kabulüne ilişkin Bakanlar Kurulu kararının alındığı tarihte, aynı statüdeki yaşıtı yerli yükümlünün durumuna bakılarak, emsal durumda olan yerli yükümlü nasıl askerlik yapıyor ise Türk vatandaşlığına giren yabancının da aynı şekilde askerlik uygulamasına tâbi tutulması şeklinde yorumlanmaktadır; bkz. M.S.B nın Göçmen, Mülteci ve Ecnebilerin Askerlik Durumları Hakkındaki Kasım 1987 tarihli Asal: 0526-87 Er. İşl. Ş. Özel İşl. Sb. sayılı yazısı.

Türk vatandaşı olan yabancı, eski vatandaşlığını da muhafaza etmekte ise, yani çifte vatandaşlık durumu doğmuş ise, belirli şartlarla askerlik mükellefiyetinin yerine getirilmesi bakımından bazı kolaylıklar da temin edilmiştir; bkz. ileride 105, n. 76b.

yapmakla yetinilerek, kanunun 12 ve 13 üncü maddelerinde söz konusu edilen diğer seçme hakkı ile Türk vatandaşlığının kazanılma hallerine geçiyoruz.

2. Seçme hakkına sahip olan yabancılar

Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığını kazanabilen yabancıları yedi grupta toplamak mümkündür:

(1) 22 Mayıs 1964 tarihinden 17 Şubat 1981 tarihine kadar Türk anadan doğan ve doğumla Türk vatandaşlığını kazanmayan küçükler[66]. Bunlar ana, baba veya kanunî temsilcilerinin başvurmaları halinde analarına bağlı olarak doğumlarından başlayarak Türk vatandaşı olurlar. Ana, baba veya kanunî temsilcilerinin başvurmamaları halinde çocuğun Türk Medenî Kanununa göre reşit olmasından itibaren 3 yıl içinde seçme yolu ile Türk vatandaşlığını kazanma hakkı saklıdır (Vat. K. Ek Geçici m. 2).

(2) Evlenme yolu ile Türk vatandaşlığını kaybeden kadının (m. 19), bu evlilikten önce sahip olduğu ve analarına bağlı olarak bu evlilik sebebiyle Türk vatandaşlığını kaybeden çocukları (m. 30).

(3) Evlenme ile Türk vatandaşlığına geçen analarına (m. 5) bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan (m. 14) ve daha sonra kadının Türk vatandaşlığından ayrılmasıyla (m. 28), analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden çocuklar (m. 37 I).

(4) Kadına Türk vatandaşlığını kazandıran evlenmeden olan ve annenin Türk vatandaşlığından ayrılmasıyla (m. 28), ona bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden çocuklar (m. 37 II ve m. 32 II).

(5) Türk vatandaşlığından "vatandaşlıktan çıkma" yolu (m. 20) ile ayrılan baba veya analarına bağlı olarak (m. 32 I ve II) Türk vatandaşlığını kaybeden çocuklar.

(6) Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan (m. 27) ana ve babalarına bağlı olarak (m. 36) Türk vatandaşlığını kaybetmiş olan çocuklar (m. 32).

Bu altı grupta da Türk vatandaşlığını kaybetmiş olan çocuklar yer almaktadır. Bunlardan son beş gruptakiler, *"Türk Medenî Kanununa göre reşit olmalarından[67] başlayarak bir yıl içinde Türk vatandaşlığını seçebilirler"* (Vat. K. m. 12).

66) Vat. K. mülga m. 1 b ve m. 12 a. Bkz. yukarıda s. 43 vd.
67) Yukarıda s. 73 vd.'nda verilen izahat burada da geçerlidir.

(7) *"19 uncu madde uyarınca evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılan kadın bu evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yıl içinde Türk vatandaşlığına dönebilir"* (Vat. K. m. 31).

3. Sonuçları

Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığını kazanmanın sonuçlarını Türk vatandaşlığını kaybeden küçükler ve evlenme ile Türk vatandaşlığını kaybeden kadın bakımından ayırmak gerekmektedir.

a) Türk vatandaşlığını seçen kişinin eşi ve çocukları

Türk vatandaşlığını küçükken kaybedip, reşit olduktan sonra Türk vatandaşlığını seçme hakkını kullanarak kazananların (Vat K. m. 12) eşi ve çocukları da Türk vatandaşlığına geçebilirler. Bu, daha önce vatandaşlığa alınma sonuçlarını belirtirken izah ettiğimiz 15 ve 16 ncı madde hükümlerine uygun olarak vukubulur. Kısaca, Türk vatandaşlığını seçme eşin vatandaşlığına tesir etmez, ancak vatansız kadın kocasına bağlı olarak Türk vatandaşı olur. Küçük çocukları, seçme hakkı ile Türk vatandaşı olan babalarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar. Türk vatandaşlığını seçen kadının küçük çocukları ise, ancak babanın ölmüş bulunması, babanın belli olmaması, babanın vatansız olması, çocuğun vatansız olması ve velâyetin anada bulunması hallerinde, çocuğun millî kanununun da tanıması, yani çifte vatandaşlığa sebebiyet vermemesi şartıyla, analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar (Vat. K. m. 17).

b) Türk vatandaşlığını seçen kadının çocukları

Burada söz konusu olan kadın, evlenme yoluyla Türk vatandaşlığından ayrıldıktan sonra seçme hakkını kullanarak yeniden Türk vatandaşlığına dönen kadındır (Vat. K. m. 13). Tekrar Türk vatandaşlığına dönüşün, kadının çocuklarına tesiri iki grup çocuk tefrik edilerek belirtilmelidir. Söz konusu olan çocuklar küçük çocuklardır.

aa) Kadın evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılırken (m. 19) ona bağlı olarak bazı durumlarda (m. 30) küçük çocukları da Türk vatandaşlığını kaybederler. İşte bu çocuklar, kadın seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığına dönünce (m. 13), başkaca şart aranmaksızın Türk vatandaşlığını tekrar kazanırlar (Vat. K. m. 18 I).

bb) Kadına Türk vatandaşlığını kaybettiren evlenmeden olan çocuklar ise 16 ncı maddenin ikinci fıkrasındaki hallerde analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanırlar (Vat. K. m. 18 H). Bu halleri

tekrarlarsak: Babanın ölmüş bulunması, babanın belli olmaması, babanın vatansız olması, çocuğun vatansız olması veya velâyetin anada bulunması. Ayrıca bütün bu hallerde çocuğun millî kanununun bu şekilde Türk vatandaşlığına geçişi tanıması, yani çifte vatandaşlığa sebebiyet vermemesi lâzımdır.

4. Seçme hakkının kullanılma şekli

Seçme hakkı, İçişleri Bakanlığına gönderilmek üzere mahallin en büyük mülkiye âmirliğine ve yabancı memleketlerde de Türkiye elçilik ve konsolosluklarına yazılı bildiride bulunmak suretiyle kullanılır (Vat. K. m. 43; Yönt. m. 18, 19).

Üçüncü Bölüm

TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBI

I. GENEL OLARAK

1. Türk Vatandaşlığı Kanununun sistemi

Türk Vatandaşlığı Kanunu, Türk vatandaşlığının kaybında, Türk vatandaşlığının kazanılmasına paralel bir sistemi takip etmiştir. Ancak bunda başarılı olduğu iddia edilemez. Çünkü kayıp hallerinin mahiyetleri bu sistem içerisinde dikkate alınmamıştır. "Kanun Yolu ile Kayıp" başlığı altında sadece evlenme düzenlenmiş, mahiyetçe bundan farklı olmayan diğer haller ise "Seçme Hakkı ile Kayıp" başlığı altında üçüncü bir grup teşkil etmiştir. Buna mukabil şahsın iradesini esas alan izinle vatandaşlıktan "çıkma" (m. 20), şahsın iradesinin rol oynamadığı "iptal", "kaybettirme" ve "çıkarma" halleri ile birlikte "Yetkili Makam Kararıyle Kayıp" başlığı altında birleştirilmiştir. Vatandaşlığın kaybında kanunun takip ettiği sistem, başlıklar yönünden vatandaşlığın kazanılmasında kullanılan başlıklarla aynı olmasına rağmen, ilgilinin iradesine uygun olarak başlık muhtevaları düzenlenmediğinden hatalı olmuştur. Halbuki vatandaşlığın kazanılmasında sözü geçen başlıklar ilgilinin iradesini esas alarak izah edilebilmekteydi.

Türk Vatandaşlığı Kanununun düzenlediği vatandaşlığın kayıp halleri ilgilinin iradesi esas alınarak üç grup içerisinde tetkik edilebilir:

(1) Sübjektif bir hak olarak şahsın Türk vatandaşlığından çıkabilmesi. Bu grupta Türk vatandaşı iradesi ile, başkaca muameleye lüzum olmaksızın Türk vatandaşlığından ayrılabilmektedir.

(2) Türk vatandaşının izin talebi ve buna uygun olarak yetkili makamın Türk vatandaşlığının kaybını kabul etmesi. Bu grupta, vatandaşlığın kaybı hem ilgilinin hem de yetkili makamın iradesiyle olabilmektedir.

(3) Yetkili makamın kararı ile vatandaşlığın kaybı. Burada ilgilinin iradesi dikkate alınmamaktadır.

İzahlarımızı bu ayırıma uygun olarak yapacağız.

2. Türk vatandaşlığını kaybetmenin "Genel Sonucu"

Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümleri gereğince, *"Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler, kayıp tarihinden başlayarak yabancı muamelelesine tâbi tutulur"*[68]. Türk vatandaşlığını kaybeden şahıs, Türk hukuku bakımından ister yeni bir yabancı vatandaşlığa sahip olsun isterse vatansız olsun bir y a b a n c ı d ı r. Bu itibarla yabancı statüsüne tâbi olur. Eski Türk vatandaşı olması, kendisine bu yönden hiç bir imtiyaz ve farklı muameleye muhatap olma hakkı vermez[69]. Bunun tek, fakat çok önemli bir istisnası, "doğumla" Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra, Bakanlar Kurulunun iznini alarak yabancı devlet vatandaşlığına geçtikleri için yabancı statüsüne giren kişiler için mevcuttur. *Doğumla Türk vatandaşlığını kazanmış olup da sonradan Bakanlar Kurulundan izin almak suretiyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişiler (ve bunların kanunî mirasçıları), Türkiye'de ikamet, seyahat, çalışma, miras, taşınır ve taşınmaz mal iktisabı ile ferağı gibi konularda Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler* (m. 29).

> *'İmtiyazlı' eski Türk vatandaşlarının hangi haklardan aynen Türk vatandaşları gibi yararlanacakları açık değildir. Maddede kullanılan "gibi konularda" ibaresi haklarının tesbitinde belirsizlik meydana getirmiştir. Değişikliğin gerek genel gerekçesinde, gerekse maddeye ilişkin gerekçede, yararlanılacak hakların sayılanlarla sınırlı olduğu anlamına gelen açıklamalar mevcuttur. Diğer yandan, Türk vatandaşlığını kaybedenleri, kayıp tarihinden itibaren "yabancı" statüsüne tâbi tutan genel prensip karşısında, belirli eski Türk vatandaşları için, yabancılara tanınmamış bazı hakları tanımak suretiyle, 'imtiyazlı bir statü'[69a] meydana getiren hüküm istisnaî niteliğe sahiptir. İstisnaların 'dar' yorumlanması ilkesi de, söz konusu hakların sayılanlardan ibaret kabul edilmesini gerektirmektedir. Bu durum karşısında, öyle anlaşılıyor ki, "gibi konularda" ibaresi, bu gibi eski Türk vatandaşlarına aynen Türk vatandaşlarına tanınan*

68) Bu durumları nüfus aile kütüklerine (bkz. yukarıda s. 84 dipn. n. 64) işlenir (Nüfus K: m. 22 II).

69) O kadar ki, yalnız Türk vatandaşları için tanınmış olan emeklilik hakları, Türk vatandaşlığının kaybı ile sona erer (5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu m. 12 I ve m. 92). Emekli Sandığı Kanununa göre, "iştirakçilerden Türk vatandaşlığından çıkarılan, Türk vatandaşlığını bırakan, yabancı memleket uyruğuna girenlerin (Türk vatandaşlığını muhafaza edenler hariç)" emeklilik hakları düşer. Bu hükümde kullanılan kavramlar vatandaşlık kanununda yer alan vatandaşlığın kaybı hallerini tam olarak karşılamamakla beraber, hükmün her türlü Türk vatandaşlığını kayıp halini kapsadığı şüphesizdir; bkz. *Göğer*, 129. Türk vatandaşlığının kazanılması ile de, şartların gerçekleşmesine bağlı olarak emeklilik, dul ve yetim aylıklarına hak kazanılacağı şüphesizdir; bkz. Danıştay 10. D., 11.11.1976 (YASA 6/1978 1114-1115).

69a) *Nomer*, [*Saltaş*, Neueste Entwicklungen in der Türkei und Deutschland im Bereich des Staatsangehörigkeits- und Ausländerrecht]: Informationsbrief der Deutsch-Türkischen Juristenvereinigung 1/99, 55.

haklar konusunda, mümkün olduğu ölçüde 'kolaylık' gösterilmesini isteyen bir anlam taşımaktadır.

Ancak, Bakanlar Kurulunun izniyle Türk vatandaşlığından çıkarak, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış bu kişilerin, yabancılar için kısıtlanmış haklardan Türk vatandaşları gibi istifade edebilmelerinde, *"Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliğine ve kamu düzenine ilişkin hükümler"*[69b] saklı tutulmuştur. Diğer bir söyleyişle, Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliğine ve kamu düzenine ilişkin olarak yabancılar için konmuş olan sınırlayıcı hükümler, doğumla Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra, Bakanlar Kurulunun izni ile yabancı devlet vatandaşlığına geçmiş bulunan "yabancılar" için de geçerlidir.

Bu gibilerin, kamu hizmeti görmeleri sebebiyle hizmetin görülmesinde Türk vatandaşı olma şartını arayan kamu kuruluşlarında çalışmaları da mümkün değildir.

Türk vatandaşlığını kaybeden şahıs, prensip olarak[69c], aynen diğer yabancıların statüsüne sahip olur. Ancak bazı cezaî mahiyetteki Türk vatandaşlığının kaybı hallerinde bu kayıp hallerine özel neticeler bağlanmıştır. Ezcümle vatandaşlıktan "çıkarma" ile bazı durumlarda "vatandaşlığa alınmanın iptali" hallerinde bu özel neticeler Türk vatandaşlığını kaybeden yabancının aleyhine olarak tezahür etmektedir.

69b) Türk hukukunda, Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliğine ve kamu düzenine ilişkin bir "hükümler kategorisi" mevcut olmadığına göre, hangi hükümlerden sözü edilen yabancı kişilerin istifade edemiyeceğini önceden belirlemek kolay değildir. Bazı yabancı devlet vatandaşlarının, yabancılar hukuku alanında bazı haklar bakımından Türk vatandaşları ile aynı hukukî statüye tâbi tutulmasındaki temel gaye, "doğumla" Türk vatandaşlığını kazanmış iken, sonradan izinle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan ve yabancı statüsüne geçen kişilerin ve bunların kanunî mirasçılarının Türkiye'de sahip oldukları taşınmaz malların muhafaza ve yeni taşınmaz iktisaplarını teminat altına almak, böylece yabancı bir devet vatandaşlığını (özellikle Alman vatandaşlığını) kazandıklarında, yabancı olmanın sebep olacağı muhtemel malî kayıpları için duydukları endişeyi bertaraf etmek, netice olarak, yabancı devlet vatandaşlığına geçmelerini kolaylaştırmaktır (Bkz. Türk Vatandaşlığı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu [1/846]: TBMM Tutanak Dergisi, C. LXXXVIII, S. Sayısı 842). Ancak, ikamet, seyahat, çalışma ve taşınmaz mal iktisabına ilişkin olarak yabancılar için getirilmiş olan kısıtlayıcı hükümlerin genellikle Türk kamu düzenine ilişkin olduğundan ve bazılarının da (meselâ, Askerî Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Hakkında Kanun m. 9) Türkiye Cumhuriyetinin güvenliği ile ilgili olabileceğinden şüphe edilemez. Bu durumda, sözü edilen kişilerin kısıtlayıcı hükümlerden kurtulup kurtulamıyacakları veya hangi ölçüde kurtulabilecekleri daima tereddüt ve ihtilaf konusu olabilecektir.

69c) Türk vatandaşlığını kaybedenlerin Türkiye'ye gelişlerinde diğer yabancılardan farklı bir statü mevcuttur. 5682 sayılı Pasaport Kanununa göre, "her ne suretle olursa olsun", Türk vatandaşlığını kaybedenlerden Türkiye'ye gelmek isteyenlere mahzurlu görülmemesi halinde İçişleri Bakanlığınca izin verilebilir. "Çıkarma" işlemine (m. 26) tâbi olarak Türk vatandaşlığını kaybedenlerden turist olarak Türkiye'ye gelmek isteyenlere yılda en çok dört ay kalabilmek üzere izin verilebilir (Ek m. 5).

II. TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYIB HALLERİ

A. Sübjektif Hak Olarak Vatandaşlıktan Ayrılma

1. Evlenme

a) Hüküm:

Yabancı ile evlenen Türk kadını prensip olarak Türk vatandaşlığını kaybetmez. Ancak kanun evlenme ile Türk vatandaşlığının kazanılması hükmüne (m. 5 I) paralel olarak, yabancı erkek ile evlenen Türk vatandaşı kadına Türk vatandaşlığından ayrılma, daha doğru bir söyleyişle, kocasının vatandaşlığına geçebilme hakkını vermiştir.

"*Yabancı ile evlenen Türk kadını kocasının millî kanunu evlenme sebebi ile kocasının vatandaşlığını kadına bahşettiği ve kadın kocasının vatandaşlığını seçtiğini... bildirdiği takdirde, Türk vatandaşlığını kaybeder*" (Vat. K. m. 19 I). Türk vatandaşlığından bu yolla ayrılma iki şarta bağlanmış olmaktadır:

(1) Yabancı erkek ile evlenen Türk kadını bu evlenme dolayısiyle yabancı kocanın vatandaşlığını kazanabilme imkânına sahip olmalıdır. Burada gaye Türk vatandaşlığından ayrılan kadının vatansız kalmamasını temin etmektir. Bu itibarla kocanın millî hukuku önemli rol oynamaktadır. Bu hukuka göre, kadın kocanın vatandaşlığını evlenme ile kazanmış bulunmalıdır veya kazanabilecek imkâna sahip olmalıdır.

(2) Evlenme ile kocanın vatandaşlığını kazanan veya kazanma imkânına sahip olan kadının Türk vatandaşlığını Türk hukuku yönünden kaybetmesi, kadının evlenme sebebiyle kocasının vatandaşlığını seçtiğini yetkili Türk makamlarına bildirmesi ile olur. Bu bildirme Türk vatandaşlığını terk beyanı mahiyetindedir. Bu beyan daha önce yabancı kadının Türk erkeği ile evlenmesi sebebiyle Türk vatandaşlığına geçme beyanı hakkında verdiğimiz izahattaki şekilde yapılır. Kısaca, evlenme evlendirmeye yetkili Türk makamları önünde yapıldığı takdirde, evlenme sırasında o makama; evlenme evlendirmeye yetkili yabancı makamlar önünde yapıldığı takdirde evlenmeyi tescil ile görevli Türk makamlarına, evlenme aktinden başlayarak bir aylık süre içinde, yazılı olarak yapılır (Vat. K. m. 42 I).

Kadının Türk vatandaşlığını kayıp anı, prensip olarak evlenme akdinin yapıldığı andır[70]. Bununla beraber, kocanın millî hukukuna göre, kadın kocasının vatandaşlığını "belirli şartların gerçekleşmesi ile ka-

70) Aynı yönde *Uluocak* (1989), 72; benzer manada: *Göğer*, 125. Farklı bir fikre göre, evlendirmeye yetkili yabancı makamlar önünde yapılmış bir evlenmede, yetkili Türk makamlarına irade beyanının yapıldığı an, kadının Türk vatandaşlığını kaybetme ânıdır: *Berki*, Türk Hukukunda Evlenmenin Tabiiyete Tesiri, Profesör Dr. H. C. Oğuzoğlu'na Armağan, Ankara 1972, s. 95; *Aybay*, Kadının Uyrukluğu Üzerinde Evlenmenin Etkisi 1980, 99.

zanıyorsa, Türk vatandaşlığı o tarihte kaybedilir" (Vat. K. m. 19 II). Öyle ki, kadının Türk vatandaşlığını kaybetme ânı, yabancı kocanın millî hukukuna göre onun vatandaşlığını kazandığı ân olmaktadır.

Türk vatandaşı kadın yabancı erkek ile evlendiğinde bu evlilik sebebiyle kocanın millî hukukunun tanıdığı imkândan istifade ederek, kocanın vatandaşlığını seçtiği halde, bu seçimini yetkili Türk makamlarına Türk vatandaşlığını terk beyanı şeklinde bildirmezse, Türk vatandaşlığını kaybetmiş olmaz. Böylece kadın hem Türk vatandaşlığını muhafaza etmiş olacak ve hem de kocasının vatandaşlığını seçtiği için yabancı bir vatandaşlığa sahip olacaktır. Kadının bu çifte vatandaşlık durumu "izin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar" hükmüne uygun olarak Türk vatandaşlığını "kaybettirme" sebebi teşkil edecektir (Vat. K. m. 25 a). Kadın kocasının vatandaşlığını kendi isteği ile olmaksızın, yani kocasının millî hukukuna göre otomatik olarak kazanmış ise, kaybettirme sebebi söz konusu olmaz.

b) Sonuçları:

Türk Vatandaşlığı Kanunu çocukların vatandaşlığını prensip olarak babaya bağlamıştır. Bu sebeple kadının evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılması, onun çocuklarına tesir etmez. Bununla beraber çocukların üzerinde baba sahip olduğu vatandaşlık yönünden önemini kaybetmiş ise, çocukların ananın vatandaşlığını takip etmesi normal olur. Bu düşünceye uygun olarak 30 uncu madde gereğince, *"Türk vatandaşlığını kaybeden kadının bu evlenmeden önceki küçük çocukları, babanın ölmüş bulunması, babanın belli olmaması, babanın vatansız olması hallerinde*[71] *analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler"*. Anasına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybedebilecek olan çocuklar küçük olan çocuklardır. Bununla beraber *"çocuk 15 yaşından büyük ise, yazılı muvafakatı"* aranır (Vat. K. m. 30 I).

Küçük çocukların anaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybetmeleri onları vatansız yapmamalıdır. Bu sebeple ananın vatandaşı olduğu devletin hukuku, çocukların ananın vatandaşlığına geçtiğini kabul etmemekte ise diğer bir söyleyişle, *"Türk vatandaşlığının kaybı çocukları vatansız kılacak ise, çocuklar Türk kalırlar"* (Vat. K. m. 30 II).

Türk vatandaşlığını bu şekilde kaybeden küçük çocuklar hatırlanacağı üzere reşit olmalarından sonra bir yıl içinde Türk vatandaşlığını seçme hakkına sahiptirler (Vat. K. m. 12 b).

2. Rücû

Bir Türk erkeği ile evlenen yabancı kadın bu evlenme sebebiyle

71) Krş. Uluocak (1989), 72/73.

Türk vatandaşlığını seçtiğini beyan etmekle Türk vatandaşı olmakta idi (Vat. K. m. 5 I). Bu evlilik sona erdikten sonra kanun, bu yolla Türk vatandaşlığını kazanmış kadına tekrar eski, yani evlenmeden önce sahip olduğu vatandaşlığa dönme imkânını vermektedir. Kadının eski vatandaşlığına rücû edebilme hakkı, herşeyden evvel, evlilik sona erdikten sonra da Türk vatandaşlığını muhafaza edebilme şartına bağlıdır. Hatırlanacağı üzere, evlenmenin butlanı halinde, butlan sebepleri yönünden hüsnüniyetli olmayan kadın, butlan kararı ile birlikte Türk vatandaşlığını kendiliğinden kaybetmekte idi (Vat. K. m. 5 II). Böyle bir ihtimalde kadının eski vatandaşlığına dönebilme hakkından bahsedilemez. Eski vatandaşlığına rücû, evliliğin sona ermesi ne sebeple olursa olsun, kadının Türk vatandaşlığını muhafaza etmesi esasına dayanır.

a) Şartları:

Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanmış olan kadının evlilik sona erdikten sonra Türk vatandaşlığından çıkabilmesi iki şartın tahakkukuna bağlıdır:

(1) Söz konusu kadınlar, *"evlenmeden önce sahip oldukları devlet vatandaşlığını muhafaza ettikleri veya bu vatandaşlığa dönebildikleri takdirde Türk vatandaşlığından ayrılabilirler"* (Vat. K. m. 28). Bu şart ile kanun yeniden vatansızlığı önleme gayesini ön plâna almıştır. Kadın vatansız kalmamalıdır. Ayrıca Türk vatandaşlığından ayrılabilmek için rücû edilecek yabancı vatandaşlık kadının evlenme ânında sahip olduğu vatandaşlıktır. Diğer bir vatandaşlığın kazanılması söz konusu ise kadın ancak izin alarak Türk vatandaşlığından çıkabilir (Vat. K. m. 20).

(2) Türk vatandaşlığından ayrılma beyanı *"evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yıl içinde"* yapılmalıdır (Vat. K. m. 28). Bu süreyi geçirenler de yine izin ile Türk vatandaşlığından çıkma prosedüründen istifade edebilirler.

b) Usul:

Kadının ayrılma beyanı yazılı olarak mahallin en büyük mülkiye âmirliğine ve yabancı ülkelerde elçilik veya konsolosluklara yapılır (Vat. K. m. 43). Türk vatandaşlığının kaybı, bu ayrılma beyanının müracaat makamlarına yapılmasiyle, başkaca muameleye lüzum olmaksızın, kendiliğinden tahakkuk eder. Bununla beraber söz konusu şartları yerine getirmeyen ve özellikle vatansız kalacağı anlaşılan

hallerde müracaat makamları, rücû hakkının kullanılamayacağını kadına bildirirler. Zira aranan şartları tesbit ve vatansız kalınmayacağını isbat eden belgeler eklenmek suretiyle vatandaşlıktan ayrılma beyanı yapılmak icabeder. Şartları yerine getirilmiş olarak yapılan ayrılma beyanı, müracaat makamlarınca, İçişleri Bakanlığına gönderilir (bkz. Yönt. m. 40 ve 41).

c) Sonuçları:

Rücû hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan kadının çocuklarının durumu bir ayırım yaparak belirtilmek gerekir (bkz. Vat. K. m. 37).

aa) Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadının, bu evlenmeden önceki küçük çocukları bazı durumlarda (m. 14) analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olmaktaydılar. İşte bu çocuklar, kadının rücû hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılması halinde, analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler.

bb) Kadına Türk vatandaşlığını kazandıran evlenmeden olan çocukların rücû hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybetmeleri, ancak babanın ölmüş bulunması, babanın belli olmaması, babanın yabancı olması veya velâyetin anada bulunması hallerinde mümkün olabilir. Ayrıca çocuk 15 yaşından büyük ise yazılı muvaffakati de şarttır. Bu yolla çocuğun Türk vatandaşlığını kaybı, kendisini vatansız yapmakta ise, çocuk Türk vatandaşlığını muhafaza eder (m. 32 II).

Rücû hakkını kullanan analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığının kaybı, yalnız k ü ç ü k çocuklar için söz konusu olabilir.

3. Yabancı vatandaşlığı seçme hakkı ile kayıp

a) Yabancı vatandaşlığı seçme hakkına sahip Türkler:

Burada söz konusu edilen kimseler, doğumla kan esasına uygun olarak babaya bağlanamamış ve ekseriya vatansız kalmaması için kendilerine Türk vatandaşlığı verilmiş çocuklardır. Bu sebeple bunların Türk vatandaşlığından ayrılmaları kendilerini vatansız yapacak ise seçme hakkını kullanamazlar (Vat. K. m. 27 II). Yabancı vatandaşlığı seçme yoluyla Türk vatandaşlığını terkedebilecek Türkler şunlardır:

aa) *"Analarına bağlı olarak doğumla Türk vatandaşı oldukları halde, doğumla veya sonradan yabancı babalarının vatandaşlığını kazananlar"* (Vat. K. m. 27 a).

Meselâ Türk ana ve yabancı babadan evlilik içi doğan çocuk, ananın Türk vatandaşlığı yanında, babanın vatandaşlık hukukuna göre de babanın yabancı vatandaşlığını kazanmıştır. Veya evlilik dışı Türk anadan doğan çocuk Türk ananın vatandaşlığı yanında, yabancı bir baba ile çocuk arasında sonradan kurulan nesep rabıtası sebebiyle de yabancı babanın hukukuna göre babanın da vatandaşlığını kazanmıştır.

bb) *"Evlâtlığa alınmakla Türk vatandaşı olanlar"* (Vat. K. m. 27 b).

Evlâtlık bazı durumlarda evlât edinen Türk vatandaşının vatandaşlığını kazanmaktaydı (m. 3). Meselâ bu yolla Türk vatandaşı olan evlâtlığın sonradan ana babası bulunur ve yabancı vatandaşlığa sahip olduğu ortaya çıkabilir.

cc) *"Doğum yeri esasına göre Türk vatandaşı oldukları halde, sonradan ana veya babasının vatandaşlığını kazananlar"* (Vat. K. m. 27 c).

Burada doğum yeri esasına göre Türk vatandaşlığını kazanmış olan çocuklar söz konusudur (m. 4 I). Daha sonra kan esasının işlemesiyle bu gibi çocuklar ana ve babalarına bağlı olarak yabancı bir vatandaşlığı da kazanmış olabilirler.

dd) *"Herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış olan ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşı olanlar"* (Vat. K. m. 27 ç).

Meselâ evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadının bu evlenmeden önceki küçük çocukları bazı durumlarda (m. 14) Türk vatandaşı olabilmekteydi. Ayrıca vatandaşlığa alınan babalarına (m. 16 I) veya bazı durumlarda analarına (m. 16 II) bağlı olarak küçük çocukların da Türk vatandaşlığını kazanmaları mümkündü. Burada söz konusu olan bu gibi çocuklardır.

Yukarıda misalleriyle belirtilen bu dört grup Türk vatandaşı, reşit olmalarından başlayarak, iki yıl içerisinde, vatansız kalmamak şartiyle Türk vatandaşlığından ayrılma beyanlarını yetkili makamlara bildirmekle, başkaca muameleye lüzum olmaksızın, Türk vatandaşlığını kaybederler (Vat. K. m. 27).

b) Sonuçları:

Yabancı vatandaşlığı seçerek, Türk vatandaşlığını terkeden kimselerin eş ve çocuklarının durumu aynen "vatandaşlıktan çıkmada" olduğu gibidir (Vat. K. m. 36).

Kısaca, eşe tesiri yoktur (m. 31). Babanın küçük çocukları ananın ölmüş bulunması, ananın yabancı olması veya velâyetin babada bulunması hallerinde babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler (m. 32 I). Ananın küçük çocukları da babanın ölmüş bulunması, babanın belli olmaması, babanın yabancı olması veya velâyetin babada bulunması hallerinde analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler (m. 32 II).

Çocuk 15 yaşından büyük ise, gerek babaya gerekse anaya bağlı olarak Türk vatandaşlığının kaybı için çocuğun yazılı muvafakati lâzımdır. Türk vatandaşlığının kaybının çocukları vatansız kılmaması gerekir. Aksi halde Türk vatandaşlığını muhafaza ederler (m. 32 III).

c) Usul:

Seçme hakkı İçişleri Bakanlığına gönderilmek üzere mahallin en büyük mülkiye âmirliğine ve yabancı memleketlerde de Türkiye elçilik veya konsolosluklarına yazılı bildiride bulunmak suretiyle kullanılır (Vat. K. m. 43; Yönt. m. 39, 41).

B. Vatandaşlıktan Çıkma ve Yabancı Vatandaşlığa Geçme İzni

1. Genel olarak

Yabancı bir devlet vatandaşlığına geçmek isteyen bir Türk vatandaşı için takip edilebilecek iki yol vardır. Ya Türk vatandaşlığından çıkma izni talep edecektir, ya da Türk vatandaşlığını muhafaza etmek kaydıyla yabancı devlet vatandaşlığını da kazanma (çifte vatandaşlık) izni[72] isteyecektir. Bu iki yoldan birini takip etmeyerek, yani gerekli izni almaksızın, kendi istekleriyle yabancı bir devlet vatandaşlığını elde eden Türk vatandaşları cezaî nitelikte olan Türk vatandaşlığını kaybettirme muamelesine maruz kalabilirler.

2. Çıkma

Vatandaşlıktan çıkma, vatandaşlık kaybının normal yoludur. Belirli şartlara sahip Türk vatandaşı Türk vatandaşlığından çıkarılması dileğinde bulunur. Bakanlar Kurulu da Türk vatandaşlığından çıkma izni verir.

72) 17 Şubat 1981 tarihinde yürürlüğe giren değişiklikten önce, izin almadan yabancı bir devlet vatandaşlığını kendi istekleriyle kazananların Türk vatandaşlıklarını da muhafaza etmelerine (çifte vatandaşlık) müsaade edilmemekteydi (Vat. K. mülga m. 25 a). Hatta Türk vatandaşlığından çıkma izni dahi yabancı vatandaşlığın kazanılma ihtimaline veya "irade dışı" kazanılmış olma şartına bağlı idi (Vat. K. mülga m. 20 c). 2383 sayılı Kanunla getirilen değişiklikle, Türk vatandaşlarının, Türk vatandaşlığını kaybetmeden yabancı bir devlet vatandaşlığını kendi istekleriyle kazanabilme imkânı prensip olarak kabul edilmiştir.

Çıkma izni alarak yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandığı için Türk vatandaşlığını kaybeden kişi, artık yabancı statüsüne girmiştir. Ancak Türk vatandaşlığından çıkma izni alarak yabancı statüsüne girmiş olan şahıs, Türk vatandaşlığını "doğum" ile kazanmış bir kişi ise, diğer yabancılardan farklı olarak, "Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliği ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla", Türkiye'de ikamet, seyahat, çalışma, miras, taşınır ve taşınmaz mal iktisabı ile ferağı gibi konularda Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam eder (m. 29).

İlgilinin çıkma dileği karşısında Bakanlar Kurulunun kararı muhtevaca ya bu dileğin reddi ya da çıkma isteğinin kabul edilmesi, daha doğrusu çıkma dileğine izin verilmesi olabilir. Çıkma dileğinde bulunan Türk vatandaşında aranan kanunî şartlar gerçekleşmemiş ise çıkma izni verilemez. O kadar ki, bu kanunî şartların gerçekleşmemesi halinde, izin dileği Bakanlar Kuruluna gitmeden önce, İçişleri Bakanlığınca geri çevrilir. Buna mukabil şartlar yerine gelmiş ise, ancak o zaman Bakanlar Kurulunun Türk vatandaşlığından çıkmak için gerekli olan izni vermesi söz konusu olur. Kanun, ilgilinin vatandaşlıktan çıkma isteği için "çıkma dileği" (m. 21), Bakanlar Kurulunun bu isteği kabul etmesi bakımından "izin" kelimelerini (m. 20 I) kullanmıştır. Bu iznin verilmesi, Bakanlar Kurulunun vereceği bir karar ile oluşmaktadır.

Kanundaki şartların gerçekleşmiş olması Bakanlar Kurulunun bu izni vermesi mecburiyetini doğurmaz. Bakanlar Kurulunun izin verip vermeme hususunda şüphesiz yetkisi vardır. Aksi halde bir "izin" tasarrufundan söz edilmesi anlamsız olurdu. Diğer taraftan Bakanlar Kurulu izin verme yetkisini kullanırken şüphesiz keyfilikten uzak hareket etmek mecburiyetindedir. Hiç kimse "keyfi olarak vatandaşlık değiştirmek hakkından mahrum edilemez"[73]. Şu halde Bakanlar Kurulu izin verme yetkisini kullanırken, vatandaşlıktan çıkmak isteyen şahsın durumunu ve vatandaşlıktan çıkma izninin verilmesinin meydana getireceği neticeleri dikkate alarak karar vermek durumundadır. Bu, hem izin yetkisinin verilmesinde keyfilikten uzak kalınmasını hem de verilecek iznin Devlet ve üçüncü şahıslar bakımından meydana getireceği mahzurların önlenmesini temin eder.

Bu çerçevede, vatandaşlıktan çıkmak isteyen şahıs, çıkma müracaatını yaparken, verdiği dilekçesinde Türkiye'de varsa taşınmaz mallarını, vergi kaydı varsa vergi dairesi ile hesap numarasını, Türkiye'de herhangi bir borcunun bulunup bulunmadığını da bildirmek zorundadır (Yönt. m. 32).

73) Bkz. yukarıda s. 6, dip. n. 8. Doktrinde, 20. maddede aranan şartları taşıdığını belgeleyenlere, Bakanlar Kurulunun iznine gerek kalmaksızın, çıkma belgesinin derhal verilmesinin, düşünülmeye değer olduğu; zira vatandaşlığı terk etmek isteyen bir kişinin, zorla Türk vatandaşlığında tutulmasının toplum menfaatine uygunluğunun, üzerinde tartışılması gereken bir konu olduğu ileri sürülmüştür: *Gürzumar*, Türk Vatandaşlığının Kaybında Şahıs İradesinin Önemi: Prof. Dr. Nihal Uluocak'a Armağan, 1999, 163.

Alınan bu bilgiler, ilgiliye vatandaşlıktan çıkma izninin verilmesinde etkili olabilecek hususlar olarak belirmektedir.

Bakanlar Kurulunun verdiği çıkma izni, neticede çıkma şartlarının mevcudiyetini ve çıkma izninin verilmesinde bir mahzur bulunmadığını kabul ve teyit eden "özel" bir izin niteliğini kazanmaktadır. O kadar ki, vatandaşlıktan çıkmanın hükmü dahi Bakanlar Kurulunun kararı ile değil, fakat çıkma belgesinin ilgiliye verilmesi ile (m. 23 I) yürürlüğe girmektedir.

a) Şartları:

Türk Vatandaşlığı Kanunu, Türk vatandaşlığından çıkmayı iki[73a] şarta bağlamıştır:

(1) *"Mümeyyiz ve reşit olmak"* (m. 20 a).

Şüphesiz bu iki unsur da Türk hukukuna göre tesbit edilecektir.

"Reşit olmak", kişiyi reşit kılan bütün durumlara şâmil bir ifade şeklidir. Yani 18 yaşın ikmali (MK 11 I), evlenme (MK m. 11 II) ve kazaî rüşt (MK m. 12).

"Mümeyyiz olmak" aranması normal[74] bir şarttır. Zira ancak mümeyyiz olan reşit medenî hakları kullanma ehliyetine sahiptir (MK m. 10). Mümeyyiz mahcur da Türk vatandaşlığından bu yolla çıkabilir. Fakat vesayet makamlarının müdahalesi ve izni şarttır (MK m. 406/2). Vatandaşlıktan çıkma münhasıran şahsa bağlı haklardan kabul edildiği takdirde vasinin rızası aranmaz (MK m. 16 II).

(2) *"Herhangi bir nedenle yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya başka bir devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak"* (Vat. K. m. 20 c).

Vatansızlığını önlemek maksadıyla konulduğu anlaşılan bu şart içerisinde iki imkân yer almaktadır:

73a) 12 Haziran 1995 tarihinde, 4112 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılan hüküm (mülga m. 20/b), Türk vatandaşlığından çıkma izni için, çıkma izni dileğinde bulunan şahsın, muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmasını veya yapmış sayılmasını da aramaktaydı. Bu hükmün yürürlükten kaldırılmasıyla, henüz muvazzaf askerlik hizmetini yapmamış erkek Türk vatandaşlarının da Bakanlar Kurulunun izniyle Türk vatandaşlığından çıkabilmeleri imkân dahiline sokulmuştur.

74) Bu noktada daha geniş izahat için bkz. s. 73 vd.

aa) Vatandaşlıktan çıkmak isteyen Türk vatandaşı "herhangi bir sebep" ile yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış bulunacaktır. Böylece kendi isteğiyle de olsa, yabancı bir devlet vatandaşı olan kişi Türk vatandaşlığından çıkma izni alabilecektir. Şu halde kendi isteğiyle veya iradesi dışı, her ne şekilde olursa olsun, yabancı bir devlet vatandaşı bulunan kişiler Türk vatandaşlığından çıkma talebinde bulunabileceklerdir.

Diğer yandan, Türk vatandaşı izin almaksızın kendi isteğiyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış bulunuyorsa, bu durum Türk vatandaşlığının cezaî olarak kaybettirilmesi sebebini meydana getirir (Vat. K. m. 25 a).

Yabancı bir devlet vatandaşlığını kendi isteğiyle kazanmış kişi çıkma izni alabilme hakkına sahipken (Vat. K. m. 20 c), Devlet de bu kişiye Türk vatandaşlığını "kaybettirme" müeyyidesini uygulayabilecektir (Vat. K. m. 25 a).

Böyle bir Türk vatandaşının vatandaşlıktan çıkma dileği karşısında, Bakanlar Kurulunun cezaî mahiyette olan kaybettirme işlemine baş vuramaması gerekir. Ancak kendi istekleriyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış kişiler, çıkma dileğinde bulunmadıkları sürece kaybettirme müeyyidesine tâbi tutulabilirler. Başka bir söyleyişle, çıkma dileğinde bulunmak, kaybettirme müeyyidesinin uygulanmasını durdurucu bir etkiye de sahip olmaktadır (Yönt. m. 36 a).

bb) İlgili yabancı bir devlet vatandaşı değilse, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmalıdır. İnandırıcı belirtilerin neler olabileceği tereddüt uyandırabilir. Bu konuda Yönetmelik bir açıklık getirmeye çalışıyor (m. 31 c): İnandırıcı belirti olarak, ilgilinin vatandaşlığına geçmek istediği devlet makamlarından verilmiş, o devlet vatandaşlığına kabul edileceğine dair belge veya ilgilinin Türk vatandaşı olarak o ülkede uzun zamandan beri oturmasına ve orada meslekî, ticarî veya sınaî faaliyetlerde bulunmasına izin verildiğini gösteren belge veya o devlet vatandaşı ile evli olması ve bu durumun vatandaşlığa alınmasında kolaylıklar sağlayacağının anlaşılmış olması kabul edilebilir.

Gerçekte, kanunun müphem birtakım belirtilerle uğraşması lüzumsuzdur. Zira birazdan göreceğimiz gibi, Türk vatandaşlığının kaybını meydana getiren çıkma belgesinin verilmesi, başka bir devlet vatandaşı olmayı icap ettirmektedir (m. 22 I ve II). Üstelik yabancı bir vatandaşlığa sahip bulunduğunu gösterir belge belirli bir süre zarfında ibraz edilmez

ise Türk vatandaşlığı yine kaybedilmiş sayılabileceğine göre (m. 23 II), sözü geçen belirtilerle uğraşmak pratik fayda sağlamamaktadır.

b) Izin

aa) Bakanlar Kurulunun çıkma iznini vermesi üzerine "İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü" ilgilinin Türk vatandaşlığından çıktığını belirten bir "çıkma belgesi" düzenler. Çıkma belgesinin verilmesi ile, ilgili Türk vatandaşlığını kaybeder (Vat. K. m. 23 I). Türk vatandaşlığının kayıp anı çıkma belgesinin verilmesi anıdır.

bb) Vatandaşlıktan çıkmak isteyen şahıs, aynı zamanda başka bir devlet vatandaşı ise, çıkma belgesi kendisine derhal verilir (Vat. K. m. 22 I).

cc) Vatandaşlıktan çıkmak isteyen şahıs hâlen başka bir devlet vatandaşı değil ise, İçişleri Bakanlığınca kendisine bir "izin belgesi" verilir. Bu şahıs izin belgesini aldıktan sonra, ilgili yabancı devlet vatandaşlığını kazandığını belirten belgeyi getirdiğinde de çıkma belgesini alır (Vat. K. m. 22 II).

dd) Kendisine aynı zamanda başka bir devlet vatandaşı olmadığı için sadece izin belgesi verilmiş olan şahıs üç yıl içerisinde ilgili yabancı devlet vatandaşlığını kazandığını gösteren belgeyi Türk makamlarına vermelidir. Zira izin belgesinin geçerlilik süresi üç yıldır. Bu üç yıl zarfında yabancı devlet vatandaşlığı kazanılamamış ise, izin belgesi iade edilecektir (Vat. K. m. 22 IV ve Yönt. m. 33).

ee) Kendisine izin belgesi verilmiş olan şahıs üç yıl içerisinde yetkili Türk makamlarına gerekli belgeyi veya bilgiyi vermemiş veya yabancı devlet vatandaşlığını kazanamadığı için izin belgesini iade etmemiş ise, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca, izin belgesi almış olan şahsın Türk vatandaşlığını kaybedip kaybetmediğine karar verilir (Vat. K. m. 23 II)[75].

75) Yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmak için Devletin iznini almış bir kişinin, bu iznin kullanılış biçimi hakkında bilgi vermemesinin, vatandaşlığın kaybına yol açacak önemde –ve vatana bağlılıkla bağdaşmayacak bir eylem gibi– değerlendirilmesi haklı görülmemektedir; *Fişek* Türk Vatandaşlığı Kanunu Açısından Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler, Fadil H. Sur'un Anısına Armağan, 1983 386. Ayrıca Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin, sözü geçen Kanun hükmünü daha da genişleterek "izin belgesini iade etmeyenleri" de aynı müeyyideye tâbi tutması (Yönt. m. 34 IV) hem faydasız hem de yeni bir kaybettirme sebebi ihdas etmesi sebebiyle hukuken hatalı bir davranıştır; keza *Fişek* 386 vd.

c) Sonuçları

"*Vatandaşlıktan çıkma eşin vatandaşlığına tesir etmez*" (Vat. K. m. 31). Buna mukabil çocukların vatandaşlığına tesiri vardır. Bu tesir baba ve ana yönünden ayrı ayrı düzenlenmiştir. Ancak konan ilk prensip, çocuklar yönünden Türk vatandaşlığının kaybı, kendilerinin vatansızlığı sonucunu hasıl edecek ise Türk vatandaşlığını muhafaza edeceklerdir (Vat. K. m. 32 IV).

Vatandaşlıktan çıkma çocuklar küçük de olsa prensip olarak onların vatandaşlığını etkilemez. Diğer bir söyleyişle, vatandaşlıktan çıkan baba ise, çocuğun anaya bağlı olarak Türk kalması, vatandaşlıktan çıkan ana ise babaya bağlı olarak Türk kalması esastır. Bununla beraber Türk vatandaşı olan ana veya baba ile çocuğun bağlantısı kalmamış veya zayıflamış ise, çocuğun vatandaşlıktan çıkan eşi takip etmesi uygun görülmüştür.

Buna göre, vatandaşlıktan çıkan baba ise, babanın küçük çocukları,

a) ananın ölmüş bulunması,

b) ananın yabancı olması,

c) velâyetin babada bulunması,

hallerinde, "*babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler*" (Vat. K. m. 32 I).

Vatandaşlıktan çıkan ana ise, ananın küçük çocukları,

(a) babanın ölmüş bulunması,

(b) babanın belli olmaması

(c) babanın yabancı olması,

(ç) velâyetin anada bulunması

hallerinde "*analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler*" (Vat. K. m. 32 II).

Tekmil bu hallerde çocuk 15 yaşından büyük ise, onun yazılı muvafakatı aranır. Bu hüküm çocuğun hem babayı hem de anayı takip edebilmesi bakımından mütalâa edilmiştir (Vat. K. m. 32 III).

3. Yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanma (çifte vatandaşlık)

Kanunumuz Türk vatandaşlarına Türk vatandaşlığı yanında ya-

bancı bir devlet vatandaşlığına da kendi istekleriyle sahip olabilme imkanını vermiştir (Vat. K. m. 22 III). Bu, milletlerarası vatandaşlık hukukunda gittikçe kuvvetlenen, şahsın ilk (menşe) vatandaşlığını korumak arzusunun mâkul karşılanması gerektiği şeklindeki anlayışa[75a] uygun bir düzenlemedir. Bunun için aranan tek şart, başka bir devlet vatandaşlığını da kazanmak isteyen Türk vatandaşının izin almasıdır[75b].

Türk vatandaşlığını muhafaza etmek kaydıyla, yabancı bir devlet vatandaşlığını da kazanmak isteyen Türk vatandaşına "Bakanlar Kurulunca tesbit edilen esaslara uygun olarak" İçişleri Bakanlığınca izin belgesi verilebilir. Bu belgenin verilmesi İçişleri Bakanlığının takdirine bırakılmış olmaktadır.

Kanunun, Türk vatandaşlığını muhafaza ederek yabancı bir devlet vatandaşlığını da kazanabilme imkanını veren hükmü (m. 22 III), bu imkanı sadece izin talebinde bulunduğu anda, henüz yabancı devlet vatandaşlığını kazanmamış vatandaşlara vermiş gözükmektedir. Daha başka bir söyleyişle, hükmün ifade şekli, yabancı devlet vatandaşlığını izin almadan kazanmış bulunanların, Türk vatandaşlığını muhafaza etmek üzere izin talebinde bulunabilme hakkını kaybetmiş olacakları şeklinde anlaşılmaya müsaittir[76]. Bununla beraber, Vatandaşlık Kanunumuzun, izinsiz olarak yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış Türk vatandaşının çıkma izni için başvurması halinde, kendisi hakkında artık kaybettirme müeyyidesi (m. 25/a) yerine, çıkma talebine uygun olarak çıkma hükümlerinin uygulanmasını temin eden düzenlemesindeki (m. 20; Yönt. 36/a) anlayış dikkate alınırsa, Vatandaşlık Kanunumuzun daha önce yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış olanlara da, benzer bir anlayış içerisinde[76a], Türk vatandaşlığını muhafaza etmek kaydıyla yabancı vatandaşlığı kazanmış olma imkanının verilmesi esasından hareket ettiği, en azından böyle bir imkanın kullanılmasını önlemediği söylenebilir. Çifte vatandaşlığa müsaade eden hükmün, böyle bir uygulamayı men'etmek maksadını taşıdığını da iddia etmek mümkün değildir. Üstelik böyle bir sonuç, çifte vatandaşlığın kabülünde rol oynayan sebep ve gayelere de uygun düşer.

75a) Bkz. *Uluocak*, Çifte Vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu, MHB 1-2/1990 197 vd.; *Aybay*, Çifte Uyrukluk Sorunu, İnsan Hakları Yıllığı 15/1993 107; *Kılıç*, Deutsch-türkische Doppelstaatsangehörigkeit, StAZ 3/1994 75.

75b) Uygulamada, anlaşıldığı kadarıyla, Türk soylu Türk vatandaşlarına güvenlik açısından sakınca bulunmadığı takdirde bu iznin verildiği; yabancı soylu Türk vatandaşları için ise, iznin verilmesinde, Türkiye'de yararlı faaliyetlerde bulunabileceğinin Dışişleri Bakanlığınca bildirilmesi ve Türkiye ile maddî, manevî ilişkilerinin devam etmesi aranmaktadır (İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün 11559 sayılı ve 07.11.1997 tarihli Yazısı).

76) Bu yönde *Uluocak* (1989) 90, n. 168; farklı *Aybay* 106.

76a) Danıştay da, aynı anlayış içerisinde, izin almadan yabancı bir devlet vatandaşlığına geçen Türk vatandaşının, bu husus resmî makamlarca tesbit edilmeden önce, bu yabancı vatandaşlık yanında Türk vatandaşlığını da korumak istediğini beyan etmesi halinde, artık Türk vatandaşlığını kaybettirme işleminin uygulanamayacağına, izin talebine uygun işlem yapılması gerektiğine karar vermiştir; Danıştay 10. D., 10.3.1988 [E. 86/810 K. 88/735] (DD 72-73/1989 677 vd.). Kararın farklı bir değerlendirilmesi; *Uluocak*, İzinsiz Yabancı Vatandaşlık Kazanma ve Çifte Vatandaşlıktan Yararlanma İstemi, MHB 2/1989 141 vd.

Verilen izin belgesinin süresi üç yıldır. Bu süre içerisinde izin belgesini alan Türk vatandaşı yabancı devlet vatandaşlığını kazanmasıyla ilgili bilgi ve belgeleri yetkili Türk makamlarına vermek mecburiyetindedir. Bu mecburiyeti yerine getiren Türk vatandaşı, kazanmış olması şartıyla aynı zamanda başka bir devlet vatandaşlığını da elde etmiş olur. Böylece *çifte vatandaşlık* meydana gelmiş olmaktadır.

İzin belgesinin üç yıllık geçerlilik süresi içerisinde başka bir vatandaşlığın kazanılmasıyla ilgili gerekli bilgi ve belgelerin yetkili Türk makamlarına verilmemesi halinde, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca izin belgesi almış olan şahsın Türk vatandaşlığını kaybedip kaybetmediğine karar verilir. Türk vatandaşlığının kaybedilmesine karar verilirse, hakkında karar verilen şahıs, kazanılmış ise sadece yabancı devlet vatandaşı olarak kalır. Yabancı devlet vatandaşlığını kazanamamış ise vatansız duruma düşer (Vat. K. m. 22 IV ve m. 23 II).

Bu yolla yabancı bir devlet vatandaşlığını da kazanan Türk vatandaşları Türkiye bakımından Türk vatandaşı sayılırlar. Bunun sonucu olarak gerek vatandaşlık hukuku gerekse devletler hususî hukukuna ait işlemler yönünden, prensip olarak, onların yabancı devlet vatandaşlığı değil, sadece Türk vatandaşlığı nazara alınır[76b]. Buna mukabil farklı bir durum devletler hukuku alanında görülür. İkinci vatandaşlığına sahip ülkede bulunduğu sürece, bu şahıs Türk Devletinin diplomatik himayesinden mahrum kalır.

4. Usul Dilekçe – İçişleri Bak.

Türk vatandaşlığından çıkma veya Türk vatandaşlığı yanında başka bir devlet vatandaşlığını da kazanma dileği, Türkiye içinde ilgilinin oturduğu yerin en büyük mülkiye amirine, yurt dışında Türk konsolosluğuna bir dilekçe ile yapılır[77]. Bu makamlarca tamamlanan evrak gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir (Vat. K. m. 21).

76b) Çifte vatandaşlık halinde, askerlik mükellefiyetinin yerine getirilmesi bakımından kolaylıklar temin edilmiştir. Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenecek esaslara göre (bkz. RG. 25 Temmuz 1993-21648), yurt dışında doğan ve ikâmet edenler ile kanunî rüşt yaşına kadar yabancı bir ülkeye gitmiş olanlardan bulundukları ülke vatandaşlığını da kazanan Türk vatandaşları, talepleri halinde, tabiiyetinde bulundukları diğer ülkede askerlik yapmış olduklarını belgelemek kaydıyla mükellefiyetlerini yerine getirmiş sayılırlar (bak. 1111 s. ve 21.6.1927 t. Askerlik K. m. 2).

77) Dilekçede hangi hususların yer alacağı ve dilekçeye nelerin ekleneceği Yönetmelikte belirtilmiştir (Yönt. m. 32 II).

C. Ferdin İradesi Dışında Türk Vatandaşlığının Kaybı

1. Genel olarak

Türk Vatandaşlığı Kanunu "vatandaşlığa alınmanın iptali", "kaybettirme" ve "çıkarma" hallerinde, ferdin iradesine bakılmaksızın, yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığının kaybedileceğini amirdir. Bu üç halde kanunda gösterilen sebepler tahakkuk ettiği takdirde Türk vatandaşlığının kaybına yetkili makam olarak Bakanlar Kurulu karar verebilir. "Vatandaşlıktan çıkma" usulünde vatandaşlık kaybının kaynağı ferdin iradesi idi. Çıkma proserünün işleyebilmesi ferdin isteğine bağlı bulunuyordu. Halbuki iptal, kaybettirme ve çıkarma yoluyla vatandaşlığın kaybında sebepler kanunda gösterilmiştir, bu sebepler tahakkuk ettiği takdirde, ilgilinin isteği dikkate alınmaz, Türk vatandaşlığının kaybına karar verilir.

İdarenin tek taraflı tasarrufu ile bir vatandaşın vatandaşlıktan çıkarılabilmesi bir anlamda vatandaşlık seçmede ferdin sahip olduğu hürriyetin dikkate alınmaması mânasına gelir. Vatandaşlığın iptali özelliği itibariyle bu mutalâa dışında kalabilir. Fakat "kaybettirme" ve "çıkarma" hallerinde bu bakımdan tereddütler izhar edilegelmiştir. Bununla beraber, fert hürriyetinin ihlâli sonucuna varırken fazla mübalâğalı olmamak gerekir. Devletler hukuku bakımından bağlayıcı olmayan, bu bakımdan daha ziyade ideal hukuku ifade eden Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun yayınladığı 10.12.1948 tarihli *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi* de, sadece şahısların keyfî olarak vatandaşlıktan çıkarılamayacağını söylemiştir (m. 15 II)[77a]. Böyle bir hükmün, insan hakları olarak de lege ferenda gerçekleştirmenin uygun olup olmayacağı dahi şüpheyle karşılanmaktadır[78]. Filhakika, 19.12.1966 tarihli *Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi* bu yasağı kabul etmemiştir. Devletler hukuku uygulamasında, hatta mültecilerin kütle halinde vatandaşlıktan çıkarılması olayları dahi bir itirazla karşılaşmamıştır. Gerçi, statüleri itibariyle gerek devletler hukukunda gerekse millî hukuklarda bir çok probleme sebebiyet veren vatansızlık halleri önlenmeye çalışılmaktadır. Fakat diğer taraftan, vatandaşlıktan çıkarılmanın sonucu, vatansız kalan mültecilerin statülerinin, de facto vatansızlık durumuna nisbetle daha iyi olduğu da kabul edilmektedir. Buna mukabil, istenmeyen vatandaşların vatandaşlıktan çıkarılarak, başka bir ülkeye zorla gönderil-

77a) Bkz. yukarıda s. 6 vd.

78) *Seidl-Hohenveldern, Völkerrecht*, 5. Aufl. 1984, Rz. 989.

melerinin devletler hukukuna aykırı olduğundan şüphe edilmemelidir[78a].

Ferdin iradesi dışı vatandaşlığın kaybında keyfiliğin önlenmesi tedbirleri Türk Vatandaşlığı Kanununda yer almıştır. Evvelâ, vatandaşlığın bu şekilde kaybı, ancak kanunda gösterilen sebeplere istinat edebilir. Yetkili idarî makam, kanunda gösterilen sebepler dışında ilgilinin Türk vatandaşlığının kaybına karar veremez. Kanun, "vatana bağlılıkla bağdaşmayan" eylemleri vatandaşlığın ferdin iradesi dışında kaybı sebepleri olarak mütalâa etmiştir (m. 25 ve m. 26). Bu kıstas devletin devlet olarak varlığını muhafaza edebilmesi yönünden dikkate alınması icap eden, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına (m. 66 III ve IV) uygun bir ölçüdür. Sonra, idarenin vatandaşlığı kayıp sonucunu doğuran kararlarına karşı konulmuş yargı yolu keyfiliği önlemenin diğer önemli bir garantisidir. Gerek Anayasada (m. 66 V ve 125 I), gerekse Türk Vatandaşlığı Kanununda (m. 40), bu konuda gereken hükümler yer almıştır. Ve nihayet vatandaşlığı kayıp sonucunu hâsıl eden kararların meselâ doğrudan doğruya İçişleri Bakanlığına bırakılmayıp, daha yetkili ve sorumlu bir makam olan Bakanlar Kurulunun yetkisine terkedilmesi de ilgili yönünden şeklî bir teminat unsuru sayılabilir.

2. Vatandaşlığa alınmanın iptali

Vatandaşlığa alınmanın iptali müesssesi, hukukumuza ilk olarak hâlen yürürlükte olan hükümlerini incelediğimiz Türk Vatandaşlığı Kanunu ile girmiştir. Bu müessese, vatandaşlığa alınma kararının kanunda gösterilen belirli sebeplere dayanılarak, bu kararı veren makam tarafından iptal edilmesidir. Bu iptal ile kişi, kazanmış olduğu Türk vatandaşlığını kaybetmiş olmaktadır[78b]. Vatandaşlığa alınma kararının iptalini gerektiren sebepler, vatandaşlığa alınma kararına tekaddüm eden ve onu sakat bir muamele haline getiren fiillere ilişkin olacağı için vatandaşlığa alınma kararının iptali kararı izharî bir mahiyet arzedecek ve tesiri geriye etkili olacaktır[79].

78a) Bununla beraber, Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Dünya Harbinden sonra, İtalyan asıllı, Amerikan vatandaşı gangsterleri, –iradeleri hilafına ve İtalyan vatandaşı olmamalarına rağmen– İtalya'ya göndermiştir.

78b) Bu bakımdan, kişiye henüz Türk vatandaşlığını kazanma imkânı verilmeden, Türk vatandaşlığına alınma kararının iptali (m. 10) farklı nitelikle bir iptal olayıdır; bkz. yukarıda s. 72 vd.

79) 19.10.1945 tarihli *Fransız* Vatandaşlık Kanununda iptal müessesesine yer verilmiş olup, şu üç sebep zikredilmişti: (1) Vatandaşlığa alınma kararından sonra, ilgilinin vatandaşlığa alınma şartlarını yerine getirmemiş olduğunun ortaya çıkması (m. 111); (2) Vatandaşlığa alınma kararını temin edebilmek için, ilgilinin bilerek yanlış bir beyanda bulunması, gerçek dışı veya hatalı bir beyan

Vatandaşlığın kaybını gerektiren sebepler vatandaşlığa alınmadan sonra, vatandaşlığa alınma muamelesinden müstakil olarak da meydana çıkabilir. Bu takdirde vatandaşlığın kaybına karar verilmesi, vatandaşlığa alınma kararının iptali (annulation) değil, fakat inşaî mahiyette bir "fesih" (révocation) tasarrufu *yani vatandaşlığın* iptalidir. Böyle olunca da bunun tesirleri ancak karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder, geriye etkili tesiri söz konusu olamaz. Burada tabir caizse, "vatandaşlığın geri alınması" söz konusudur[80]. Halbuki iptal, "vatandaşlığa alınma kararının geri alınması" mahiyetindedir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu birazdan belirteceğimiz üzere sebepleri yönünden müesseseyi vatandaşlığa alınma kararının iptali olarak düzenlemiştir. Buna mukabil iptal müessesinin tabiî sonucu olan, geriye etkili olması prensibinden ayrılmıştır. Böylece kanunda yer alan "vatandaşlığa alınmanın iptali", hükümlerinin geriye etkili olmaması bakımından "iptal müessesenin" mahiyetine aykırı düşmektedir[81].

a) İptal sebepleri:

"Vatandaşlığa alınma, ilgilinin yalan beyanı veya önemli hususları gizlemesi sonucu vukubulmuş ise, vatandaşlığa alınma kararı Bakanlar Kurulunca iptal edilir" (Vat. K. m. 24 I).

Kanunun bu hükmünde yer alan sebepler vatandaşlığa alınma kararına takaddüm eden ve bu kararın alınmasına müessir olan sebepler-

ihtiva eden bir isbat vesikası ibraz etmesi veya aldatıcı filler icra etmesi (m. 112); (3) Vatandaşlığa alınma kararının elde edilebilmesi için kendilerine menfaat temin edilen şahısların bu yüzden mahkûm olmaları (m. 113). Bu sebeplere dayanılarak vatandaşlığın iptali Fransız Devleti Şûrasının müstakar içtihadına göre makable şâmildir; bkz. *Unat*, Türk Vatandaşlığı Kanunu Lâyihası Üzerindeki Düşüncelerin Özeti, s. 16. Ayrıca bkz. ileride s. 111 n. 86.

27.6.1952 tarihli Amerikan Vatandaşlık Kanununda da iptal müessesesini bulmaktayız. Amerikan Vatandaşlık Kanununda iptalin sebebi, esas itibariyle, vatandaşlığa alınma kararının maddî bir vakıanın gizlenmiş olması veya kasden gerçeğe uymayan beyanda bulunulması sureti ile elde edilmiş olmasıdır (Sec. 340 vd.). Ancak Kanun vatandaşlığa alınan şahsın, alınma kararından itibaren belirli bir süre içerisinde muayyen fiillerin (yıkıcı faaliyetlerden dolayı bir Kongre komitesi huzurunda şehadetten imtina sebebi ile mahkûmiyet, mensubiyeti vatandaşlığa alınmaya mani teşkil edecek bir teşkilâta üye olmak, bir yabancı memlekette devamlı olarak yerleşmek) ikaını, vatandaşlığa alınmanın hileli şekilde elde edildiğine veya Amerika'da yerleşme niyetinin vatandaşlığa alınma sırasında yokluğuna kat'i veya aksinin isbatı kabil karineler olarak tasrih etmiştir. Yine Kanunun sarih hükmü gereğince vatandaşlığa alınma kararının iptali, geriye etkili olarak, vatandaşlığa alınma kararı tarihinden itibaren hüküm ifade eder.

80) Bkz. *Uluocak*, 83 vd. (84); özellikle *Uluocak* (1989) 109 vd.

81) Bu konuda *Uluocak* tarafından yapılan haklı tenkitler için bkz. *Uluocak* 85.

dir. Vatandaşlığa alınma kararı "ilgilinin yalan beyanı" veya "önemli hususları gizlemesi" sonucu verilmiş olmalıdır.

Türk vatandaşlığına alınmak için müracaat eden yabancılar, yetkili makamlara verecekleri dilekçelerde, vatandaşlığa alınma şartlarını tesbite yarayan veya yardımcı olan muayyen hususları belirtmek ve beyan etmek mecburiyetindedirler (Vat. K. m. 10 ve Yönt. m. 15). Esas itibariyle "ilgilinin yalan beyanı" sözü geçen dilekçelerde belirtmek mecburiyetinde oldukları hususlarda veya bu hususlara ait ekli belgelerde söz konusu olabilir. Kanun yalan beyan konusunun önemi üzerinde durmamıştır. Buna mukabil gerek bu hususlarda, gerekse vatandaşlığa alınmanın şartlarına taallûk eden hususların gizlenmesinde, bu hususların önemli olması aranmıştır. Gerçekte yalan beyanın veya bazı hususların gizlenmesi, vatandaşlığa alınma kararına müessir olmuşsa, yâni vatandaşlığa alınma kararı, beyan doğru olsaydı veya o husus bilinseydi verilmeyecek idiyse, iptal sebebi teşkil eder. Bu itibarla gizlenen hususların "önemli" olması vatandaşlığa alınma kararına etkili olmayı ifade eder. O halde yabancı ister yalan beyanı ile isterse bazı hususları gizlemesi ile Türk vatandaşlığına geçmeyi temin etsin, bu kararın iptali söz konusu olabilir. Artık gizlenen husus veya hususların önemli olup olmadığının aranmasına lüzum yoktur. Meselâ, dilekçesinde, hangi tarihten beri Türkiye'de bulunduğunu ve Türkiye'nin nerelerinde ikamet ettiğini ve ne gibi işlerle meşgul olduğunu, Türkiye'de kendisinin ve geçimi ile yükümlü olduğu kimselerin geçimini ne ile sağlayacağını belirtmek mecburiyetinde olan ilgilinin bu hususlarda yalan beyanda bulunması veya ahlâkî bakımdan hoş görülmeyen bir suç işlemiş bulunduğunu veya toplum için tehlikeli bir hastalığa sahip olduğunu gizlemesi vatandaşlığa alınma kararının iptali için yeterli sebeplerdir.

Vatandaşlığa alınma kararının iptali için yalan beyan veya bazı hususların gizlenmesi unsurlarını, ilgili yâni vatandaşlığa alınan şahıs bilerek, kasten[82] tahakkuk ettirmelidir. Üçüncü bir şahsın, ilgiliden habersiz olarak, bu unsurları tahakkuk ettirmesi iptal için sebep olamaz.

Vatandaşlık devamlı bir hukukî statü mahiyetinde olduğu için uzun zaman iptal edilebilme ihtimali içinde bırakılamazdı. Bu sebeple bir vatandaşlığa alınma kararının iptal edilebilmesi süresi kanunda beş yıl

82) Doktrinde, ilgilinin yalan beyanlarında veya önemli hususları gizlemesinde "yetkili makamı aldatma kastının" olup olmadığının ayrıca araştırılmasına gerek olmadığı görüşü için bkz. *Fişek*, Vatandaşlığa Alınmanın İptali, Osman F. Berki'ye Armağan, 1977, 381 vd.

olarak tesbit edilmiştir. *"İlgilinin Türk vatandaşlığına alınmasından başlayarak beş yıl geçtikten sonra iptal kararı verilemez"* (Vat. K. m. 24 II).

Vatandaşlığa alınma kararının iptali için gerekli şartlar var ise, Bakanlar Kurulu'nun iptal kararını vermesi gerekir. Bu konuda takdir yetkisi bulunmamaktadır[83].

Yabancının Türk vatandaşlığına alınması idareye ait bir hata sebebiyle de olabilir. Yâni kanunun aradığı şartlar gerçekleşmediği halde, vatandaşlığa alınanın da yalan beyanı veya önemli hususları gizlemesi söz konusu olmaksızın, ilgili Türk vatandaşlığına yanlışlıkla alınmıştır. Bu durumda böyle bir vatandaşlığa alınma kararı için ne yapılabileceği hakkında kanunda herhangi bir hüküm yoktur. Doktrinde ,bu durumda alınan kararda "maddi bir hata" bulunduğu için Vatandaşlık Kanununun 44 üncü maddesine göre bu kararın Bakanlar Kurulunca değiştirilebileceği, yani geri alınabileceği fikri ileri sürülmektedir[84].

b) İptalin hükmü:

İptalin konusu "vatandaşlığa alınma" (telsik) kararıdır. Şu halde daha önce incelediğimiz vatandaşlığa alınma kararları, ezcümle "genel olarak vatandaşlığa alınma" (m. 6), "istisnaî vatandaşlığa alınma" (m. 7) ve "yeniden vatandaşlığa alınma" (m. 8) kararları iptal edilebilir. İptal kararıyla, Türk vatandaşlığına alınmış olan ilgili, Türk vatandaşlığını kaybetmiş olur.

Vatandaşlığa alınma kararını alan makam Bakanlar Kurulu idi. Bu itibarla bu kararın iptali de Bakanlar Kurulunca olur. Vatandaşlığa alınma kararları ancak Bakanlar Kurulunca iptal edilebilir (Vat. K. m. 24 I).

Daha önce de belirttiğimiz üzere, iptal sebepleri yönünden Türk Vatandaşlığı Kanunumuz, müesseseyi vatandaşlığa alınma kararının iptali olarak mütalâa etmiştir. Bunun tabiî sonucu olarak da iptal kararının geriye yürümesi, yâni vatandaşlığa alınma anına matuf ola-

83) "Zira vatandaşlığın kaybettirilmesi (m. 25) ve vatandaşlıktan çıkarma (m. 26) kurumlarını düzenleyen maddelerde "karar verilebilir", "vatandaşlıktan çıkarılabilir" gibi esnek deyimler kullanıldığı halde, 24 üncü madde kesin bir biçimde "vatandaşlığa alınma kararı iptal edilir hükmünü getirmiştir", *Fişek*, Vatandaşlığa Alınmanın İptali, 382.

84) *Fişek*, Vatandaşlığa Alınmanın İptali, 383 vd.: müellife göre 44 üncü maddeye dayanılarak vatandaşlığa alınma kararının geri alınabilmesi, gerek geri alınabilme süresi, gerekse hüküm ve sonuçları bakımından vatandaşlığa alınmanın iptali hükümlerine (m. 24, m. 33 I) tâbi olmalıdır.

rak hüküm ifade etmesi icap ederdi. Halbuki kanunda şu hükmü bulmaktayız: "İptal kararının *hükümleri geriye yürümez*" (m. 33 II). Bu hüküm ile iptal müessesesinin mahiyetine uygun haraket edilmemiş olunmaktadır. Zira, mademki vatandaşlığa alınma, vatandaşlığa alınma kararına tekaddüm eden ve ona müessir sebeplerle iptal edilmektedir, o halde iptalin hükümleri de geriye etkili olarak, vatandaşlığa alınma kararından itibaren tesirini göstermeliydi.

Yönetmeliğin ilgili hükmü dikkate alınırsa, kanunun geriye etkili bir iptal kararının üçüncü şahısların hak ve menfaatlerine zarar verebileceği endişesinden hareket ettiği sonucuna varılabilir. Yönetmelik (m. 46 I) iptalin neticelerinden bahsederken, onun eş ve çocuklara tesirini belirtmekte ve devamla şöyle demektedir: "... ancak vatandaşlığa kabulleri tarihinden başlayarak yapmış oldukları muameleler bakımından iptal kararının hükümleri geriye yürüyemez"[85]. Halbuki iptal kararının geriye etkili olması halinde üçüncü şahısların hak ve menfaatlerinin zarar görebilmesi ihtimali, diğer hukuklarda olduğu gibi[86], kanuna eklenecek bir hüküm ile önlenebilirdi.

Kanunumuz, yönetmeliğin başarılı olmayan ifadesi bir kenara bırakılacak olursa, kesinlikle ve sarih olarak iptal kararının bütün tesirleri yönünden geriye etkili olmadığını belirtmiştir. İlgili hakkında vatandaşlığın iptali, ancak iptal kararından itibaren hüküm ifade eder ve iptal kararının birazdan göreceğimiz diğer sonuçları da aynı esasa tâbidir.

c) Sonuçları:

aa) Vatandaşlığa alınma kararıyla Türk vatandaşlığını kazanmış olan şahsın eş ve çocuklarının da ona bağlı olarak Türk vatandaşlığını

85) Yönetmeliğin bu hükmünü dikkate alan *Uluocak*, 83'e göre. "Yönetmeliğin bu açıklamasından, iptal kararının, sadece üçüncü şahısların hukukunun ihlâl edilmemesi yönünden, geriye yürüyemeyeceği sonucuna varılabilecektir"; krş. farklı anlamda: *Uluocak* (1989) 110.

86) Meselâ, iptal müessesesini kabul eden *Fransız hukuku*, 19.10.1945 tarihli Vatandaşlık Kanununda (m. 112 III) iptal kararının geriye etkili olduğunu kabul ettikten sonra, üçüncü şahısların menfaatlerini korumak gayesiyle şu hükmü koymuştu: "Bununla beraber, iptal kararnamesinden evvel yapılmış hukukî muamelelerin geçerliliği ilgilinin Fransız vatandaşlığını kazanmış olmasına bağlı ise ilgilinin bu vatandaşlığı kazananamamış olması sebebiyle onların geçerliliği hâleldar olmaz". Gerek 9 Ocak 1973 tarihli Fransız Vatandaşlık Kanununda gerekse 22.7.1973 tarihli Reform Kanununda bu hüküm yer almamıştır. 112. maddenin yeni şekli (Fransız MK. m. 27-2), ilgilinin kanunun aradığı şartlara sahip olmaması halinde vatandaşlığa alınma kararının Resmî Gazete'de yayınlanmasından itibaren bir yıl içerisinde, eğer ilgilinin hile ve yalanı söz konusu ise iki yıl içerisinde vatandaşlığa alınması kararının geri alınabileceği hükmünü getirmiştir.

kazanma ihtimalleri mevcuttur. Vatansız kadın, kocasına bağlı olarak Türk vatandaşı olmakla (Vat. K. m. 15), küçük çocukları babalarına mutlaka (Vat. K. m. 16 I), analarına ise bazı hallerde (Vat. K. m. 16 II) bağlanarak Türk vatandaşlığını kazanabilmektedirler. İptal kararı işte bu gibi ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşı olmuş eş ve çocuklar hakkında da hüküm ifade eder. Onlar da Türk vatandaşlığını iptal kararıyla birlikte kaybederler (Vat. K. m. 33 I).

Buna mukabil vatandaşlığı iptal edilen şahsa, vatandaşlığa alınma kararı dolayısiyle bağlı olmaksızın, Türk vatandaşlığını kazanmış olan eş ve çocuklar üzerinde iptal kararının hiç bir tesiri yoktur. Meselâ, vatandaşlığa alınma kararından sonra doğan ve babalarının veya analarının vatandaşlığını alarak Türk vatandaşı olan çocuklar, sonradan baba veya analarının vatandaşlıkları iptal edilse dahi, Türk vatandaşlığını muhafaza ederler. Kanun haklı olarak iptal kararına konu teşkil eden vatandaşlığa alınma kararından istifade eden şahıs veya şahıslar grubunun iptal ile birlikte Türk vatandaşlığını kaybedeceğini kabul etmiştir.

bb) Vatandaşlığa alınma kararı iptal edilen şahıs, Bakanlar Kurulunun iptal kararında başkaca bir kayıt bulunmuyorsa, Türk vatandaşlığını kaybın "genel sonucu" olarak yabancı statüsüne dahil olur ve aynen bir yabancı gibi muamele görür (Vat. K. m. 29).

Bununla beraber vatandaşlığa alınmanın iptali kararının cezaî mahiyetini dikkate alan kanun, g e r e k t i ğ i n d e, cezaî bazı sonuçların da iptal kararına eklenebileceğini kabul etmiştir. *"Vatandaşlığı iptal edilenlerin mallarının tasfiyesi ile kendilerinin sınır dışı edilmeleri lüzumlu görüldüğü takdirde bu husus iptal kararında belirtilir"* (Vat. K. m. 33 III). Bu şekilde mallarının tasfiyesi ile sınır dışı edilmeleri lüzumlu görülenler de esasında yabancı statüsündedirler. Fakat kendilerine cezaî mahiyette bazı müeyyidelerin uygulanması karar altına alınmış olur. Bakanlar Kurulunun iptal kararında lüzumlu görüldüğü takdirde, malların tasfiyesi ve sınır dışı edilme müeyyidesi birlikte yer alır. Malların tasfiyesi ile yetinip, sınır dışı edilmeye veya sınır dışı edilme ile yetinip malların tasfiyesine karar vermemek mümkün değildir.

Vatandaşlığa alınmasının iptali ile birlikte kimlerin mallarının tasfiyesine ve sınır dışı edilmesine l ü z u m olduğunu tâyin ve takdir Bakanlar Kuruluna aittir. Böylece malların tasfiyesi ile kendilerinin sınır dışı edilmeleri lüzumlu görülenler, (1) en geç bir yıl içinde Türkiye'deki mallarını tasfiye edeceklerdir; (2) ikametgâh ve iş merkezlerini yurt dışına nakledecekler ve (3) memleketi terkedeceklerdir (Vat. K. m. 33 III).

Vatandaşlığa alınma kararının iptali ile birlikte malların tasfiyesine ve sınır dışı edilmeye karar verildiğinde, malların tasfiyesi ve sınır dışı edilme hükmü, iptal edilen vatandaşlığa alınma kararıyla vatandaşlığı iptal edilen kişiye bağlı olarak Türk vatandaşı olmuş eş ve çocuklara uygulanamaz. Bu hüküm cezaî nitelikte bir müeyyide getirdiğinden, sadece vatandaşlığı iptal edilen kişi için kullanılabilir[87].

(1) Malların tasfiyesi. Malların tasfiyesi ile birlikte sınır dışı edilmesi lüzumlu görülen kimse için mallarını tasfiye süresi olarak bir yıllık zaman tesbit edilmiştir. Bu süre azamidir, aşılamaz. Vatandaşlığı iptal edilen ve artık yabancı statüsüne geçen şahıs bir yıllık bu süre içerisinde tasfiyeyi bizzat yapabilecektir. "Yalnız tasfiyenin icap ettirdiği muameleler haricinde malikin tasarruf hakkı takyit edilmiş olur"[88].

(2) İkametgâh ve iş merkezinin yurt dışına nakli. Mallarını tasfiye eden ilgili, Türkiye'yi de terk etmek zorunda olduğundan ikametgâhını da Türkiye dışına çıkarmak mecburiyetindedir. Zaten ikametgâh "yerleşme niyetiyle oturulan yer" (MK m. 19) olduğuna göre, Türkiye'yi terk eden kimsenin Türkiye'de ikametgâh tesis edebilmesi mümkün değildir. İlgili ayrıca mallarını da tasfiye ettiğine göre iş merkezinin de Türkiye'de bulunmaması normaldir. Burada önemli olan iş merkezinin Türkiye dışına nakledilmesidir.

(3) Memleketi terk. Esasında gerek malların tasfiyesi, gerekse ikametgâh ve iş merkezinin Türkiye dışına nakli mecburiyeti memleketi terk zorunluluğunun bir icabı olmaktadır. İptal kararında yer alan müeyyide, memleketi terktir. Memleketi terk eden bu gibi kimseler artık normal yabancılara tatbik edilen Pasaport Kanunu ve Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunun hükümlerinden istifade edemeyeceklerdir[89].

Bir yıllık süre içinde mallarını tasfiye edip, ikametgâh ve iş merkezlerini yurt dışına nakledemeyenlerin durumuna Hazine vaziyet eder. İlgilinin malları Hazinece satılarak bedelleri nam ve hesaplarına millî bir bankaya[90] yatırılır ve kendileri de sınır dışı edilir (Vat. K. m.

87) *Göğer*, 147; *Fişek*, 390 vd.

88) Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, 17 Nisan 1957 (RG. 25 Haziran 1957-9642).

89) Ancak bu gibilerden Türkiye'ye gelmek isteyenlere mahzurlu görülmemesi halinde İçişleri Bakanlığınca izin verilebilir (Pasaport K. m. 5 c. 1).

90) "Millî banka, Türk kanunlarına göre kurulan, sermayesi Türk parası olarak konulan ve sermayesinin çoğunluğu ile yönetim ve denetimi Türklere ait olan bankaları ifade eder" (Bankalar K. mülga m. 3/3). Millî banka kavramı için ayrıca bkz. *Özel*, Millî Banka – Yabancı Banka – Çokuluslu Banka, Argumentum 1 1/1991 162 vd.

33 III). Burada kullanılan "sınır dışı edilme" genellikle yabancılar hakkında uygulanan "sınır dışı edilme müessesesinden"[91] farklı mahiyettedir. Malların tasfiyesi hazineye geçtikten sonra, tasfiyeye kadar ilgilinin malları üzerindeki mülkiyet hakkı devam etmekle beraber, bunlar üzerinde tasarruf etme ehliyetini ve yetkisini kaybeder.

Vatandaşlığı iptal edilerek mallarının tasfiyesi ile kendilerinin sınır dışı edilmeleri Bakanlar Kurulunca lüzumlu görülen şahıs, bu iptal kararı aleyhine Danıştay'a başvurduğu takdirde, mallarının tasfiyesi ve sınır dışı işlemleri dâva sonuna bırakılır (Vat. K. m. 33 III). Dava sonucuna göre, bir yıllık süre işlemeye başlar, tasfiye ve sınır dışı edilme muamelelerine girişilir.

3. Kaybettirme

a) Kaybettirme sebepleri:

Türk Vatandaşlığı Kanununun "vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler" olarak kabul ettiği muayyen sebeplerin varlığı halinde Bakanlar Kurulu ilgilinin Türk vatandaşlığını k a y b e t t i ğ i n e karar verebilir (Vat. K. m. 25). Bakanlar Kurulu kaybettirme kararı verebilmek için

91) Yabancılar hukukunda sözü edilen sınır dışı edilmede, devletin bazı mülâhazalarla, ülkesinde bulunmasını mahzurlu gördüğü kimseleri sınır dışına çıkarması ve hususî müsaade olmaksızın yurda girmelerini men etmesi söz konusudur. Hukukumuzda bu nevi sınır dışı edilme muamelesi yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun hükümleri gereğince, "İçişleri Bakanlığınca memlekette kalması umumî güvenliğe, siyasî ve idarî icaplara aykırı y ancılar" (m. 19) ve usulüne uygun olarak, Türkiye sınırlarına girmiş oldukları halde pasaportlarını zayi etmiş olan veya pasaportlarının hükmü kalmamış bulunan" ve "kendilerine ilgili makamlarca resmen ihtar vukubulduğu tarihten itibaren 15 gün içinde pasaport veya tabiiyet ilmühaberi almaya imkân bulamayan yabancılar" (m. 20) ile "tabiiyetsiz veya yabancı devlet tebası olan çingeneler ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancı göçebeler" (m. 21 III) hakkında tatbik edilir. Bütün bu hallerde sınır dışı edilme kararını almaya İçişleri Bakanlığı yetkilidir (m. 21 I). Yine bu gibilerin Türkiye'ye girebilmeleri İçişleri Bakanlığının hususî müsaadesine bağlıdır (m. 22). Yabancılar hukuku alanında, Danıştay'ın 19.10.1995 tarihli kararında (Danıştay 10.D., 19.10.1995 [E. 1993/3535; K. 1995/4616]): DD. 91/1996, 1146-1149 da belirtildiği üzere, "Siyasî ve idarî icaplara aykırı hareket, örf ve adetle yahut siyasî icabatla telif edilemeyecek durum, kamu düzenini bozmak niyeti, kamu düzenini bozanlara katılmak ya da yardım etmek amacıyla geldiğinin sezilmesi gibi tanımlarla, idareye yurda girişine izin verilecek veya yurtta kalmasına izin verilecek *yabancılarla ilgili olarak karar alma konusunda geniş takdir yetkisi tanındığı açıktır.* Yabancının uyruklu şahsın ikâmet tezkeresinin iptalini, sınır dışı edilmesini ve yurda girişinin yasaklanmasını gerektiren durumların mutlaka suç niteliği taşıması ve bunun yargı kararıyla belirlenmiş olması zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu haliyle, idareye tanınan takdir yetkisi, yabancılar hukuku açısından dikkate alındığında, devletin hükümrânlık haklarının doğal sonucu olup, kamu *düzeninin korunması amaçlanmaktadır*".

Türk Vatandaşlığı Kanununda yer alan sınır dışı edilme (m. 33 III), kaynağını Bakanlar Kurulu kararında bulur. Sınır dışı muamelesinin yerine getirilmesini

kanunda belirtilmiş sebeplere bağlı olmakla beraber, bu sebeplere rağmen ilgilinin Türk vatandaşlığın kaybettirmeye mecbur değildir[92].

Kanunda yer alan ve Türk vatandaşlığını "kaybettirme" sebebi teşkil edebilecek vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler şunlardır:

aa) *"İzin almaksızın kendi istekleri ile yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar"* (Vat. K. m. 25 a). Bu hükmün şartları şöylece tesbit edilebilir:

(1) Yabancı bir devlet vatandaşı[93] olmak.

(2) "Kendi istekleri ile" yabancı vatandaşlığa geçmiş bulunmak. Bu önemli bir şarttır, zira kendi isteği dışında çifte vatandaşlığa sahip olarak dünyaya gelinebileceği gibi, yabancı bir erkekle evlenen kadın da iradesi dışı kocasının vatandaşlığını kazanabilir. Türk vatandaşı kadın, yabancı erkek ile evlendiğinde, 19 uncu madde gereğince bu evlenme ile kocasının vatandaşlığını kazandığı ve kadın, kocanın vatandaşlığını seçtiğini yetkili Türk makamlarına bildirdiği takdirde Türk vatandaşlığını kaybeder. Bu ihtimal izahını yaptığımız 25 inci maddenin (a) bendi şümulune girmez. Buna mukabil, Türk kadını, yabancı erkek ile yaptığı bu evlenmeye bağlı olarak kendi iradesiyle yabancı vatandaşlığı seçmiş, buna rağmen yetkili Türk makamlarına bu seçimini usulüne uygun olarak (m. 42) bildirmemiş ise, kendi isteği ile yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanması itibariyle, sözünü ettiğimiz bend şümulüne gireceğinden şüphe etmemek gerekir[94]. Ancak Türk kadınının yabancı erkeğin vatandaşlığını kendi isteği olmaksızın, yâni evlenme sebebiyle kendiliğinden kazanması bu mütalâanın dışında kalır, kadın Türk vatandaşlığını muhafaza hakkına sahip olur.

Mahalli makamların tehdidi üzerine, kendi g e r ç e k istek ve iradesi dışında yabancı vatandaşlığına alınma vak'alarında da "kendi istekleri" ile yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanma şartı gerçekleşmiş olmaz[95].

temin için, bunu derpiş eden Bakanlar Kurulunun iptal kararı, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce, gereği yapılmak üzere Emniyet Genel Müdürlüğüne (ve aynı zamanda Maliye Bakanlığına) gönderilir, ayrıca ilgili valilik de haberdar edilir (Yönt. m. 46 II).

92) Bu anlamda: Danıştay DDK., 25.6.1976 (DD 24-24/1977 153-155). Ayrıca bkz. Danıştay DDK., 29.6.1973 (DDDKK., Birinci Kitap (1965-1978), s. 572).

93) Bkz. yukarıda s. 20 vd.

94) "Evlenme ile değil de, kendi isteği ile Suriye tabiiyetini kazandığı anlaşılan davacının 403 sayılı Kanunun 25 inci maddesinin (a) bendine dayanılarak Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verilebileceği"; yukarıda dipnot 92'de yer alan Danıştay Kararına bkz.

95) Bu manada Türk mahkeme tatbikatında bir çok karar yer almıştır. Meselâ, Danıştay DDGK., 6.5.1960: ".. nüfus sayımı sırasında nüfus kaydı bulunmayanların hapse atılacakları yolunda mahallî makamlarca vâki tehdit üzerine arzu ve iradesi dışında..." (*Ünat*, 576, No. XIII). Ayrıca "kendi istekleri ile" şartını, "serbest arzu ve iradesi" manasında anlayan diğer kararlar: Danıştay DDGK.,

(3) Yabancı devlet vatandaşlığını Bakanlar Kurulunun izni olmaksızın kazanmış bulunmak. Yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmak isteyen Türk vatandaşlarına izin almak şartıyla Türk vatandaşlığını da muhafaza imkânı tanınmıştır. Ancak izin almaksızın yabancı bir devlet vatanadşlığını kazanmış bulunan Türk vatandaşlarının bu davranışı vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir işlem olarak görülmüş ve Türk vatandaşlığının bir kayıp sebebi olmuştur[95a].

Bununla beraber, izinsiz olarak yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış Türk vatandaşı çıkma izni için başvurursa, artık kaybettirme işlemine tâbi tutulamaz. Diğer bir söyleyişle, bu gibi bir Türk vatandaşı, durumunun tesbitinden önce kendiliğinden çıkma talebinde bulunursa, kendisi hakkında ancak vatandaşlıktan çıkma hükümleri tatbik edilebilir (Yönt. m. 36 a). Burada çıkma talebinin kaybettirme işlemine engel olabilmesi için gerekli şart, vatandaşlıktan çıkma talebinin, yetkili makamların izinsiz yabancı vatandaşlığa geçme olayını *tesbit* edip, kaybettirme işlemine başlamalarından önce, yapılmasıdır. Bununla beraber çıkma talebinde bulunan için, çıkma kararının verilebilmesi şartları mevcut olmayabilir. Böyle bir durumda çıkma talebi yerine getirilemeyeceğinden, kendi isteği ile izin almaksızın yabacnı bir devlet vatandaşlığını kazanmış bulunan Türk Vatandaşı hakkında "kaybettirme" kararı verilebilmesi tekrardan Bakanlar Kurulunun takdirine kalmış olmaktadır.

Ancak şu hususa da dikkat çekelim ki, izin alarak çıkma ile kaybettirme arasında Türk vatandaşlığını kaybeden kimse yönünden hukukî bir farklılık yoktur. Aynı statüye, yâni yabancılık statüsüne tâbi olurlar (Vat. K. m. 29). Aralarında olsa olsa, bir ahlâkî değerlendirme farkı olabilir. Buna mukabil çocukları yönünden her iki müessese arasında fark vardır. Vatandaşlıktan izin ile çıkma çocuklara tesir ederken (m. 32), kaybettirmenin çocuklar üzerinde hiç bir etkisi yoktur (m. 34). Ayrıca, kaybettirme kararıyla Türk vatandaşlığını kaybederek yabancı statüsüne geçen şahıslar, Türk vatandaşlığını doğumla kazanmış olup, izin alarak yabancı devlet vatandaşlığına geçmeleri sebebiyle Türk vatandaşlığını kaybeden yabancılara, Türkiye'de ikamet, seyahat, çalışma, miras, taşınır ve taşınmaz mal iktisabı ile ferağı gibi konularda tanınan haklardan (m. 29, c. 2) istifade edemezler.

bb) *"Yabancı bir devletin Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde"* bulunanlar (Vat. K. m. 25 b). Şartları:

20.6.1958 (KD 79-80/1962 39); Danıştay DDGK., 6.5.1960 (Unat, 580/581, No. XV); Danıştay DDGK., TİK I/II-1958 774/775, No. 1218; Danıştay 10. D., 24.12.1987 (DD. 70-71/1988 560 vd).

95a) Buna mukabil, yabancı bir Devlet vatandaşlığına geçmek için başvuruda bulunmuş olmayı, Danıştay, Devlete sadakat veya bağlılıkla bağdaşmayan bir eylem olarak nitelendirmemiştir; Danıştay 5. D., 9.10.1989 (DD 78-79/1990 230).

(1) Türkiye'nin menfaatlerine uymayan bir hizmette olmak. Hizmet "yurt içinde veya dışında herhangi yabancı bir devletin resmî veya özel, askerî veya sivil bir hizmeti" olabilir (Yönt. m. 36 b). Hizmetin Türkiye'nin menfaatlerine uygun olup olmadığı hususu Bakanlar Kurulunca tesbit edilecektir.

(2) Hizmetin bırakılması ilgiliye ikaz edilmiş olmak. İlgiliye bu hizmeti bırakması için, yurt dışında elçilik veya konsolosluklarımız, yurt içinde ise mahallî mülkiye âmirleri vasıtasıyla ikazda bulunulacaktır.

(3) Hizmeti belirli süre içinde bırakmamış olmak. İlgili kendine hizmeti bırakması için yapılan ikaz üzerine, bu hizmeti hükûmetçe verilen süre içerisinde terketmek mecburiyetindedir. Süre ilgilinin durumu ve hizmeti bırakabilme imkânları gözönünde tutularak verilecektir. Ancak bu süre kanunen üç aydan az olamaz. İşte ilgili kendisine verilen süre içerisinde bu hizmeti kendi isteği ile bırakmamış olmalıdır. "Kendi istekleri ile" bırakmama şartı, bu gibi kimselerin herhangi bir cebir ve tehdit altında bulunabilme ihtimalleri dikkate alınarak aranmıştır.

cc) *"Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde kendi istekleriyle hükûmetin izni olmaksızın çalışmaya devam edenler"* (Vat. K. m. 25 c). Şartları:

(1) Türkiye ile savaş halindeki bir devletin herhangi bir hizmetinde bulunmak.

(2) Kendi istekleriyle bu hizmete devam etmek.

(3) Bu hizmet hususunda hükûmetin izni bulunmamak.

Burada hizmetin bırakılması için ne bir ikaz ve ne de bir süre verilmesi söz konusudur. Türkiye ile savaş halinde olan bir devletin hizmetinde bulunan kimselerin bu hizmeti derhal terketmeleri bir ikaza ve süreye lüzum göstermeyecek açıklıkta bir vatandaşlık görevidir. Meğer ki, kendi iradeleri dışında bu hizmeti bırakamama hali söz konusu olsun[96].

dd) Millî Savunma Bakanlığının teklifi şartına bağlı olarak, askerlik hizmeti ile ilgili kaybettirme sebepleri de mevcuttur:

1º) "Yurt dışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye'de savaş ilânı üzerine, yurt dışında bulunup da, yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenler" (Vat. K. m. 25 ç).

96) Yabancı devlet hizmetinde bulunduğu için vatandaşlığın kaybettirilmesi hizmet sona erdikten sonra söz konusu olmaz. Bu manada: DDGK., 23.9.1955; KD 71/1958 33/35.

Bu hüküm özellikle yurt dışında öğrenim yapmakta olan ve muvazzaf askerlik görevi ile mükellef vatandaşların uyanık buunmalarını icap ettirmektedir[97]. Savaş halinde yurt savunmasına katılmak kadın vatandaşlar için de bir mükellefiyet haline gelebilir. O takdirde onlar da sözü geçen hükme tâbi olurlar.

2⁰) "Sevk sırasında veya kıtalarına katıldıktan sonra yurt dışına kaçıp da kanunî süre içinde dönmeyenler" (Vat. K. m. 25 d).

3⁰) "Silâhlı Kuvvetler mensupları ile askerlik görevini yapmakta olanlardan görev, izin, hava değişimi veya tedavi için yurt dışında bulunup da süresi bittiği halde mazeretsiz olarak üç ay içinde geri dönmeyenler" (Vat. K. m. 25 e).

Millî Savunma Bakanlığı teklifinin vatandaşlığın kaybettirilmesi için şart olduğu bu üç hâlin müşterek unsuru askerlik hizmeti ile ilgili olarak yabancı bir ülkede bulunmak, diğer bir söyleyişle "yurda dönmemektir". Yurt içinde bulunan kaçak askerlik hizmeti görevlileri vatandaşlığın kaybettirilmesi müeyyidesine muhatap olamazlar[98].

(2⁰) şıkkında sırf askerlik hizmetini yerine getirmemek için yurt dışına kaçma söz konusudur. Bunların kanunî süre içinde dönmeleri gerekir. Dönmemeleri bir mazarete bağlanamaz, zira yurt dışına gidişleri zaten kaçmak gayesiyledir. Buna mukabil, (1⁰) ve (3⁰) şıklarında yurt dışında bulunanların üç ay içinde Türkiye'ye dönmemeleri mazeretsiz[99] olmalıdır. Sözü geçen hükümlerin uygulanmasında mazaret mefhumunun önemli rol oynayacağı muhakkaktır. Mazaretin

97) Gerçekten de kısa bir süre içerisinde bu hükme ilişkin tatbikat büyük gelişme göstermiştir. Danıştay'a intikal eden bazıları için meselâ bkz. *Berki/Ansay/Arat*, No. 15 ve DDDKK., Birinci Kitap (1965-1978), s. 565 ve devamında yer alan kararlar.

Bu bend gereği Türk vatandaşlığını kaybettirilenlerin, askerlikle ilgili özel hükümlerden istifade edebilmelerini temin maksadıyla getirilen "geçici" bir hüküm için bkz. 3031 sayılı ve 27.6.1984 tarihli Kanun, Geçici m. 17 (RG. 9 Temmuz 1984-18453).

98) Kaybettirme kararının "tesisi tarihinde", ilgilinin yurda dönmüş bulunması halinde kaybettirme kararı verilemez; Danıştay DDK., 22.1.1971 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 17).

99) Kendisine çağrı yapılan kişi, öncelikle, bulunduğu yabancı ülkede mazeretini yetkili Türk makamlarına ulaştırabileceği bir ortam içerisinde bulunmalıdır; Danıştay 10. D., 9.6.1993 (E. 1991/4509-K. 1993/2391). Diğer taraftan, mazaretin "kanunun öngördüğü üç aylık süre içinde resmî makamlara intikal ettirildiğinin isbatlanması" icap eder; Danıştay DDK., 22.1.1971 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 16). Ve ayrıca Danıştay tatbikatına göre, "bu yoldaki mazeretin 403 sayılı Kanuna ilişkin Yönetmeliğin 36 ncı maddesinin (ç) bendinde açıklandığı üzere ("olayın cereyan ettiği tarihte yürürlükte bulunan") askerlik kanunları çerçevesi içinde" düşünülmesi gerekmektedir; Danıştay DDK., 18.12.1970 ve 22.1.1971 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 15 ve 16). Ayrıca bkz. Yönt. m. 36 ç; Danıştay DDK, 20.12.1974 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 27).

haklı olup olmadığına Millî Savunma Bakanlığı karar verecektir[100]. Zira bu gibilerin Türk vatandaşlığını kaybettirilmesine karar verilebilmesi, Milli Savunma Bakanlığının teklifi ile olabilmektedir (Vat. K. m. 25 III). Ancak idare yönünden, mazeretin haklı olup olmadığı hususunda son söz, kaybettirmeye karar verebilecek olan Bakanlar Kuruluna ait kalmaktadır[101]. Mazaret haklı görülecek olursa, mazeretin mahiyetine göre üç aylık süre uzayabilir. Meselâ, mazeret olarak sağlık durumunu[102] Türkiye'ye dönmeye mâni gösteren ilgili, mahallî yetkili sağlık kurullarından belge getirmesi şartıyla, sözü geçen sürenin uzatılmasını temin edebilecektir. Kaybettirme kararının verilebilmesi için, önceden, ilgiliye, gösterdiği mazeretin kabul edilmediğinin bildirilmesi şart değildir[103].

ee) Kanun, iki grup Türk vatandaşı için, vatana bağlılığın ortadan kalkmasına dayanan bir kaybettirme sebebi kabul etmiştir. Bu kaybettirme sebebi, "yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığını kazananlar" ile 'herhangi bir yolla yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar" için tatbik edilebilir. *Kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza etmek isteğine (veya muhafaza ettiğine) delâlet edecek resmî temas ve işlemlerde bulunmayan"* bu iki grup Türk vatandaşı kaybettirme işlemine tâbi tutulabilirler (Vat. K. m. 25 f ve h). Bu hükmün şartları da şöylece sıralanabilir:

(1) Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanmış olmak veya herhangi bir yolla yabancı devlet vatandaşlığını da elde etmiş bulunmak.

Hükmün gayesi yetkili makam kararıyla Türk vatandaşı olanlarla, yabancı bir devlet vatandaşlığına da sahip kişilerin Türk vatandaşlığına bağlılıklarını kontrol etmektir. Uzun süre Türkiye ile herhangi bir ilişki ve temas kurmamış olan bu gibilerin, hâlâ Türk vatandaşlığına bağlılıklarını muhafaza ettiklerini kabul etmek zordur.

Yetkili makam kararıyla vatandaşlık kazanmaya, Bakanlar Kurulu kararıyla genel olarak (m. 6), istisnaî olarak (m. 7) ve yeniden vatandaşlığa alınarak (m. 8) Türk vatandaşı olanlar girmektedir.

Herhangi bir yolla yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış olanlara da, meselâ doğumla yabancı babanın vatandaşlığını kazanma gibi *is-*

100) Bkz. Danıştay DDK., 22.1.1971 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 17).
101) Bkz. Danıştay DDK., 20.4.1973 (DDDKK., Birinci Kitap (1965-1978), s. 566/567).
102) Meselâ bkz. Danıştay DDK., 22.1.1971 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 16).
103) Danıştay DDK., 18.12.1970 (Berki/Ansay/Arat, No. 15).

tekleri dışında yabancı devlet vatandaşı olanlar ile *izin alarak* bir devlet vatandaşlığını da kazanan Türk vatandaşları girmektedir. Kendi istekleriyle, izin almaksızın yabancı devlet vatandaşlığını kazananlar için özel bir kaybettirme sebebi de (Vat. K. m. 25 a) mevcuttur.

(2) Kesintisiz yedi yıl Türkiye dışında oturmak. Bu şart Türk vatandaşlığı ile bağlılığın kesildiğinin maddî bir delili olmaktadır. En az yedi yıllık bir sürenin geçmiş olması gerekir. İlgili arada Türkiye'ye gelmiş ise, yedi yıllık süre yeni baştan hesap edilir. Türkiye dışında "oturmak", belirlenen süre içinde Türkiye'de bulunmamayı ifade eder[104]. Yabancı ülkede ikametgâh tesis edip etmemiş olması önemli değildir.

Diğer yandan en az yedi yıl Türkiye dışında oturmuş olsa bile, Türkiye'ye dönen bir kimse hakkında, dönüş tarihinden sonra kaybettirme işlemi yapılamaz[105].

Yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınmada, küçük çocuklar, Türk vatandaşlığına alınan babalarına veya muayyen hallerde analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar (m. 16). Bu gibi çocukların da, yetkili makam kararı ile vatandaşlık kazanmış olduklarında tereddüt edilemez. Bu itibarla bunlar da 25 inci maddenin (f) fıkrası mânasında en az yedi yıl Türkiye dışında kalmakla kaybettirme işlemine tâbi tutulabilirler. Ancak aranılan en az yedi yıllık süre reşit olmalarından itibaren hesaplanabilir. Türk mahkeme tatbikatında, haklı olarak, bu sürenin yetkili makam kararıyla vatandaşlık kazanmış küçükler için reşit olmalarından itibaren başlayacağı belirtilmektedir[106].

Herhangi bir yolla yabancı bir devlet vatandaşı olanlar bakımından da yedi yıllık sürenin, onların reşit olmalarından itibaren başlayacağını kabul etmek gerekir.

104) *Uluocak*, 80/81'e göre, Türkiye dışında "oturma" "mesken sahibi olma" anlamına gelir; krş. farklı anlamda: *Uluocak* (1989) 97.

105) Danıştay DDK., 6.5.1960 (*Unat*, 587/588, No. XIX). Uzun yıllar Türk vatandaşı olarak Romanya'da kaldıktan sonra 1952 yılında yurda dönmüş oldukları anlaşılan davacıların dönüş tarihinden itibaren ikametlerinin fasılasız Türkiye'de geçmiş bulunması ve seçme, vergi ödeme gibi vatandaşlık haklarını istimal ve vecibelerini ifa etmeleri idare tarafından da kendileri hakkında bu güne kadar vatandaşlık muamelesi tatbik edilmiş olması nazara alınmaksızın yurda dönüşlerinden beş yılı mütecaviz bir zaman geçtikten sonra 1312 sayılı Kanunun 10 uncu maddesine (mer'i Vat. K. m. 25 f) göre tabiiyetten iskatlarına karar verilmesi Kanunun ruh ve maksadına ve hukuk esaslarına aykırı görüldüğünden.."

106) Danıştay DDGK., 22.1.1951 (TİK I/1951 776/777, No. 1306); Danıştay DDGK., 18.2.1949 (KD 45/1949 33/37).

(3) Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza etmek isteğine (veya muhafaza ettiğine) delâlet edecek resmî temas ve işlemleri bulunmamak. Resmî temas ve işlemler ilgilinin Türkiye ile ilgi ve bağlılığının kesilmediğini gösteren belirtiler olarak kabul edilmiştir.

Meselâ evlenme, boşanma ve doğum gibi olayları konsolosluğa bildirme, Türkiye ile ilgi ve bağlılığın kesilmediğini ve Türk vatandaşlığın muhafaza edilmek isteğinin belirdiği resmî temas ve işlemlerdir.

Her türlü resmî temas ve işlem, ilgi ve bağlılığın kesilmediğini gösterme bakımından kâfi bir delil teşkil edecektir. Meselâ, Türk makamları ile resmî temas bir mektupla da gerçekleşmiş sayılacaktır[107]. Diğer yandan yurt dışında ikamet eden vatandaşların kendilerini Türk konsolosluklarına tescil ettirmeleri ve bu tescili her yıl yenilemek mecburiyetleri, Şehbenderlere ait Talimatta[108] yer almış bir hükümdür. Nitekim 1312 sayılı eski vatandaşlık kanunu bu hükmü kendisine dayanak yapmıştı Buna göre "yabancı memlekette mukim oldukları halde beş seneden fazla bir müddet Türk konsolosluklarına kendilerini tescil ettirmemiş olan Türkler" Bakanlar Kurulu kararı ile iskat (mer'î Türk Vatandaşlığı Kanununda "çıkarma" müessesesine eşit) edilebilmekteydiler (m. 10). Buna uygun olarak verilen iskat kararları fevkalâde çoktur ve o nisbette de itirazlara sebebiyet vermiştir. Bu yoldaki tatbikatın hasıl ettiği haksızlığı önlemek üzere, Danıştay "mücbir sebep" mefhumundan geniş surette istifade ederek ve hatta haklı "mazaret" arayarak veya ilgilinin "niyetini" tesbit ederek iskat hükmünün ağırlığını önlemeye çalışmıştır[109]. Eski kanun bu iskat hükmüne doğum ile, yani aslen Türk vatandaşlığını kazanmış kimseleri da dahil etmişti. Halbuki aslen Türk vatandaşı olan bir kimsenin bir süre Türk konsolosluğuna müracaat etmemesini bir iskat sebebi saymak, bizzat

107) Danıştay DDGK., 22.11.1951 tarihli bir kararında (TİK I/1951 777/778, No. 1307), ilgilinin çocuğunu İstanbul'da nüfusa kaydettirmesini bağlılığın bir delili olarak kabul etmiştir.

108) Sicilli Kavanin, Cilt: 11, s. 245 vd.

109) Danıştay'ın "mücbir sebep" ve hatta "mazaret" mefhumunu kullanarak ilgili iskat hükmünün tatbikine mani olan bir çok kararı mevcuttur: Danıştay DDGK., 22.1.1951 (TİK I/1951 777/778, No. 1307); Danıştay DDGK., 11.3.1949 (KD 43-44/1949 45-48). Ve özellikle Danıştay DDGK., 16.9.1949 (KD 45/1949 70-72): "Bir vatandaşın vatandaşlıktan iskatı ile doğacak hukukî neticelerin ehemmiyeti muvacehesinde bu gibilerin beş sene zarfında konsolosluklarımıza müracaatla kendilerini tescil ettirmemelerinin kötü bir niyet ve maksada makrun veya maddî ve manevî mücbir sebeplerden mütevellit olup olmadığının araştırılması ve bunun için de kendilerini tescil ettirmemesi sebepleri bidayette sorulması ve ileri sürdükleri mazaretlerin tahkik ve tetkik olunarak takdir hakının bu tetkikat neticesine istinat ettirilmesi gerekir". Buna mukabil Danıştay "korku" sebebiyle Türk makamlarına müracaat edilememesinin mücbir sebep teşkil etmediğini de belirtmiştir: Danıştay DDGK., 3.4.1952 (TİK. I/1952 813/814, No. 1242).

hükmün gayesi ile uyuşmamaktaydı. Gerek bu bakımdan mer'î kaybettirme hükmünün, bu kaybettirme sebebini yalnız yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazananlar ile aynı zamanda yabancı devlet vatandaşı olanlara hasretmesi gerekse her türlü resmî temas ve işlemleri bağlılığın devam ettiğine kâfi sebep sayması hükmün gayesine uygun düşmüştür.

Yedi yıl Türkiye dışında bulunma fiili yanında aranan Türkiye ile "ilgi" ve "bağlılığın" kesilmesi şartı, "resmî temas ve işlemlerin" mevcut olmaması vakıasıyla tesbit edilmiş olacaktır. Daha önce belirttiğimiz gibi her türlü temas ve işlem, resmî olmak şartiyle ilgili bağlılığı ortaya koyar. Ancak Türkiye ile ilgi ve bağlılığı gösteren resmî temas ve işlemlerin mücbir sebep altında veya haklı sebepler yüzünden yapılamamış olması halinde, ilgi ve bağlılığın kalmadığı sonucuna varılamayacaktır. Çünkü izahını yaptığımız maddenin (f) ve (h) bendleri, yedi yıllık bir süre zarfında resmî temas ve işlemlerin bulunmamasını, Türkiye ile ilgi ve bağlantının kesildiğine ve Türk vatandaşlığının muhafaza edilmesi arzusunun bulunmadığına bir karine olarak kabul etmektedir[110]. O halde bu resmî temas ve işlemler, ilgili şahsın elinde olmayan sebeplerle yapılamamış ise karineyi işletmemek gerekir. Şüphesiz ilgili şahsın bu konudaki bilgisizliği bu karineyi ortadan kaldırıcı bir sebep değildir[111]. Buna mukabil, Türkiye dışında, birlikte ikamet eden bir ailenin reisi, yani koca, kendi adına dahi olsa bu resmî temas ve işlemleri yapmış ise, bundan karı ve özellikle çocuklar da istifade etmelidir[112]. Zira kocanın teşebbüs ettiği resmî temas ve işlemlerde, gerektiğinde onun vatandaşlığını takip eden karı ve çocuklarını (meselâ Vat. K. m. 16, m. 32 I) da vatana ilgi ve bağlılık yönünden temsil ettiği kabul edilmek icap eder. O halde çocuklar ve hattâ karı, 25 inci maddenin sözü edilen (f) ve (h) bendleri gereğince kaybettirme işlemine tâbi tutulabilmek için birlikte yaşadığı aile reisi babanın (kocanın) da aranılan resmî temas ve işlemleri yapmamış olması gerekir.

Hiç şüphe yok ki, yapılan temas ve işlemlerin, bu temas ve işlemlerin muhatabı olan makamlara ait bir kusurdan dolayı resmiyete intikâl

110) Danıştay, mülga 1041 sayılı Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebasının Türk Vatandaşlığından İskatı hakkındaki Kanunun tatbikinde de "davacıya isnadı mümkün olmayan bir sebepten" dolayı vatandaşlıktan iskatını kanunun maksadına uygun bulmayarak kabul etmemiştir: Danıştay DDGK., 26.12.1947 (KD 38-39/1947-1948 68/69).

111) Danıştay DDGK., 18.2.1949 (KD 33/1949 33-37): Resmî temas ve işlemlerle meşgul olan "babalarının hastalığı ve sonra ölümü sebebiyle kendilerinin bilgisizliğine" bağlanmak istenen sebepler mazeret teşkil etmez.

112) Aynı manada: Danıştay DDGK., 1.2.1952 (TİK I/1952 811/813, No. 1241).

etmemesi veya resmiyete intikalde gecikmesi sebebiyle şart edilen süre içerisinde "resmî" temas ve işlemlerin tahakkuk etmemiş gözükmesi, ilgilinin vatandaşlığını kaybettirmeyi mümkün kılmaz[113].

b) Sonuçları:

Türk vatandaşlığını kaybettirmenin ilgilinin şahsı bakımından sonucu aynen vatandaşlıktan çıkmanın sonucu gibidir. Vatandaşlığı kaybettirilen şahıs Türk vatandaşlığını kaybeder ve Türk vatandaşlığı kaybının genel sonucuna uygun olarak yabancı olur (Vat. K. m. 29)[114].

Kaybettirme, yine vatandaşlıktan çıkma gibi (Vat. K. m. 31), eşin vatandaşlığına tesir etmez (Vat. K. m. 24).

Kaybettirme mahiyeti itibariyle cezaî olmasıyla vatandaşlıktan çıkma müessesesinden farklıdır. Bu fark çocuklara tesiri bakımından ortaya çıkmaktadır. Vatandaşlıktan çıkmada, küçük çocuklar babayı veya anayı bazı hallerde takip ederek, Türk vatandaşlığını kaybederler (Vat. K. m. 32). Buna mukabil kaybettirme eş gibi, çocukların da vatandaşlığına tesir etmez (Vat. K. m. 34).

Şu halde cezaî mahiyette olması itibariyle Türk vatandaşlığını kaybettirme kararları şahsîdir[115].

İzinsiz olarak yabancı bir devlet vatandaşlığına geçtiği için Türk vatandaşlığından atılan ("iskat olunan") şahısların Türkiye'de mülk edinme ve mirasçı olabilme hakkını ortadan kaldıran, 21 Şubat 1298 tarihli Kanunun 2 nci maddesi hükmü yürürlükten kalkmış bulunmaktadır[116].

---

113) Aynı manada bir karar için yukarıdaki dipnotuna bakınız.

114) İlgili, Bakanlar Kurulunun kaybettirme kararı ile, Türk vatandaşlığını kaybetmiş olur. Kaybettirme kararının uygulanmasını yeni bir Bakanlar Kurulu kararıyle önleme imkânı Türk Vatandaşlığı Kanununda yer almamıştır. Verilen bir kaybettirme kararının uygulanmamasını derpiş eden 6.11.1970 tarihli Bakanlar Kurulu kararı (RG. 21 Kasım 1970-13674) bu bakımdan hukukî mesnetten mahrumdur. Meğer ki, maddî bir hata sebebiyle düzeltme veya değiştirme kararı verilmiş olsun; bkz. ileride s. 152, n. 160). Fakat kaybettirme kararının Bakanlar Kurulunca geri alınması (iptali) mümkündür.

115) Türk Vatandaşlığı Kanununun Geçici 1. Maddesi gereğince Türk vatandaşlığının kaybı da "cezaî" nitelikte olduğu için *şahsîdir*. Bu gibilerin, kayıptan önce doğmuş olup, Türk vatandaşı olan çocukları Türk vatandaşlığını kaybetmezler. Bkz. Ank. 2. İdare Mahkemesi K., 2.7.1987 (E. 86/862-K. 87/707); onanma: Danıştay 10. D., 5.2.1990 (E. 87/1972-K. 90/145). Ve ayrıca: *Şanlı*, Vatandaşlık Kanunlarının Zaman İtibariyle Uygulanması, İBD 10-11-12/1991 809-815.

116) Yargıtay önceleri 1298 tarihli Kanunun yürürlükte bulunduğundan hareketle, yabancı vatandaşlığa izinsiz geçtikleri için Türk vatandaşlığından atılan kişilerin mirasçı olamayacağı görüşünü benimsemiştir. Daha sonraları, Yar. 1 HD.'nın 10.5.1988 tarihli Kararında da belirtildiği üzere, "1298 sayılı Kanunun

4. Çıkarma

a) Genel olarak vatandaşlıktan "iskat"

Devletler, kendi güvenlikleri yönünden zararlı kabul ettikleri fiil ve hareketleri yapanları vatandaşlıktan kovma hakkını, kanunlarında genellikle mahfuz tutarlar. Bu, Türk vatandaşlık hukukunda kullanılan "iskat" tabiriyle ifade edilir. Vatandaşlıktan iskat müesesesi zaman zaman siyasî gayelerle de uygulanmıştır. Ayrıca milletlerarası kongrelerde, insan haklarına aykırı ve vatansızlığı yaratıcı bir kaynak olarak da tenkid edilmiştir[117]. Bununla beraber kanunî olduğu ve keyfiliğe yer vermediği müddetçe ileri sürülen mahzurlar varit görülmemekte ve ekseri vatandaşlık kanunlarında bazı farklı düzenlemelerle devletin en son kullanılabileceği bir silah olarak muhafaza edilmektedir.

Türk vatandaşlık hukukunda iskat müessesesi daima yer almıştır. Gerek 8 Nisan 1284/23 Ocak 1869 tarihli Tabiiyet-i Osmaniyeye dair Nizamname'de (Tâbiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi) gerekse 23 Mayıs 1928 tarih ve 1312 sayılı mülga Türk Vatandaşlığı Kanununda ayrıntılarıyla "iskat müessesesi" düzenlenmişti. Bunlardaki düzenlemenin esas özelliğini hem aslî hem de müktesep vatandaşlar için iskatın birlikte mütalâa edilmesi teşkil eder. 1312 sayılı kanunda ayrıca müktesep vatandaşlar için uygulanabilen iskat sebepleri de mevcuttu.

Yürürlükteki yeni Türk Vatandaşlığı Kanunumuz iskat müeyyidesini en son çare olarak tatbik edilebilen bir müessese haline getirmiştir. Kanunda "çıkarma" olarak isimlendirilen müessese gerek sebebi gerekse hükümleri yönünden iskat müessesesi mahiyetindedir[118]. Diğer taraftan bir çok kanunlarda, meselâ eski mevzuatımızda iskat sebebi teşkil eden bazı sebepler yeni kanunda "kaybettirme" sebebi olarak görülmüş ve onun hükümlerine tâbi tutulmuştur. Ayrıca iskat (çıkarma) müeyyidesinin kullanılması, "hakkında kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına veya hükmün infazına" imkân bulunmayan kimselere hasredilerek bir i m k â n s ı z l ı k gerekçesine bağlanmıştır. Ve nihayet yürürlükteki kanunumuz bu müesseseyi kaideten müktesep vatandaşlar için derpiş etmiş, ancak savaş halinde doğumla Türk vatandaşlarına teşmil etmiştir.

2644 sayılı Tapu Kanunu ve 403 sayılı Vatandaşlık Kanunu ile yürürlükten kaldırıldığını kabul etmiş, öğretide sözbirliğiyle ifade edilen görüş ve 1062 sayılı Kanunun öngördüğü mütekabiliyet (karşılıklılık) esası doğrultusunda yeni kararlar vermeye başlamıştır." İBD 7-8-9/1988 535/536. Ayrıca bkz. ileride s. 130, n. 130.

117) Bkz. *Uluocak*, 92.

118) *Berki*, 117; *Uluocak*, 92; ve Yargıtay 2. HD. Kararı, 25.1.1971 (RKD 3-4/1971 92-93).

İskat (çıkarma) müeyyidesini asgarî şartlarla kabul etmesi yanında, Türk Vatandaşlığı Kanunu gerek kanunîliğe yer vermesi gerekse bununla ilgili kararlara karşı yargı yolunu açık tutmasıyla, bu müessese için yapılan tenkidlere muhatap olmaktan çıkmıştır. Bunun dışında gereğinden fazla kişiden yana gözüküp, devletin menfaatlerini hiçe saymak gibi hâtalı bir anlayışın da dışında kalmıştır.

b) Çıkarma sebebi

Çıkarmanın sebebi *Türkiye Cumhuriyetinin güvenliği aleyhine faaliyette bulunmaktır* (Vat. K. m. 26 I). İlgilinin faaliyeti ya genel olarak Türkiye'nin iç ve dış güvenliği aleyhinedir. Ya da kanunların suç sayıldığı ve Türkiye'nin güvenliği aleyhine olan iktisadî veya malî bir faaliyettir.

Çıkarma'yı düzenleyen maddenin yazılış şekli, *herhangi* bir faaliyetin "Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği aleyhine" olup olmadığını takdir yetkisinin doğrudan doğruya Bakanlar Kuruluna (idareye) bırakıldığı anlamını vermektedir. Gerçekten de madde "iktisadî veya malî güvenlik" aleyhine faaliyetlerde, bunların kanunen suç sayılmasını aramışken, iç ve dış güvenlik aleyhine faaliyetlerde böyle bir şarttan söz etmemiştir. Ancak yine ayni madde, iç ve dış güvenliğe aykırı faaliyetler sebebiyle çıkarma kararı verilebilmesini, "kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına veya hükmün infazına" imkan bulunmayan hallere bağlamıştır. Ceza muhakemesinde, bir "suç isnadı" olmadıkça bir şahıs hakkında kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına başlanamıyacağına göre, Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği aleyhine faaliyetlerin de kanunen "suç" sayılması gerekir. Şu halde, Türkiye'nin iç ve dış güvenliği aleyhine kabul edilen bir suç işlediğinden şüphe edilen şahıs, yani böyle bir suçtan "sanık" olan kimse, hakkında kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturması yapılmasına imkân olmaması halinde çıkarma işlemine tâbi tutulabilecektir. Yurt dışında bulunması sebebiyle, sanık hakkında kamu davası açılamadığı veya ceza kovuşturması yapılamadığı veya verilmiş bir hükmün infazına gidilemediği adlî makamlarca tesbit ve karara bağlanmış olacaktır[119].

119) Yönetmeliğe göre (m. 37 II), sanık veya hükümlü hakkında Türk vatandaşlığı Kanununun 26 ncı maddesi gereğince "çıkarma" kararı verilebilmesi için:

"1 — Sanık hakkında yurt dışında bulunması nedeniyle kamu davası açılmasına imkân bulunmadığının Cumhuriyet Savcılıkları veya Askerî Savcılıklarca bildirilmesi,

2 — Yurt dışında bulunması nedeniyle savunmasının tesbitine ve davanın sonuçlandırılmasına imkân bulunmadığına ilgili mahkemece karar verilmesi,

3 — Hükümlü hakkında, yurt dışında bulunması nedeniyle verilmiş olan hükmün infazına imkân bulunmadığının Cumhuriyet Savcılıkları veya Askerî Savcılıklarca bildirilmesi şarttır."

Türkiye'nin *iç ve dış güvenliği* aleyhine faaliyet içerisine öncelikle Türk Ceza Kanununda "Devletin Şahsiyeti" aleyhine işlenen suçların girdiği söylenebilir. Ayrıca Türkiye'nin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren ve suç teşkil eden her türlü faaliyet de çıkarma sebebi olabilecektir[120]. Suç teşkil etmekle beraber, bir faaliyetin Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği aleyhine olup olmadığı ise Bakanlar Kurulunun takdirine kalmaktadır.

Türkiye Cumhuriyetinin *"iktisadî veya malî* güvenliği aleyhine faaliyet", Türk vatandaşlık hukukunda ilk defa yer alan çok yeni ve henüz kapsamı ve sınırları çizilmemiş bir kavramdır. Kanunun ifadesine göre, iktisadî veya malî nitelikteki bir faaliyetin Türk vatandaşlığının kaybı için sebep teşkil edebilmesi şu iki unsurun varlığına bağlıdır:

(1) İktisadî veya malî faaliyet kanunen suç sayılan bir faaliyet olmalıdır. Yani iktisadî veya malî suç teşkil eden bir faaliyetin söz konusu olması lazımdır[121].

(2) İktisadî veya malî suç teşkil eden faaliyetin Türkiye Cumhuriyetinin iktisadî veya malî güvenliği aleyhine olması gereklidir. Hangi iktisadî veya malî suçun Türkiye'nin iktisadî veya malî güvenliği aleyhine olabileceği Bakanlar Kurulunun takdir ve anlayışına terkedilmiş olmaktadır[122, 123].

120) Türk Vatandaşlığı Kanununun uygulanmasına ilişkin Yönetmelikte (m. 37), "Türk Ceza Kanununun 2 nci kitabının 1 inci bap, 1 inci fasıl ve 2 nci fasıl hükümleri içinde yer alan maddeler ile Askerî Ceza Kanununun aynı amaca yönelik hükümleri, silah kaçakçılığı veya benzeri suçlar" Türkiye'nin iç ve dış güvenliği aleyhine faaliyetler olarak belirtilmiştir.

121) "Mal, döviz, altın, uyuşturucu madde, hileli vergi kaçakçılığı veya benzeri" faaliyetler (Yönt. m. 37). Özellikle memleketimizde iktisadî suç kavramı da şimdiye kadar doktrinde inceleme konusu yapılmamıştır. Bu konudaki ilk çalışmalar için bkz. *Erman*, Ticarî Ceza Hukuku, 1976. Ayrıca bkz. Ekonomik Suçlar ve Ceza Kanunu Öntasarısı Sempozyumu, 17-18 Nisan 1987 (İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1987-19).

122) Türkiye'nin güvenliği aleyhine faaliyet, 25 inci maddeye 13.2.1981 tarihli ve 2383 sayılı Kanunla eklenen (g) bendi ile bir "kaybettirme" sebebi olarak da kabul edilmişti. Ayrıca bu sebeple verilen kaybettirme kararına bağlı olarak, Kanunun 35 inci maddesi uyarınca ilgilinin Türkiye'de bulunan malları Hazinece tasfiye edilebilmekteydi. (Geniş bilgi için bkz. *Nomer*, Vatandaşlık Hukuku, 8. Bası, 1989, 135 vd.). Bu bendde yer alan kaybettirme sebebi uygulamada oldukça çok kullanıldı ve o ölçüde de tenkit konusu yapıldı. On yıllık bir uygulamadan sonra, (g) bendi 27.5.1992 tarihli ve 3808 sayılı Kanunla (RG. 4 Haziran 1992-21248) yürürlükten kaldırıldı (m. 1); (g) bendi uyarınca kaybettirme işlemine tâbi tutulanların Türk vatandaşlıklarının, müracaatlarına ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce "canlandırılması" (Geçici m. 3), Hazinece tasfiye edilen mallarının veya bu malların bankada adlarına açılan hesaba yatırılmış bedellerinin, kendilerine iade edilmesi ve kaybettirme işlemi aleyhine Danıştay'da açılmış

c) Şartları:

Çıkarmanın şartları şöylece sıralanabilir:

(1) "Yurt dışında bulunup da" bu sebeple, "hakkında Türkiye'de kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına veya hükmün infazına imkân" bulunmamak (Vat. K. m. 26 I). Yurt dışında bulunma sebebi veya yurt dışına çıkma şekli önemli değildir. Fiilen yurt dışında bulunmak yeterlidir.

(2) Kanunun suç saydığı şekilde "Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği ile Kanunun suç saydığı şekilde iktisadî veya malî güvenliği aleyhine faaliyette bulunmak" (Vat. K. m. 26 I). Bu nevi faaliyetlerin yapıldığı yer, önem taşımaz. Ülke içinde veya ülke dışında bu faaliyetler yapılabilir. İlgili bu nevi faaliyetleri ya yurt dışında yapmıştır veya yapmaktadır ya da yurt içinde yapıp yurt dışına çıkmıştır.

(3) İlgili "Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış" olmalıdır (Vat. K. m. 26 I). Kanun burada "yetkili makam kararı ile" Türk vatandaşlığını kazanmış olsa kıstasını (Vat. K. m. 25 f) kullanmayarak, çıkarmaya tâbi tutulabilecek vatandaşların şumûlünü daha genişletmiş olmaktadır. Doğum ile (Vat. K. m. 1, 2, 4) Türk vatandaşlığını kazanmamış olan her Türk vatandaşı, mesela evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadın, bu müeyyideye tâbi tutulabilir. Ancak çıkarma hükmü "Türkiye savaş halinde bulunduğu zaman, *doğumla Türk vatandaşı olanlar hakkında da uygulanabilir*" (Vat. K. m. 26 II).

(4) İlgili, "gelmesi için yapılan duyuruya rağmen üç ay içinde savaş, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay içinde yurda dönmemiş" olmalıdır (Vat. K. m. 26 I). Bu gibi şahıslar ilk önce Türkiye'ye dönmeleri için davet edileceklerdir. Bu davet, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda yer alan davetten (m. 269) ayrıdır. Vatandaşlık Kanununda ayrıca yapılması şart olarak konulmuştur. Böylece yapılan davete belirli süre içerisinde uymayan kişi hakkında[123a] çıkarma işlemi uygulanabilecektir. Davete uymama *haklı* bir mazerete dayanabilir. Kanun

ve henüz karara bağlanmamış olan davaların düşmesi hükme bağlandı (Geçici m. 4).

123) Yürürlükten kaldırılan 25 inci maddenin (g) bendi uyarınca Türk vatanadaşlığı kaybettirilmiş olanların, 3713 sayılı ve 12.4.1991 tarihli Terörle Mücadele Kanununun geçici maddeler hükümlerinden istifade edebilmeleri için, 12 Nisan 1991 tarihinden itibaren iki yıl içinde Türkiye'ye girişlerinde her hangi bir şart aranmaz ve hudut kapılarından girişleri engellenemez (Terörle Mücadele K. Geçici m. 5).

123a) Açılan ceza davası sebebiyle yurda dönülmesi için yapılan davet, ceza davasının beraat ile neticelenmesi halinde, sebepsiz kalacağından, vatandaşlıkla ilgili bir karara gerekçe olamaz; bkz. Danıştay 10. D., 11.6.1991 (DD 84-85/1992 787/789).

hükmünde böyle bir mazaretten söz edilmemekle beraber[124], haklı bir mazeretin çıkarma işlemini durduracağını kabul etmek gerekir. Gösterilen mazeretin makbul olup olmadığı Bakanlar Kurulunun takdirinde olmakla birlikte, bu noktada Danıştay'ın kontrolü de mevcuttur (Vat. K. m. 40).

İlgili, devletlararası suçluların iadesi usulüne tâbi olarak Türkiye'ye getirtilebiliyorsa, vatandaşlıktan çıkarma müeyyidesine muhatap kılınamaz. Zira bu yolla getirilebilme, Türkiye'de ceza kovuşturulması yapılmasını veya kamu davası açılmasını veya verilmiş bir hükmün infazını imkansız olmaktan çıkaracaktır.

Yukarda belirtilen dört şart tahakkuk ettiği takdirde, ilgili Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığından çıkarılabilir. Çıkarma kararından sonra dahi çıkarılan şahsa son bir imkân daha tanınmıştır. *"Vatandaşlıktan çıkarma kararının ilgiliye tebliğinden veya Resmî Gazete ile yayınlanmasından önce Türkiye'ye dönenler hakkında vatandaşlıktan çıkarma işlemi durdurulur"* (Vat. K. m. 35 III). Ve hakkında kamu davası açılabilir, ceza kovuşturmasına başlanabilir veya hükmün infazına geçilebilir. Ancak kararın tebliği veya Resmî Gazetede ilânından sonra çıkarma işlemine tâbi tutulan şahsın Türkiye'ye dönebilme imkânı mevcut olmakla beraber (Vat. K. m. 35 II) artık hakkındaki çıkarma kararının durdurulmasına imkân yoktur[125].

d) Sonuçları:

Cezaî mahiyette olması itibariyle *"çıkarma kararları şahsîdir. İlgilinin eş ve çocuklarına tesir etmez"* (Vat. K. m. 34 I). Türk vatandaşlığından çıkarma, çıkarılan şahsın eş ve çocuklarının[126] vatandaşlıklarına tesir etmemekle beraber, vatandaşlık kanununun Türk vatandaşlığını kayıp halleri arasında en ağır müeyyidelere bağladığı bir müessesedir. Şüphesiz bu ağır müeyyideler sadece çıkarılan şahsın kendisi hakkındadır. Bunları üç bakımdan tetkik etmek gerekir:

aa) Malların tasfiyesi:

"Vatandaşlıktan çıkarılan kişilerin Türkiye'de bulunan malları Hazine'ce tasfiye edilir. Ve bedelleri nam ve hesaplarına millî bir

124) Maddenin eski metninde "yurda dönmesi için yapılan davete üç ay içinde mazaretsiz olarak icabet etmeyen" şahıs için çıkarma işlemi söz konusu olmakta idi.

125) Yukarıda s. 123, dip n. 114'de "kaybettirme" yönünden verilen izahata bakınız.

126) Mülga 1041 sayılı Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebasının Türk Vatandaşlığından Iskatı Hakkındaki Kanunda belirtilmemiş olmasına rağmen iskat hükmünün küçüklere uygulanamayacağı mahkeme kararlarında ifade edilmiştir. Bu hususdaki kararlar için bkz. *Unat*, 617-621, No. XXIX-XXXII.

bankaya yatırılır. Bu kişiler çıkarma kararı aleyhine Danıştay'a başvurduğu takdirde malların tasfiyesi dâva sonuna bırakılır" (Vat. K. m. 35 I). Hakkında çıkarma kararı verilen şahıs yurt dışında bulunmaktadır. Bu itibarla Türkiye'deki malların tasfiyesinin Hazine'ce[127] yapılması normaldir. Daha sonra vatandaşlıktan çıkarılan Türkiye'ye gelse dahi tasfiyeyi bizzat yapamaz. Malları üzerinde tasfiye sonuna kadar mülkiyet hakkı devam etmekle beraber tasarruf yetkisi yoktur. Yeniden mal edinemezler, miras yoluyla intikâl eden mallar da tasfiyeye tâbi olur[128].

> *Türk vatandaşlığından çıkarılan kişi, 35 inci madde hükümleri mahfuz kalmak kaydıyla, yabancı muamelesine tâbi tutulduğundan (m. 29), çıkarma kararından sonra da edindikleri malları tasfiyeye tâbi tutulur. Bir yabancı olarak meselâ miras konusunda mirasçı sıfatıyla mal edinebilir. Fakat miras yoluyla intikâl eden mallar da tasfiyeye tâbi olur. Ancak mirasçılık sıfatına sahip olması itibariyle mirası red gibi, miras hukukunda tanınmış bulunan hakları kullanma yoluyla, miras yoluyla kendisine mal intikalini önleyebilir. Bu takdirde mirasçılık sıfatı, miras bırakanın ölümü anına kadar yürüyerek hükümsüz hale geleceğinden, artık vatandaşlıktan çıkarılan kişiye intikal etmiş bir mal varlığından söz edemez. Ve bu sebeple de 35 inci madde gereği tasfiye edilebilecek bir konu da ortada yoktur.*

bb) Türkiye'ye gelebilme:

Vatandaşlıktan çıkarma kararı verilene kadar, ilgili yurt dışında bulunmaktadır. Karar verildikten, fakat kendisine tebliğ edilmeden

127) Tasfiye mahkemece yapılamaz; bkz. Yargıtay GHK., 4.9.1952 (TİK I/1952 51. No. 78).

128) Bkz. Danıştay 8. D., 11.3.1963 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 42, 96 vd.); Yargıtay 1. HD., 11.11.1955 (TİK I-II/1956 42-43, No. 71). Aynı yönde *Uluocak* (1968) s. 98 ve n. 199. Ayrıca bkz. *Arat*, Türk Vatandaşlığından İskat Edilen Kişilerin Mülkiyet ve Miras Hakları: AHFD., 1-4/1974 317 vd. Farklı görüş: *Fişek*, Türk Vatandaşlığı Kanunu Açısından Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler, Fadıl H. Sur'un Anısına Armağan, 1983, 398 vd.; *Sargın*, Yabancı Gerçek Kişilere Ait Taşınmaz Malların Tasfiyesi, TBD 1/1992 40 vd.; *Sargın*, Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye'de Taşınmaz Mal Edinmeleri ve Sınırlı Aynî Haklardan Yararlanmaları 1997, 195/196, 207/208. *Sargın*'a göre, "Hazine tarafından tasfiye edilecek mallar, kayıp anına kadar edinilmiş olan mallarla sınırlandırılmalıdır. TVK.'nun 29. maddesinde belirlendiği üzere, Türk vatandaşlığının kaybedildiği andan itibaren kişi yabancı sayılacak ve bu andan itibaren yabancı sıfatıyla haklardan yararlanabilecektir. Ayrıca, sırf vatandaşlıktan çıkarılmış olması nedeniyle kişinin yabancı sıfatı ile elde ettiği malları tasfiye etmemizi gerektirecek bir hukuk kuralı da mevcut değildir. Tasfiyeden amaç, Türkiye'de taşınmaz mal edinmenin önlenmesi değil, kişinin Türk vatandaşı sıfatı ile Türkiye'de edindiği malları tasfiye etmek suretiyle, Türk vatandaşlığının sağladığı imkânları sona erdirip, onu tam manasıyla yabancı statüsüne sokmaktır".

veya Resmî Gazetede ilândan önce Türkiye'ye dönerse çıkarma kararı artık uygulanmaz. Çıkarma kararı kendisine tebliğ edildikten veya Resmî Gazetede ilândan sonra *"bu gibiler Türkiye'de yerleşmemek ve genel hükümlere tâbi olmak şartiyle Türkiye'ye gelebilirler"* (Vat. K. m. 35 II). Bu maddede belirtilen "genel hükümler" ile Pasaport Kanunu[129] ve Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahetleri Hakkında Kanun hükümleri ifade edilmektedir.

cc) Yeniden vatandaşlığa alınma:

"Türk vatandaşlığından çıkarılanlar hiçbir şekilde yeniden Türk vatandaşlığını kazanamazlar" (Vat. K. m. 35 IV). Türk vatandaşlığını kaybettikten sonra yeniden kazanabilme imkânı mevcut olmayan kimseler, yalnız "çıkarma" yoluyla Türk vatandaşlığını kaybetmiş olanlardır. Vatandaşlığın iptalinde dahi vatandaşlığı iptal edilen şahıs yeniden Türk vatandaşlığını kazanabilir (Vat. K. m. 8). Zira iptalde ilgilinin Türk vatandaşı olabilmek gayesiyle yalan beyanı veya önemli hususları gizlemesi söz konusudur. Halbuki çıkarmada "Türkiye Cumhuriyetinin güvenliği aleyhine faaliyette" bulunulmuştur[130, 131].

129) 5682 sayılı Pasaport Kanunu'na göre, Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 26 ncı maddesinde yer alan "çıkarma" işlemine tâbi tutularak Türk vatandaşlığından çıkarılmış olanlardan Türkiye'ye turist olarak gelmek isteyenlere yılda en çok dört ay kalabilmek üzere İçişleri Bakanlığınca izin verilebilir (EK m. 5).

Benzer bir hüküm 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihte de Pasaport Kanunu'nda yer almaktaydı (5654 sayılı Pasaport Kanunu'na Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun). Ancak bu hükmün Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle ilga edilmiş olduğu ileri sürülebilmekteydi (Bu konuda bkz. *Nomer*, Vatandaşlık Hukuku 7. Bası 1987, 144 n. 129). Pasaport Kanununun yukarıda sözü edilen EK m. 5'in kabulü ile (RG. 14 Haziran 1988-19842) mevcut tereddüt ortadan kaldırılmıştır.

130) Temyiz Mahkemesi bazı kararlarında ve en son olarak 24.2.1965 tarihli Hukuk Genel Kurulu kararında, 1298 tarihli mülga bir kanuna istinatla yürürlükteki Türk Vatandaşlığı Kanununun sistemine de şâmil olabilecek bir anlayış içerisinde, izinsiz vatandaşlık değiştirdikleri için vatandaşlıktan iskat edilmiş olanların miras hakkından mahrum olduklarını kabul etmiş gözükmekte idi (Gerek sözünü ettiğimiz Temyiz Hukuk Genel Kurulunun bu kararı ve kararın bütünü ile benimsediğimiz tenkidi için bakınız: *Unat*, Türk vatandaşlığından kovulanlar miras hakkından yoksun mudur? SBFD 3/1965 179/226). Halbuki bugünkü vatandaşlık hukuku sistemimizde her ne sebeple olursa olsun Türk vatandaşlığını kaybedenler için miras hakkından mahrumiyet söz konusu değildir. Temyiz Mahkemesi 2. HD.nin aynı manadaki 10.5.1968 (*Yazıcı/Atasoy*, Şahıs, Aile ve Miras Hukuku ile ilgili Yargıtay Tatbikatı 1952-1970, No. 1389, s. 793 ve No. 1473, s. 830/831). 25.1.1971 (İBD 11-12/1971 1059) ve özellikle 26.6.1973 tarihli (İBD 11-12/1973 1253/1255) kararlarına bakınız. Ayrıca bu konuda geniş bilgi için bkz. *Arat*, Türk Vatandaşlığından İskat Edilen Kişilerin Mülkiyet ve Miras Hakları, AHFD 1-4/1974 279-357). Ayrıca bkz. yukarıda s. 123 ve n. 116. Bununla beraber hâlâ 1298 sayılı Kanunun yürürlükte olduğunu

5. 431 sayılı ve 1340 tarihli Kanun[132]

431 sayılı ve 3 Mart 1340 tarihli "Hilafetin İlgasına ve Hanedânı Osmani'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına dair Kanun" ile hilâfet ilga edilmiş (m. 1) ve hâlife ile birlikte Osmanlı hanedânının erkek, kadın bilcümle âzası ve damatlar (m. 2) Türk vatandaşlığından iskat (m. 4) ve Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ikamet ve gayrimenkullere tasarruf etmek hakkından mahrum edilmişlerdi (m. 2 ve 5). Sonradan çıkarılan kanunlarla önce Osmanlı Hanedânının kadın azası ve damatlar için[133] ve daha sonra da Osmanlı Hanedânının erkek azalarıyla bunların erkek füruları için[134] bu mahrumiyetler kaldırılmıştır. Böylece sözü edilen şahıslara da "Türkiye'ye

söyleyen Yargıtay kararlarına (Yar. 2. HD., 19.11.1990 ve 14. HD., 14.1.1991) rastlanmaktadır; bkz. Kuntman, 21 Şubat 1881 Tarihli Kanun Yürürlükte midir? (İBD 10-11-12/1991 879 vd. (897).

131) Türk Vatandaşlığı Kanunu aslî Türk vatandaşları için prensip olarak iskat (çıkarma) müeyyidesini kabul etmediğinden, önceki kanunlara göre iskat edilmiş bu gibi şahıslar için bir hüküm getirmiştir. Buna göre, Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesi ile 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre iskat edilmiş doğuştan (aslî) Türk vatandaşı olan kişiler hâlen yürürlükteki Kanunumuzun yürürlük tarihinden başlayarak bir yıl içinde yeniden Türk vatandaşlığına girmek isteğinde bulundukları ve vatandaşlığa alınmalarında bir sakınca görülmediği takdirde haklarında 8 inci madde hükmünü uygulamaya Bakanlar Kurulu yetkilidir (Geçici madde 2). Bu madde süresi itibariyle bugün artık hukukî kıymetini kaybetmiştir; bkz. Danıştay DDK., 27.3.1970 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 38).

Daha sonra, yine geçici bir hükümle, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre vatandaşlıktan iskat edilmiş veya başka bir sebeple vatandaşlığımızı kaybetmiş doğuştan Türk vatandaşı olan kişilerin 17 Şubat 1981 tarihinden başlayarak 2 yıl içerisinde yeniden Türk vatandaşlığına alınmalarında bir sakınca görülmemesi halinde, haklarında 403 sayılı Kanunun 8 inci maddesini Bakanlar Kurulunun uygulayabileceği kabul edilmiştir (Vat. K. Ek Geçici m. 1). Aynı hüküm, vatandaşlıktan iskat edilmiş olanlar için 29.4.1989 tarihinde yürürlüğe giren 3540 sayılı Kanunla yeniden tekrarlanmıştır (Geçici m.).

Yine Kanunun Geçici 1 inci maddesi gereğince, millî mücadeleden sonra "avdeti gayri caizdir" şerhini havi Büyük Millet Meclisi Hükümeti veya işgal devletlerinin İstanbul temsilcileri tarafından verilen pasaportlarla veya hiçbir belgesi olmaksızın Türkiye'den 1930 yılının (Türk ve Yunan hükûmetleri arasında imza edilen Ankara mukavelenamesi tarihi) sonuna kadar ayrılmış bulunup da halen ölü veya sağ oldukları bilinmeyen ve sadece nüfus sicillerinde kayıtlı bulunan kişiler, bu Kanunun yürürlüğe girdiği 22.5.1964 tarihinde Türk vatandaşlığını kaybetmiş sayılırlar.

132) RG. 6 Mart 1340-43.

133) Hilâfetin ilgasına ve Hanedânı Osmani'nin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Haricine Çıkarılmasına dair 431sayılı Kanunun 2 nci maddesinin Değiştirilmesi ve Ayni Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında 5958 s. ve 16.6.1952 t. Kanun (RG. 23 Haziran 1952-8142).

134) Cumhuriyetin 50 nci yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı hakkında 1803 s. ve 15.5.1974 t. Kanun (RG. 18 Mayıs 1974/14890, Mükerrer).

gelmek, Türkiye'de ikamet etmek" şartları aranmaksızın Bakanlar Kurulu Kararı ile vatandaşlığa alınabilme imkânı tanınmış, ayrıca bu gibilerin Türkiye'de mal edinebilme ve Türkiye'ye gelebilmeleri genel hükümlere tâbi tutulmuştur. Ancak bunların millete intikal etmiş bulunan menkul ve gayrimenkul malları üzerinde miras sebebiyle veya herhangi bir sebeple hak iddia edebilmeleri imkânı kaldırılmıştır (5958 sayılı K. Ek m. 1, 2, 3)[135].

135) Bununla beraber bu gibilerin hâlâ tasfiye edilmemiş veya tasfiyesi tamamlanmamış malları hakkında Kanun bir hüküm getirmemiş idi. Bu hususta ortaya çıkan tereddütler sonuçta bir Yargıtay Hukuk Kısmı Umumî Heyet Kararına konu teşkil etti. Sözü edilen bu 17.4.1957 tarihli kararda (RG. 25.6.1957-9642), Hazine tarafından henüz tasfiye edilmemiş olan gayrimenkuller üzerindeki mülkiyet hakkının 431 sayılı Kanun ile zeval bulmadığı, 5958 sayılı Kanun ile tasfiye sebebinin ortadan kalkmış olduğu, Türkiye'ye gelen ve Türk vatandaşlığına kabul edilenlerin gayrimenkullere tasarruf yetkisinin mevcut olduğu, bu itibarla henüz tasfiye edilmemiş gayrimenkuller hakkında tasarruf hakkının icabı olan davaları açabileceği kabul edildi.

Dördüncü Bölüm

TÜRK VATANDAŞLIĞININ İSBATI VE YARGI YOLU

I. TÜRK VATANDAŞLIĞININ İSBATI

1. Genel Olarak

Vatandaşlık hukuku vatandaşlığın kazanılmasını ve kaybını belirli vakıalara ve hukukî hadiselere bağlar. Bu sebeple bir şahsın muayyen bir devletin vatandaşı olduğunu isbat, bu şahıs bakımından, bu devletin vatandaşlığının kazanılmasını temin eden belirli vakıaların veya hukukî hâdiselerin meydana gelmiş olduğunun ve bu vatandaşlığın kaybı sonucunu doğuran belirli vakıa veya hukukî hadiselerin gerçekleşmemiş olduğunun isbatı demektir. Vatandaşlığın kazanılması jure soli prensibine (toprak veya doğum esası) bağlanmışsa, o ülkedeki doğum vakıasının isbatı ilgili şahsın bu devletin vatandaşlığını kazanmış olduğunu gösterir kâfi bir sebeptir. Vatandaşlık hukuku, yabancı ülkede kesintisiz on yıl ikamet etmeyi vatandaşlığın kaybı sebebi olarak mutalâa ediyor ise, bu vatandaşlığın kaybedildiğini isbat için, ilgili şahsın on yıldan fazla kesintisiz olarak yabancı bir ülkede ikamet ettiği vakıasının isbatı kâfidir. Vatandaşlığın kazanılması veya kaybı kadının bir vatandaş veya bir yabancı ile evlilik yapmasına bağlı ise, vatandaşlığın kazanıldığının veya kaybedildiğinin isbatı için, evlenme akti hukukî hadisesinin isbatı gereklidir. Sadece belirli bir vakıanın veya sadece bir hukukî hâdisenin vatandaşlığın kazanılmasını veya kaybını tesis ettiği bu misaller yanında, kazanılma veya kaybın vakıa veya hukukî hâdiselerin bir arada husule gelmesine bağlı sayısız olaylar vardır. Meselâ mülga 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa göre (m. 4), 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren Türkiye'de doğan yabancıların Türkiye'de doğan çocuğu Türk olurdu. Ve bunlar reşit olduktan sonra altı ay içinde ana veya babalarının vatandaşlığını seçebilirlerdi. Burada Türk vatandaşlığının kazanılması şu vakıa veya hukukî hâdiselerin isbatına bağlıdır. Türkiye'de doğum, doğumun evlilik içi olması, yabancı vatandaşlığa sahip bir anne veya babanın doğumu, bu anne veya babanın Türkiye'de doğumu, ilgili şahsın 18 yaşını doldurduktan sonra altı ay içerisinde anne veya babasının yabancı vatandaşlığını seçmemiş olması. Bu şahsın Türk vatandaşlığında bulunduğunun isbatı, saydığımız vakıa ve hukukî hâdiselerin isbatını şart kılar.

Bir şahsın vatandaşlığını isbat çeşitli makamlar önünde ezcümle idarî ve kazaî merciler huzurunda söz konusu olabilir. İlgili makam ya vatandaşlık bakımından önemli olan vakıa veya hukukî hâdiselerin isbatını bizzat ele alabilir veya diğer yetkili bir makamın tanzim ettiği veya belgelendirdiği beyan veya açıklaması ile yetinir. Son ihtimalde önemli vakıa veya hukukî hâdiselerin isbatı, sözü geçen diğer yetkili makam tarafından ele alınır. Bunun tanzim ettiği belge veya açıkladığı malûmat, vatandaşlığın isbatını arayan makamca kabul edilir. Şu halde iki kategoriyi birbirinden tefrik etmek gerekir: Vatandaşlık için önemli olan vakıa veya hukukî hâdiselerin doğrudan doğruya isbatı ve ilgili şahsın vatandaşlığı hakkında yetkili makamlar tarafından tanzim edilmiş veya belgelendirilmiş beyan ve açıklamaların kabulü.

2. Tatbik edilecek hukuk

Bilindiği üzere vatandaşlık, vatandaşlığı söz konusu olan devletin hukukuna göre tâyin edilir. Vatandaşlığın isbatı da, vatandaşlığı tâyin etmesi söz konusu olan hukukun vatandaşlığın kazanılması veya kaybı için kullandığı vakıa veya hukukî hâdiseleri isbat mânasına gelir. Bu isbat için hangi hukukun tatbik edileceği problemi iki çözüm şekli göstermektedir.

Vatandaşlığın isbatı ya vatandaşlığı söz konusu olan devletin hukuk nizamının, yani lex causae'nin tatbiki veya lex fori'nin tatbikiyle temin edilebilir. Gerek milletlerarası gerekse iç hukuk tatbikatında lex fori'nin uygulanmasıyla vatandaşlığın isbatı, vatandaşlığı söz konusu devletin hukuk nizamının uygulanmasına nisbetle daha sık kullanılmaktadır. Bunda, yabancı vatandaşlığın herhangi bir vakıa gibi, mahkemenin bağlı bulunduğu isbat kaidelerine tâbi olacağı anlayışı rol oynamaktadır.

Halbuki lex causae, bu isbatı, gerçeği en iyi tarzda ortaya koyabilecek şekilde düzenlemekte en fazla menfaati olan hukuktur. Bu itibarla ilgili vatandaşlığın hukuk nizamı, bu vatandaşlığın isbatı vasıtalarını tesbit hususunda *bizzat* yetkili kabul edilmek zaruretindedir. Şu hâlde prensip olarak vatandaşlığı söz konusu devletin hukuk nizamı, diğer bir ifade şekliyle *lex causae* vatandaşlığın isbatına tatbik edilmelidir. Tabiî bununla lex causae'nin dâva usulüne hâkim olacağı söylenmek istenmemektedir. Dâva usulüne daima lex fori hâkimdir.

3. Doğrudan doğruya isbat

Vatandaşlık kanunlarının vatandaşlığın kazanılmasını ve kaybelilmesini bağladığı vakıa veya hukukî hâdiselerin çeşitliliği daha önce le belirtilmişti. Bu çeşitliliğe uygun olarak genellikle vatandaşlığın isbatı şekle tâbi tutulamaz.

Türk Vatandaşlığı Kanunu da şu hükmü getirmiştir: *"Türk vatandaşlığının isbatı herhangi bir şekle tâbi değildir"* (Vat. K. m. 38 I)[136]. Kanunda yer almış olan Türk vatandaşlığının isbatında şekil serbestisi prensibi kazanılma ve kayıp sebeplerine göre tefrik edilerek incelenmek gerekir.

a) Vatandaşlığın kazanılması:

aa) Doğum ile

Türk Vatandaşlığı Kanunu, vatandaşlığın doğumla kazanılmasında nesil esasını (jure sanguinis) prensip olarak kabul etmiştir. Jure sanguinis vatandaşlık kazanılmasının isbatı nisbeten güçtür. Zira ilgili şahsın babasının vatandaşlığını kazanmış olduğunu isbat etmesi (bu manada bkz. s. 29, n. 47) gereklidir (Vat. K. m. 1). Baba da Türk vatandaşlığını tekrardan jure sanguinis kazanmış ise büyük babanın vatandaşlığının isbatına gidilmek gerekir. Ve böylece Türk vatandaşlığının kazanılmasının jure soli veya telsik yoluyla oluşana dek yükselen bir hat üzerinde isbat yürür. Aynı şey ilgili şahsın ana bakımından Türk vatandaşlığını kazanması ihtimalinde de (Vat. K. m. 1) varittir[137]. Hal değişikliği ile Türk babaya bağlanmada (Vat. K. m. 2) nesebin tashihi, babalığın hükümle tahakkuk etmesi ve tanıma yoluyla babaya bağlantı kolaylıkla isbatı edilebilirse de tekrardan babanın Türk vatandaşlığını isbat yukarıda belirttiğimiz yükselen hat üzerindeki isbat prosedürünü meydana getirebilir. Aynı husus evlât edinme ile Türk vatandaşlığını kazanmada da (Vat. K. m. 3) mevcuttur.

Türk vatandaşlığı doğumla fakat doğum yeri esasına (jure soli) göre kazanılmış ise (Vat. K. m. 4), isbat kaideten bir güçlük göstermez. Vatandaşlığın isbatı için ilgili şahsın Türkiye'de doğma vakıasını isbat etmesi kâfidir. Meselâ bu doğum, hastahane kayıtlariyle kolaylıkla isbat edilebilir.

bb) Evlenme ile

Türk vatandaşı ile evlenen yabancı kadın kanunun kendisine tanı-

136) Meselâ Danıştay DDGK., 2.3.1962; Danıştay 8 D., 20.9.1963 ve 20.9.1963 tarihli kararları (*Berki/ Ansay/Arat*, No. 51, 53 ve 54) ile Danıştay DDK., 21.10.1956, 27.10.1967 (DKD 107-110/1987 108-111 ve 119-122/1988 101-102); 4.6.1971, 22.1.1971, 1.12.1972 ve 3.3.1972 tarihli kararları (*Berki/Ansay/ Arat*, No. 19, 40, 23 ve 41); ayrıca bkz. Yar. HGK., 6.3.1991 (İKİD 366/1991 7032/7033).

137) Temyiz 2. HD., 20.9.1956 (*Berki/Ergüney*, Yabancılar Hukuku ve Kanun İhtilâfları ile İlgili Yargıtay Kararlarının Tahlil ve İzahları, 1963, s. 103/104): "... Türk anadan doğduğu taraflarca ve şehadet ve saire ile tahakkuk eden davacının vatandaşlık kanununa göre tabiiyeti tesbit edilmek.. gerekirken...".

dığı seçme hakkını kullanarak (Vat. K. m. 5 I) Türk vatandaşlığını kazanmış ise, bunun isbatı çok kolaydır. Türk vatandaşlığına geçmek isteğini usulüne uygun olarak beyan ettiğini gösteren yetkili makamlarca yapılan tescilin (Vat. K. m. 42) tasdikli bir sureti ile isbat mümkündür. Aynı kolaylık seçme hakkı ile Türk vatandaşlığının kazanılma hallerinde de (Vat. K. m. 12 ve 13) mevcuttur.

Buna mukabil Türk vatandaşı ile evlenen yabancı kadın vatansız olduğu veya evlenmekle eski vatandaşlığını kaybettiği için Türk vatandaşlığını kazanmakta ise isbat biraz daha güçleşir. Bu durumda., Türk vatandaşlığının isbatı, evlenme aktinin ve eşlerin vatandaşlıklarının isbatına müncer olmaktadır. Evlenme aktinin isbatına, vatandaşlık ihtilâfının ön meselesi olarak, vatandaşlık ihtilâfı için yetkili hukuk nizamı, yani vatandaşlığı söz konusu olan devletin hukuk nizamının kanunlar ihtilafı normlarının belirttiği hukuk nizamı tatbik edilmek gerekir. Bu hukuk nizamının hükümleri evlenme aktinin şekli hakkında da uygulanır. Türk vatandaşlığının evlenme ile kazanılması söz konusu olduğuna göre evlenme aktinin ya resmî Türk makamlarınca yapılmış olması veya yabancı ülkede evlendirmeye yetkili r e s m î makamlar önünde icra edilmesi icap eder. Kocanın Türk vatandaşlığını isbat genel esaslara uygun olarak yapılabilir. Kadının vatansız bulunduğu veya evlenme ile eski vatandaşlığını kaybettiği de genel isbat kaidelerine uygun olarak tesbit edilir.

cc) Yetkili makam kararı ile

Vatandaşlığın doğumla kazanılmasının aksine, yetkili makam kararı ile vatandaşlık kazanılması (telsik), hukukî kalıba girmiş ve bu itibarla mevcudiyeti kolaylıkla tesbit ve isbat edilebilen bir idarî tasarrufa istinat eder. Meselâ Türk vatandaşlığını yetkili makam kararı ile kazanmış (Vat. K. m. 6, 7 ve 8) olan şahıs, ilgili Bakanlar Kurulu kararının yer aldığı Resmî Gazeteyi (Vat. K. m. 45) veya kararı ihtiva eden tebliğnameyi (Yönt. m. 17 II) ibraz ile bu isbatı yapabilir.

Burada telsik (veya seçme hakkı) yoluyla kazanılmış yabancı bir vatandaşlığın isbatı konusunda da kısaca durmak gerekir. Milletlerarası tatbikatta hâkim olan fikir, yabancı bir vatandaşlığın telsik (veya seçme hakkı) ile kazanıldığını ifade eden belgelerin hem hakikiliği bakımından hem de ilgili yabancı devlet tasarrufunun şekil ve muhtevaca hukuka uygunluğu bakımından tetkik edilebileceğini kabul eder. Verilmiş olduğu devlette hükümsüz olduğu kabul edilen bir telsik, vatandaşlığın isbatında da hükümsüz olarak nazara alınır. Ancak telsik nasıl hakikiliği ve muteberliği bakımından tetkike tâbi tutulabiliyorsa, hükümsüzlük tasarrufu da aynı tetkike tâbi tutulabilmektedir.

b) Vatandaşlığın kaybı:

Vatandaşlığın kazanılması ile ilgili verilen izahat genel olarak vatandaşlık kaybının sebeplerini isbat bakımından da varittir.

Türk Vatandaşlık Kanunu vatandaşlık kaybını yabancı bir vatandaşlığın kazanılmasına otomatik olarak bağlamamış olduğundan, yani yabancı bir vatandaşlığın kazanılması ile Türk vatandaşlığı kendiliğinden, başkaca muameleye lüzum olmaksızın kaybedilmediğinden Türk vatandaşlığının kaybını isbat kolaydır. Zira vatandaşlığın kaybı ya ilgilinin yabancı vatandaşlığı seçme beyanı ile (Vat. K. m. 19 ve m. 27, 28) olabilmekte veya Bakanlar Kurulunun kararı ile (Vat. K. m. 20, m. 23, m. 25 ve m. 26) tahakkuk etmektedir. Seçme hakkı ile ve telsik yoluyla vatandaşlığın kazanılmasında isbat bakımından söylediklerimiz burada da geçerlidir.

Ancak yabancı bir vatandaşlığın kaybını ifade eden yabancı devlet tasarrufunun, şartları ve muteberliği bakımından tetkik edilemeyeceğini belirtmek gerekir. Vatandaşlığın kaybı hakkındaki devlet tasarruflarının, yabancı bir devlet makamınca olduğu gibi kabul edilmesi zarureti vardır. Aksi halde bir şahsa, yabancı bir vatandaşlığı tevcih sonucuna ulaşılabilirdi.

4. Resmî kayıt ve belgelerle isbat

Yukarıda söylendiği üzere, vatandaşlığın kazanılması ve kaybı bakımından önemli olan vakıa veya hukukî neticelerin doğrudan doğruya isbatı yanında, ilgili şahsın vatandaşlığı hakkında tanzim edilmiş vesikalar veya yapılmış beyanları tesbit eden belgeler ile vatandaşlığın isbatı imkânı mevcuttur. Vatandaşlık bakımından önemli olan vakıa veya hukukî hâdiselerin doğrudan doğruya isbatı, burada vesika veya belgeyi veren hizmet makamı tarafından yerine getirilmektedir.

Tanzimi özel olarak belirli hizmet makamlarına verilmiş vesika ve belgeler, yabancı ülkelerde de, prensip olarak menşe memleketindekinin aynı isbat kuvvetine sahip olurlar. Şu halde, isbat kuvvetinin tesbitinde prensip olarak menşe hukuk nizamı nazara alınır. Bu şekilde vatandaşlıkla ilgili vesika ve belgelerin kanuna dayanan özel tanzimlerinde, onun hukukî muteberiyeti bakımından tereddüde düşülmesi belki nadir vak'alarda olabilir.

Türk Vatandaşlığı Kanununa göre,

"a) Türkiye Cumhuriyeti nüfus sicili kayıtları,

b) Nüfus hüviyet cüzdanları,

c) Pasaport ve pasaport yerine geçen belgeler,

ç) Türk konsolosluklarınca verilen vatandaşlık ilmühaberleri" ve sayılanların "benzerleri[137a]*, aksi sabit oluncaya kadar ilgilinin Türk vatandaşı olduğuna karine teşkil eder"* (m. 38 II).

Kanunda sözü edilen bu resmî kayıt veya belgelerle bunların benzerleri, ilgili şahsın Türk vatandaşlığını gösteren ve Türk vatandaşlığını isbat eden yetkili hizmet makamları tarafından tanzim edilmiş vesikalardır. Bu yetkili hizmet makamları Türk vatandaşlığı ile ilgili ihtilâflarda doğrudan doğruya İçişleri Bakanlığına bağlıdır. *"Bir kimsenin Türk vatandaşı olup olmadığı hakkında Türk makamlarınca tereddüde düşüldüğü takdirde bu husus İçişleri Bakanlığından sorulur"* (Vat. K. m. 39)[138]. Bu Bakanlık Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Vatandaşlık Şubesi gereken incelemeyi yapar ve ilgili yere kararını bildirir (Yönt. m. 52).

K nunda belirtilen resmî kayıt ve belgeler Türk vatandaşlığını karine olarak belirtmekle beraber, aksi de ispat edilebilir. Türk vatandaşlığını isbat herhangi bir şekle tâbi olmadığı yani her türlü kanaat verici delillerle isbat edilebileceği gibi[139], aksi de aynı delil serbestisine sahiptir. Bu itibarla bu sistem içerisinde resmî kayıt ve belgelerin kesin bir karine teşkil edememesi normaldir[140].

137a) Meselâ, "Türkiye Cumhuriyeti Cenevre Başkonsolosluğunca onaylanan, davacının nüfusa kaydedilmesine dayanak oluşturan *etabli belgesinin*, sahteliği kanıtlanmadığı sürece geçerli sayılması" ve bu itibarla davacının "Türk vatandaşlığını kazanmış olduğunun kabulü" gerektiği hakkında bkz. Danıştay 10. D., 26.12.1988 (DD. 74-75/989 601 vd.).

138) Burada sözü edilen Türk makamları "idarî" makamlardır. İlgili madde "idarî makamlar" başlığını taşır.

139) Temyiz 2. HD. 13.3.1951 (*Berki/Ergüney*, 128): "İlgilinin herhangi bir yabancı memlekette bulunmuş olması ecnebi tabiiyetinde olduğunun sübutuna kâfi olmayıp, mumailleyhin Türk vatandaşlığını muhafaza ettiği şehadet, nüfus kaydı ve davalıların yemininden anlaşılmış ve hadisede re'sen dahi yemin teklifi caiz bulunmuş olmasına ve delillerin takdiri mahkemeye mevdu bulunduğuna..."

140) Danıştay 6. Dairesi 9.12.1952 tarihli bir kararında (TİK II/1952 1622 No. 2424). Türk vatandaşlığının tesbiti için "Dışişleri Bakanlığı ile Romen Sefarethanesi arasında teati edilen notalardan" istifade etmiştir.

10.9.1964 tarihli *Vatandaşlığın Kazanılması Konusunda Karşılıklı Bilgi Verilmesi Hakkındaki Paris Sözleşmesine* göre "her âkit devlet diğer âkit devlet vatandaşları hakkında, vatandaşlığa alınma, seçme hakkını kullanma veya tekrar alınma yolları ile vatandaşlığın kazanılması hallerinde o devlete bilgi iletmeyi taahhüt eder" (m. 1). Vatandaşlığın kazanılması eşin ve küçük çocukların vatandaşlığına da tesir ediyorsa, bilgi verme bunlara da şâmil olur (m. 3). Bu sözleşme hükümlerine uygun olarak verilen bilgiler de, resmî belgelerin sahip olduğu isbat gücüne maliktir (Türkiye bu Sözleşmeye 11.4.1969 tarih ve 1043 sayılı Kanunla iltihak etmiştir. RG. 19 Eylül 1969-13305; bkz. ileride s. 170 vd.

Ancak aksi iddia ve isbat edilemediği müddetçe sözü geçen resmî kayıt ve belgelerin mevcudiyeti halinde Türk vatandaşlığının varlığından hareket etmek mecburiyeti konmuştur[141]. Bu gibi resmî kayıt ve belgeler yabancı makamlar tarafından tanzim edilmişlerse, Türk hukuku bakımından, ilgili yabancıların vatandaşlıkları hakkında delil kuvvetine sahip olmakla beraber karine teşkil etmezler. Başka bir söyleyişle, menşe memleketinin ona vermiş olduğu isbat kudretine sahip kabul edilirler.

a) Türkiye Cumhuriyeti nüfus sicili kayıtları:

Gerek Türk vatandaşı olarak doğan çocuk (MK. m. 39, 40) gerekse sonradan Türk vatandaşlığını kazanan şahıslar (Yönt. m. 17 ve 18 delâletiyle m. 14 ve 17) nüfus sicili kayıtlarına geçirilmek üzere bağlı oldukları nüfus memurluklarına bildirilirler.

Bu bakımdan nüfus sicil kayıtları Türk vatandaşlığına sahip olunduğunu gösteren ilk önce istinat edilebilecek delillerdir ve kanun tarafından da Türk vatandaşlığına karine olarak kabul edilmiştir.

b) Nüfus hüviyet cüzdanları:

Nüfus sicili kayıtlarına geçen şahıslara birer Türkiye Cumhuriyeti Nüfus Hüviyet Cüzdanı verilir (Nüfus K. m. 4; Yönt. m. 8, 17 ve 18 delâletiyle m. 14 ve 17). Bu cüzdanlar aynen nüfus sicili kayıtlarını aksettirirler. Bu itibarla bunlar da nüfus sicili kayıtları gibi ilgilinin Türk vatandaşlığına karine teşkil ederler.

c) Pasaport ve pasaport yerine geçen belgeler:

Genel olarak pasaportun vazifesi bir şahsın hüviyetini tesbittir. Bir şahsın hüviyetini tesbit için istifade edilen bilgiler içerisinde vatandaşlığı da yer alıyor ise, pasaport vatandaşlığın isbatı için de kullanılmaktadır. Yetkili makamlar tarafından düzenlenmiş bir pasaportun ilgilinin vatandaşlığını da âkit devlet nezdinde isbat edeceği milletlerarası sözleşmelerde kararlaştırılır. Bu gibi sözleşmeler yoksa, bildiğimiz kadarıyla, milletlerarası tatbikat, daha ziyade pasaportun vatandaşlığın isbatı için kâfi bir delil olmadığı fikrinden hareket eder.

---

141) Pasaport Kanununa göre, pasaportsuz veya vesikasız veya usulüne uygun veya muteber olmayan pasaport veya vesikalarla Türkiye sınırlarına gelerek Türk vatandaşlığını iddia edenler, nüfus hüviyet varakasından başka vesika veya delil gösterdikleri takdirde, bu vesika veya delillerin kıymeti polisce takdir edilerek Türk vatandaşı olduklarına kanaat getirilmesi halinde Türkiye'ye kabul olunurlar (m. 3 b).

Türk hukukunda pasaport, Türk vatandaşlarına Türkiye dışında kullanılmak, onun hüviyetini ve vatandaşlığını belirtmek için verilen bir belgedir. Bu itibarla Türk vatandaşlık hukuku bakımından pasaport Türk vatandaşlığının bir delili olmaktadır.

Pasaport ya millî makamlar ya da yabancı devlet makamları tarafından tanzim edilebilir. Yetkili Türk makamlarının da "tabiiyetsiz bulunan veya tabiiyet durumlarının muntazam bulunmaması hasebiyle ikamet ve seyahatleri bakımından fiilen tabiiyetsizlere tatbik edilen muamelelere tâbi tutulmasında İçişleri Bakanlığınca zaruret görülen kimselere" pasaport verebilme yetkisi vardır. Ancak bu pasaportlar "yabancılara mahsus" damgasını taşır ve Türk vatandaşlığını iktisap bakımından herhangi bir manayı veya hâmili lehine bir hak iktisabını tazammun etmez (Pasaport K. m. 18 I).

Türk Vatandaşlığı Kanunu, Türk vatandaşlığına karine teşkil etmesi yönünden pasaport yanında "pasaport yerine geçen belgeleri" de zikretmiştir. Bunların neler olduğu Pasaport Kanununda belirtilmiştir: Pasavanlar veya benzeri belgeler ile tayfa vesikalarıyla, kara veya hava nakil vasıtaları memur ve mürettebatına mahsus vesikalar (m. 12 B). Bu belgeler şüphesiz sadece Türk vatandaşlarına verilebilir (m. 19, 20, 21). Ayrıca İçişleri ile Dışişleri Bakanlığı müştereken ne gibi vesikaların pasaport yerine kabul edileceğini kararlaştırabilirler (m. 2 II).

ç) Vatandaşlık ilmühaberleri:

Pasaport, vatandaşlığı sözkonusu şahsın hüviyetini belirten bir unsur olarak nazara aldığı nisbette, vatandaşlık bakımından bir delil teşkil edebilmektedir. Buna mukabil konsolosluklar tarafından verilen vatandaşlık belgeleri vatandaşlığın özel bir isbat vasıtasıdır. Milletlerarası tatbikatta konsolosların bu nevi vatandaşlık belgeleri verebilmeleri kendi iç hukuk nizamlarına ve özellikle bu husus için verilen talimatlara istinat eder. Bu yönden bu nevi belgelerin diğer devletlerce ne dereceye kadar vatandaşlığın isbatını temin edeceği, daha başka bir söyleyişle bunların milletlerarası alanda hukukî müesseriyeti daima münaşaka konusu olmuştur.

Vatandaşlık belgeleri (concular certificates, les sertificats d'immatriculation), Türk hukukunun kullandığı tabirle, vatandaşlık ilmühaberleri konsoloslar tarafından kendi yetki sahası içerisinde bulunan vatandaşlarına verilen bir vesikadır. Bu vesika ilgilinin "vatandaş" olarak, onu veren konsolosluk siciline kaydedildiğini gösterir.

Genellikle vatandaşlar için konsolosluğa tescil mecburiyeti yoktur. Ancak bazı hukuklar ve Türk hukuku yabancı memlekette bulunan vatandaşların konsolosluklara tescili mecburiyetini koymuştur.

Mevzuatımızda, "Şehbenlere dair Talimat" ile "tâbiiyet ilmühaberi" her Türk vatandaşı için mecburi kılınmıştır (Bend 61)[142]; "yabancı memlekette ikamet etmek kararında olanlar, altı-ay içinde tabiiyet ilmühaberi almak mecburiyetindedirler."

> *Konsolosluğa tescil ve vatandaşlık ilmühaberi almamanın bilhassa mülga 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunundaki müeyyidesi çok önemliydi. Buna göre, "ecnebi bir memlekette mukim oldukları halde beş seneden fazla bir müddet Türk şehbenderhanelerinde kendilerini tescil ettirmemiş olanları, hükûmet isterse vatandaşlıktan iskat edebilir" idi (m. 10).*

Yürürlükteki kanunumuzda böyle bir hüküm mevcut değildir. Ancak, bugün de, "yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza ettiğine delalet edecek resmî temas ve işlemleri bulunmayanlar" Türk vatandaşlığını kaybettirme işlemine tâbi tutulabilirler (Vat. K. m. 25 f). Aynı hüküm herhangi bir yolla yabancı devlet vatandaşlığını kazananlar için de geçerlidir (Vat. K. m. 25 h). İşte sözü geçen konsolosluğa tescil ile vatandaşlık ilmühaberi alma, "resmi temas ve işlemleri" yerine getirmenin bir şeklidir. Bunun dışında vatandaşlık hukuku yönünden tescil ve vatandaşlık ilmühaberinin, sadece Türk vatandaşlığını isbat fonksiyonu kalmıştır.

Yukarıda 4 şık altında belirtilen resmî kayıt ve belgeler tahdidî olarak sayılmamıştır. Bunların benzerleri, yâni aynı mahiyette Türk vatandaşlığını gösteren ve resmî makamlar tarafından verilmiş belgeler de Türk vatandaşlığı için, aksinin isbatı mümkün, karineler teşkil eder.

II. YARGI YOLU

1. Vatandaşlık işlerinde mahkeme kararları

a) Genel olarak:

Vatandaşlık işlerinde mahkeme kararları, çeşitli idarî makamlarca tanzim edilen ve vatandaşlığın isbatına yarayan belgelerden farklı mahiyette olduklarından ayrıca incelenmesi gerekir.

Bazı hukuk sistemlerinde vatandaşlığa alınma ve vatandaşlığın kaybı kazaî makamlara bırakılmış konulardır. Böyle sistemlerde vatandaşlığa alınma veya vatandaşlıktan çıkarılmaya ilişkin mahkeme hükümleri ihdasî (kurucu) bir karaktere sahiptir. Halbuki bizim burada üzerinde

142) Sicilli Kavanin, Cilt II, s. 245 vd.

durmak istediğimiz mahkeme hükümleri ihdasî değil, fakat izharî (açıklayıcı) karakterdedir. İzharî mahkeme kararlarına vatandaşlık meseleleri üç şekilde konu teşkil edebilir.

Evvelâ, hukuk, ceza ve idare hukuku tatbikatında bir ihtilâfın önmeselesi olarak ortaya çıkabilir. Genellikle bu önmesele ilgili esas ihtilâfı halletmek durumunda olan mahkemece cevaplandırılmaktadır.

Sonra, vatandaşlık hakkındaki bu önmesele, esas ihtilâfı (esas mesele) cevaplandırılması gereken mahkemeden başka bir mahkemede müstakil bir dâvanın konusu olarak ikâme edilebilir. Bu takdirde vatandaşlık meselesi, onu halletmek mecburiyetinde olan mahkeme için artık bir önmesele değil, fakat bir esas meseledir. Ancak bu esas mesele, diğer bir mahkemede görülmekte olan bir dâva sebebiyle ortaya çıkabilir.

Nihayet, vatandaşlık meselesi mücerret olarak ortaya konabilir. Böyle bir tesbit hükmüne müncer olan kazaî bir dâvanın müstakil konusunu teşkil eder. Vatandaşlığa alınma veya vatandaşlığı kayıp kararlarına karşı itirazen yetkili kazaî mercilerde açılan dâvalar buraya girmez. Zira bunlarda sadece yetkili makamlarca verilen vatandaşlıkla ilgili ihdasî kararların kazaî kontrolü söz konusudur.

b) Türk hukuk sistemi:

Türk Vatandaşlığı Kanunu, vatandaşlıkla ilgili idarî makamlarca verilen kararların kontrülünü yapan Danıştay dışında diğer kaza organlarının vatandaşlıkla ilgili izharî (açıklayıcı) mahiyette karar alabilme yetkisini kaldırmış gözükmektedir.

Türk vatandaşlık hukuku sisteminde Türk vatandaşlığı ile ilgili ihdasî (kurucu) kararlar alabilme yetkisi idarî makamlara, ezcümle Bakanlar Kuruluna bırakılmıştır. Yargı makamlarının vatandaşlıkla ilgili ihdasî kararlar almak yetkisi yoktur. Buna mukabil, Türk vatandaşlığı ile ilgili idarî makamlarca alınan kararlar Danıştay'ın kazaî kontrolü altındadır.

Danıştay dışı kaza organlarında Türk vatandaşlığının bir önmesele veya esas mesele olarak halli imkânı ortadan kaldırılmıştır. Türk vatandaşlığının isbatı dışında kalan ve Türk vatandaşlığının bir ihtilâf olarak belirdiği vak'alarda Danıştay dışı yargı organlarının bu ihtilâfı, esas dâvayı halledici bir önmesele olarak halletme yetkisi yoktur. Bu önmeselenin hal mercii Danıştay'dır. Danıştay ister kazaî kontrol görevini yerine getirmiş olsun isterse Danıştay dışı bir yargı organında görülmekte olan bir ihtilâfın önmeselesi olarak Türk vatandaşlığı hakkında karar vermiş olsun, vatandaşlık ihtilâfını kesinlikle halleden izharî bir karar vermiş olur. Bu mânada Danıştay'ca

verilen karar ilgili tarafları ve tekmil devlet organlarını bağlayıcı maddî bir kesin hüküm kuvvetindedir. Böylece gerek devlet, gerekse ilgili şahıs bakımından çok önemli olan vatandaşlık statüsü için zarurî hukukî emniyet temin edilmiş olmaktadır.

Türk Vatandaşlığı Kanunu, gerek Danıştay'ın, gerekse Danıştay dışı yargı organlarının vatandaşlık ihtilâfları karşısındaki durumunu düzenlerken daima "Türk vatandaşlığı ile ilgili" ihtilâflardan bahsetmiştir (m. 40 ve m. 41). Böylece yabancı vatandaşlıkla ilgili ihtilâfları Türk vatandaşlığı ihtilâflarının hal şeklinden farklı tutmuştur. Bu farklılık, her devletin kendi vatandaşlığını düzenlemek hususunda sahip olduğu münhasır yetkinin bir icabı olarak tezahür eder.

Türk hukukunda y a b a n c ı vatandaşlıkla ilgili ihtilâflarda sistem şöylece tesbit edilebilir:

> *Mülga 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu yürürlükte olduğu zaman yabancı vatandaşlık ihtilâflarında Danıştay'ın durumu Büyük Millet Meclisinin bir kararıyla halledilmiş gözüküyordu[143]. Bu karara göre, yabancıların vatandaşlık işlerine ait idarî kararlar Danıştay'ın yetkisi dışında kalmaktaydı. Danıştay bu karara uygun olarak yabancı devlet vatandaşlığını alâkadar eden ihtilâflarda kendisini yetkisiz görmeye başlamıştı[144]. Yürürlükte olan yeni Türk Vatandaşlığı Kanununun "Yargı Yolu" başlığı altında düzenlenen maddeleri (m. 40 ve m. 41) sözü edilen Büyük Millet Meclisi kararının hâla hüküm ifade ettiğini kabule müsait bir tarzda kaleme alınmıştır. Zira, evvelce de belirtildiği üzere bu maddeler sadece Türk vatandaşlığı ile ilgili kararlardan ve ihtilâflardan bahsetmektedir. Ancak bu anlayış, yeni Türkiye Cumhuriyeti Anayasanın 125 inci maddesi karşısında artık kıymetini kaybetmiştir. Bu maddeye göre "idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır". Şu duruma göre, idarî makamların yabancı bir şahsı belirli yabancı bir devlet vatandaşlığında kabul eden kararlarına karşı ilgili yabancı Danıştay'a başvurabilme hakkına sahiptir.*

Danıştay dışı yargı organlarında Türk vatandaşlığı hakkındaki ihtilâflarda önmesele olarak dahi ihtilâfı halletme imkânı mevcut değilken, yabancı vatandaşlık ihtilâflarında durum aksinedir. Yabancı vatandaşlıkla ilgili ihtilâflarda, Danıştay dışı yargı organlarının, ezcümle adlî mahkemelerin yetkisi eski vatandaşlık kanunu zamanında olduğu gibi bugün de mevcuttur. Adlî yargının vazife sahası içerisinde bulunan yabancılarla ilgili devletler hususî hukuku ihtilâflarında, kanunlar ihtilâfı normlarının tatbikinde ekseriya bir önmesele olarak halli gereken vatandaşlık ihtilâflarının adlî yargının vazifesi dahilinde ol-

143) 23.12.1935 tarihli ve 921 sayılı "Yabancıların Türk Vatandaşlığı Mevzuubahis Olmayan Tabiiyet Tetkikleri Üzerine Verilen Kararlar Aleyhine Şura-yı Devlete Müracaat Edemeyeceklerine dair Heyet-i Umumiye Kararı" (RG. 26 Aralık 1935-3192).

144) Danıştay DDGK., İçtihatları Birleştirme Kararı, 25.1.1952 (RG. 29 Mart 1952-8072).

duğunda tereddüt edilemez[145]. Diğer yandan yabancılar ile ilgili bu gibi vatandaşlık ihtilâflarının da idarî yargının vazifesi dahilinde sayılabilmesi için "behemahal sarih bir kanun hükmüne ihtiyaç vardır"[146]. Ancak şu hususu da ilâve etmek gerekir ki, Türk adlî mahkemelerinin belirli bir dâvada yabancı vatandaşlık hakkında vereceği karar, sadece esas ihtilâfın bir önmeselesini hâlletmiş olur. Ve esas ihtilâfı hâl dışında, bu kararın sahip olduğu hukukî tesir mutlak değildir.

Türk vatandaşlığı ile yabancı vatandaşlığı ilgilendiren ihtilâfların hâllinde farklı bir düzenlemeyi tesis eden vatandaşlık hukuku sisteminde özellikle dikkat edilecek bir nokta da şudur: İhtilâf konusu münhasıran yabancı vatandaşlık ile ilgili ise, adlî yargının sözünü ettiğimiz şümulde yetkisi içerisine girer ve idarî yargının vazife alanı dışında kalır. Buna mukabil ihtilâf konusu yabancı bir vatandaşlıkla Türk vatandaşlığı ise, yâni bir yabancının Türk vatandaşlığı veya bir Türk vatandaşının yabancı devlet vatandaşlığı iddia ve ihtilâf konusu olmakta ise, böyle bir ihtilâfta Türk vatandaşlığı hakkında karar verilmiş olacağından, idarî yargının, ezcümle Danıştay'ın münhasır yetkisi ortaya çıkar[147].

2. Kazaî Kontrol (Danıştay)

İlk defa yürürlükteki Türk Vatandaşlığı Kanunu ile vatandaşlıkla ilgili idarî kararların kazaî kontrolü kanunî düzenlemeye konu teşkil etmiştir.

Bununla beraber, kanunî bir düzenleme olmamakla beraber, eski vatandaşlık kanunu zamanında da idarî mercilerden verilen vatandaşlıkla ilgili kararların Danıştay'ın kazaî kontrolü altında olduğu hususunda tereddüt edilmemekteydi[148]. Bu itibarla yürürlükteki kanunun getirdiği gerçek yenilik Danıştay dışı yargı organları bakımından vatandaşlık ihtilâflarının halli usulüdür.

Türk Vatandaşlığı Kanununa göre, *"Türk vatandaşlığı hakkında*

145) Bu manada Tem. 2. HD. Kararı, 5.5.1972 (RKD 7-9/1972 285/286 veya İBD 9/10/1972 910).

146) *Duran*, Danıştay Tevhidi İçtihat Kararları, İBD 7/1952 432.

147) Bu meselede Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulunun kararları arasında ihtilâf ortaya çıkmakla beraber, metinde belirttiğimiz sonuca, aynı heyet tevhidi içtihat yoluyla varmıştır (Danıştay DDGK., İçtihadı Birleştirme Kararı, 25.1.1952, RG. 29 Mart 1952-8072).

148) Hatta, Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebasının Türk Vatandaşlığından İskatı Hakkındaki mülga 1041 sayılı kanuna göre Bakanlar Kurulunca verilen iskat kararları, önceleri, Danıştay'ın bazı kararlarında hükûmet tasarrufu mahiyetinde görülecek kazaî mürakebe dışında bırakılmışsa da, sonuçta bunların da "mahiyet itibariyle siyasî bir tasarruf olmayıp Devlet Şûrasının murakabesine tâbi idarî bir tasarruf bulunduğu" Danıştay DDGK., İçtihadı Birleştirme Kararı ile kesinliğe ulaşmıştır (Bu karar için bkz. KD., 22/1942 45-46).

idarî makamlarca her ne şekilde olursa olsun, verilen kararlar aleyhine Danıştay'a başvurulabilir" (m. 40). Bu hüküm, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında yer alan "idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır" şeklindeki genel hükmün (m. 125 I), vatandaşlıkla ilgili kararlar bakımından tekrar ve teyidinden ibarettir[149]. Anayasa, vatandaşlıkla ilgili maddesinde ise, "vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere" yargı yolunun kapatılamayacağını belirtmiştir (m. 66 V). Eğer, Türk Vatandaşlığı Kanunundaki hüküm mevcut olmasaydı, 125 inci maddede yer alan genel prensip ile, sadece "vatandaşlıktan çıkarma" ile ilgili karar ve işlemlere kaza yolunu açık tutan 66 ncı madde hükmü arasında bir tefsir problemi ortaya çıkabilecek ve muhtemelen vatandaşlığa alınma ile ilgili idarî kararların Anayasa muvacehesinde kazaî kontrol dışında bırakılabileceği iddia edilebilecekti.

İdarî makamlarca verilen Türk vatandaşlığı ile ilgili her nevi karar Danıştay'ın kazaî kontrolü altındadır. Türk vatandaşlığı ile ilgili kararlar i h d a s î (kurucu) mahiyette, yani Türk vatandaşlığını kazandırıcı veya kaybettirici olabilir. Veya bu kararlar i z h a r î (aydınlatıcı) mahiyette, yâni, Türk vatandaşlığına sahip bulunulduğunu veya Türk vatandaşlığının kazanılmamış olduğunu gösterebilir. Bununla beraber, Türk vatandaşlığına ilişkin ihtilâfın çözümü, adlî mahkemelerin yetkisine giren hukukî bir konunun hâlline bağlı ise, öncelikle bu hukukî konunun umumî mahkemelerde hâlli gerekir[150].

Türk vatandaşlığı ile ilgili i h d a s î kararlar alablime yetkisi Bakanlar Kuruluna aittir. Buna mukabil i z h a r î mahiyetteki Türk vatandaşlığı ile ilgili kararlar sonuçta İçişleri Bakanlığına bağlanmaktadır. Çünkü, bir kimsenin Türk vatandaşı olup olmadığı hakkında idarî makamlarca tereddüde düşüldüğü takdirde bu husus İçişleri Bakanlığından sorulur (Vat. K. m. 39). İlgili[151] İçişleri Bakanlığının vereceği karara karşı Danıştay'a müracaat hakkına sahip olur.

149) 27 Ekim 1980 tarihli ve 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanunun (RG. 28 Ekim 1980-17145) 4 üncü maddesi gereğince, bu Kanunun yürürlük döneminde, yani 12 Eylül 1980 tarihinden 6 Aralık 1983 tarihine kadarki dönem içerisinde çıkarılan Bakanlar Kurulu kararnamelerinin durdurulması ve iptal istemi ileri sürülememekteydi. Bu sebeple Bakanlar Kurulunun vatandaşlıkla ilgili olarak bu dönemde vermiş olduğu kararlar aleyhine de Danıştay'a başvurmak imkânı mevcut değildi.

150) Türk vatandaşlığına ilişkin "ihtilâfın sonucu doğum tarihinin kesin olarak tesbiti ile tebellür edeceğine binaen, davacı fertlerin ahvali şahsiye kayıtlarından doğan uyuşmazlıklarının rüyet ve hal mercii olan umumî mahkemelerde 1929 doğumlu olduğunu hükmen tesbit ettirerek idareye yeniden başvurmakla ve ancak buna rağmen talebin ademi is'afı halinde Danıştay'da dava açmakta muhtar olmak üzere...": Danıştay 12. D., 7.3.1966 (DKD 100-102/1967 416-418).

151) "... idare makamlarınca tabiiyet hususunda alınmış kararlar aleyhine bu kararlardan doğrudan doğruya hak ve menfaati haleldar olanların dava açabilecekleri ve

Bakanlar Kurulunun Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybına ilişkin ihdasî kararlarının Danıştayın kazaî kontrolü altında bulunması, Bakanlar Kurulunun bu kararları alırken hiçbir takdir hakkına sahip olmadığı mânâsına gelmez. Daha önce, sırası geldikçe belirttiğimiz gibi, bazı hususlarda Bakanlar Kuruluna takdir hakkı tanınmıştır. Ezcümle, kanunun aradığı bütün şartları yerine getirmiş olmasına rağmen, Bakanlar Kurulu bir şahsı Türk vatandaşlığına almayabilir. Ve "kaybettirme" ve "çıkarma" hallerinden birinin mevcudiyetine rağmen ilgili hakkında Türk vatandaşlığının kaybına karar vermeyebilir. Ve nihayet vatandaşlığa alınması Bakanlar Kurulunca "zarurî görülenler" istisnaî vatandaşlığa alınabilirler (Vat. K. m. 7 e). Bu zarureti tâyin ve tesbit etmek hususunda da Bakanlar Kurulunun takdir yetkisi vardır. Bu itibarla vatandaşlık ile ilgili tekmil idarî kararların Danıştay'ın kontrolüne tâbi bulunması, Bakanlar Kurulunun, kanunun sarih olarak kabul ettiği hususlarda takdir hakkına sahip olmasına mâni değildir.

İdarî makamlar bir şahsın Türk vatandaşlığı hakkında tereddüde düştükleri takdirde, bu hususu İçişleri Bakanlığından soracaklardır. Böylece vatandaşlık ihtilâfı ile karşılaşan her idarî makamın kendiliğinden bir karara varması önlenerek, Türk vatandaşlığı ile ilgili işlerin tek elden ve ihtisas sahibi yetkili bir makam tarafından halledilmesi temin edilmek istenmiştir. İçişleri Bakanlığında, "Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Vatandaşlık Şubesi"[152] gereken incelemeyi yaparak, sual soran makama kararını bildirir (Nüfus K. m. 1; Yönt. m. 5-)[153].

---

herhangi bir miras hissesinin tenakusu sebebiyle dahi olsa üçüncü şahsa başkasının tabiiyeti hakkındaki bir karara karşı dava hakkı tanınamayacağı..." hakkında; DDGK., 1.2.1952 (KD. 54-57/1951-1952 127-128).

152) Nüfus işleri, İçişleri Bakanlığına bağlı bir Genel Müdürlük tarafından yürütülür. Bu Genel Müdürlüğe bağlı şubelerden biri de "Vatandaşlık Şubesi"dir. Vatandaşlık Şubesi, "Vatandaşlık Kanununun uygulanması, vatandaşlığa alınma, çıkma, kayıp ve çıkarılma işlemleriyle, göçmen ve mültecilerin tescil işleri, anlaşma ve protokollere uygun vatandaşlık tetkik ve tasdiki; vatandaşlık konuları ile ilgili bütün işleri görür ve anlaşmazlıkları mevzuat dairesinde çözer" (Nüfus K. m. 1 ve 2). Bu hükümde yer alan 'anlaşmazlıkları mevzuat çerçevesinde çözer' ifadesi yanlış anlaşılmaya sebep olabilir. Bakanlığın vatandaşlıkla ilgili 'anlaşmazlıkları' *çözme* yetkisi yoktur. Bu yetki yargıya aittir. Aynı yanlış anlaşılmaya müsait bir düzenleme de, 'Nüfus Hizmetlerine Ait Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nde (RG. 3.5.1977-15926), nüfus kaydının ve yanlış yapılan açıklamaların silinmesi ile ilgili hükümlerde (m. 153, m. 154) bulunmaktadır.

153) İdarî davalarda işlemi ihdas eden makam prensip olarak hasım olacağından, "Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü"nün vatandaşlıkla ilgili kararları aleyhine açılacak davalarda husumet İçişleri Bakanlığına tevcih edilir. Bu sebeple, yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınmaları uygun görülmeyenlerin başvuruları da, Vatandaşlık Kanununun 11. maddesi uyarınca, İçişleri Bakanlığınca reddedilebileceğinden, bu red kararı in husumetin İçişleri Bakanlığına tevcih edilmesi gerekmektedir.

3. Danıştay dışı yargı organları

Türk vatandaşlığının isbatı konusu dışında kalan ve Türk vatandaşlığının bir ihtilâf olarak ortaya çıktığı vak'alarda Danıştay dışı

Bakanlar Kurulunun Türk vatandaşlığı ile ilgili kararlarına karşı açılan davalarda ise husumet Başbakanlığa yöneltilmelidir. Zira Danıştay'a göre, "iptal davalarının kesin ve icrası lazım kararları tesis etmiş makamlara karşı açılması" icap ettiğinden, "Bakanlar Kurulu kararları aleyhine açılacak davalarda husumetin Başbakanlığa yöneltilmesi" gerekir; Danıştay DDK., 7.6.1968 ve aynı şekilde Danıştay DDK., 19.11.1965, 20.1.1967, 20.10.1972 ve 10.1.1970 t. kararları (*Berki/Ansay/Arat*, No. 82 ve No. 79, 81, 89, 100). Ancak, 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanunu (RG. 20.1.1982-17580), davanın hasım gösterilmeden veya yanlış hasım gösterilerek açılması halinde, dava dilekçesinin tesbit edilecek gerçek hasma tebliğ edileceği hükmünü (m. 15 1/c) getirmiş olduğundan, idarî davalarda husumet konusu pratik önemi kaybetmiş bulunmaktadır.

İçişleri Bakanlığının vatandaşlıkla ilgili kararları aleyhine açılacak davalarda yetki idare mahkemelerine verilmiştir (2576 s. Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında K. m. 5/1). Buna mukabil, Bakanlar Kurulunun vatandaşlıkla ilgili kararlarına karşı açılan davalarda yetkili mahkeme, ilk derece mahkemesi olarak, Danıştay'dır (2575 s. Danıştay K. m. 24/a).

Diğer taraftan Bakanlar Kuruluna, Türk vatandaşlığına alınma talebinin reddi için İçişleri Bakanlığınca yapılan teklif ise, kesin ve yürütülmesi gerekli bir işlem niteliğinde olmadığından idarî davaya konu teşkil etmez; Danıştay 12. D., 8.2.1978 (DD 32-33/1979 807/808). Zira, "vatandaşlığa alınma konusunda tesis olunan işlemler bir seri işlem olup bunlardan İçişleri Bakanlığınca Bakanlar Kuruluna sunulan teklif, Bakanlar Kurulunca alınacak nihaî işlemin hazırlığını, başka bir deyişle ön işlemini teşkil etmekte; son işlem Bakanlar Kurulunca tesis olunmaktadır. Son işlemin hazırlığını teşkil eden ön işlemler kesin ve yürütülmesi gerekli işlem sayılmayacağından, idarî davaya konu edilmeleri mümkün bulunmamakta; ancak kesin işlemin –yani Bakanlar Kurulu kararının– dava konusu edilmesi gerekmektedir"; Danıştay 12. D., 8.2.1978 (DD 32-33/1979 807/808).

Danıştay'a göre, "vatandaşlık hakkının şahsa bağlı haklardan bulunması itibariyle bu konuda doğacak uyuşmazlıklarda dava açma hakkı münhasıran esas hak sahiplerine aittir. Bu sebeple üçüncü şahıs mevkiinde bulunan kimselerin velevki menfaatlerini haleldar etmiş olsa dahi kendileri hakkında ittihaz edilmemiş olan vatandaşlığa" ilişkin kararlara karşı dava açma ehliyetleri yoktur, Danıştay 12. D., 18.10.1966 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 80). Vatandaşlığı kaybettirilen veya vatandaşlıktan çıkarılan şahsın *eşinin* de, sözü edilen kararlara karşı dava açma ehliyeti yoktur. Gerçekten, "2577 sayılı İdarîYargılama Usulü Kanununun *2. maddesinin (a) bendinde* iptal davalarının, idarî işler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı oldukları ndan dolayı menfaatleri ["kişisel hakları"]; 4001 s. K. ile değiştirilmiş m. 2 (1) a] ihlâl edilenler tarafından açılacağı düzenlenmiştir Bir menfaat ilişkisinden söz edebilmek için bu ilişkinin meşru, kişisel ve aktüel olması gereklidir. Vatandaşlık hakkının *şahsa bağlı haklardan* bulunması nedeniyle bu konuda doğacak uyuşmazlıklarda dava açma hakkı münhasıran esas hak sahibine ait olacaktır. Ayrıca 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 34. maddesinde yer alan, "kaybettirme ve çıkarma kararları şahsîdir. İlgilinin eş ve çocuklarına tesir etmez" hükmü karşısında, vatandaşlığı kaybettirilen şahsın *eşinin* bu işlem ile

yargı organlarının, ezcümle adlî mahkemelerin bu ihtilâfı esas dâvanın bir önmeselesi olarak dahi hâlletmek yetkisi bulunmadığını daha önce belirtmiştik. Böyle bir ihtilâfla karşılaşan adlî makamların takip edecekleri usul Türk Vatandaşlığı Kanununda tesbit edilmiştir (m. 41).

"*Danıştay dışında herhangi bir Türk yargı organı önünde bir kimsenin Türk vatandaşı olup olmadığı iddia edilir veya ilgili organ tarafından tereddüde düşülürse bu husus İçişleri Bakanlığından sorulur*". Hatırlanacağı üzere, idarî makamlarca da Türk vatandaşlığı hakkında tereddüde düşüldüğünde, durum İçişleri Bakanlığından sorulmaktaydı. Adlî mahkemelerin takip edeceği usul de aynı olmaktadır. Burada da gaye aynıdır: Türk vatandaşlığı konusunda "çeşitli yargı organları arasında farklı kararların alınmasını" önlemek[154]. Gerek idarî makamlar, gerekse Danıştay dışı kazaî makamlar yönünden Türk vatandaşlığı hakkında farklı kararların önlenmesi gaye olarak kabul edilmiş ve tek ihtisas makamı olarak da İçişleri Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

---

doğrudan bir ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak dolaylı olarak bir alakanın varlığından söz edilebilirse de, bu alaka ona işlem aleyhine dava açma hakkını vermez"; Danıştay 10. D., 14.4.1987 (E. 86/1906 - K. 87/769). Bunun yanında, Türk vatandaşlığı hakkındaki idarî kararlar aleyhine müşterek dilekçe ile Danıştay'da dava açılabilmesi, "davacıların hak veya menfaatlerinde iştirak bulunması ve davaya yol açan maddî olay veya hukukî sebeplerin aynı olması gerekir"; İdarî Yargılama Usulü K. *m. 5/2*. Bu itibarla meselâ ayrı sebeplerden Türk vatandaşlığını kaybeden kimselerin müşterek dilekçe ile açtıkları dava tetkik kabiliyetinden mahrumdur. DDGK., 22.1.1954 (KD 64-65/1955 75-76); Danıştay 8. D., 19.1.1965 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 78).

Vatandaşlıkla ilgili idarî kararlar aleyhine dava açma süresi genel hükme uygun olarak (İdarî Yargılama Usulü K. m. 7) 60 gündür. Vatandaşlıkla ilgili kararın Danıştay'ca iptalinden sonra açılacak tam yargı davası da, iptal kararının ilgiliye tebliğinden itibaren 60 gün içinde açılmalıdır (İdarî Yargılama Usulü K. *m. 12*). İptal edilen vatandaşlıkla ilgili bir idarî karar aleyhine *tam yargı davası* açılabilmesi için "doğduğu iddia edilen zararla bu zarar neden olarak gösterilen idarî tasarruf arasında nedensellik bağının varlığı" şarttır. Bu sebeple meselâ, ilgilinin bulunduğu şirket müdürlüğünden ayrılması ve diğer bir şirketteki ortaklık hisselerini satması kendisi hakkındaki bir kaybettirme kararı ile meydana gelen maddî zarar arasındaki nedensellik bağının varlığını göstermez. Zira "bunlar idarî tasarrufa bağlanması mümkün olmayan sonuçlardır". Öte yandan Danıştay'ca iptal edilen böyle bir kaybettirme kararına karşı manevî tazminat talebinde haklı olabilmek için, ilgilinin idareyi böyle bir karar almaya davranışıyla sevk etmemiş olması gerekir. Bu itibarla meselâ, ilgilinin "Anayasal bir ödev olan yurt savunmasına katılma ödevini yerine getirmemekte ısrar etmesi nedeniyle, idareyi hakkında böyle bir karar almaya sevk etmesi" manevî tazminat talebinin haklılığını ortadan kaldırır; Danıştay DDK., 24.11.1972 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 92).

154) Türk Vatandaşlığı Kanun Tasarısına ait İçişleri Bakanlığınca hazırlanan GEREKÇE'de ilgili hüküm hakkında verilen izahat; Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt. 20, Dönem 1, Toplantı 2, 127. Birleşim (29.8.1963) S. Sayısı 267.

Adlî mahkemeler önünde bir şahsın Türk vatandaşlığı hakkında ileri sürülen iddia veya mahkemece düşülen tereddüt, o şahsın "Türk vatandaşı olduğuna karine teşkil eden belgelerin doğru olup olmadığı" hususuna bağlanabilir. Daha farklı bir söyleyişle Türk vatandaşlığının isbatı konusu dışına çıkılması ve Türk vatandaşlığının halli gereken bir ihtilâf mahiyetini alması hâlinde durum İçişleri Bakanlığından sorulur[155]. Yoksa her resmî makam gibi kaza organları da, Türk vatandaşlığına karine teşkil eden resmî kayıt ve belgelerle (Vat. K. m. 38 II) hareket etmek mecburiyetindedir.

İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Vatandaşlık Şubesi tarafından gereken inceleme yapılır[155a] ve sonucu İçişleri Bakanlığı en geç bir ay içerisinde ilgili mahkemeye bildirir. İçişleri Bakanlığınca mahkemeye bildirilen karar, mahkemece taraflara tebliğ edilir. Tebliğden itibaren bir ay içerisinde ilgililerce bu karara karşı idare mahkemesine başvurulabilir[156]. Başvurulmadığı takdirde İçişleri Bakanlığının kararı kesinleşir. Dâvaya bakmakta olan mahkeme, artık bu karara uygun olarak hareket etmeye mecburdur[157]. Ancak ilgililer bir aylık süre içinde karar aleyhine idare mahkemesine müracaat ettikleri takdirde, mahkemece bakılmakta olan dâva, idare mahkemesinin kararına kadar durdurulur. İdare mahkemesi kendisine yapılan müracaatı üç ay içinde kesin olarak karara bağlar.

4. Vatandaşlıkla ilgili mahkeme kararlarının milletlerarası tesiri

Yabancı vatandaşlıkla ilgili yabancı mahkeme kararlarının hukukî tesiri söz konusu edilebilir. Yoksa hiç bir devlet, kendi vatandaşlığı ile alâkalı yabancı mahkeme kararlarına hukukî bir kıymet vermez. Bu,

155) Bkz. Tem. 2. HD. Kararı, 16.4.1963 (*Yazıcı/Atasoy*, Şahıs Aile ve Miras Hukuku ile İlgili Yargıtay Tatbikatı 1952 - 1970, No. 1730, s. 1009). Ve ayrıca bkz. Tem. 2. HD. Kararı, 26.9.1957 (*Yazıcı/Atasoy*, Şahıs, Aile ve Miras Hukuku ile İlgili Yargıtay Tatbikatı 1952 - 1970, No. 214. s. 168/169); Yar. 6. HD. Kararı, 13.4.1973 (RKD 6-7-8/1973 298/299); Yar. 2. HD. Kararı, 14.6.1990 (İBD 4-5-6/1991 451/452).

155a) Danıştay 10. D., 26.12.1988 (DD 74-75/1989 603): "İçişleri Bakanlığına yasayla verilen yetki doğrultusunda, bir kimsenin vatandaşlık durumunun, bu kişinin Türk vatandaşlığını yasanın gösterdiği koşullara göre kazanıp kazanmadığını inceleyerek, yeterli ve inandırıcı bilgi ve belgelere dayanmak suretiyle saptanması gerektiği açıktır."

156) Vat. K. m. 40 II; 2576 sayılı K. m. 5/1. Ve bkz. Tem. 2. HD. Kararı, 25.1.1971 (İBD 11-12/1971 1134/1135) ve Tem. 6. HD. Kararı, 13.4.1972 (İBD 5-6/1972 520/521).

157) Böylece idarî makamın Türk vatandaşlığı ile ilgili kararlarının idare mahkemesince iptal edilmediği müddetçe (Vat. K. m. 40 ve m. 41 II) adlî mahkemeleri bağlayıcı olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu manada: Danıştay DDGK., 19.9.1947 (KD 36-37/1947 44-47).

kendi vatandaşlığı hakkında her devletin münhasıran söz sahibi olması prensibinin[158] bir icabıdır.

Ayrıca bir vatandaşlık ihtilâfını bir önmesele olarak cevaplandırmış olan mahkeme kararlarının da yabancı devlet makamları için hukukî bir öneme sahip olduğu kolaylıkla iddia edilemez. Muhtemelen yalnız vatandaşlık ihtilâflarını tesbit hükmü mahiyetinde halleden yetkili mahkeme kararlarının yabancı memleketlerce tanınması düşünülebilir.

Bir şahsın vatandaşlığı hakkındaki tesbit hükümleri ya hukuk mahkemelerinden veya idarî mahkemelerden verilir. Hükmün konusu vatandaşlıktır. Bu itibarla bugünkü anlayışa göre, bir âmme hukuku statüsü veya bir âmme hukuku münasebeti mahkeme hükmünün konusu olmaktadır.

Kaideten âmme hukuku işlerinde yabancı mahkeme kararlarının tanınmayacağı, diğer bir söyleyişle, kesin hüküm kuvvetine sahip olamayacağı kabul edilir. Bununla beraber, vatandaşlığa ait hükmün bir hukuk mahkemesinden verilmiş ve bu hükmü tanıma durumunda olan devletin hukuk nizamınca vatandaşlığın hususî hukuk mahiyetinin de kabul edilmiş olması hâlinde, vatandaşlığın tesbitine matuf yabancı mahkeme kararının tanınabilme ihtimali mevcuttur.

Milletlerarası tatbikatta, lex fori'nin bir şahsın vatandaşlığı hakkındaki yabancı mahkeme kararının maddî kesin hüküm kuvvetini tanıması gerekip gerekmediği meselesi üzerinde pek durulmamıştır. Zira buna pek ihtiyaç hissedilmemiştir. Vatandaşlığın isbatı ile ilgili olarak karar vermek durumunda kalan her resmî makam, serbest delil sistemine uygun olarak, sözü edilen vatandaşlığı tesbit eden yabancı mahkeme kararını bir isbat vasıtası olarak kolaylıkla kabul etmiştir. Gerçekten de yargı sisteminin tekmil garantilerini taşıyan bir mahkeme kararının isbat hukuku mânasında sahip olduğu kuvvet küçümsenemez.

158) Bu manada Tem. 2. HD., 28.4.1953 (*Berki/Ergüney*, s. 153).

Beşinci Bölüm

VATANDAŞLIĞIN KAZANILMA VE KAYBEDİLME ANI

Burada üzerinde durulacak vatandaşlığın kazanılma ve kaybı hâlleri yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılma ve kaybedilmesidir.

Yeri geldikçe belirtildiği üzere, doğum ile kazanılan vatandaşlık doğum anından itibaren hüküm ifade eder (Vat. K. m. 1, 2 ve m. 4). Evlâd edinmede evlâtlığın Türk vatandaşlığını kazanabilme ânı evlâd edinme mukavelesinin muteberiyet ânıdır (Vat. K. m. 3). Evlenme yoluyla vatandaşlığın kazanılma veya kaybedilmesinde ise Türk vatandaşlığı, ya evlenme akti ile birlikte (Vat. K. m. 5; evlenen yabancı kadının vatansız olması veya evlenmekle eski vatandaşlığını kaybetmesi ihtimali) kazanılır veya kadının evlenme akti ânında (Vat. K. m. 42 a) veya evlenme aktini müteakip bir aylık süre içinde (Vat. K. m. 42 b), yapacağı beyan ile kazanılır veya kaybedilir. Ancak Türk vatandaşı kadın kocasının vatandaşlığını belirli şartların gerçekleşmesi ile kazanıyorsa, evlenme ile vatandaşlığının kaybı o tarihte olur (Vat. K. m. 19 II). Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığını kazananlar veya kaybedenler, bu haklarını yetkili makamlara yazılı olarak bildirdikleri anda (Vat. K. m. 43) kendilerine bağlı olarak vatandaşlık kazanan veya kaybedenlerle birlikte, Türk vatandaşlığını kazanırlar veya kaybederler.

Yetkili makam kararı, yani Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlığın kazanılmasında Bakanlar Kurulu kararının hüküm ifade ettiği tarihi Kanun belirlemiştir. Buna göre (m. 10), "şartsız" olarak vatandaşlığa alınma halinde, Bakanlar Kurulu kararı tarihinden itibaren vatandaşlığa alınma hüküm ifade eder. Yani vatandaşlığa alınma anı, Bakanlar Kurulu kararının tarihidir. Buna mukabil, "şarta bağlı" olarak vatandaşlığa alınma hallerinde, şartın gerçekleştiğinin tesbit edildiği tarih, Türk vatandaşlığının kazanılma ânı olmalıdır. Zira bu gibiler için vatandaşlığa alınma kararı, şartın yerine getirildiğinin İçişleri Bakanlığınca tesbit edildiği tarihten itibaren hüküm ifade etmektedir.

Vatandaşlığın kazanılmasının aksine, yetkili makam kararı, yani Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlığın k a y b e d i l m e s i n i n hangi tarihten itibaren hüküm ifade edeceği Kanunda sarih olarak tesbit edilmiş değildir. Yalnız Kanun, "çıkma" yolu ile vatandaşlığın kaybı hâlinde "çıkma belgesinin verilmesi ile" Türk vatandaşlığının kaybedileceğini söyler (m. 23 I). Bu hüküm dışında Bakanlar Kurulu kararının hangi anda hüküm ifade edeceğini belirten genel bir hüküm yoktur. Halbuki vatandaşlığın kazanılması ânı gibi[159], kaybedilmesi ânı da çok önemlidir. Meselâ, Türk Vatandaşlığı Kanunu gereğince "Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler, kayıp tarihinden başlayarak yabancı muamelesine tâbi tutulur (Vat. K. m. 29). "Vatandaşlığı iptal edilenlerin mallarının tasfiyesi ile kendilerinin sınır dışı edilmeleri lüzumlu görüldüğü takdirde bu husus iptal kararında belirtilir. Bu gibiler en geç bir yıl içinde Türkiye'deki mallarını tasfiye ederek ikametgâh ve iş merkezlerini yurt dışına nakil ve memleketi terketmek zorundadır" (Vat. K. m. 33 III). Ve "iptal kararının hükümleri geriye yürümez" (Vat. K. m. 33 II; Yönt. m. 46 I). Bu hükümlerin genel mânada önemi yanında, vatandaşlığı kazanma veya kayıp ânı, meselâ suçluların iadesi, diplomatik himaye gibi konularda da önemli olabilir.

Çıkma yolu ile vatandaşlığın kaybında, vatandaşlığın kayıp ânını çıkma belgesinin verilmesine veya çıkma belgesinin alınmamasına bağlıyarak tesbit eden hükümler özel mahiyette hükümlerdir.

Türk Vatandaşlığı Kanununa göre, *Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığına alınanlardan gerekli görülenler*[159a] *ile Türk vatandaşlığını kaybedenlerin tam hüviyetleri*[160] *Resmî Gazete'de yayımlanır.*

---

159) Türk vatandaşlığının kazanılması adın türkçeleştirilerek değiştirilmesi için "haklı bir sebep" (MK m. 126) teşkil edebilir; bkz. *Ataay*, Şahıslar Hukuku 1969, s. 160 vd.

159a) Vatandaşlığa alınanlardan sadece "gerekli" görülenlerin hüviyetleri Resmî Gazete'de yayınlanacaktır. Gereklilikten ne kastedildiği belli değildir. Ayrıca, Türk vatandaşlığına Bakanlar Kurulu kararı ile kimlerin alındığının kamu oyunda bilinmesindeki faydalar da bertaraf edilmiş olmaktadır. 45 inci maddenin önceki hükmü, vatandaşlığa alınanların da Resmî Gazete'de yayınlanmasını mecburi kılmış idi.

160) Türk Vatandaşlığı Kanununa uygun olarak alınan vatandaşlıkla ilgili kararlarda *maddî* bir hata bulunduğu sonradan anlaşılırsa bu kararı veren makam düzeltme veya değiştirme kararı alabilir (Vat. K. m. 44). Ancak, Bakanlar Kurulu "maddî" hataların düzeltilmesi imkânını veren bu maddeyi, –madde hükmünün maksadını aşarak– vermiş olduğu Türk vatandaşlığının kaybı kararlarını sonradan ortadan kaldırmak (iptal) için kullanmaktadır; meselâ bkz. Danıştay DDK., 22.1.1971, 1.12.1972, 26.1.1973 ve 25.10.1974 (*Berki/Ansay/Arat*, No. 18, 22, 25 ve 26; ayrıca No. 95 ve 96); ve 87/12278 ve 94/6281 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları (RG. 30 Kasım 1987 ve RG. 23 Aralık 1994-22150).

Bunlardan adresi bilinmeyenler hakkında ilânen tebliğ, bu yayım tarihinden itibaren bir yıl sonra yapılmış sayılır" (m. 45). Diğer taraftan "çıkarma halinde Kanun çıkarma kararının ilgiliye tebliğinden veya Resmî Gazete ile yayınlanmasından önce Türkiye'ye dönenler hakkında çıkarma işleminin durdurulacağından bahseder (m. 35 III). Zira çıkarma işlemine ancak Türkiye'de bulunmayanlar için teşebbüs edilebilir (m. 26 I). Şu halde, Bakanlar Kurulunun vatandaşlığa alınanlardan sadece gerekli görülenlerin Resmî Gazete'de yayınlanacağı ve adresi bilinmeyenler hakkındaki ilânen tebliğin, Resmî Gazete'de yayım tarihinden bir yıl sonra yapılmış sayılacağı hükmü ile tebliğ veya Resmî Gazete'de yayımlanmadan önce yurda dönenler için çıkarma işleminin yürütülemeyeceğini ifade eden hükümden hareketle, vatandaşlığın kaybına ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının *tebliğ* ile hüküm ifade edeceği sonucuna varılabilir. İlgili Yönetmelik hükümleri de kararların tebliğinden söz etmektedir (m. 17, m. 41). Resmî Gazete'de yayınlanma, adresi bilinmeyenler hakkında ilânen tebliği gerçekleştirme yanında, üçüncü şahıslar bakımından aleniyeti temin edici bir fonksiyona da sahip olmaktadır.

Altıncı Bölüm

ANDLAŞMALARA GÖRE VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASI VE KAYBEDİLMESİ

I. GENEL OLARAK

Belirli bir arazi parçasının bir devlet hâkimiyetinden diğer bir devlet hâkimiyetine geçmesi ("arazi terk ve ilhakı") sebebiyle orada yaşayan ahalinin vatandaşlıklarının düzenlenmesi zarureti ortaya çıkabilir. Bunun yanında bir ülkede yaşayan belirli bir halk topluluğunun özellikle toplu olarak diğer bir ülkeye göç etmeleri ("muhaceret") de bunların vatandaşlıklarının müstakil olarak düzenlenmesini gerektirebilir. Belirli halk topluluklarının karşılıklı olarak bir ülkeden diğer bir ülkeye göç etmeleri ("ahali mübadelesi") cebrî karakterde olursa vatandaşlık durumunu düzenleyen bir anlaşmaya muhakkak lüzum hissedilir.

Arazi terk ve ilhaklarında, ilhak edilen arazi parçası üzerinde yaşayan fertlerin vatandaşlık durumları genellikle ilhakı konu alan anlaşmalarda düzenlenir[6]. Şüphesiz, vatandaşlık durumları düzenlenen fertler, araziyi terk eden devletin vatandaşlarıdır. İlhak edilen arazi parçasında yaşayan diğer devlet vatandaşları, özellikle üçüncü şahıs durumunda olan devlet vatandaşları böyle bir düzenlemenin dışında kalır.

Muhaceret, genellikle muhacereti kabul durumunda olan devletin millî kanunlarına göre düzenlenir. Şüphesiz toplu muhaceret hâllerinde ilgili devletler arasında bir anlaşma ihtiyacı ortaya çıkabilir. Ancak bu gibi muhaceret andlaşmalarında ekseriya vatandaşlık hakkında hükümler yer almaz. Muhaceret andlaşmaları daha ziyade muhaceretin vatandaşlık dışı problemlerini hâlledici hükümler taşır.

---

[6] Andlaşmalarda düzenlenmediği takdirde milli kanunlarda yer alan vatandaşlık hükümleri tatbik edilir. Meselâ, 19.10.1945 tarihli Fransız Vatandaşlık Kanununda şu hüküm vardı: "Andlaşmada ilgili hükümler bulunmadığı takdirde, Fransa'ya katılan ülkelerde ikametgâhlarını muhafaza edenler fransız vatandaşlığını kazanırlar" (m. 12). Ayrıca bkz. 9.1.1973 tarihli Fransız Vatandaşlık Kanunu m. 12.

Muhaceretin gerektirdiği vatandaşlık meseleleri ise, muhacir kabul eden devletin millî hukukuna göre hâlledilir[162].

Muhaceretin karşılıklı ve cebrî olması hâlinde yâni a h a l i m ü b a d e l e s i n d e, vatandaşlık durumunun da ilgili andlaşmada düzenlenmesi gerekir. Bu gerekliliği buradaki karşılıklı muhaceretin cebrî olması meydana getirir[163].

Vatandaşlıkla ilgili problemleri andlaşma hükümlerine konu teşkil eden arazi terk ve ilhakı ile ahali mubadelesi arasında iki temel fark mevcuttur:

(1) Arazi terk ve ilhakında belirli bir arazi parçasının hâkimiyet değiştirmesi ve bunun sonucu olarak bu arazi parçası üzerinde y a ş a y a n l a r için bir vatandaşlık değişimi söz konusudur. Halbuki ahali mübadelesinde bir arazi terk ve ilhakı olmaksızın belirli bir halk topluluğunun diğer bir ülkede yaşayan yine belirli bir halk topluluğu ile d e ğ i ş t i r i l m e s i ve bunun sonucu olarak vatandaşlıkların da değişmesi esastır.

Arazi terk ve ilhakında, sözü geçen toprak parçası üzerinde yaşayan fertlerden hangilerinin vatandaşlığının değişeceği, terk ve ilhakı konu olan andlaşmalarda tesbit edilir. Bu hususta farklı sistemler kullanılmaktadır. Milletlerarası andlaşmalar tatbikatında bilhassa şu sistemler tesbit edilebilir:

a) İkâmet sistemi. Bunda, terk ve ilhak edilen arazide ikâmet eden (veya yerleşmiş bulunan) ve araziyi terk eden devletin vatandaşlarının vatandaşlıkları değişir. İlhak eden devlet vatandaşlığını kazanırlar.

b) Doğum yeri sistemi. Bunda, terk ve ilhak edilen arazide doğmuş olanların vatandaşlığı değişir. Terk eden devlet vatandaşlığı kaybedilip, ilhak eden devletin vatandaşlığı kazanılır.

c) İkâmet ve doğum sistemi. Bunda, terk ve ilhak edilen arazide doğmuş ve aynı zamanda andlaşma tarihinde orada ikâmet eden (veya

162) Türk Hukukunda daha önce hükümlerini incelediğimiz 2510 sayılı ve 1934 tarihli İskân Kanunu muhacir veya muhacir muamelesine tâbi tutulanların vatandaşlık durumlarını tesbit etmiştir. Ve Türkiye'nin yapmış olduğu muhaceret andlaşmalarında da vatandaşlık meseleleri yer almamıştır; meselâ bkz. "Dobruca'daki Türk Ahalisinin Muhaceretini Tanzim Eden Mukavelename" (*Unat*, 547 vd.); Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan 22 Mart 1968 tarihli "Göç Anlaşması" (Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Mart 1968, Sayı 42, s. 63 vd.).

163) Gerçekten de İskân Kanunu "hususî bir ahid dolayısıyla Türkiye'ye m e c b u r î olarak gelenler yapılan muahede hükümlerine ve Hükûmetçe verilen kararlara göre alınırlar" (m. 5) derken İskân Kanunu hükümlerinin prensip olarak kendi arzularıyla gelen muhacirlere tatbik edileceğini ifade etmiş olmaktadır.

yerleşmiş bulunan) fertlerin vatandaşlıkları değişir. Bu sistem vatandaşlık değişimini azaltmak gayesini taşır. Değişme, şüphesiz, burada da terk eden devlet vatandaşlığının kaybı ve ilhak eden devlet vatandaşlığının kazanılması şeklindedir.

d) İkâmet veya doğum sistemi. Bu sistemde vatandaşlık değişimi hem terk ve ilhak edilen arazide ikâmet eden (veya yerleşmiş bulunan) fertleri, hem de orada doğmuş bulunanları içerisine alır. Bu bakımdan bir evvelki sistemden farklı olarak terk eden devletten, ilhak eden devletin vatandaşlığına mümkün olduğu nisbette çok vatandaşlık değişimini temin eder.

Cebrî olması halinde zaman zaman sert tenkidlere uğrayan ahali mübadelesi, siyasî maksatlarla yapılır. Özellikle harb zamanlarında ırkî veya dinî bakımdan azınlık bir halk grubunun yaşadığı devlete karşı çıkardığı siyasî ve iktisadî güçlükler, harb sonrası bunların o devleti terk zaruretini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple cebrî olması bakımından yapılan tenkidler ne kadar haklı olursa olsun, zaruret ortaya çıktığı zaman devletin varlığını koruyabilmesi yönünden de önüne geçilmez bir tedbir mahiyetini almaktadır. Bunun en bariz misali de, birazdan hükümlerini kısaca tetkik edeceğimiz, Türkiye ile Yunanistan arasındaki Lozan'da tahakkuk ettirilen ahali mübadelesidir.

Siyasî maksatlarla yapılmasına rağmen haklılığını zaruriliği sebebiyle kabul ettiren cebrî ahali mübadelesi, arazi terk ve ilhakından, belirli bir halk topluluğuna matuf olması itibariyle farklılık göstermektedir.

(2) Arazi terk ve ilhaklarında prensip olarak bu arazi üzerinde yaşayanlara terk eden devlet ile ilhak eden devlet vatandaşlıklarından birini seçebilme imkânı (option hakkı) tanınır. Halbuki ahali mübadelesi bariz vasfını cebrî karaktere sahip olmasında bulur. Genellikle bir seçim imkânı mevcut değildir.

Ferde zorla vatandaşlık yükletilmemesi prensibinin bir tatbik şeklinden ibaret olan ve arazi terk ve ilhaklarında kullanılan option hakkı (hakkı hıyar) modern anlamda araziyi terk eden devlet vatandaşlarının, ilhak eden devlet vatandaşlığını red edebilmesini temin eden bir hak mahiyetindedir.

II. TÜRK ANDLAŞMALAR HUKUKUNDA VATANDAŞLIK

24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşmasında ve arazi terk ve ilhakı ile ahali mübadelesi sebebiyle Cumhuriyet devrinde aktedilen

andlaşmalarda[164] yer alan vatandaşlık hükümlerine kısaca temas etmekle yetineceğiz.

1. Arazi terk ve ilhakı

Gerek Lozan Barış Andlaşmasında, gerekse sözü edilen devrede aktedilen andlaşmalarda "ikâmet" (veya yerleşmiş olma), vatandaşlığın değişebilme kıstası olarak kullanılmıştır.

Britanya Hükûmeti tarafından Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914 de ilân olunan ilhakını Türkiye'nin tanıdığını beyan eden Lozan Barış Andlaşması (m. 20), bu tarihte Kıbrıs adasında "mütemekkin" olan Türk teb'asının İngiliz vatandaşlığını kazanacağını kabul etmiştir (m. 21). Ve yine Lozan Barış Andlaşması hükümleri gereğince Türkiye'den ayrılan arazide "yerleşmiş" Türk teb'asının arazinin intikâl ettiği devletin vatandaşı olacağı da belirtilmiştir (m. 30). Arnavutluk ile aktedilen Tabiiyet İtilâfında Arnavutluk arazisinde "mukim" bulunan kimselerin Arnavut teb'ası olacağı kabul edilmiş (m. 1) ve Hatay ile ilgili andlaşmada da ilhak konusu arazide "mütemekkin"[165] Hatay vatandaşlarının Türk tabiiyetini kazanacakları belirtilmiştir (m. 2). Buna mukabil yine Lozan Barış Andlaşmasında 5 Kasım 1914 tarihinden itibaren hüküm ifade etmek üzere Mısır ve Sudan üzerindeki bütün haklarından feragat eden Türkiye (m. 18), bu feragattan doğan meselelerin halli için daha sonra (m. 19) Mısır ile aktedilen Tabiiyet Mukavelenamesinde "yerleşmiş" olma kıstası yanında "doğmuş" bulunma kıstasını da kullanmıştır (m. 1, m. 3 ve m. 4).

Dikkat edilirse ilgili andlaşmalar terk ve ilhak edilen arazide ikâmet eden (yerleşmiş, mütemekkin veya mukim) şahısların terk eden devlet vatandaşlığından çıkacağı ve ilhak eden devlet vatandaşlığını kazanacağı prensibinden hareket etmişlerdir. Böylece araziye bağlı olarak cebrî mahiyette kabul edilebilecek bir vatandaşlık değişimi esası konmuştur. Ancak bunun yanında vatandaşlığı değişen bu gibi şahıslara, yeni kazandıkları vatandaşlığı yâni ilhak eden devlet vatandaşlığını red h a k k ı da tanınmıştır. Bu, option hakkının kullanılması ile temin

164) Ezcümle 15 Aralık 1923 tarihli "Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Hükûmeti arasında münakit Tabiiyet İtilâfı", 7 Nisan 1937 tarihli "Türkiye - Mısır Tabiiyet Mukavelenamesi" ve 23 Haziran 1939 tarihli "Türkiye ile Suriye arasında Arazi Mesailinin Kat'i Hallini Mutazammın Anlaşma" (Hatay Andlaşması) hükümleri için *Unat*, 533 vd.'na bakınız.

165) "Mütemekkin" kelimesine Hatay hudutları içinde "ikametgâh sahibi" manasını vermek doğru olacaktır... bir kimsenin muayyen tarihlerde Hatay'da bulunmaması kendisinin Hatay'da mütemekkin sayılmamasını icabettirmez" (Danıştay DDGK., 19.9.1947: KD 36-37/1947 44-47).

edilir. Option hakkının kullanılması için tesbit edilen süre zarfında, vatandaşlığı değişen şahısların kazandıkları vatandaşlık infisahî şarta bağlanmış bir vatandaşlık olarak mütalâa edilebilir. Andlaşma hükümlerine uygun olarak kendiliğinden kazanılan vatandaşlık, option hakkının kullanılması infisahî şartına bağlı olarak hüküm ifade eder. Muayyen süresi içinde infisahî şart tahakkuk eder, yâni option hakkı kullanılırsa[166], prensip olarak geriye etkili şekilde eski vatandaşlık devam edegelir. Option hakkını kullanma süresi geçirilirse kazanılmış olan yeni vatandaşlık kesinlik ve devamlılık elde eder.

Lozan Barış Andlaşmasında option hakkını kullanma süresi iki yıl olarak kabul edilmiştir (m. 21 ve m. 31). Arnavutluk ile yapılan Tabiiyet İtilâfında ve Mısır ile yapılan Tabiiyet Mukavelenamesinde bu süre bir yıl (ilki için m. 4: diğeri için m. 5 I), Hatay Andlaşmasında altı ay olarak (m. 3) tespit edilmiştir. Yine aynı hükümlere göre, option hakkı 18 yaşını ikmal etmiş şahıslara verilmiştir. Diğer yandan tekmil bu andlaşmalarda kadınların kocalarını, çocukların da ana ve babalarını takip etmeleri esası kabul edilmiştir (Lozan Barış Andlaşması m. 5; Arnavutluk ile aktedilen Tabiiyet İtilâfı m. 6 Mısır ile aktedilen Tabiiyet Mukavelenamesi m. 6 ve Hatay Andlaşması m. 5).

Arazi terk ve ilhakı andlaşmaları gereğince vatandaşlığı ilhak eden devlet lehine değişen şahıslar, yeni vatandaşlıklarının tanıdığı haklara uygun olarak bulundukları arazide yaşamlarına devam ederler. Buna mukabil option haklarını kullanarak eski vatandaşlıklarını muhafaza edenler için bazı müeyyideler daima ilgili andlaşmalarda görülmektedir. Bu müeyyideleri iki noktada toplamak mümkündür:

(1) İkametgâh nakli ve terk:

Option hakkını kullanarak eski vatandaşlığını muhafaza edenler için genellikle terk ve ilhak edilen araziden ikametgâhlarını nakil mecburiyeti konmaktadır. Meselâ, Lozan Barış Andlaşmasında (m. 33 I) ve Hatay Andlaşmasında (m. 4 I) bu gibi şahısların ikametgâhlarını nakletme mecburiyeti yer almıştır. Arnavutluk ile yapılan Tabiiyet İtilâfında bir daha dönmemek üzere terk mecburiyeti konulmuştur (m. 3 II ve m. 4). Buna mukabil Mısır ile yapılan Tabiiyet Mukavelenamesinde ne bir ikametgâh nakli ve ne de bir terk mecburiyeti mevcuttur (7 Nisan 1937 tarihli Nihaî Protokol).

166) Option hakkı kullanıldıktan sonra bundan rücu etmek mümkün değildir. Bu manada: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 18.4.1951 (TİK I/1952 913/914, No. 1361).

(2) Malların tasfiyesi:

Option hakkını kullanarak eski vatandaşlığını muhafaza edenlerin terk ve ilhak edilen arazide sahip oldukları menkul veya gayrimenkul mallar bakımından andlaşmalar farklı hükümler getirmektedir. Meselâ Lozan Barış Andlaşmasında bu gibi şahısların sahip oldukları gayrimenkulleri muhafaza (m. 33 II) ve menkulleri ise beraberlerinde götürebilme hakları (m. 33 III) mevcuttur. Hatay Andlaşmasında, gayrimenkulleri tasfiye etmek, menkulleri ise elden çıkarmak veya beraberlerinde götürmek hususunda serbest olacaklardır (m. 4 II). Arnavutluk ile yapılan Tabiiyet İtilâfında ise menkul veya gayrimenkul tekmil memalikin tasfiyesi ve her türlü alâkanın kesilmesi mecburiyeti konmuştur (m. 3 II ve m. 4). Bunlara mukabil ne bir ikametgâh nakli ve ne de bir terk mecburiyeti koyan Mısır ile yapılmış Tabiiyet Mukavelenamesi malların tasfiyesine taallûk eden bir hüküm vaz'etme zaruretini duymamış ve bu gibi şahısların ilgili arazideki öbür vatandaşlara bahşolunan haklardan istifadeye devam edeceklerini belirtmekle yetinmiştir (Nihaî Protokol).

2. Ahali mübadelesi

Lozan Konferansında Türk - Yunan ahali mübedelesi müzakereleri sonucunda 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan "Türk ve Rum ahalinin mübadelesine dair Mukavelename" cebrî bir ahali mübadelesini düzenlemiştir.

Zaruriliğinde tereddüt edilmeyen, fakat cebrîlik vasfı tenkidlere uğrayan[167] bu ahali mübadelesinin isabetini, mübadeleden sonra Türk - Yunan siyasî ilişkilerinde meydana gelen düzelme isbat etmiştir.

---

167) Lozan Konferansı müzakerelerinde Lord Curson "bu mübadelenin tazyik ve icbar tarikiyle icrasının hakikaten pek meş'um olduğu" fikrini müdafaa ederken (Türk - Yunan Ahali Mübadelesi, Lozan Konferansı Zabıtları; bkz. *Unat*, 469) hiç şüphesiz malum Türk düşmanlığını dile getirmekteydi. Zira bizzat ahali mübadelesi mes'elesini ele alan Tâli Komisyonunun Reisi Mösyö Montagna, Anadolu'da ve Yunanistan'da bu konuyu inceleyen Dr. Nansen'in "mecburi mübadele" tarzını "en faideli ve en müessir" hal tarzı olarak tavsiye ettiğini belirtmiştir (Türk - Yunan Ahali Mübadelesi, Lozan Konferansı Zabıtları; bkz. *Unat*, 473). Gerçekten sözü geçen mübadelenin ihtiyarî olmasını Yunanistan istemekte ve Türkiyede mümkün olduğu nisbette rum asıllıların kalmasını menfaatine uygun bulmaktaydı. Halbuki Türkiye'nin menfaati ise, tarihi tecrübelerinden elde ettiği sonuca uygun olarak mütecanis bir topluluk tesis etmekti. Bunda da ne kadar haklı olduğunu İstanbul'da kalan Rum Patrikhanesinin getirdiği meseleler ortaya koymuştur. Ahali mübadelesi müzakerelerinde Türkiye Murahhas Heyetinin cebrî mübadeleye İstanbuldaki Rum Patrikhanesini de sokmak istemesi bu itibarla sebepsiz değildi. Fakat değil Rum Patrikhanesi, İstanbul rum ahalisi dahi cebrî ahali mübadelesine ithal edilemedi.

Bu mukavelenin hükümlerine[168] göre, mecburî mübadeleye tâbi olanlar şunlardır:

(1) 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren Türk arazisinde mütemekkin Rum Ortodoks dininde bulunan Türk teb'ası;

(2) Yunan arazisinde mütemekkin Müslüman dininde bulunan Yunan teb'ası.

Mecburi mübadeleye tâbi tutulan Türk veya Yunan teb'ası bu şahısların tekrar Türkiye'ye veya Yunanistan'a dönebilmeleri ve buralarda yerleşebilmeleri ilgili Türk veya Yunan hükûmetinin müsaadesine bağlıdır (m. 1).

Mecburi mübadeleden istisna edilenler şunlardır:

(1) İstanbul rum ahalisi;

(2) Garbî Trakya'nın müslüman ahalisi.

İstanbul Rum ahalisi, 1912 tarihli Kanunla tesbit edilmiş olan İstanbul Belediyesi hudutları dahilinde 30 Ekim 1918 tarihinden evvel "sakin bulunmuş" olan[169] rumlardır.

Garbi Trakya'nın Müslümar ahalisi, 1913 Bükreş Muahedenamesiyle tesbit edilen hudut hattının doğusundaki havalide "mütemekkin" tekmil müslümanlardır (m. 2).

Özetle: İstanbul'da sakin olanlar hariç, Türkiye'de mütemekkin rum ortodokslar ile, garbî Trakya hariç, Yunanistan'da mütemekkin müslümanlar mecburi mübadeye tâbi tutulmuştur[170].

---

168) 30 Ocak 1923 tarihli Türk ve Rum ahalisinin mübadelesine dair Mukavelename ve Protokol metni için bkz. *Ünat*, 476 vd.

169) Mukavelenamenin resmî metninde "établi" kelimesi kullanılmıştır. Bunun ifade ettiği mana ihtilâf doğurmuştur. Türk görüşüne göre établi, bir yerde usulüne uygun olarak yerleşmeyi ifade eder. Bu itibarla Nüfus Kanunu hükümlerine uygun olarak nüfus idarelerinin yerli esas defterlerinde kayıtlı bulunan rumlar mübadeleye tâbi değildir. Buna mukabil Yunan görüşüne göre établi, kanuna uygun bir yerleşme olmayıp, fiilen oturmaktan ibarettir. Milletler Cemiyeti Konseyinin denetimi altında çalışan ve mübadele işleri ile görevli Muhtelit Mübadele Komisyonu ihtilâfı halledemediğinden, Milletlerarası Daimi Adalet Divanından istişarî mütalâa istendi. Divan Yunan görüşüne uygun bir mütalâa verdi. Böylece "établi problemi", İstanbul rum ahalisinin mübadeleye tâbi olan kısmını çok azaltan bir anlayış içerisinde halledilmiş oldu.

170) Mübadeleye ilişkin bu hükümler, Lozan Andlaşmasında yer alan bir hüküm gereği (m. 14), İmroz ve Bozcaada adaları halkına uygulanmamaktaydı. Bu çerçeve içerisinde mübadeleye tâbi tutulanlar takriben 300.000 Türk ve 150.000 rumdur. Bu rakamlara mübadeleden evvel Türkiye'den Yunanistan'a kaçan rumların sayısı dahil değildir. Yunan makamlarına göre Türkiye'den kaçan rumların sayısı milyonun üzerindedir. Ancak bu rakamın çok mübalağalı olduğu kabul edilmektedir.

Mübadeleye tâbi olanların vatandaşlıkları da değişir. Mübadiller, terkettikleri memleketin vatandaşlığını kaybederler. Gittikleri memleketin arazisine vasıl oldukları anda, o devletin vatandaşlığını kazanmış olurlar. Ancak bulunduğu ülkeyi terketmiş, fakat henüz diğerine varmamış olanlar, Mukavelename tarihinden itibaren yeni vatandaşlıklarını kazanmış sayılırlar (m. 7).

Kazanılan vatandaşlık kesin ve devamlıdır. Mübadeleye tâbi şahıslara eski vatandaşlığına rücû edebilmesini temin edecek bir option hakkı verilmemiştir. Zaten mübadelenin mecburiliği de burada ortaya çıkmaktadır.

Mübadeleye tâbi tutulanlar terkettikleri ülke ile her türlü malî ilişkileri de kesmiş olacaklardır. Bu itibarla menkul mallarını beraberlerinde götürmek veya naklettirmekte serbesttirler. Ancak götüremedikleri veya naklettiremediklerini mahallinde bırakabilirler (m. 8). Bu takdirde gerek bıraktıkları menkuller, gerekse mevcut gayrimenkuller, kurulması kararlaştırılan "Muhtelit Komisyonlar" tarafından Mukavelename hükümlerine uygun olarak tasfiye edilecektir (m. 9 I). Böylece mübadillerin[171], yâni ne Türkiye'deki rumların ve ne de Yunanistan'daki Türklerin hak ve menfaatlerine hiç bir zarar gelmemesi temin edilmek (m. 5) istenmiştir[172].

171) Bu Mukavelenanemeye göre mecburi olarak mübadeleye tâbi tutulanlar yalnız gerçek şahıslar olmayıp, aynı zamanda mübadele şümulüne giren (m. 1 ve m. 2) tekmil hükmî şahıslardır (m. 3 II). Bunlardan Yunanistan'da kalan vakıfların Türkiye'de yeniden tesisi gerekir (25.12.1941 tarihli ve 2/17150 sayılı Bakanlar Kurulu kararı); bu konuda özellikle bkz. Danıştay DDGK., 25.6.1965 (İKİD 59/1965 4142-4147) ve 16.12.1966 (ABD 3/1967 574-577).

172) Daha sonra 1725 sayılı Kanunla onaylanan 10 Haziran 1930 tarihli "Ahali Mübadelesi hakkında Lozan Muahedenamesiyle Atina İtilâfnamesinin tatbikatından mütevellit mesailin halli için Yunanistan'la imza edilen Mukavelename" ["Ankara Mukavelenamesi" (RG. 1 Temmuz 1930 - 15343)] gereğince, mübadil müslümanların Yunanistan'da bıraktıkları menkul ve gayrimenkul malların tam mülkiyeti Yunan Hükûmetine (m. 1) ve mübadil rumların Türkiye'de bıraktıkları menkul ve gayrimenkul malların tam mülkiyeti Türk hükûmetine geçmiştir (m. 2).

BİBLİYOGRAFYA

Altuğ, Vatansızlar Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: İHFM 1-2/1963.

Arat, Türk Vatandaşlığından İskat Edilen Kişilerin Mülkiyet ve Miras Hakları: AHFD 1-4/1974.

Ataay, Şahıslar Hukuku, 1969.

Aybay, Çifte Uyrukluk Sorunu: İnsan Hakları Yıllığı, 15/1993.

Aybay, Kadının Uyrukluğu Üzerinde Evlenmenin Etkisi, 1990.

Aybay, Türk Hukukunda Gemilerin Uyrukluğu: SBFD 1-2/1992.

Aybay, Yurttaşlık (Vatandaşlık) Hukuku, 3. Bası, 1995.

Ayiter, Das Staatsangehörigkeit der Türkei, 1970.

Battifol, Droit International Prive, 4. Bası, 1967.

Berki, Devletler Hususî Hukuku, I: "Tabiiyet ve Yabancılar Hukuku" 6. Bası, 1966.

Berki, Türk Hukukunda Evlenmenin Tabiiyete Tesiri: Profesör Dr. H.C. Oğuzoğlu'na Armağan, 1972.

Berki/Ansay/Arat, Devletler Hususî Hukuku ile İlgili Danıştay ve Yargıtay Kararları, I: Tabiiyet Hukuku (1963-1975), 1975.

Berki/Ergüney, Yabancılar Hukuku ve Kanun İhtilafları ile İlgili Yargıtay Kararlarının Tahlil ve İzahları, 1963.

Bozkurt, A.B.D. Vatandaşlığı İddiasında Bulunan Osmanlı Vatandaşlarına Dair Bazı Amerikan Belgeleri: Jale G. Akipek'e Armağan, 1991.

Breunig, Zur rechtlichen Problematik der mehrfachen Staatsangehörigkeit: DVBI. 1975.

Burckhardt-Erne, Die Rechtstellung der Staatenlosen im Völkerrecht und Schweizerischen Landesrecht, 1977.

Çiçekli, The Legal Position of Turkish Immigrants in the European Union, 1998.

Dahm, Völkerrecht, I, 1958.

Doehring, Die Pflicht des Staates zur Gewährung diplomatischen Schutzen, 1959.

Duran, Danıştay Tevhidi İçtihat Kararı: İBD 7/1952.

Egger, Aile Hukuku, II. Kısım: Hısımlık (terc. Tahir Çağa), 1949.

Ehrlich, Über Staatsangehörigkeit zugleich ein Beitrag zur Theorie des öffentlichen Vertrages und der subjektiven öffentlichen Rechte: Zürcher Beitrage zur Rechtswissenschaft, N.F. Heft 22, 1930.

Erdem/Kırçal, Adlî ve İdarî Yönden Nüfus Davaları, 1970.

Erman, Ticarî Ceza Hukuku, 1976.

Ferid, Zur Kollisionsrechtlichen von Inländern mit zugleich ausländischer Staatgehörigkeit: RabelZ 23 (1958).

Fişek, Anayasa ve Vatandaşlık, 1961.

Fişek, Türk Vatandaşlığı Kanunu Açısından Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler: Fadıl H. Sur'un Anısına Armağan, 1983.

Fişek, Vatandaşlığa Alınmanın İptali: Osman F. Berki'ye Armağan, 1977.

Göğer, Türk Tabiiyet Hukuku, 4. Bası, 1979.

Göğer, Çifte Vatandaşlık: AHFD 1-4/1995.

Göğer, Devletler Hususî Hukukunun Mahiyeti: AHFD 3-4/1970.

Gündüz, Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler-Örnek Kararlar, 3. Bası, 1998.

Gürzumar, Türk Vatandaşlığının Kaybında Şahıs İradesinin Önemi: Prof. Dr. Nihal Uluocak'a Armağan, 1999, 163.

Hecker/Thomson, Das Staatsangehörigkeitsrecht Frankreichs, 1968.

Isay, Zwischenprivatrecht und Zwischenverwaltungsrecht: Borner Festgabe Ernst Zitelman, 1923.

Kantar, Gerçek Kişilerde Tabiiyetin Gerçeklik İlkesi, 1974.

Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, III, 1987.

Kılıç, Deutsch-türkische Doppelstaatsangehörigkeit: StAZ 3/1994.

Kuntman, 21 Şubat 1881 Tarihli Kanun Yürürlükte midir?: İBD 10-11-12/1991.

Laband, Staatsrecht des Deutschen Reiches, 2. Bası, 1988.

Lichter, Die Staatsangehörigkeit nach deutschem und ausländischem Recht (geltendes und früheres Recht nebst Rechtsvergleichung), 2. Bası, 1955; ***(Lichter/Hofmann)***, 3. Bası, 1966.

Louis-Lucas, La Nationalité française, 1929.

Makarov, Allgemeine Lehren des Staatsangehörigkeitsrechts, 2. Bası, 1962.

Makarov, Quellen des Internationalen Privatrecht II, 2. Bası, 1960.

Martiny, Probleme der Doppelstaatsangehörigkeit im deutschen Interantionalen Privatrecht: JZ 23/1993.

Neumeyer, Internationales Verwaltungsrecht, IV, 1936.

Nomer, Devletler Hususî Hukuku, 9. Bası, 1998.

Nomer, Teb'a ile Yabancının Hukukî Müsavâtı, 1962.

Nomer, Türkisches Internationales Privatrecht und doppelte Staatsangehörigkeit: JZ 23/1993.

Nomer, Vatandaşlık Hukuku, 7. Bası, 1987; 8. Bası, 1989.

Oğuzman/Seliçi/Oktay, Kişiler Hukuku, 6. Bası, 1999.

Özel, İslâm Hukukunda Ülke Kavramı, 2. Bası, 1984.

Özel, Millî Banka-Yabancı Banka-Çokuluslu Banka: Argumentum 11/1991.

Özeren/Dündar/Dikbaş/Akyüz, Belirli Konularda Bütün Emsalleriyle Danıştay Kararları, 1969.

Papke, Die Rechtsnatur der Einbürgerung, 1961.

Rumph, Türkisches Staatsangehörigkeit und Mehrstaatigkeit in Deutschland: IPRax 6/1996.

Sakmar, Kadınla Erkek Arasındaki Hukukî Eşitlik İlkesi ve Vatandaşlık Hukuku İHFM I-4/1978.

Saltaş, Neueste Entwicklungen in der Türkei und Deutschland im Bereich des Staatsangehörigkeits- und Ausländerrecht]: Informationsbrief der Deutsch-Türkischen Juristenvereinigung 1/99.

Sargın, Yabancı Gerçek Kişilere Ait Taşınmaz Malların Tasfiyesi: TBD 1/1992.

Sargın, Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye'de Taşınmaz Mal Edinmeleri ve Sınırlı Aynî Haklardan Yararlanmaları, 1997.

Schätzel, Die Staatsangehörigkeit zur Zeit der Wiener Kongresses. Internationales Recht III- 1962.

Schätzel, Geschichte der Staatsangehörigkeit. International Recht III, 1962.

Schleser, Die deutsche Staatsangehörigkeit, 4. Bası, 1980.

Seidl-Hohenveldern, Die Staatsbürgerschaft der Volksdeutschen: ÖZÖR 2/1949.

Seidl-Hohenveldern, Völkerrecht, 5. Bası, 1984; 7. Bası, 1992.

Seviğ (Muammer R./Vedat R.), Devletler Hususî Hukuku (Giriş-Vatandaşlık), 4. Bası, 1967.

Seydel, Bayerisches Staatsrecht, I, 2. Bası, 1887.

Spiegel, Das Französische Staatsangehörigkeit nach der Reform von 1993: IPRax 4/97.

Stammler, Deutcshes Rechtsleben in alter und neuer Zeit, I, München 1932.

Stern, Staatsrecht, I, 1977.

Tanrıbilir, Türk Vatandaşlığı Kanununda 3540 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler: G.Ü. İk. ve İd. Bil. Fak. Der. 2/1990.

Toluner, 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı- Milletlerarası Hukuk Açısından Bir Değerlendirme: İHFM 1-2/1995-1996.

Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri, 1989.

Uluocak, Çifte Vatandaşlığın Önlenmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Son Gelişmeler: MHB 2/87.

Uluocak, Çifte Vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu: MHB 1-2/1990.

Uluocak, İzinsiz Yabancı Vatandaşlık Kazanma ve Çifte Vatandaşlıktan Yararlanma İstemi: MHB 2/1989.

Uluocak, Türk Vatandaşlık Hukuku, 1968; 1989.

Unat, Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi, 1966 *[Nottebohm Kararı]*.

Unat, Türk vatandaşlığından kovulanlar miras hakkından yoksun mudur?: SBFD 3/1965.

Unat, Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler-Mahkeme Kararları), 1966.

Van Panhuys, The Rôle of Nationality in International Law, 1959.

Verdross, Völkerrecht, 1964.

Weis, Nationality and Statelessness in International Law, 1979.

Wengler, Betrachtungen zum Begriff der Staatsangehörigkeit-Internationalrechtliche und staatsrechtliche Abhandlungen: Festschrift für Walter Schätzel, 1960.

Wiethölter, Einseitige Kollisionsnormen als Grundlage des Internationalen Privatrechts, 1956.

Yazıcı/Atasoy, Şahıs, Aile ve Miras Hukuku ile İlgili Yargıtay Tatbikatı (1952-1970).

Vatandaşlıkla Hukuku İle İlgili

MEVZUAT

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI*

Siyasî haklar ve ödevler

I. TÜRK VATANDAŞLIĞI

Madde 66 — Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür. Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir.

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.

(*) RG: 9 Kasım 1982 - 17863 (Mükerrer)

MİLLETLERARASI SÖZLEŞMELER

10 Eylül 1964 tarihli Vatandaşlığın Kazanılması Konusunda Karşılıklı Bilgi Verilmesi Hakkında "Paris- CIEC" Sözleşmesi*

Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu üyeleri: Avusturya Cumhuriyeti, Belçika Krallığı, Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı, İtalya Cumhuriyeti, Lüksemburg Büyük Dükalığı, Hollanda Krallığı, İsviçre Konfederasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti, uyruklarının vatandaşlık kazanmaları konusunda karşılıklı bilgi teatisi için işbirliği arzusundan hareketle aşağıdaki hükümlerde anlaşmaya varmışlardır.

Madde 1 — Her Âkit Devlet diğer Âkit Devlet vatandaşları hakkında, vatandaşlığa alınma, seçme hakkını kullanma veya tekrar alınma yolları ile vatandaşlığın kazanılması halerinde o devlete bilgi iletmeyi taahhüt eder.

Madde 2 — Bu bilgi, işbu Sözleşmeye örneği eklenen ve aşağıdaki hususları kapsayan bir fişle verilir.

1 — İlgilinin adı ve soyadı

2 — Doğum yeri ve tarihi

3 — Uyruklığunda bulunduğu devlette bilinen ikametgâh ve son ikametgâhı

4 — Vatandaşlığın kazanılması şekli ve kazanmanın sonuç doğurduğu tarih

5 — Mümkünse evvelki vatandaşlığın ispatına yarayan belgenin niteliği, numarası ve tarihi.

Madde 3 — Vatandaşlığın kazanılması, reşit ve reşit olmayan çocukların uyrukluğuna kendiliğinden etki yaptığı takdirde yukarıdaki maddede öngörülen fiş, ayrıca bu eş ile çocukların adlarını ve soyadlarını, doğum yerlerini ve tarihlerini de içine alır.

Madde 4 — Fiş, vatandaşlık kazanılmasının sonuç doğurduğu tarihten başlayarak üç ay içinde doğruca gönderilir.

Her Âkit Devlet, imza, tebliğ veya katılma sırasıda fişin gönderileceği merkezî makamı gösterecektir.

Madde 5 — Bu Sözleşme, ne her Âkit Devletin vatandaşlıkla ilgili kanunları hükümlerine, ne de vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin daha geniş bilgi teatisini öngören anlaşmalara halel getirmez.

Madde 6 — Âkit Devletler, bu Sözleşmenin kendi ülkelerinde uygulanmasını mümkün kılmak için anayasalarının yükümlü tuttuğu usüllerin yerine getirildiğini, İsviçre Federal Hükümetin tebliğ edeceklerdir.

İsviçre Federal Hükümeti, yukarıdaki fıkra uyarınca yapılan her tebliğden Âkit devletlerle Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterini haberdar edecektir.

(*) RG: 19 Eylül 1969 - 13305.

Madde 7 — Bu Sözleşme 2 nci tebliğin tevdi tarihini kovalayan 30 uncu gün yürürlüğe girecek ve bu tarihten başlayarak bu formaliteyi yerine getiren iki devlet arasında geçerli olacaktır. Bundan evvelki maddede de öngörülen formaliteyi sonradan yerine getiren her imzacı devlet için bu Sözleşme, tebliğatın tevdii tarihini kovalayan 30 uncu günden itibaren sonuç doğuracaktır.

Madde 8 — Her Âkit Devlet, imza veya 6 ncı maddede belirtilen tebliğat veyahut katılma sırasında birinci maddede öngörülen bilgi teatisinden seçme hakkını kullanma veya tekrar vatandaşlığın kazanılması şeklini istisna ettiğini beyan edebilir.

Her Âkit Devlet, İsviçre Federal Hükümetine göndereceği tebliğ ile birinci fıkra gereğince kendi tarafından formüle edilen ihtirazi kaydı kısmen veya tamemen geri çekebilecektir. Bu tebliğ alındığı tarihi kovalayan 30 uncu gün geçerlik kazanacaktır.

İsviçre Federal Hükümeti bu tebliğden Âkit Devletlerden her birini ve Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterini haberdar edecektir.

Madde 9 — Bu Sözleşme her âkit devletin anavatan topraklarının bütününde hukuken hüküm ifade eder. Her Âkit Devlet, bu Sözleşme Hükümlerinin anavatan dışı ülkelerinden bir veya bir kaçında veyahut milletlerarası münasebetleri kendisi tarafından sağlanan devlet veya ülkelerde de uygulanacağını imza, 6 ncı maddede öngörülen tebliğ, katılma sırasında veya daha sonra, İsviçre Federal Hükümetine yapacağı tebliğ ile beyan edebilecektir. İsviçre Federal Hükümeti her Âkit Devleti ve Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterini bu tebliğden haberdar edecektir. Bu Sözleşme hükümleri tebliğnamenin İsviçre Federal Hükümetince alınmasını kovalayan 30 uncu gün, anılan tebliğnamede zikredilen ülke veya ülkelerde uygulanacaktır. Bu maddenin ikinci fıkrası hükmü gereğince bir beyanda bulunmuş olan her devlet daha sonra herhangi bir anda İsviçre Federal Hükümetine göndereceği bir tebliğ ile, bu Sözleşmenin beyannamede gösterilen devlet veya bir kaçında uygulamasına son verildiğini beyan edebilir.

İsviçre Federal Hükümeti her Âkit Devleti ve Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterini bu yeni tebliğden haberdar edecektir.

Sözleşmenin uygulanması, adı geçen tebliğnamenin İsviçre Federal Hükümetince alınmasını kovalayan 30 uncu gün bahis konusu ülkelerde son bulacaktır.

Madde 10 — Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu veya Avrupa Konseyi üyesi her devlet bu Sözleşmeye katılabilir.

Katılmak isteyen devlet, bu niyetini İsviçre Federal Hükümetine tevdi edilecek bir belge ile tebliğ eder. Adı geçen Hükümet her katılma belgesinin tevdii keyfiyetinden üye devletlerle Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterini haberdar edecektir. Sözleşme, katılan devlet için, katılma belgesinin verilmesini kovalayan 30 uncu gün yürürlüğe girecektir.

Katılma belgesinin verilmesi, ancak bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra mümkün olabilir.

Madde 11 — Bu Sözleşme değişiklere tâbi tutulabilir.

Değişiklik teklifi İsviçre Federal Hükümetine yapılır. Federal Hükümet de keyfiyeti Âkit Devletlerle Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterine tebliğ eder.

Madde 12 — Bu Sözleşme 7 nci maddenin birinci fıkrasında yazılı tarihten başlayarak beş yıllık bir süre için geçerlidir.

Sözleşme, fesih ihbarı olmadıkça beş yıldan beş yıla kendiliğinden yenilenir. Fesih ihbarı diğer bütün Âkit Devletlere ve Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterine bilgi verecek olan İsviçre Federal Hükümetine, sürenin bitiminden en az altı ay evvel yapılmış olmalıdır.

Fesih, sadece fesih ihbarında bulunacak devlet hakkında hüküm ifade eder. Sözleşme, diğer Âkit Devletler için yürürlükte kalır.

Usulüne uygun olarak yetkilendirilmiş olan ve imzaları aşağıda bulunan temsilciler işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

10 Eylül 1964 günü Paris'te İsviçre Federal Hükümeti arşivlerine tevdi olunmak üzere, bir nüsha halinde düzenlenmiş olup aslına uygunluğu onaylı birer kopyesi diplomatik yolla her Akit Devlet ve Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterine gönderilecektir.

★

13 Eylül 1973 tarihli Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair "Bern-CIEC" Sözleşmesi*

Vatansızlık hallerinin azaltılmasını arzu eden ve bu Sözleşmeyi imzalayan Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu üyesi Devletler, aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmışlardır:

MADDE 1

Akit Devletlerden birinin vatandaşı olan bir kadının çocuğu, vatansız kalması halinde, doğumla anasının vatandaşlığını kazanır. Bununla beraber, anaya ait nesep vatandaşlık bakımından ancak, nesebin tesbit edildiği gün geçerli oluyorsa, küçük çocuk o gün anasının vatandaşlığını kazanır.

MADDE 2

Yukarıdaki maddenin uygulanması bakımından, mülteci vasfını taşıyan babadan dünyaya gelmiş olan çocuk, babasının vatandaşlığını kazanmamış gibi telâkki edilir.

MADDE 3

Yukarıdaki maddeler hükümleri Akit Devletlerden her birinde, bu Sözleşmenin o Devlette yürürlüğe girmesinden sonra doğmuş çocuklara veya bu tarihte henüz küçük olanlara uygulanır.

MADDE 4

Her Akit Devlet, imza, altıncı maddede öngörülen bildirim veya kabul sırasında:

a) Yukarıdaki maddelerin uygulanmasını bir Akit Devlet ülkesinde doğmuş çocuklara inhisar ettirmek,

b) İkinci maddeyi uygulamamak,

c) İkinci maddeyi ancak, babanın, kendi ülkesinde mülteci olarak tanınması halinde uygulamak hakkını saklı tuttuğunu beyan edebilir.

Yukarıdaki fıkrada öngörülen ihtirazî kayıtlar, sadece İsviçre Federal Hükümetine yapılacak bir bildirimle, kısmen veya tamamen, her zaman geri alınabilir.

İsviçre Federal Hükümeti, bu madde uyarınca konulmuş veya geri alınmış bütün ihtirazi kayıtlardan, Akit Devletleri ve Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterini haberdar edecektir.

MADDE 5

Bu Sözleşme, annenin vatandaşlığının verilmesinde daha elverişli olan iç hukuk kaidelerinin veya Uluslararası Sözleşmelerin uygulanmasına engel olmaz.

(*) RG: 15 Ağustos 1975 - 15327.

MADDE 6

Mümzi Devletler, bu Sözleşmenin kendi ülkelerinde yürürlüğe girmesi için gerekli işlemlerin yapıldığını İsviçre Federal Hükümetine bildireceklerdir.

İsviçre Federal Hükümeti yukarıdaki fıkraya göre yapılmış her bildirimden Âkit Devletleri ve Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterini haberdar edecektir.

MADDE 7

Bu Sözleşme, altıncı madde uyarınca yapılan ikinci bildirimin tevdii tarihinden itibaren otuzuncu gün yürürlüğe girecek ve bu andan itibaren söz konusu işlemi tamamlamış olan iki Devlet arasında geçerli olacaktır.

Yukarıdaki maddede öngörülen işlemi sonradan tamamlayan her Âkit Devlet için Sözleşme, bildirimin tevdii tarihinden itibaren otuzuncu gün geçerli olacaktır.

MADDE 8

Bu Sözleşme her Âkit Devletin anavatan topraklarının tamamında bihakkın uygulanır.

Her Devlet, imza, bildirim ya da katılma sırasında veya daha sonra, İsviçre Federal Hükümetine göndereceği bir bildirim ile, bu Sözleşme hükümlerinin anavatan dışı topraklarının ve uluslararası sorumluluğunu taşıdığı devlet veya ülkelerin birinde veya birkaçında uygulanacağını beyan edebilir. İsviçre Federal Hükümeti, bu son bildirimden her Âkit Devleti ve Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterini haberdar edecektir. Bu Sözleşme hükümleri, bildirimde belirtilen devlet veya ülkelerde, söz konusu bildirimin İsviçre Federal Hükümetince alındığı tarihten itibaren altmışıncı gün yürürlüğe girecektir.

Bu maddenin ikinci fıkrası hükümleri uyarınca beyanda bulunmuş olan her Devlet, sonradan, İsviçre Federal Hükümetine göndereceği bir bildirim ile, bu Sözleşmenin ilk bildirimde belirtilen devlet veya ülkelerin birinde veya birkaçında uygulanmasına son verileceğini, her zaman bildirebilir.

İsviçre Federal Hükümeti Âkit Devletlerden her birini ve Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterini, bu yeni bildirimden haberdar edecektir.

Bu Sözleşme, anılan bildirimin İsviçre Federal Hükümetine tevdi edildiği tarihten itibaren altmışıncı gün, söz konusu Devlet veya ülkede uygulamadan kalkacaktır.

MADDE 9

Avrupa Konseyi veya Uluslararası Kişi Halleri Komisyonuna üye olan, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanan "Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme"ye veya 31 Ocak 1967 tarihli "Mültecilerin Statüsü hakkında Protokol"a taraf bulunan her Devlet, bu Sözleşmeye katılabilir. Katılma belgesi, İsviçre Federal Hükümeti nezdine tevdi edilecektir. İsviçre Federal Hükümeti, Âkit Devletlerden her birini ve Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterini, her katılma belgesi tevdiinden haberdar edecektir. Sözleşme, katılan Devlet bakımından, katılma belgesinin tevdi edildiği tarihten itibaren otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

Katılma belgesinin tevdii, ancak bu Sözleşme yürürlüğe girdikten sonra mümkündür.

MADDE 10

Bu Sözleşme, süresiz yürürlükte kalacaktır. Bununla beraber, her Âkit Devlet, İsviçre Federal Hükümetine göndereceği yazılı bir bildirimle her zaman Sözleşmeyi feshetmek hakkına sahip olacak ve adı geçen Hükümet, diğer Âkit Devletleri ve Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterini bu bildirimden haberdar edecektir.

Bu fesih hakkı, altıncı maddede öngörülen bildirimden veya katılmadan itibaren bir yıllık bir süre tamamlanmadan kullanılamaz.

Fesih hakkı, bu maddenin birinci fıkrasında öngörülen bildirimin İsviçre Federal Hükümetince alındığı tarihten itibaren altı ay sonra hüküm ifade edecektir.

Usulüne uygun şekilde yetkili kılınmış ve aşağıda imzaları bulunan temsilciler bu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

İsviçre Federal Hükümeti arşivlerine tevdi edilmek ve aslına uygunluğu onaylanmış birer örneği diplomasi yolu ile Âkit Devletlerden her birine ve Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu Genel Sekreterine gönderilmek üzere bir tek nüsha halinde, on üç Eylül bin dokuz yüz yetmiş üç günü Bern'de tanzim olunmuştur.

★

TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU*

Kanun No. 403 **Kabul Tarihi: 11.2.1964**

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAZANILMASI

I — KANUN YOLU İLE KAZANMA

1. NESEP İLE

A. Doğum:

Madde 1**'— Türkiye içinde veya dışında Türk babadan olan ya da Türk anadan doğan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşıdırlar.

B. Hal Değişikliği:

Madde 2 — Yabancı anadan evlilik dışında doğan çocuk,

a) Nesebinin tashihi,

b) Babalığın hükümle tahakkuk etmesi,

c) Tanıma

yollarından biriyle bir Türk vatandaşına nesep bağı ile bağlanırsa, doğumundan başlayarak Türk vatandaşı olur.

C. Evlât edinme:

Madde 3 — Evlât edinme evlâtlığın vatandaşlığına tesir etmez. Ancak, küçük olan evlâtlık, vatansız olur veya anası babası bulunmaz veyahut nerede olduğu bilinmezse, bir Türk tarafından evlâtlığa alınmakla Türk vatandaşı olur.

(*) RG. 22 Şubat 1964 - 11638; 2383 sayılı ve 13.2.1981 tarihli (RG. 17 Şubat 1981 - 17254), 3540 sayılı ve 20.4.1989 tarihli (RG. 29 Nisan 1989 - 20153), 3808 sayılı ve 27.5.1992 tarihli (RG. 4 Nisan 1992 - 21248) ve 4112 sayılı ve 7.6.1995 tarihli (RG. 12 Haziran 1995-22311) Kanunlarla muaddel.

(**) 2383 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
"Türkiye içinde veya dışında,
a) Türk babadan olan,
b) Türk anadan doğup da, babasının vatandaşlığını doğumla kazanamayan,
c) Türk anadan evlilik dışında doğan çocuklar, doğumlarından başlayarak Türk vatandaşıdırlar".

2. DOĞUM YERİ İLE

Madde 4 — Türkiye'de doğan ve vatandaşlığını ana ve babasından doğumla kazanamayan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşıdırlar.

Türkiye'de bulunmuş çocuklar, aksi sabit olmadıkça, Türkiye'de doğmuş sayılırlar.

3. EVLENME İLE

Madde 5 — Bir Türkle evlenen yabancı kadın Türk vatandaşlığına geçmek istediğini 42 nci maddede gösterilen şekilde bildirdiği veya vatansız bulunduğu veyahut evlenmekle eski vatandaşlığını kaybettiği takdirde Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanır.

Evlenmenin butlanına karar verilmesi halinde akitte hüsnüniyetli olan kadın, Türk vatandaşlığını muhafaza eder.

Butlanına karar verilmiş evlenmeden olan çocuklar, ana veya babaları hüsnüniyetli olmasalar dahi Türk vatandaşlığını muhafaza ederler.

II — YETKİLİ MAKAM KARARI İLE KAZANMA

1. VATANDAŞLIĞA ALINMA ÇEŞİTLERİ VE İKAMET

A. Genel olarak vatandaşlığa alınma:

Madde 6 — Aşağıdaki şartları taşıyan yabancılar Bakanlar Kurulu ile Türk vatandaşlığına alınabilirler:

Vatandaşlığa alınmasını isteyen kişi,

a) Kendi milli kanununa, vatansız ise Türk kanununa göre reşit olmalıdır.

b) Müracaat tarihinden geriye doğru Türkiye'de beş yıl ikâmet etmiş olmalıdır.

c) Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini davranışı ile teyit etmiş olmalıdır.

ç) İyi ahlâk sahibi olmalıdır.

d) Genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden hastalığı bulunmamalıdır.

e) Yeteri kadar Türkçe konuşabilmelidir.

f) Türkiye'de kendisinin ve geçimi ile yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmalıdır.

B. İstisnaî vatandaşlığa alınma:

Madde 7 — Aşağıdaki hallerde 6 ncı maddenin (b) ve (c) bentlerindeki şartlar aranmaksızın yabancılar, istekleri üzerine, İçişleri Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyle Türk vatandaşlığına alınabilirler:

a) Türk vatandaşlığını herhangi bir şekilde kaybetmiş olanların sonradan doğmuş reşit çocukları,

b) Bir Türk vatandaşı ile evli olanlarla, bunların reşit çocukları,

c) Türk soyundan olanlarla, eşleri ve reşit çocukları,

ç) Bir Türk vatandaşı ile evlenme kararıyle Türkiye'de yerleşmiş olanlar,

d) Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren sosyal, ekonomik alanlarda veya bilim, teknik veyahut sanat alanlarında olağanüstü hizmeti geçmiş veya hizmeti geçeceği düşünülen kimseler,

e) Vatandaşlığa alınması Bakanlar Kurulunca zarurî görülenler.

C. Yeniden vatandaşlığa alınma:

Madde 8 — Bu kanuna göre Türk vatandaşlığını kaybetmiş olanları, Bakanlar Kurulu ikâmet şartı aranmaksızın yeniden vatandaşlığa alabilir. 35 nci madde hükmü saklıdır.

D. Yabancının ikâmeti:

Madde 9 — Bir yabancı için ikâmet Türk kanunlarına uygun olarak Türkiye'de oturmaktır. Yabancının, toplamı altı ayı geçmemek şartiyle Türkiye dışında bulunması ikâmet süresini kesmez. Ancak Türkiye dışında geçirdiği zaman ikâmet süresinden sayılmaz.

Türkiye'de, Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre ikametgâh sahibi olan yabancının, tedavi, öğrenim veya herhangi bir mücbir sebeple Türkiye dışına çıkması veya böyle bir sebeple Türkiye dışında kalması hallerinde, dışarda geçen zamanın toplamı altı ayı geçse dahi ikâmet süresi kesilmiş olmaz.

2. BAKANLAR KURULU KARARININ HÜKMÜ VE VATANDAŞLIĞA ALINMADA USÜL*

A. Bakanlar Kurulu kararının hükmü:

Madde 10** — Şartsız olarak vatandaşlığa alınma Bakanlar Kurulu kararı tarihinden itibaren hüküm ifade eder.

Bakanlar Kurulunca bir şarta bağlı olarak vatandaşlığa alınmasına karar verilenler için vatandaşlığa alınma kararı, bu şartın yerine getirildiğinin İçişleri Bakanlığınca tespit edildiği tarihten itibaren hüküm ifade eder.

İki yıl içerisinde şartların yerine getirilmemiş olması halinde İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine vatandaşlığa alınma kararı Bakanlar Kurulunca iptal edilir.

B. Vatandaşlığa alınmada usül:

Madde 11*** — Türk vatandaşlığına alınma başvurusu ilgilinin oturduğu yerin en büyük mülkî idare amirine, yabancı ülkelerde Türk konsolosluklarına bir dilekçe ile yapılır.

Bu makamlarca hazırlattırılacak dosya, gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir.

Vatandaşlığa alınma dileğinde bulunan kişi hakkında, bu Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikle tespit edilecek esaslara göre soruşturma yapılarak gerekli şartların bulunup bulunmadığı araştırılır. Durumları uygun görülenlerin vatandaşlığa kabulü için Başbakanlığa teklifte bulunulur; uygun görülmeyenlerin başvuruları, İçişleri Bakanlığınca reddedilir.

(*) 3540 sayılı Kanunla değiştirilen başlık:
"2. Vatandaşlığa alınmada usul".

(**) 3540 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
"A. Müracaat makamı:
Türk vatandaşlığına alınma dileği 6 ncı madde gereğince ilgilinin oturduğu, 7 ve 8 inci maddelerdeki yazılı hallerde de ilgilinin bulunduğu yerin en büyük mülkiye âmirine ve yabancı memlekette Türk konsolosluğuna bir dilekçe ile yapılır. Bu makamlarca tamamlanan evrak, gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir."

(***) 3540 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
"B. Soruşturma:
Vatandaşlığa alınma dileğinde bulunan kişi hakkında İçişleri Bakanlığınca, bu konunun uygulanmasına dair hazırlanacak yönetmelikte tesbit edilecek esaslara göre soruşturma yapılarak gerekli şartların bulunup bulunmadığı araştırılır."

III — SEÇME HAKKI İLE KAZANMA

1. TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAYBEDEN KÜÇÜKLER

Madde 12 — Aşağıdaki kişiler, Türk Medenî Kanununa göre reşit olmalarından başlayarak bir yıl içinde Türk vatandaşlığını seçebilirler:

a) *

b) 30 ve 37 nci maddeler gereğince, analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden küçükler,

c) 32 ve 36 ncı maddeler gereğince ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden küçükler.

2. EVLENME İLE TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAYBEDEN KADIN

Madde 13 — 19 uncu madde uyarınca evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılan kadın bu evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yıl içinde Türk vatandaşlığına dönebilir.

IV — VATANDAŞLIĞI KAZANMANIN SONUÇLARI

1. EVLENMEDE ÇOCUKLAR

Madde 14 — Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadının, bu evlenmeden önceki küçük çocukları,

a) Babanın ölmüş bulunması,

b) Babanın belli olmaması,

c) Babanın vatansız bulunması,

ç) Çocuğun vatansız olması,

d) Velâyetin anada bulunması

hallerinde, analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar.

Şu kadar ki; (a) ve (d) bendlerinin uygulamasında 16 ncı maddedeki şartlar aranır.

2. VATANDAŞLIĞA ALINMA

A. Eş:

Madde 15 — Vatandaşlığa alınma eşin vatandaşlığına tesir etmez, ancak, vatansız kadın, kocasına bağlı olarak Türk vatandaşı olur.

B. Çocuklar:

Madde 16 — Küçük çocuklar Türk vatandaşlığına alınan babalarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar.

Türk vatandaşlığına alınan kadının küçük çocukları,

a) Babanın ölmüş bulunması,

b) Babanın belli olmaması,

(*) 2383 sayılı Kanunla yürürlükten kalkan metin:
"a) Türk anadan doğup da Türk vatandaşlığını kazanamayanlar."

c) Babanın vatansız bulunması,

ç) Çocuğun vatansız olması,

d) Velâyetin anada bulunması

hallerinde çocuğun millî kanunu engel olmadığı takdirde analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar.

3. SEÇME HAKKI İLE KAZANMA

A. Türk vatandaşlığını seçen kişinin eşi ve çocukları:

Madde 17 — Bu kanunun, vatandaşlığı kazanmanın sonuçları düzenleyen 15 ve 16 ncı maddeleri 12 nci madde uyarınca seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığa dönen kişilerin eşleri ve küçük çocukları hakkında da uygulanır.

B. Türk vatandaşlığını seçen kadının çocukları:

Madde 18 — Evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılan analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden küçük çocuklar, kadının 13 üncü madde uyarınca seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığına dönmesi hâlinde, analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar.

Kadına Türk vatandaşlığını kaybettiren evlenmeden olan küçük çocukları, 16 ncı maddenin ikinci fıkrasında belirtilen hallerde seçme hakkını kullanan analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBI

I — KANUN YOLU İLE KAYIP

Evlenme:

Madde 19 — Yabancı ile evlenen Türk kadını kocasının millî kanunu evlenme sebebi ile kocanın vatandaşlığını kadına bahşettiği ve kadın kocasının vatandaşlığını seçtiğini 42 nci maddede gösterilen şekilde bildirdiği takdirde, Türk vatandaşlığını kaybeder.

Kadın kocasının vatandaşlığını belirli şartların gerçekleşmesi ile kazanıyorsa; Türk vatandaşlığı o tarihte kaybedilir.

II — YETKİLİ MAKAM KARARI İLE KAYIP

1. VATANDAŞLIKTAN ÇIKMA VE BAŞKA BİR DEVLET VATANDAŞLIĞINI KAZANMA İZNİ

A. Çıkma şartları:

Madde 20 — Türk vatandaşlığından çıkma, aşağıdaki şartlarla, Bakanlar Kurulunun iznine bağlıdır:

a) Mümeyyiz ve reşit olmak,

b)*

(*) 4112 sayılı Kanunla yürürlükten kalkan metin:

"b) Muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak veya yapmış sayılmak.

Muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak kaydından istisnası zarurî görülenler hakkında Milli Savunma Bakanlığınca izin verilmesi mümkündür. Ancak bu şekilde Türk vatandaşlığından çıkan şahıs yeniden vatandaşlığa alındığı takdirde askerlik hizmetini yapmakla ödevlidir."

c)* Herhangi bir nedenle yabancı Devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya başka bir Devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak.

B. Müracaat makamı:

Madde 21** — Türk vatandaşlığından çıkma veya başka bir Devlet vatandaşlığını kazanma dileği, Türkiye içinde ilgilinin oturduğu yerin en büyük mülkiye âmirine, yurt dışında Türk konsolosluğuna bir dilekçe ile sunulur.

Bu makamlarca tamamlanan evrak gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir.

C. Çıkma ve izin belgeleri:

Madde 22*** — Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi aynı zamanda başka bir Devlet vatandaşı ise, çıkma belgesi kendisine derhal verilir.

Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi, başka bir Devlet vatandaşı değil ise, İçişleri Bakanlığınca kendisine bir izin belgesi, ilgili yabancı Devlet vatandaşlığını kazandığını belirten belgeyi getirdiğinde de çıkma belgesi verilir.

Başka bir Devlet vatandaşlığını kazanmak isteyen kişiye de Bakanlar Kurulunca tespit edilen esaslara uygun olarak İçişleri Bakanlığınca izin belgesi verilebilir.

İzin belgesi üç yıl geçerlidir. İzin belgesi alanlar bu süre içerisinde yetkili Türk makamlarına gerekli bilgi ve belgeleri vermek zorundadırlar.

Ç. Çıkma hükmü:

Madde 23**** — 22 nci madde uyarınca çıkma belgesinin verilmesi ile Türk vatandaşlığı kaybedilir.

Kendilerine 22 nci maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen izin belgesi verilmiş olanlardan aynı maddede gösterilen süre içerisinde yetkili Türk makamlarına gerekli bilgi ve belgeleri vermemiş olanların Türk vatandaşlığını kaybedip etmediklerine, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verilir.

(*) 2383 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
"c) İradesi dışında herhangi bir sebeple başka bir devlet vatandaşı olmak veya başka bir devlet vatandaşlığını kazanacağı hakkında inandırıcı belirtiler bulunmak."

(**) 2383 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
" Türk vatandaşlığından çıkma dileği, Türkiye içinde ilgilinin oturuduğu yerin en büyük mülkiye âmirine, yurt dışında Türk konsolosluğuna bir dilekçe ile sunulur.
Bu makamlarca tamamlanan evrak gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir."

(***) 2383 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
"Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi, aynı zamanda başka bir devlet vatandaşı ise çıkma belgesi kendisine derhal verilir.
Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişi, başka bir devlet vatandaşı değil ise, çıkma belgesi, ilgili yabancı devlet vatandaşlığına girdiğini bildirir belgeyi gösterdiği zaman kendisine verilir."

(****) 2383 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
"22 nci madde uyarınca çıkma belgesinin verilmesi ile Türk vatandaşlığı kaybedilir.
20 nci madde uyarınca verilen izin tarihinden başlayarak üç yıl içinde bu belge alınmamış ise, Türk vatandaşlığının kaybı kesinleşir".

2. VATANDAŞLIĞA ALINMANIN İPTALİ

Madde 24 — Vatandaşlığa alınma, ilgilinin yalan beyanı veya önemli hususları gizlemesi sonucu vukubulmuş ise, vatandaşlığa alınma kararı Bakanlar Kurulunca iptal edilir.

İlgilinin Türk vatandaşlığına alınmasından başlayarak beş yıl geçtikten sonra iptal kararı verilemez.

3. VATANA BAĞLILIKLA BAĞDAŞAMIYAN EYLEMLER

A. Kaybettirme:

Madde 25 — Aşağıdaki kişilerin Türk vatandaşlığını kaybettiklerine Bakanlar Kurulu tarafından karar verilebilir:

a)* İzin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazananlar,

b) Yabancı bir devletin, Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup da Hükûmetçe, bu görevi bırakmaları kendilerine yurt dışında elçilik veya konsoloslukların, yurt içinde ise mahallî mülkiye âmirleri tarafından bildirilmesine rağmen üç aydan az olmamak üzere verilecek münasip bir süre içerisinde kendi istekleriyle bırakmayanlar,

c) Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde kendi istekleriyle Hükûmetin izni olmaksızın çalışmaya devam edenler,

ç) Yurt dışında bulunup da, muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye'de savaş ilânı üzerine, yurt dışında bulunup da, yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenler,

d) Sevk sırasında veya kıt'alarına katıldıktan sonra yurt dışına kaçıp da kanunî süre içinde dönmeyenler,

e) Silâhlı Kuvvetler mensupları ile askerlik görevini yapmakta olanlardan görev, izin, hava değişimi veya tedavi için yurt dışında bulunup da süresi bittiği halde mazeretsiz olarak üç ay içinde geri dönmeyenler,

f) Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazandıktan sonra kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza ettiğine delâlet edecek resmî temas ve işlemleri bulunmayanlar,

g)**

h) *** Herhangi bir yolla yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazanmış olup, kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine

---

(*) 2383 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
"a) Türk vatandaşlığından çıkma izin almaksızın kendi istekleri ile yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar".

(**) 2383 sayılı Kanunla eklenen ve 3808 sayılı Kanunla 4 Haziran 1992 tarihinde yürürlükten kalkan (g) bendi ve 25. maddenin üçüncü fıkrası:
"g) Yurt dışında bulunup da Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği ile kanunun suç saydığı şekilde iktisadî veya malî güvenliği aleyhinde faaliyette bulunan veya yurt içinde bu tür faaliyetlerde bulunup da her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkan ve hakkında Türkiye'de bu nedenle kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına veya hükmün infazına olanak bulunmayan ve gelmesi için yapılan duyuruya rağmen üç ay içinde, Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay içinde yurda dönmeyenler."
"Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde (g) bendi hükümlerine göre Türk vatandaşlığını kaybedenler hakkında 35 inci maddenin 1 inci fıkrası hükümlerinin uygulanmasına da karar verilebilir."

(***) 2383 sayılı Kanunla eklenmiştir.

ve Türk vatandaşlığını muhafaza etmek isteğine delâlet edecek resmî temas ve işlemlerde bulunmayanlar.

(ç), (d) ve (e) bendlerine göre karar verilebilmesi için Millî Savunma Bakanlığının teklifi şarttır.

B. Çıkarma:

Madde 26* — Yurt dışında bulunup da Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği ile kanunun suç saydığı şekilde iktisadî veya malî güvenliği aleyhinde faaliyette bulunan veya yurt içinde bu tür faaliyetlerde bulunup da her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkan ve hakkında Türkiye'de bu nedenle kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına veya hükmün infazına olanak bulunmayan ve gelmesi için yapılan duyuruya rağmen üç ay içinde, savaş, Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay içinde yurda dönmeyen Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış kişiler Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlıktan çıkarılabilir.

Bu hüküm, Türkiye savaş halinde bulunduğu zaman, doğumla Türk vatandaşı olanlar hakkında da uygulanabilir.

III — SEÇME HAKKI İLE KAYIP

1. TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAZANAN ÇOCUKLAR

Madde 27 — Aşağıdaki Türk vatandaşları reşit olmalarından başlayarak iki yıl içinde Türk vatandaşlığından ayrılabilirler:

a)** Analarına bağlı olarak doğumla Türk vatandaşı oldukları halde, doğumla veya sonradan yabancı babalarının vatandaşlığını kazananlar.

b) Evlâtlığa alınmakla Türk vatandaşı olanlar.

c) Doğum yeri esasına göre Türk vatandaşı oldukları hâlde, sonradan ana veya babasının vatandaşlığını kazananlar,

ç) Herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış olan ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşı olanlar.

Yukarıdaki hükümler gereğince vatandaşlıktan ayrılma ilgiliyi vatansız kılacak ise, bu hak kullanılmaz.

2. EVLENME İLE TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAZANAN KADIN

Madde 28 — 5 inci madde uyarınca evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadınlar evliliğin sona ermesinden başlayarak, üç yıl içinde, evlenmeden önce sahip oldukları Devlet vatandaşlığını muhafaza ettikleri veya bu vatandaşlığa dönebildikleri takdirde Türk vatandaşlığından ayrılabilirler.

(*) 2383 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
"Yurt dışında bulunup da, Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyeti aleyhine faaliyette bulunan ve hakkında Türkiye'de ceza kovuşturması yapılmasına imkân bulunamayan ve yurda dönmesi için yapılan davete üç ay içinde mazeretsiz olarak icabet etmeyen Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış kişiler Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlıktan çıkarılabilir.
Bu hüküm Türkiye savaş halinde bulunduğu zaman, doğumla Türk vatandaşı olanlar hakkında da uygulanabilir".

(**) 2383 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
"a) Analarına bağlı olarak doğumla Türk vatandaşı oldukları halde, sonradan yabancı babalarının vatandaşlığını kazananlar."

IV — KAYBIN SONUÇLARI

1. YABANCI MUAMELESİ VE SAKLI TUTULAN HAKLAR*

Madde 29** — Bu kanun gereğince Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler, kayıp tarihinden başlayarak yabancı muamelesine tâbi tutulur. Ancak, doğumla Türk vatandaşlığını kazanmış olup da sonradan Bakanlar Kurulundan çıkma izni almak suretiyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişiler ve bunların kanunî mirasçıları, Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliği ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla ülkede ikamet, seyahat, çalışma, miras, taşınır ve taşınmaz mal iktisabı ile ferağı gibi konularda Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler. 33 ve 35 inci maddeler hükümleri saklıdır.

2. EVLENMEDE ÇOCUKLAR

Madde 30 — Yabancı ile evlenmek suretiyle 19 uncu madde gereğince Türk Vatandaşlığını kaybeden kadının bu evlenmeden önceki küçük çocukları;

a) Babanın ölmüş bulunması,

b) Babanın belli olmaması,

c) Babanın vatansız olması

hallerinde analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler. Bu fıkra gereğince Türk vatandaşlığının kaybı, çocuk 15 yaşından büyük ise, yazılı muvafakatine bağlıdır.

Yukarıdaki fıkra gereğince Türk vatandaşlığının kaybı çocukları vatansız kılacak ise, çocuklar Türk kalırlar.

3. VATANDAŞLIKTAN ÇIKMA

A. Eş:

Madde 31 — Vatandaşlıktan çıkma eşin vatandaşlığına tesir etmez.

B. Çocuklar:

Madde 32 — Türk vatandaşlığından çıkan babanın küçük çocukları,

a) Ananın ölmüş bulunması,

b) Ananın yabancı olması,

c) Velâyetin babada bulunması

hallerinde babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler***.

Ananın Türk vatandaşlığından çıkması küçük çocuğun vatandaşlığına tesir etmez. Ancak vatandaşlıktan çıkan ananın küçük çocukları,

a) Babanın ölmüş bulunması,

b) Babanın belli olmaması,

c) Babanın yabancı olması,

ç) Velâyetin anada bulunması

hâllerinde, analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler.

(*) 4112 sayılı Kanunla değiştirilen başlık:
"1. Genel Olarak Yabancı Muamelesi"

(**) 4112 sayılı Kanunla yürürlükten kalkan metin:
"Bu kanun gereğince Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler, kayıp tarihinden başlayarak yabancı muamelesine tâbi tutulur. İkamet, gayrimenkul edinme ve ferağı, miras ve çalışma gibi konularda ancak Türk kanunlarının yabancılara tanıdığı haklardan faydalanabilirler. 33 ve 35 nci maddeler hükümleri saklıdır."

(***) 2383 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
"Küçük çocuklar, Türk vatandaşlığından çıkan babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler"

Baba veya anaya bağlı olarak vatandaşlığın kaybı; çocuk 15 yaşından büyük ise, yazılı muvafakatına bağlıdır.

Yukarıdaki hükümler gereğince vatandaşlığın kaybı çocukları vatansız kılacak ise, çocuklar Türk kalır.

4. VATANDAŞLIĞIN İPTALİ

Madde 33 — İptal kararı ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşı olmuş eş ve çocuklar hakkında da hüküm ifade eder.

İptal kararının hükümleri geriye yürümez.

Vatandaşlığı iptal edilenlerin mallarının tasfiyesi ile kendilerinin sınır dışı edilmeleri lüzumlu görüldüğü takdirde bu husus iptal kararında belirtilir. Bu gibiler en geç bir yıl içinde Türkiye'deki mallarını tasfiye ederek ikametgâh ve iş merkezlerini yurt dışına nakil ve memleketi terketmek zorundadır. Aksi halde, malları Hazinece satılarak bedelleri nam ve hesaplarına millî bir bankaya yatırılır ve kendileri de sınır dışı edilir. Bu kişiler iptal kararı aleyhine Danıştay'a başvurdukları takdirde, mallarının tasfiyesi ve sınır dışı işlemleri dava sonuna bırakılır.

5. KAYBETTİRME VE ÇIKARMA

A. Genel Olarak:

Madde 34 — Kaybettirme ve çıkarma kararları şahsîdir. İlgilinin eş ve çocuklarına tesir etmez.

B. Çıkarma:

Madde 35 — 26 ncı madde gereğince vatandaşlıktan çıkarılan kişilerin Türkiye'de bulunan malları Hazinece tasfiye edilir ve bedelleri nam ve hesaplarına millî bir bankaya yatırılır. Bu kişiler çıkarma kararı aleyhine Danıştay'a başvurduğu takdirde malların tasfiyesi dâva sonuna bırakılır.

Bu gibiler Türkiye'de yerleşmemek ve genel hükümlere tâbi olmak şartıyla Türkiye'ye gelebilirler.

Vatandaşlıktan çıkarma kararının ilgiliye tebliğinden veya Resmî Gazete ile yayımlanmasından önce Türkiye'ye dönenler hakkında vatandaşlıktan çıkarma işlemi durdurulur.

Türk vatandaşlığından çıkarılanlar hiç bir şekilde yeniden Türk vatandaşlığını kazanamazlar.

6. SEÇME HAKKI İLE KAYIP

A. Seçme hakkı ile Türk Vatandaşlığından ayrılan kişinin eşi ve çocukları:

Madde 36 — Bu kanunun vatandaşlıktan çıkmanın sonuçlarını düzenleyen 31 ve 32 nci maddeleri, 27 nci madde uyarınca seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan kişilerin eşleri ve küçük çocukları hakkında da uygulanır.

B. Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığından ayrılan kadının çocukları:

Madde 37 — Evlenme ile Türk vatandaşlığına geçen analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan küçük çocuklar, kadının 28 inci madde uyarınca seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılması halinde, analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler.

Kadına Türk vatandaşlığını kazandıran evlenmeden olan küçük çocukları, 32 nci maddenin 2 nci fıkrasında belirtilen şartlarla seçme hakkını kullanan analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK VATANDAŞLIĞININ İSBATI VE YARGI YOLU

I — TÜRK VATANDAŞLIĞININ İSBATI

1. İSBAT ŞEKLİ

Madde 38 — Türk vatandaşlığının isbatı herhangi bir şekle tâbi değildir.

Aşağıdaki resmî kayıt ve belgelerle benzerleri, aksi sabit olununcaya kadar ilgilinin Türk vatandaşı olduğuna karine teşkil eder:

a) Türkiye Cumhuriyeti nüfus sicili kayıtları,

b) Nüfus hüviyet cüzdanları,

c) Pasaport ve pasaport yerine geçen belgeler,

ç) Türk konsolosluklarınca verilen vatandaşlık ilmühaberleri

2. İDARÎ MAKAMLAR

Madde 39 — Bir kimsenin Türk vatandaşı olup olmadığı hakkında Türk makamlarınca tereddüde düşürüldüğü takdirde bu husus İçişleri Bakanlığından sorulur.

II — YARGI YOLU

1. DANIŞTAY

Madde 40 — Türk vatandaşlığı hakkında idarî makamlarca her ne şekilde olursa olsun verilen kararlar aleyhine Danıştay'a* başvurulabilir.

2. DANIŞTAY DIŞI YARGI ORGANLARI

Madde 41 — Danıştay dışında herhangi bir Türk yargı organı önünde bir kimsenin Türk vatandaşı olup olmadığı iddia edilir veya ilgili organ tarafından tereddüde düşülürse bu husus İçişleri Bakanlığından sorulur. İçişleri Bakanlığı en geç bir ay içinde kararını bildirir.

İçişleri Bakanlığınca verilen kararın dâvaya bakmakta olan mahkemece taraflara tebliğinden başlayarak bir ay içinde ilgililerce Danıştay'a başvurulmadığı takdirde Bakanlık kararı kesinleşir.

2 nci fıkrada, belirtilen şekilde Danıştay'a baş vurulursa, bakılmakta olan dâva, karara kadar durdurulur. Sözü edilen fıkra gereğince yapılan müracaatları Danıştay üç ay içinde kesin olarak karara bağlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

I — EVLENMEDE VATANDAŞLIKLA İLGİLİ BEYAN

Madde 42 — 5 ve 19 uncu maddelerdeki beyanlar,

a) Evlenme, evlendirmeye yetkili Türk makamları önünde yapıldığı takdirde, evlenme sırasında o makama,

(*) Bakanlar Kurulu dışındaki idarî makamlarca verilen kararlarda "idare mahkemeleri" yetkili kılınmıştır (2576 s. K. m. 5/1).

b) Evlenme, evlendirmeye yetkili yabancı makamlar önünde yapıldığı takdirde evlenmeyi tescil ile görevli Türk makamlarına, evlenme akdinden başlayarak bir aylık süre içinde, yazılı olarak yapılır.

Birinci fıkraya uygun olarak yapılan beyanı alan makam evlenmenin tesciline ait muameleli evrak ile birlikte, bunu ilgili nüfus memurluğuna gönderir.

II — SEÇME HAKKINI KULLANMA ŞEKLİ

Madde 43 — 12, 13, 27 ve 28 inci maddeler uyarınca seçme hakkı İçişleri Bakanlığına gönderilmek üzere mahallin en büyük mülkiye âmirliğine ve yabancı memleketlerde de Türkiye elçilik veya konsolosluklarına yazılı bildiride bulunmak suretiyle kullanılır.

III — MADDİ HATALARIN DÜZELTİLMESİ

Madde 44 — Bu kanuna göre alınan kararlarda maddî bir hâtâ bulunduğu sonradan anlaşılırsa bu kararı veren makam düzeltme veya değiştirme kararı alabilir.

IV — RESMİ GAZETE İLE YAYIN

Madde 45* — Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığına alınanlardan gerekli görülenler ile Türk vatandaşlığını kaybedenlerin tam hüviyetleri Resmî Gazete'de yayınlanır.

Bunlardan adresi bilinmeyenler hakkında ilanen tebliğ, bu yayım tarihinden itibaren bir yıl sonra yapılmış sayılır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SON HÜKÜMLER

I — KALDIRILAN KANUN VE HÜKÜMLER

Madde 46 — 431 sayılı kanunla ekleri ve İskân Kanununun vatandaşlıkla ilgili hükümleri saklı kalmak şartıyla 1041 ve 1312 sayılı kanunlarla bu kanuna aykırı diğer hükümler kaldırılmıştır.

II — GEÇİCİ HÜKÜMLER

Kayıp Kişiler

Geçici Madde 1 — Millî Mücadeleden sonra, "avdeti gayri caizdir" şerhini havi Büyük Millet Meclisi Hükümeti veya işgal devletlerinin İstanbul temsilcileri tarafından verilen pasaportlarla veya belgeleri olmaksızın, Türkiye'den 1930 yılının sonuna kadar ayrılmış bulunup da halen ölü veya sağ oldukları bilinmeyen ve sadece nüfus sicillerinde kayıtlı bulunan kişiler, bu kanunun yürürlüğe girdikleri tarihte Türk vatandaşlığını kaybetmiş sayılırlar.

Gerekli işlemler İçişleri Bakanlığınca yapılır.

İskat edilenlere verilen talep hakkı

Geçici Madde 2 — Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesi ile 1312 sayılı Türk vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre iskat edilmiş doğuştan Türk vatandaşı olan kişiler bu kanunun yürürlük tarihinden başlayarak bir yıl içinde yeniden Türk vatandaşlığına girmek isteğinde

---

(*) 3540 sayılı Kanunla muaddel. Yürürlükten kalkan metin:
"Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybı kararları, ilgilinin İçişleri Bakanlığının teklifindeki tam hüviyetleri ile Resmî Gazete'de yayınlanır."

bulundukları ve vatandaşlığa alınmalarında bir sakınca görülmediği takdirde, haklarında bu kanunun 8 nci maddesini uygulamaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Geçici Madde 3* — 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci maddesinin (g) bendi uyarınca haklarında Türk Vatandaşlığını kaybettirme kararı alınmış olanların nüfus kütüklerindeki kayıtları, müracaatlarına ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce canlandırılır.

Geçici Madde 4* — 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci maddesinin (g) bendi uyarınca haklarında Türk Vatandaşlığını kaybettirme işlemi yapılan ve bu nedenle aynı Kanunun 35 inci maddesi gereğince Türkiye'de bulunan ve Hazinece tasfiye edilen malları veya bu malların millî bir bankada adlarına açılan hesaba yatırılmış olan bedelleri, hak sahiplerine iade edilir.

Kaybettirme işlemi aleyhine Danıştay'da açılmış ve henüz karara bağlanmamış olan davalar düşer.

EK GEÇİCİ MADDE 1** — 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre vatandaşlıktan iskat edilmiş veya başka bir nedenle vatandaşlığımızı kaybetmiş doğuştan Türk vatandaşı olan kişilerin bu Kanunun yürürlük tarihinden başlayarak 2 yıl içinde yeniden Türk vatandaşlığına girmek isteğinde bulunmaları ve vatandaşlığa alınmalarında bir sakınca görülmemesi halinde, haklarında 403 sayılı Kanunun 8 inci maddesini uygulamaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.

EK GEÇİCİ MADDE 2** — 22/5/1964 tarihinden bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihe (17 Şubat 1981) kadar Türk anadan doğan ve doğumla Türk vatandaşlığını kazanmayan küçükler ana, baba ya da yasal temsilcilerinin başvurmaları halinde analarına bağlı olarak doğumlarından başlayarak Türk vatandaşı olurlar.

Ana, baba veya yasal temsilcilerinin başvurmamaları halinde çocuğun Türk Medenî Kanununa göre reşit olmasından itibaren 3 yıl içinde seçme yolu ile Türk vatandaşlığını kazanma hakkı saklıdır.

GEÇİCİ MADDE*** — 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre vatandaşlıktan iskat edilmiş, doğuştan Türk vatandaşı olan kişilerin bu Kanunun yürürlük tarihinden (29 Nisan 1989) başlayarak iki yıl içinde yeniden Türk vatandaşlığına girmek isteğinde bulunmaları ve vatandaşlığa alınmalarında bir sakınca görülmemesi halinde, haklarında 403 sayılı Kanunun 8 inci maddesi hükümlerini uygulamaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.

III — YÜRÜRLÜK

Madde 47 — Bu kanun yayımından üç ay sonra yürürlüğe**** girer.

IV — YÜRÜTME

Madde 48 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

★

(*) 3808 sayılı Kanunla eklenmiştir.
(**) 2383 sayılı Kanunla eklenmiştir.
(***) 3540 sayılı Kanunla kabul edilmiştir.
(****) 22 Mayıs 1964.

11/2/1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik*

BİRİNCİ BÖLÜM

Vatandaşlığın Kazanılması

Kazanma yolları:

Madde 1 — Anayasa'nın 54 üncü maddesi** gereğince "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür". Vatandaşlık bağı aşağıda gösterilen üç yolla kurulduğundan Türk vatandaşlığı da bu yollarla kazanılabilir:

I — Kanun yolu ile

II — Yetkili makam kararı ile

III — Seçme hakkı ile.

Kanun yolu ile kazanma, bir kimseye -evlenme ve evlât edinme hariç- doğum ile birlikte (Aslî) Türk vatandaşlığını; yetkili makam kararı veya seçme hakkı ile kazanmada, başka bir devlet uyrukluğunu haiz iken veya vatansız olarak değiştirme suretiyle (Müktesep) Türk vatandaşlığının bahşeder. Birincisi hiçbir makamın takdir ve işlemine lüzum kalmadan kendiliğinden; ikincisi Türk Vatandaşlığı Kanununun yetkili kıldığı İçişleri Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulunun kararı; üçüncüsü de adı geçen kanunda belirtilen hallerde ilgilinin seçme hakkı (Hakkı hıyar) kullanılması ile kazanılır.

I

— KANUN YOLU İLE KAZANMA—

Sebepleri:

Madde 2 — Kanun yolu ile kazanma nesep, doğum yeri ve evlenme sebepleri ile mümkün olur.

Nesep:

Madde 3 — Bir kişiyi babaya ve anaya bağlayan kan bağı olarak yeni doğan çocuğun vatandaşlığını kazanmasında nesep birinci derecede rol oynar. Bu bakımdan kanun, neseple kazanılan vatandaşlığı:

A — Doğum

B — Hal değişikliği

C — Evlât edinme

başlıkları ile ayrı ayrı üç maddede göstermiştir.

Doğum:

Madde 4 — Türkiye içinde veya dışında Türk babadan olan ya da Türk anadan doğan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşıdırlar.

(*) RG. 1 Temmuz 1964 - 11742; "11.2.1964 tarih ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına ilişkin Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Yönetmeliğe Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Yönetmelik" (RG. 21 Mart 1981 - 17276) ve bu Yönetmeliğin 36 ncı maddesinin (g) Bendinin Değiştirilmesine İlişkin Yönetmelik (RG. 24 Ekim 1984-18555) ile muaddel.

(**) Yeni Anayasa m. 66.

Çocuğun doğumla Türk vatandaşlığını kazanması için ana ve babadan yalnız birinin doğum tarihinde Türk vatandaşı olması yeterlidir. Diğerinin yabancı olması bu sonucu etkilemez.

Hal değişikliği:

Madde 5 — Yabancı uyruklu bir kadınla Türk vatandaşı bir erkeğin evlilik dışı münasebetinden doğan çocuk, Medenî Kanun hükümlerine uygun olarak:

a) Nesebin tashihi,

b) Babalığın hükümle tahakkuk etmesi,

c) Tanıma

yollarından biri ile bir Türk uyruklu erkeğe nesep bağı ile bağlanırsa, doğumundan başlıyarak Türk vatandaşı olur.

Evlât edinme:

Madde 6 — Prensip olarak bir kişinin evlât edinilmesi onun vatandaşlığına tesir etmez. Yani evlât edinme ile evlâtlığın vatandaşlığı değişmez. Ancak evlâtlık, reşit olmamak şartı ile;

a) Vatansız ise,

b) Anası babası bulunmamışsa,

c) Ana veya babanın nerede olduğu bilinmezse

bir Türk tarafından evlâtlığa alınmakla kendisi ile sun'i bir nesep bağı sağladığı evlât edinenin vatandaşlığını kazanır.

Doğum yeri:

Madde 7 — Türkiye'de doğan ve ana babalarının belli olmaması veya vatansız bulunmaları gibi sebeplerle veyahut millî kanunları gereğince onların vatandaşlığını doğumla kazanamayan çocuklar, doğumlarından başlayarak Türk vatandaşıdırlar. Türkiye'de bulunmuş çocuklar Türkiye dışında doğduğu sabit olmadıkça Türk topraklarında doğmuş sayılırlar.

Evlenme:

Madde 8 — Bir Türkle evlenen yabancı kadın aşağıdaki şartlarla Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanır ve kocanın nüfus siciline kaydedilerek nüfus hüviyet cüzdanı verilir:

Kadın,

a) Kocasının vatandaşlığına geçmek istediğini 55 inci maddede belirtilen şekilde Türk makamlarına evlenme akdi sırasında veya yabancı makamlar önünde akdedilen evlenmelerde akdi takip eden bir ay içinde yazılı olarak bildirirse veya,

b) Vatansız bulunuyorsa veyahut,

c) Evlenmekle eski vatandaşlığını kaybediyorsa.

Bu şekilde Türk erkekle evlenmek sureti ile kocasının vatandaşlığını kazanan kadın, sonradan evlenmenin butlanına karar verildiği takdirde akidde hüsnüniyetli ise Türk vatandaşlığını muhafaza eder.

Butlanına karar verilmiş bu evlenmeden olan çocuklar, ana veya babalarının hüsnüniyet sahibi olup olmadıklarına bakılmaksızın Türk vatandaşlığını muhafazada devam ederler.

Çeşitleri:

Madde 9 — Yetkili makam kararı ile vatandaşlığa alınma: ikamet şartlı olarak genel, ikamet ve yerleşme niyetini teyid şartları aranmadan istisnaî ve yeniden olarak üç yolla mümkündür.

GENEL OLARAK VATANDAŞLIĞA ALINMA

(ADİ TELSİK)

Madde 10 — Vatandaşlığa alınmasını isteyen yabancılar (uyruklu veya uyruksuz) aşağıdaki yedi bentte yazılı niteliklerin hepsini haiz iseler Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığına alınabilirler. Bu şartları tamamen taşımış olmak vatandaşlığa alınmak için başvuran kişiye kesin bir hak bahşetmez. Devletin egemenlik hakkını ilgilendirdiğinden alınıp alınmaması Bakanlar Kurulunun takdirine bağlıdır.

Vatandaşlığa alınmada aranan nitelikler şunlardır:

a) Vatandaşlığa alınma isteğinde bulunan kişi yabancı uyruklu ise kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanununda reşit olmalıdır.

b) Müracaat tarihinden geriye doğru Türkiye'de (5) yıl ikamet etmiş olmalıdır. (İkametin anlam ve kesilme şekli 13 üncü maddede açıklanmıştır).

c) Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini, taşınmaz mal edinmek, evlenmek, ticaret ve iş merkezini başka memleketten Türkiye'ye nakletmek, sermaye yatırımı yapmak gibi davranışlarla teyit etmiş olmak lâzımdır.

ç) İyi ahlâk sahibi olmalıdır. Yani bulunduğu toplam ve muhite zararlı bir kişi olmaması, hırsızlık, kaçakçılık, sahtekârlık ve dolandırıcılık gibi kamu oyu tarafından hoş karşılanmayan suçları ve hareketleri itiyat ve meslek haline getirmiş bulunmaması, sanat ve mesleği ile kendisine, ailesine ve bulunduğu topluma faydalı bir unsur olarak çalışan kişi olduğunu, gerek oturduğu memlekette, gerekse Türkiye'de etrafına, muhitine telkin etmiş bulunmalıdır.

d) Genel sağlık bakımından kendisi, temas ettiği kişiler ve muhiti için tehlike teşkil edecek hastalığı bulunmamalıdır. Bunun resmî bir sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi gerekir.

e) Türkçeyi en az meramını anlatacak kadar konuşabilmeli ve söyleneni anlayabilmelidir. Bu husus Millî Eğitim Müdürlüklerince belgelendirilir.

f) Türkiye'de kendisinin ve varsa geçimi yükümlü olduğu kimselerin başkasına muhtaç olmadan geçimini sağlayacak gelire veya böyle bir gelir getirecek mesleğe sahip olmalıdır.

İSTİSNAÎ OLARAK VATANDAŞLIĞA ALINMA

(FEVKALADE TELSİK)

Madde 11 — Aşağıdaki hallerde yabancılar 10 uncu maddenin (b) ve (c) bentlerindeki şartlar aranmaksızın İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile istisnaî olarak Türk vatandaşlığına alınabilirler. Bu takdirde yabancılar için en zor şart olan beş yıllık ikamet süresi ile Türkiye'de yerleşme niyetlerini teyit eden davranışları aranmaz. Bu istisnadan yararlanacak kişiler şunlardır:

a) Türk vatandaşlığını herhangi bir şekilde kaybetmiş olanların Türk vatandaşlığından ayrıldıktan sonra doğmuş ve rüşt yaşına girmiş çocukları,

b) Bir Türk vatandaşı ile resmen evli olanlarla bunların rüşt yaşına girmiş çocukları,

c) Genel olarak Türk soyundan olanlarla bunların eşleri ve reşit çocukları,

ç) Muntazam pasaportla, iltica sureti ile veya herhangi bir şekilde Türkiye'ye gelmiş ve bir Türk vatandaşı ile karı koca hayatı yaşamaya başlamış, çocukları olmuş veya evlenmeleri kararlaşmış ve bu maksatla da Türkiye'de yerleşmiş olanlar,

d) Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren, sosyal, ekonomik veya bilim, teknik veyahut sanat alanlarında Türkiye'ye olağanüstü hizmeti geçmiş veya hizmeti geçeceği Hükümetçe düşünülen kimseler,

e) Vatandaşlığa alınmalarında siyasî, idarî veya herhangi bir sebeple Bakanlar Kurulunca zaruret görülenler.

Bu gibi hallerde ilgililer veya ilgili kurumlar, İçişleri Bakanlığına başvururlar ve bu Bakanlıkça yapılacak inceleme sonunda istisnaî işlem uygun görülürse durum gerekçesi ile Bakanlar Kuruluna sunulur ve alınacak karara göre gereği yapılır.

YENİDEN VATANDAŞLIĞA ALINMA

(TEKRAR İKTİSAP)

Madde 12 — Türk Vatandaşlığı Kanununa göre, Türk vatandaşlığını kaybetmiş olanları, Bakanlar Kurulu ikamet şartı aranmaksızın yeniden vatandaşlığa alabilir.

Vatandaşlıktan çıkarılanlar yeniden vatandaşlığa alınamazlar.

Yeniden vatandaşlığa alınma hakkından yararlanacaklar şunlardır:

a) Türk Vatandaşlığı Kanununun 19 uncu maddesi uyarınca yabancı erkekle evlenmek ve kocasının uyrukluğunu seçmek suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kadınlardan bu Yönetmeliğin 20 nci maddesindeki seçme hakkı süresini geçirenler,

b) Resmî izinle Türk vatandaşlığından çıkanlar,

c) Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci maddesi gereğince Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığını kaybettiklerine karar verilenler.

Yabancının ikameti:

Madde 13 — Türk Vatandaşlığı Kanununun ve bu Yönetmeliğin çeşitli maddelerinde geçen bir yabancı için ikamet deyimi, Türk kanunlarına uygun olarak Türkiye'de oturmaktır. Aşağıda belirtilen iki şekilde ikamette de aralıksız ve kesintisiz oturmak şartı aranmaz.

a) Türkiye'de Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre ikametgâh sahibi olmadan sadece kanunlara uygun olarak oturan yabancının, ister ayrı ayrı zamanlarda ister toplu olarak bir defada yurt dışına çıkması ve kalması beş yıl içinde toplam olarak altı ayı geçmemek şartı ile ikamet süresini kesmez. Ancak Türkiye dışında geçirdiği altı ayı geçmiyecek zaman belirli ikamet süresinden düşülür.

b) Türkiye'de Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre ikametgâh sahibi olan yabancının tedavi, öğrenim veya herhangi bir mücbir sebeple yurt dışına çıkması veya böyle bir sebeple Türkiye dışında kalması hallerinde dışarıda geçen zamanın toplamı altı ayı geçse dahi ikamet süresi kesilmiş olmaz ve daimî ikametgâhı Türkiye'de bulunduğu için dışarıda geçen süre ikamet süresinden indirilmez. Bu gibilerin ikametgâhlarını yurt dışına nakletmeleri halinde (a) bendi uyarınca işlem yapılır.

Müracaat makamları:

Madde 14 — Vatandaşlığa alınmak için başvurulacak makamlar genel olarak Türkiye içinde en büyük mülkiye âmiri, yurt dışında Türk konsoloslarıdır. Vatandaşlığa girme isteği, bu Yönetmeliğin 10 uncu maddesine göre ikamet şartı ise, ilgili yabancının oturduğu yer, 11 ve 12 inci maddelere göre ikamet şartı aranmaksızın istisnaî olarak veya yeniden alınma şeklinde ise, yabancının bulunduğu mahallin en büyük mülkiye âmiri bu dilekleri kabule yetkilidir.

İkamet şartsız vatandaşlığa alınmaları mümkün olan kimseler, yurt dışında bulundukları takdirde dilekçelerini o yer Türk konsolosluklarına verebilirler. Gerek en büyük mülkiye âmirleri, gerekse konsoloslar, dilekçelerde verilen bilgilerin belgelerini ve 15 inci maddedeki esaslara uygun olarak yapılacak soruşturma evrakını ve düşüncelerini eklemek suretiyle tamamlayacakları dosyayı gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderirler. Bakanlık Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü Vatandaşlık Şubesi işi sonuçlandırır.

Soruşturma:

Madde 15 — Türk uyrukluğuna girmek isteyen yabancılar 14 üncü maddede yazılı makamlara açık kimlik ve imzaları ile verecekleri dilekçelere:

a) Hangi devlet uyrukluğunu taşıdıklarını,

b) Vatansız ise ne sebepten ve hangi tarihten beri vatansız kaldıklarını ve varsa bu tarihden önceki uyrukluklarını,

c) Doğum tarihlerini,

ç) Doğum yeri ve kayıtlı bulundukları nüfus idarelerini (memleket, il, ilçe, kanton, komün, köy),

d) Medenî halini, evli ise eşinin ve varsa reşit çocuklarının vatandaşlığını,

e) Mesleklerini,

f) Hangi tarihten beri Türkiye'de bulunduğunu ve Türkiye'nin nerelerinde ikamet ettiğini ve ne gibi işlerle meşgul olduklarını,

g) Türkiye'ye ilk geldiği tarihten sonra yurt dışına kaç defa ve ne maksatla çıktığını ve bu gidişlerle dışarıda kaldığı sürece toplamını,

h) Türkçe konuşma derecesini (Milli Eğitim Müdürlüklerince yoklanmak ve belgelendirilmek şartıyla),

ı) Türkiye'de kendisinin ve geçimi ile yükümlü olduğu kimselerin geçimini ne ile sağlayacaklarını

belirtecekler ve bu hususlara ait resmî belgeler yabancı dilde ise ayrıca noterden onaylı Türkçe'ye çevrilmiş suretleriyle birlikte genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmadığına dair Türk resmî sağlık kurullarından alacakları raporla üç adet vesikalık fotoğraflarını iliştireceklerdir.

Yapılacak işlem:

Madde 16 — Bu dilekçeleri alan en büyük mülkiye âmirleri, incelenmek üzere illerde hukuk işleri müdürlüğüne, ilçelerde zabıtaya havale ederler. Hukuk işlerinde de zabıtaya tevdi olunan dosya üzerinde dikkatli ve esaslı soruşturma yaparak yabancıların 11/2/1964 tarihli ve 403 sayılı kanunun 6, 7, 8 ve Yönetmeliğin 10, 11, 12 ve 15 inci maddelerindeki nitelikleri haiz olup olmadıklarını araştırırlar. Bu yabancılar Türkiye'nin başka yerlerinde de oturmuşlar ise oralardan da sorularak özel ve genel durumları ve bilhassa vatandaşlığa alınmalarında sakınca olup olmadığı, varsa neler olduğu ve verdikleri belgelerin doğruluğu hakkında hazırlayacakları raporla birlikte bu Yönetmeliğe bağlı örnekteki aile listesini doldurarak, en büyük mülkiye âmirine sunarlar. Valiler de tamamlanan dosyayı düşünceleri ile birlikte İçişleri Bakanlığına gönderirler.

Karar ve tescil:

Madde 17 — İçişleri Bakanlığına gelen, vatandaşlığa alınma isteklerine ait dosyalar üzerinde, Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü Vatandaşlık Şubesince teknik incelemeler yapılır ve eksikler tamamlandıktan sonra Hükümetçe ve İçişleri Bakanlığınca vatandaşlığa alınma bakımından, verilmiş prensip kararları ışığı altında her türlü soruşturmayı yapmak ve yabancının Türk vatandaşlığına alınmasında sakınca bulunup bulunmadığını tesbit etmek ve düşüncesini belirtmek üzere dosya Emniyet Genel Müdürlüğüne verilir.

Gelecek karşılık üzerine İçişleri Bakanlığı ilgili yabancının Türk vatandaşlığına alınması veya isteğinin reddi teklifini Bakanlar Kurulu kararına bağlamak üzere usulü dairesinde Başbakanlığa sunar. Bakanlar Kurulundan alınacak karar ilgiliye ve müracaat makamlarına tebliğ olunur. Vatandaşlığa alınanların nüfus kütüklerinde açılacak yeni hanelere kayıtları yapılıp nüfus hüviyet cüzdanları kendilerine verilir ve pasaportları alınır.

III

SEÇME HAKKI İLE KAZANMA

Çeşitleri:

Madde 18 — Bu kısımdaki vatandaşlık kazanmaları; önceden Türk vatandaşı iken baba veya analarının kanun yolu veya yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kaybetmeleri halinde, kendilerinin de küçük bulunmaları sebebi ile bunlara bağlı olarak aynı şekilde kaybetmeleri veya Türk anadan doğmasına rağmen anaya izafetle Türk vatandaşlığını herhangi bir sebeple kazanamamaları veyahut Türk Vatandaşlığı Kanununun 19 uncu maddesi gereğince yabancı ile evlenmek ve kocanın uyrukluğunu almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kadının durumu gibi sebeplerle ve aşağıda gösterilen belirli şartların varlığı halinde, seçme hakkını kullanmakla elde edilir. Bu hakkın kullanılması için bu Yönetmeliğin 14 üncü maddesindeki müracaat makamlarına bir dilekçe vermek kâfidir. Dilekçede Türk vatandaşlığını kaybetme tarihi ve sebebi, kayıptan sonra kazandığı uyrukluk, doğum tarihi ve yeri ile ayrıca yabancı ile evlenenlerde evliliğin başlama ve sona erme tarihleri gösterilir ve varsa belgeleri eklenir. Bu makamlarca dileğinin doğruluğa tesbit edildiği takdirde derhal tescilleri yapılır ve İçişleri Bakanlığına bilgi verilir.

Türk vatandaşlığını kaybeden küçükler:

Madde 19 — Aşağıdaki kişiler, Türk Medenî Kanununa göre reşit olmalarından başlayarak bir yıl içinde Türk vatandaşlığını seçebilirler:

a) (Yürürlükten kaldırılmıştır)

b) Yabancı ile evlenmek sureti ile Türk vatandaşlığını kaybeden Türk kadınının bu evlenmeden önceki küçük çocukları, (Babanın ölmüş olması, belli olmaması veya vatansız bulunması sebepleri ile anasına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybetmeleri halinde)

c) Türk erkekle evlenmek suretiyle Türk vatandaşlığına geçen analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan ve kanunun 28 inci maddesi uyarınca seçme hakkını kullanarak ayrılan analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden küçükler,

ç) Kadına Türk vatandaşlığını kazandıran Türk erkekle evlenmesinden olan ve kanunun 32 inci maddesinin 2 nci fıkrasında belirtilen şartlarla seçme hakkını kullanan analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden küçükler,

d) Türk vatandaşlığından çıkan babalarına ve kanunun 32 nci maddesinin 2 nci fıkrası uyarınca analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden küçükler,

e) Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığından ayrılan kişilerin küçük çocukları,

Rüşt yaşına girmeden müracaat veya reşit olmalarından başlayarak bir yılın geçmesi hallerinde bu madde uygulanamaz.

Bu gibiler seçme hakkı süresi olan bir yılı geçirdikleri takdirde kanunun 8 ve Yönetmeliğin 12 nci maddeleri uyarınca yeniden vatandaşlığa alınma isteğinde bulunabilirler.

Evlenme:

Madde 20 — Türk Vatandaşlığı Kanununun 19 uncu maddesi gereğince bir yabancı ile evlenmek ve kocasının uyrukluğunu almak sureti ile Türk vatandaşlığını kaybeden kadın bu evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yıl içinde Türk vatandaşlığına dönebilir. Bu gibiler hakkında 18 inci madde hükümleri uygulanır. Bu şekilde vatandaşlığa dönmeler için hiçbir makamın kararına lüzum yoktur. Evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yıl geçmiş bulunursa seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığına dönmesi mümkün olamaz. Bu takdirde kanunun 8 inci, Yönetmeliğin 12 nci maddelerinin uygulanması gerekir.

IV

VATANDAŞLIĞI KAZANMANIN SONUÇLARI

Etki:

Madde 21 — Türk vatandaşlığının hangi yolla olursa olsun kazanılması bazı kayıtlarla, kazanan kişinin eş ve çocukları üzerinde etki yapar. Bunlar vatandaşlığın kazanma çeşitlerine göre aşağıdaki maddelerde belirtilmiştir.

Kadına vatandaşlık kazandıran evlenmeden önceki küçük çocuklar:

Madde 22 — Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadının bu evlenmeden önceki küçük çocukları aşağıdaki şartlardan birinin mevcudiyeti halinde analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar:

a) Babanın ölmüş olması,

b) Babanın belli olmaması,

c) Babanın vatansız bulunması,

ç) Çocuğun vatansız olması,

d) Velâyetin anada bulunması.

Ancak babanın ölmüş veya velâyetin anada bulunmuş olmaları halinde anaya bağlı olarak Türk vatandaşı olabilmesi için çocuğun millî kanununun müsaade etmesi ve vatandaşlığının değişmesine engel olmaması şarttır.

Eş ve reşit çocuklar:

Madde 23 — Genel olarak ikamet şartı veya istisnaî olarak veyahut yeniden, ikamet şatsız vatandaşlığa alınmalar, eşlerin ve reşit çocukların vatandaşlıklarına tesir etmez, onlar da ayrı ayrı müracaat ederek istekte bulunmak zorundadırlar. Ancak vatansız kadın, kocasına bağlı olarak Türk vatandaşı olur. Böyle bir durumda kocasının müracaatına dahil edilerek ayrı bir işlem yürütülmez.

Küçükler:

Madde 24 — Prensip olarak küçük çocuklar, Türk vatandaşlığına kabul edilen babalarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar ve babalarının müracatına girerek birlikte işlem görürler.

Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığına alınan kadının küçük çocukları:

Madde 25 — Türk vatandaşlığına alınan kadının küçük çocukları aşağıdaki hallerde millî kanunları engel olmadığı takdirde analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar:

a) Babanın ölmüş bulunması,

b) Babanın belli olmaması,

c) Babanın vatansız olması,

ç) Çocuğun vatansız olması,

d) Velâyetin anada bulunması.

Yukarıdaki şartlardan biri mevcutsa ve çocuğun millî kanunu da Türk vatandaşlığına girmesine mani hüküm taşımıyorsa anaları ile birlikte ve onlara bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar. Bunlar da analarının müracaatında yer alır ve ayrı bir işleme tâbi tutulmazlar.

Seçme hakkı ile dönenlerin eş ve çocukları:

Madde 26 — Seçme hakkı kullanarak Türk vatandaşlığına dönen kişilerin eşleri ve küçük çocukları hakkında da bu yönetmeliğin 23, 24 ve 25 inci maddeleri hükümleri uygulanır.

Evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılan kadının bu evlenmeden önceki küçük çocukları:

Madde 27 — Evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılmış analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden küçük çocuklar, kaybı doğuran evlenmenin sona ermesi üzerine yönetmeliğin 20 inci maddesi uyarınca seçme hakkı ile tekrar Türk vatandaşlığına dönen analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar. Kadına Türk vatandaşlığını kaybettiren, yabancı ile evlenmeden olan küçük çocuklar, ancak 25 inci maddedeki şartların bulunması halinde birinci fıkradan faydalanarak Türk vatandaşlığını analarına bağlı olarak alabilirler.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBI

Kayıp yolları:

Madde 28 — Türk vatandaşlığının kaybı da kazanma gibi kanun yolu, yetkili makam kararı ve seçme hakkının kullanılması sureti ile olur. Birincisi ve üçüncü yollarla kendiliğinden, ikinci yolla yetkili bir makam kararı sonunda Türk vatandaşlığı kaybedilmiş sayılır.

I

KANUN YOLU İLE KAYIP

Evlenme:

Madde 29 — Kanun yolu ile kayıp sadece yabancı ile evlenen Türk kadını için söz konusu olur ve aşağıdaki şartlarla tahakkuk eder:

a) Yabancı ile evlenen Türk kadına, kocanın millî kanunu evlenme sebebi ile kendi vatandaşlığını bahşediyorsa,

b) Kadın evlenme akdi sırasında kocanın vatandaşlığına geçeceğini 55 inci madde gereğince yazılı olarak beyan etmişse.

Kadın kocanın vatandaşlığını belirli şartların gerçekleşmesi ile kazanıyorsa Türk vatandaşlığı o tarihte kaybedilir. Bu şekilde vatandaşlığı kaybedenlerin nüfus sicillerindeki hanelerine "Türk Vatandaşlığı Kanununun 19 uncu maddesi uyarınca... uyruklu... ile.... tarihinde ... evlendirme memurluğunda evlenmekle", kadınla birlikte kayda giren küçük çocuklar varsa onların da hanesine "Kanunun 30 uncu maddesi gereğince analarına bağlı olarak" Türk vatandaşlığını kaybetmiştir şerhi verilir. Mümkün olduğu takdirde nüfus hüviy cüzdanları alınır ve bu gibi kayıtlar İçişleri Bakanlığına bildirilir. Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü Vatandaşlık Şubesinde kaydedilir.

II

YETKİLİ MAKAM KARARI İLE KAYIP

Çeşitleri:

Madde 30 — Yetkili makam kararı ile kayıp iki şekilde vukubulur:

a) Vatandaşlıktan çıkma,

b) Vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler.

(b) bendi de Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 ve 26 ıncı maddeleri ile (Kaybettirme) ve (Çıkarma) olarak iki kısımda mütalâa edilmiştir. Türk Vatandaşlığı Kanununun kayıp bölümünde yer alan vatandaşlığa alınmanın iptali, vatandaşlık bakımından geriye (Yani alınma tarihine) işleyen netice doğurduğundan diğer kayıplarla karıştırılmamak lâzımdır.

Vatandaşlıktan Çıkma ve Başka Bir Devlet Vatandaşlığını Kazanma İzni:

Madde 31 — Vatandaşlıktan çıkma: Bir Türk vatandaşına Bakanlar Kurulu kararı ile başka bir devlet uyrukluğuna geçmek için verilen özel izin mahiyetindedir. Aşağıdaki şartların üçünün mevcudiyeti halinde bu izin verilebilir:

a) Mümeyyiz ve reşit olmak,

[b)* Muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak veya yapmış sayılmak. Bu bend gereği askerlik şubelerince veya Milli Savunma Bakanlığınca verilecek belge ile yerine getirilir. Dosyasında bulunması kesin olarak aranır. Çıkma isteğinde bulunan bazı kimselerin, zarurî hallerde muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak kaydından istisnası mümkündür. Bu istisnanın yapılmasına Millî Savunma Bakanlığı izin verir. Ancak bu şekilde Türk vatandaşlığından çıkan kişi, yeniden vatandaşlığa alındığı takdirde askerlik hizmetini yapmakla ödevlidir.]

c) İzin isteyen kişinin, ne sebeple olursa olsun başka bir Devlet vatandaşlığını kazanmış olması veya başka bir Devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtilerin bulunması şarttır.

İnandırıcı belirti olarak, ilgilinin vatandaşlığına geçmek istediği Devlet makamlarından verilmiş o Devlet vatandaşlığına kabul edileceğine ilişkin belge veya ilgilinin Türk vatandaşı olarak o ülkede uzun zamandan beri oturmasına ve orada meslekî, ticarî veya sınaî faaliyetlerde bulunmasına izin verildiğini gösteren belge veya o Devlet vatandaşı ile evli olması ve bu durumun vatandaşlığa alınmasında kolaylıklar sağlayacağının anlaşılmış olması kabul edilebilir.

Yukarıdaki fıkrada sözü edilen belgelerden en az birinin usulüne göre onaylanmış Türkçe tercümesinin izin dilekçesine eklenmiş olması gereklidir.

Müracaat:

Madde 32 — Türk vatandaşlığından çıkmak veya başka bir Devlet vatandaşlığını kazanmak isteyen kişi yurt içinde oturduğu yerin en büyük mülkiye âmirine, yurt dışında bölgesinde görevli Türk konsolosluğuna bir dilekçe ile başvurur.

Dilekçede aşağıda belirtilen hususların açıkça belirtilmiş olması gereklidir:

1 — Halen oturduğu ülke ve burada kaç yıldan beri bulunduğu,

2 — Tahsilinin ne olduğu, ne iş yaptığı ve geçimini ne ile sağladığı, (çalışma ve oturma izin belgelerinin onaylanmış Türkçe örnekleri eklenir.)

3 — Ana, baba ve küçük kardeşlerinin nerede bulundukları ve ne ile geçindikleri, bakıma muhtaç olup olmadıkları ile açık adresleri,

4 — Evli olup olmadığı, evli ise eş ve çocuklarının halen nerede bulundukları, geçimlerini ne yoldan sağladıkları, ayrı iseler nedenleri ve bakıma muhtaç olup olmadıkları ile açık adresleri,

5 — Eş ve 15 yaşından büyük çocukların kendisi ile birlikte yabancı Devlet vatandaşlığını kazanmak isteyip istemedikleri, istemiyorlar ise nedenleri. (Birlikte işlem görmek isteyen eşi ile 15 yaşından büyük çocuklarının ayrıca bu hususdaki isteklerini içeren dilekçeleri eklenecektir.)

(*) Türk Vatandaşlığı Kanununun ilgili hükmü (m. 20/b), 4112 sayılı Kanunla yürürlükten kalktığı için geçerliliğini kaybetmiştir.

6 — İlgili aynı zamanda başka bir Devlet vatandaşı ise bu vatandaşlığı hangi tarihte ve ne sebeple kazandığı, (doğumla, sonradan isteği ile veya isteği dışında),

7 — Türk Vatandaşlığını korumak isteyip istemediği,

8 — Erkeklerin askerlik durumları ve askerlik yapıp yapmadıkları, (askerlik terhis belgesi veya nüfus cüzdanlarındaki askerlik terhisine ve bağlı olduğu askerlik şubesine ilişkin kayıtların onaylanmış örnekleri dilekçeye eklenir.)

9 — Nüfusa kayıtlı olduğu yer, (nüfus cüzdan örneği eklenecektir.)

10 — Türkiye'de varsa taşınmaz malları ve bunların yerleri ile tapu kütüğünün tarih ve numarası, (ayrı bir imzalı liste halinde dilekçeye eklenecektir.)

11 — Evvelce Türkiye'de ne iş yaptığı, vergi kaydı varsa ilgili vergi dairesi ve hesap numarası,

12 — Türkiye de herhangi bir borcunun bulunup bulunmadığı,

13 — Açık adresi. (adres değişikliği halinde yeni adres derhal bildirilecektir.)

Dilekçeye ayrıca işlem sonucu kendisine bildirilmek üzere açık adresi yazılı bir zarf ve yeterli miktarda uluslararası posta kuponu, geçmek istediği yabancı Devlet vatandaşlığına kabul edileceğine ilişkin garanti belgesinin onaylanmış Türkçe tercümesi veya inandırıcı diğer belgeler ile her şahsa ait başvuru tarihinde çekilmiş 4 fotoğraf eklenir.

Dilekçeyi alan makam yukarıda belirtilen hususların tam olaak açıklanıp açıklanmadığını inceler. Eksiklikler varsa iade edilerek tamamlatır, bundan sonra da ileri sürülen hususların doğruluğunu inceler ve dilek hakkındaki görüşünü de belirtir bir yazı ile birlikte doğruca İçişleri Bakanlığı Nüfus İşleri Genel Müdürlüğüne gönderir.

Nüfus İşleri Genel Müdürlüğünde nüfus aile kayıt örneği ile, askerlik şubelerinden askerlik kayıtları getirtilerek dosyaya eklenir. Gerekli görülen hallerde dilekçede belirtilen hususların doğruluğu hakkında yurt içinde de ilgili Valilik aracılığı ile soruşturma yaptırılarak dosya tamamlanır.

Çıkma ve İzin Belgeleri:

Madde 33 — Çıkma ve izin belgeleri aşağıda gösterilmiştir.

a) Çıkma belgesi:

Çıkma belgesi, ilgilinin Türk vatandaşlığından çıktığını gösteren ve verilmesi ile Türk vatandaşlığının kaybedilmesi sonucunu doğuran belgedir.

Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişi aynı zamanda başka bir Devlet vatandaşı ise, çıkma belgesi derhal imza karşılığında kendisine verilir.

b) İzin belgesi:

İzin belgesi kişinin başka bir Devlet vatandaşlığına geçmesine yetkili Türk makamlarınca izin verildiğini gösteren belgedir.

Bu belge Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen ve henüz başka bir Devlet vatandaşlığını kazanmamış olanlarla, başka bir Devlet vatandaşlığını kazanmak isteyenlere verilir.

Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen kişi bu belgeye dayanarak istediği Devlet vatandaşlığını kazandıktan sonra bu Devlet makamlarından alacağı belgeyi yetkili Türk makamlarına verdiği zaman kendisine Türk vatandaşlığından çıkma belgesi verilir.

İzin belgesi 3 yıl için geçerlidir. Bu belgeyi alanlardan, belgenin verildiği tarihten itibaren en geç 3 yıl içinde, istedikleri Devlet vatandaşlığını kazananlar, bu Devlet makamlarından alacakları belgeyi yurt dışında Türk konsolosluklarına vermekle yükümlüdürler.

İstenilen Devlet vatandaşlığının kazanılmaması halinde de alınan belge yukarıda belirtilen makamlara iade edilecektir.

3 yıl sonunda yukarıdaki fıkralara göre istenilen bilgi ve belgeleri vemeyen veya izin belgesini iade etmeyenler hakkında 34 üncü maddenin 4 üncü fıkrası uyarınca işlem yapılır.

Çıkma ve İzin Belgelerinin Hükmü:

Madde 34 — Bakanlar Kurulu Kararı ile Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişiye çıkma belgesinin verilmesi ile Türk vatandaşlığı kaybedilir.

Nüfus İşleri Genel Müdürlüğünce vatandaşlıktan çıkan ve kendisi ile birlikte işlem görenlerin Türk vatandaşlığını kaybettiği aile kütüklerine işletilerek kayıtlarının kapatılması sağlanır.

Başka Devlet vatandaşlığına geçme izin belgesi almış olup da, süresi içinde yetkili Türk makamlarına gerekli bilgi ve belgeleri verenlerle bunlarla birlikte işlem görmüş olanların kazandıkları Devlet vatandaşlığı aile kütüklerine işlenir ve dosyası saklanır.

Kendilerine İçişleri Bakanlığınca başka Devlet vatandaşlığını kazanma izin belgesi verilmiş olup da 3 yıllık süre içinde yetkili Türk makamlarına herhangi bir bilgi veya belge vermeyenlerle istediği Devlet vatandaşlığını kazanamaması halinde almış olduğu izin belgesini iade etmeyenlerin İçişleri Bakanlığının teklifi ile Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığını kaybedip etmediklerine karar verilir. Alınacak karara göre aile kütüklerine gerekli açıklamalar düşürülür.

Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığını kaybettiğine karar verilenler bu kararın Resmî Gazete'de ilânından sonra istediği Devlet vatandaşlığını kazanamadığından bahisle yetkili Türk makamlarına başvururlarsa haklarında 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 8 inci maddesi hükmü uygulanır.

İPTAL

Sebep ve yapılacak işlem:

Madde 35 — Vatandaşlığa alınma ilgili kişilerin, yönetmeliğin 10, 11, 15 inci maddelerinde belirtilen şartlar ve soruşturma konularında, yalan beyanları veya önemli hususları gizlemeleri sonucu vukubulduğuna bilgi edinildiği ve belgelendirildiği takdirde İçişleri Bakanlığı durumu Bakanlar Kuruluna sunar ve vatandaşlığa alınma kararları iptal edilir. Vatandaşlığa alınma tarihinden başlayarak beş yıl geçtikten sonra iptal kararı verilemez.

İptal işlemleri, vatandaşlığa alındığı zaman kaydedildiği yer nüfus sicilinde şerh verilmek sureti ile tescil olunur.

VATANA BAĞLILIKLA BAĞDAŞMAYAN EYLEMLER

Kaybettirme:

Madde 36 — Aşağıda gösterilen eylemleri sabit olan kişilerin Türk vatandaşlığını kaybettiklerine Bakanlar Kurulunca karar verilebilir:

a) Türk Vatandaşlığı Kanununun 20 nci maddesi ve 22 nci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca izin almaksızın kendi istekleri ile başka bir Devlet vatandaşlığını kazandığı tespit edilenler (**Bunlardan bu durumlarının tesbitinden önce kendilikllerinden izin için başvuranlar hakkında bu Yönetmeliğin 31 inci maddesi uyarınca işlem yapılır**).

b) Yurt içinde ve dışında herhangi bir yabancı devletin resmî veya özel, askerî veya sivil bir hizmetinde bulunanlara, bu hizmetlerin Türkiye'nin menfaatlerine aykırı olduğu, Hükümetçe (Bakanlar Kurulunca) kararlaştırılıp bu görevi bırakmaları kendilerine yurt içinde mülkiye âmirleri, yurt dışında elçilik veya konsoloslarımız tarafından yazı ile bildirildiği halde üç

aydan az olmamak şartı ile hükümet kararında belirtilecek münasip bir süre içerisinde kendi istekleri ile bu hizmetten ayrılmayanlar.

c) Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde hükümetin izni olmaksızın ve (b) bendindeki karar ve tebliğe lüzum kalmadan kendi istekleri ile çalışmaya devam edenler.

ç) Türk vatandaşı olarak yurt dışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye'nin savaş haline girmesi üzerine yurt savunmasına katılmak için elçilikler, konsolosluklar veya hükümetçe yetkili kılınmış diğer makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazaretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenler (Usulen yapılacak çağrı Türk kanunları ile ilgilinin oturduğu yabancı memleket mevzuatının tesbit ettiği şekillerde, mazeret de askerlik kanunları çerçevesi içinde düşünülecektir).

d) Yurt içinde askere alınmış olup kıtasına sevk edilirken veya kıtalarına katıldıktan sonra yurt dışına kaçıpta ilgili kanunların kabul ettiği süre içinde dönmeyenler.

e) Türk Silâhlı Kuvvetleri mensupları ile askerlik görevini yapmakta olanlardan görev, izin, hava değişimi veya tedavi için yurt dışında bulunupta süresi bittiği halde mazeretsiz olarak üç ay içinde geri gelmeyenler.

f) Türk Vatandaşlığı Kanununun 6, 7 ve 8 inci, Yönetmeliğin 10, 11, 12 nci maddeleri gereğince yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış kişilerden, kesintisiz olarak yedi yıl ve daha fazla Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile maddi ve manevi ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza ettiğine delâlet edecek resmî temas ve işlemleri bulunmayanlar. Bu bend sadece müktesep olarak Türk vatandaşlığını kazanmış olanlara diğer bendler, doğumla (Aslî) ve yetkili makam kararı veya seçme hakkının kullanılması ile Türk vatandaşlığını kazanan (Müktesep) bütün vatandaşlara uygulanır.

(f) bendinde belirtilen haller dışında, yabancı memleketlerdeki Türk vatandaşlarının kaldırılmış 1312 sayılı kanunun 10 uncu maddesinin son bendinde görülen her yıl Türk konsolosluğuna tescil edilme yükümlülüğü nazara alınmamıştır. Bu maddenin "ç" "d" ve "e" bendlerine göre karar verilebilmesi için Millî Savunma Bakanlığının İçişleri Bakanlığına diğer bendler için de doğrudan doğruya İçişleri Bakanlığının Bakanlar Kuruluna teklifi şarttır.

(g)* Yurt dışında bulunup da Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği (Türk Ceza Kanununun 2 nci kitabının 1 inci bap, 1 inci fasıl ve 2 nci fasıl hükümleri içinde yer alan maddeler ile Askeri Ceza Kanunu'nun aynı amaca yönelik hükümleri, silâh kaçakçılığı veya benzerî suçlar) hangi yolla olursa olsun kanunların suç saydığı şekilde iktisadî ve malî güvenliği aleyhinde (mal, döviz, altın, uyuşturucu madde, hileli vergi kaçakçılığı veya benzeri) faaliyetlerde bulunmaktan sanık olarak haklarında yetkili Cumhuriyet Savcıları veya Askerî Savcılarla soruşturma açılan veya yurt içinde bu tür faaliyetlerde bulunup da haklarında soruşturma açılmasından önce veya sonra her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkmaları nedeniyle, haklarında kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına veya hükmün infazına imkân bulunamayan ve gelmesi için yapılan duyuruya rağmen 3 ay içinde, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde 1 ay içinde yurda dönmeyen yukarıdaki bentte sayılan sanık veya hükümlü hakkında Türk vatandaşlığını kaybettirme işlemi yapılabilmesi için:

1 — Sanık hakkında, yurt dışında bulunması nedeniyle, kamu davası açılmasına imkân bulunmadığının Cumhuriyet Savcılıkları veya Askerî Savcılıklarca bildirilmesi,

2 — Yurt dışında bulunması nedeniyle sanığın savunmasının tesbitine ve davanın sonuçlandırılmasına imkân bulunmadığına ilgili mahkemece karar verilmesi,

3 — Hükümlü hakkında, yurt dışında bulunması nedeniyle verilmiş olan hükmün infazına imkân bulunmadığının Cumhuriyet Savcılıkları veya Askerî Savcılıklarca bildirilmesi şarttır.

(*) Türk Vatandaşlığı Kanununun 25. maddesinin mülga "g" bendi bakımından yürürlükten kalkmış olmakla beraber, 26. madde için geçerliliğini korumaktadır (3808 s. K. m. 1; Yönt. m. 37 II).

Yukarıda belirtilen durumlarda ilgili Cumhuriyet Savcısı veya Askerî Savcı sanığın tam kimliği ve nüfusta kayıtlı olduğu yer ile tesbit edilen yurtdışı adresini ve isnat olunan suçu veya hükümlülerle ilgili olarak infazın yapılamayış nedeniyle ilgili yazıyı veya mahkemenin sanığın yurt dışında bulunması nedeniyle ceza kovuşturmasının yapılamayacağı konusundaki karar örneğini ilgisine göre Adalet Bakanlığına veya Millî Savunma Bakanlığına gönderirr. Adı geçen Bakanlıklar intikal eden bilgi ve belgeleri ilgili hakkında 403 Sayılı Kanunun 25 inci maddesine eklenen son fıkra gereğince 35 inci maddenin birinci fıkrasının uygulanması konusundaki görüşlerini de belirtmek suretiyle İçişleri Bakanlığına gönderirler.

İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünde dosya incelenir. Varsa eksiklikleri tamamlattırılır. İlgilinin aile kayıt örneği de getirtilerek dosyaya eklenir. Maddede kayıp işlemi için öngörülen bütün unsurların tamam olduğu anlaşıldıktan ve sanığın malları hakkında yapılacak işlem hakkındaki İçişleri Bakanlığı görüşü de tespit edildikten sonra sanığa yurda dönmesi için duyuru yapılır.

Duyuru, bilinen yurt içi ve yurt dışı adreslerine gönderilecek bir yazı ve aynı zamanda Resmî Gazete ile ilân suretiyle yapılır. Yurt dışı adresi belirli değil ise ilân Hükümet Bildirisi olarak TRT Radyo veya Televizyonlarında iki defa üst üste yayımlanır. Kanunda gösterilen süreler en son ilân tarihinden itibaren işlemeye başlar.

Sanığın mallarının tasfiyesini gerektiren hallerde bloke işlemine esas olmak üzere malların tesbiti ve bu mallar üzerinde yapılacak işlemlerin durdurulması için İçişleri Bakanlığınca durum Maliye ve Gümrük Bakanlığı ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğüne bildirilir.

Kanunen belirli süreler içinde sanık yurda döneceğini bildirdiği takdirde kayıp işlemi derhal durdurulur. Bu yolda bir başvuru alan bütün dış temsilciliklerimiz ve ilgili makamlar en seri vasıta ile durumu İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne bildirirler.

Kanunda öngörülüp ilanda belirtilen sürenin geçmesine rağmen sanık yurda dönmez veya döneceği yolunda bir bildirimde bulunmazsa, Bakanlar Kurulu Kararı alınarak gereği yapılır. Bakanlar Kurulunca malların tasfiyesine karar verilmiş olması halinde tüm malları bloke edilerek karar aleyhinde Danıştay'a başvurma süresi geçtikten ve Danıştay'a davâ açılmadığı anlaşıldıktan sonra Maliye ve Gümrük Bakanlığınca tasfiye işlemine başlanır.

h) Herhangi bir yolla yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazanmış olup kesintisiz olarak en az 7 yıl süreyle Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza etmek istediğine delalet edecek resmî temas ve işlemlerde bulunmayan.

Kişilerin Türk vatandaşlığını kaybettiklerine göre İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verilebilir.

İlgilinin Türkiye'de gayrimenkullerin veya işyerlerinin bulunması, ailesinden bir kısmının Türkiye'de oturması, ilgilinin bunlarla bağlılığını sürdürerek bu süre içinde zaman zaman yurda gelip gitmesi, şahsî ve medenî halinde meydana gelen değişikliklerle diğer nüfus olaylarını yetkili makamlara bildirmesi ve askerlik işlemlerini yaptırması halinde Türkiye ile ilgi ve bağlılığını kesmediği ve Türk vatandaşlığını korumak istediği anlaşılır.

(Bakanlar Kurulu, ülkenin bütününde veya bir bölümünde sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilân edilmiş olması halinde, (g) bendine göre vatandaşlığımızı kayıp işlemine tâbi tutulanlar hakkında 403 sayılı Kanunun 35 inci maddesinin birinci ve yönetmeliğin 48 inci maddesinin birinci fıkrası hükümlerinin uygulanmasına karar verebilir.)*

Çıkarma:

Madde 37 — Yurt dışında bulunupta Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği (Türk Ceza Kanununun 2 inci kitabının 1 inci bap, 1 inci fasıl ve 2 inci fasıl hükümleri içinde yer alan maddeler ile Askerî Ceza Kanununun aynı amaca yönelik hükümleri, silâh kaçakçılığı veya

(*) Bu fıkra yürürlükten kalkmıştır (3808 s. K. m. 1).

benzeri suçlar) ile hangi yolla olursa olsun, kanunların suç saydığı şekilde iktisadî veya malî güvenliği aleyhinde (mal, döviz, altın, uyuşturucu madde, hileli vergi kaçakçılığı veya benzeri) faaliyetlerde bulunmaktan sanık olarak haklarında yetkili cumhuriyet savcıları veya askerî savcılarca soruşturma açılan veya yurt içinde bu tür faaliyetlerde bulunupta haklarında soruşturma açılmasından önce veya sonra her ne suretle olursa olsun, yurt dışına çıkmaları nedeniyle haklarında kamu dâvası açılmasına veya ceza kovuşturmasına veya hükmün infazına olanak bulunmayan ve gelmesi için yapılan duyuruya rağmen savaş, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay içinde yurda dönmeyen vatandaşlığımızı sonradan (Müktesep) kazananlar Bakanlar Kurulu Kararı ile vatandaşlıktan çıkarılabilirler.

Yukarıdaki hükmün uygulanmasında 36 ncı maddenin (g) bendindeki usullere göre işlem yapılır.

Bu hüküm Türkiye savaş halinde iken aslî vatandaşlarımız hakkında da uygulanabilir.

III

SEÇME HAKKI İLE KAYIP

Uygulama alanı:

Madde 38 — Seçme hakkı ile kayıp Türk vatandaşlığını çeşitli sebeplerle kazanmış çocuklarla evlenme ile Türk vatandaşı olmuş kadınlara uygulanır ve hiçbir makamın tasarrufuna ihtiyaç göstermeden, iradesini açıklamakla hüküm ifade eder.

Bir kimseye bağlı olarak kazanılan vatandaşlığın kaybı:

Madde 39 — Aşağıdaki Türk vatandaşları Türk Medenî Kanununa göre reşit olmalarından başlayarak iki yıl içinde Türk vatandaşlığından seçme hakkını kullanmak sureti ile ayrılabilirler:

a) Analarına bağlı olarak doğumla Kanunun (1) inci, Yönetmeliğin (4) üncü maddeleri gereğince Türk vatandaşı oldukları halde doğumla veya sonradan yabancı babalarının vatandaşlığını kazananlar.

b) Kanunun (3) üncü, Yönetmeliğin (6) ncı maddeleri gereğince evlâtlığa alınmakla Türk vatandaşı olanlar.

c) Kanunun (4) üncü, Yönetmeliği (7) nci maddeleri uyarınca doğum yeri esasına göre Türk vatandaşı oldukları halde sonradan ana ve babasının vatandaşlığını kazananlar.

ç) Kanunun 12, 14, 16, 17, 18, Yönetmeliğin 12, 19, 22, 25, 26, 27 nci maddelerine göre herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış olan ana ve babalarına bağlı olarak Türk vatandaşı olanlar.

Bu madde hükümlerine göre vatandaşlıktan ayrılma, ilgiliyi vatansız bırakacaksa bu hak kullanılamaz.

Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadının seçme hakkı ile ayrılması:

Madde 40 — Kanunun 5 inci Yönetmeliği 8 inci maddeleri gereğince evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadınlar, evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yıl içinde Türk vatandaşlığından ayrılabilirler. Ancak bu suretle Türk vatandaşlığının kaybı, kadının evlenmeden önceki vatanadaşlığını muhafaza etmesine veya Türk vatandaşlığını evlenme ile kazanmasından dolayı eski vatandaşlığını kaybetmişse bu madde uyarınca ayrılması ile eski vatandaşlığına dönebilmesi imkânına bağlıdır. Evliliğin sona ermesi sebebi ile Türk vatandaşlığından ayrılışın kendisini vatansız hale getirmemesi lâzımdır.

Yapılacak işlem:

Madde 41 — Yukarıdaki 39 ve 40 ıncı maddelere uygun olarak seçme hakkı ile kayıp için

hiçbir yetkili makam tasarrufu istenmemekle beraber müraacaatı alan idare makamları ve konsolosluklar, adı geçen maddelerin aradığı şartları tesbit ve vatansız kalmayacaklarını isbat eden belgeleri eklemek sureti ile ilgiliye ait düzenlenecek dosyayı İçişleri Bakanlığına gönderirler. Bakanlık Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü nüfus kayıtlarına kayıp şerhlerini vermek üzere ilgili valiliğe sevkeder. Yukarıda sözü edilen maddelere uymayan veya vatansız kalacakları anlaşılan hallerde müracaat makamları İçişleri Bakanlığına intikal ettirmeden bu hakkın kullanılmayacağını ilgiliye tebliğ ederler.

IV

KAYBIN SONUÇLARI

Türk vatandaşlığını kaybeden ve Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilenlerin hukukî durumu

Madde 42* — Bu Kanun gereğince Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler, kayıp tarihinden başlayarak yabancı muameleşine tâbi tutulurlar. Türkiye'de ikamet, seyahat, taşınmaz mal edinme, ferağı, miras ve çalışma gibi konularda, Türk kanunlarının yabancılara tanıdığı haklardan yararlanabilirler.

Ancak, doğumla Türk vatandaşlığını kazanmış olup da, sonradan Bakanlar Kurulundan izin almak suretiyle, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişiler ve bunların kanunî mirasçıları, Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliği ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, Türkiye'de ikamet, seyahat, çalışma, yatırım, ticarî faaliyet, miras, taşınır-taşınmaz mal satın alma, ferağı, kiralama gibi konularda, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler.

Bu kişilere istekleri üzerine, yurt dışında Türk temsilcilikleri, yurt içinde ise, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ile İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüklerince, bu durumlarını gösteren bir belge verilir. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce örneği hazırlanarak bastırılan ve düzenlenmesine ilişkin esasları belirlenen bu belgenin, Kanunun 29. maddesinde belirtilen konulara ilişkin işlemler sırasında ibraz edilmesi zorunludur.

Bu şekilde hakları saklı tutulan kişinin ölümü halinde, kanunî mirasçıları verâset ilâmı ile belirlenir.

Bu kişilerin ülkede ikamet, seyahat, çalışma, yatırım, ticarî faaliyet, miras taşınır-taşınmaz mal iktisabı ile ferağı gibi konularda kendilerine tanınan haklar konusundaki işlemler, yürürlükte bulunan mevzuat çerçevesinde, ilgili kurum ve kuruluşlarca yürütülür.

Türk vatandaşlığının iptali ile, vatandaşlıktan çıkarmanın sonuçlarını belirten 11.2.1964 tarih ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 33 ve 35, Yönetmeliğin 46 ve 48. maddeleri hükümleri saklıdır.

Evlenme ile Türk vatandaşlığını kaybeden kadının evlenmeden önceki küçük çocukları:

Madde 43 — Kanunun 19 ve Yönetmeliğin 29 uncu maddeleri gereğince yabancı ile ev-

(*) Resmî Gazete'de yayımlanmadığı anlaşılan, bu değişiklik metni, *Sargın* Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye'de Taşınmaz Mal Edinmeleri ve Sınırlı Aynî Haklardan Yararlanmaları, Ankara-1997, s. 185-186'dan alınmıştır.
Yürürlükten kalkan metin:
"Kaybedenlerin hukukî durumu:
Kanun ve bu yönetmelik hükümlerine göre genel olarak Türk vatandaşlığını kaybeden kişiler, kayıp tarihinden başlayarak yabancı işlemine tabi tutulurlar. Türkiye'de ikamet, taşınmaz mal edinme, ferağ, miras ve çalışma gibi konularda ancak Türk kanunlarının yabancılara tanıdığı haklardan faydalanabilirler. Vatandaşlığın iptali ile çıkarmanın sonuçlarını belirten 1/2/1964 tarihli ve 403 sayılı kanunun 33 ve 35 inci, yönetmeliğin 46 ve 48 inci maddeleri hükümleri saklıdır."

lenmek sureti ile Türk vatandaşlığını kanun yolu ile kaybeden kadının bu evlenmeden önceki küçük çocukları, aşağıdaki hallerden birisinin bulunması ile analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler:

a) Babanın ölmüş bulunması,

b) Babanın belli olmaması,

c) Babanın vatansız olması.

Bu madde gereğince Türk vatandaşlığının kaybı, çocuk onbeş yaşından büyükse kendisinin yazılı muvafakatına bağlıdır.

Bu kayıp çocukları vatansız kılacaksa Türk kalırlar.

Çıkmanın eş ve çocuklara etkisi:

Madde 44 — Vatandaşlıktan çıkma eşin vatandaşlığını etkilemez. Ancak Türk vatandaşlığından çıkan babanın küçük çocukları;

a) Ananın ölmüş bulunması,

b) Ananın yabancı olması,

c) Velâyetin babada bulunması

hallerinde babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler.

Vatandaşlıktan çıkan ananın küçük çocukları:

Madde 45 — Ananın yalnız olarak Türk vatandaşlığından çıkması, küçük çocukların vatandaşlığına tesir etmez. Ancak vatandaşlıktan çıkan ananın küçük çocukları,

a) Babanın ölmüş bulunması,

b) Babanın belli olmaması,

c) Babanın yabancı olması,

ç) Velâyetin anada bulunması

hallerinde, analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler. Baba veya analarına bağlı olarak vatandaşlığın kaybı, çocuk onbeş yaşından büyükse yazılı muvafakatına bağlıdır.

Yukarıdaki hükümler gereğince vatandaşlığın kaybı çocukları vatansız kılacaksa çocuklar Türk kalırlar, çocuğun muvafakat etmediği veya kayıpla, ana ile birlikte ananın kazandığı vatandaşlığı kazanması mümkün olmadığı ve vatansız kaldığı takdirde kayıp vukubulmaz.

İptalin neticesi

Madde 46 — Türk Vatandaşlığı Kanununun 24 üncü, Yönetmeliğin 35 inci maddeleri gereğince vatandaşlığa alınma kararı iptal edilen kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan eş ve çocukları hakkında da bu iptal hüküm ifade eder. Yani iptal kararı ilgili ile birlikte ve ona bağlı olarak Türk vatandaşı olmuş eş ve çocuklara da sirayet eder, ancak vatandaşlığa kabulleri tarihinden başlayarak yapmış oldukları muameleler bakımından iptal kara- nın hükümleri geriye yürümez.

Bakanlar Kurulunca vatandaşlığı iptal edilenlerin kararında, ilgililerin mallarının tasfiyesi ile kendilerinin sınır dışı edilmeleri belirtilmişse bu gibiler en geç bir yıl içinde, Türkiye'deki mallarını tasfiye ederek ikametgâh ve iş merkezlerini yurt dışına nakil ve memleketi terk etmek zorundadırlar. Aksi halde malları Hazinece satılarak bedelleri nam ve hesaplarına millî bir bankaya yatırılır ve kendileri de sınır dışı edilir. İptal kararı alınınca Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü, mal tasfiyesi ve sınır dışı işlemleri olacaksa bu kararın birer örneklerini gereği yapılmak üzere Maliye Bakanlığına ve Emniyet Genel Müdürlüğüne gönderir ve ilgili valiliği de haber eder.

Haklarında iptal kararı verilenler bu karar aleyhine Danıştay'a başvurdukları takdirde, mallarının tasfiyesi ve sınır dışı işlemleri dâva sonuna bırakılır.

Kaybettirme ve çıkarmanın etkisi:

Madde 47 — Genel olarak vatandaşlığı yetkili makam kararı ile kaybettirme ve çıkarma şahsîdir. İlgilinin eşi ve çocuklarına etki yapmaz.

Çıkarmanın neticesi:

Madde 48 — Kanunun 26 ncı ve bu Yönetmeliğin 37 nci maddeleri gereğince Türk vatandaşlığından çıkarılan kişilerin Türkiye'de bulunan malları, Hazinece tasfiye edilir ve bedelleri nam ve hesaplarına millî bir bankaya yatırılır (Türk Vatandaşlığı Kanunu yurt içinde bulunan hiçbir vatandaşın çıkarılmasını terviç etmediğinden vatandaşlıktan çıkarılan kişiler mutlaka yurt dışındadırlar). Malların tasfiyesi için 46 ncı maddede olduğu gibi Maliye Bakanlığı haberdar edilir ve çıkarma kararı konsolosluklar aracılığı ile ilgiliye resmen duyurulur.

Vatandaşlıktan çıkarılan kişiler çıkarma kararı aleyhine Danıştay'a başvurdukları takdirde mallarının tasfiyesi dâva sonuna kadar yapılamaz. Çıkarma kararının ilgiliye tebliğinden ve Resmî Gazete ile yayımlanmasından önce Türkiye'ye dönenler hakkında vatandaşlıktan çıkarma işlemi durdurulur.

Türk vatandaşlığından çıkarılanlar hiçbir şekilde yeniden Türk vatandaşlığını kazanamazlar ve Türkiye'de yerleşmemek ve genel hükümlere tabi olmak şartı ile Türkiye'ye gelebilirler.

Seçme hakkı ile ayrılanların eş ve çocukları:

Madde 49 — Bu yönetmeliğin vatandaşlıktan çıkmanın sonuçlarını düzenleyen 44 ve 45 inci maddeleri, 38 ve 39 uncu maddeler uyarınca seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan kişilerin eşleri ve küçük çocukları hakkında da uygulanır.

Küçük çocuklar:

Madde 50 — Bir Türk erkekle evlenmek sureti ile bu Yönetmeliğin 8 inci maddesi uyarınca Türk vatandaşlığına geçen analarına bağlı olarak 22 nci madde gereğince Türk vatandaşlığını kazanan küçük çocuklar, kadının 40 ıncı maddeye uygun olarak evliliğin son bulmasından sonra seçme hakkını kullanmak sureti ile Türk vatandaşlığından ayrılması halinde keza analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler.

Kadına Türk vatandaşlığını kazandıran evlenmeden olan küçük çocukları 45 inci maddede belirtilen şartlarla seçme hakkını kullanan analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybederler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türk vatandaşlığını isbatı ve yargı yolu

İspat:

Madde 51 — Türk vatandaşlığının ısbatı herhangi bir şekle tâbi tutulmamıştır. Her türlü belge ve resmî kayıtlarla benzeri, aksi sabit oluncaya kadar ilgilinin Türk vatandaşı olduğuna karine teşkil eder. Aşağıdaki kayıt ve belgeler (Hemen her vatandaşta bulunacağı için) başlıca vatandaşlık ispat vasıtası kabul edilmiştir:

a) Türkiye Cumhuriyet nüfus sicili kayıtları,

b) Nüfus hüviyet cüzdanları,

c) Pasaport ve pasaport yerine geçen belgeler,

ç) Türk konsolosluklarınca verilmiş vatandaşlık ilmühaberleri.

İdarî makamlar:

Madde 52 — Bir kimsenin Türk vatandaşı olup olmadığı hakkında resmî Türk makam ve dairelerince tereddüde düşüldüğü takdirde anlaşmazlığı, kanun, yönetmelik ve uyrukluk anlaşmaları çerçevesi içinde halletmek için konu İçişleri Bakanlığından sorulur. Bu Bakanlık Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü, Vatandaşlık Şubesi Tetkik Bürosu* gereken incelemeyi yapar ve kararını genel müdürlüğün onayına sunduktan sonra ilgili yere karşılık verir.

YARGI YOLU

Danıştay:

Madde 53 — Vatandaşlık hakkında yetkili idare makamlarınca verilen her türlü kararlar aleyhine ilgililerce Danıştay'da dâva açılabilir.

Diğer yargı organları:

Madde 54 — Danıştay dışında her türlü yargı organı önünde herhangi bir dâva münasebeti ile, bir kimsenin Türk vatandaşı olup olmadığı iddia edilir ve ilgili organ tarafından tereddüde düşülürse bu husus İçişleri Bakanlığından sorulur ve 52 nci maddedeki usule göre varılan netice en geç bir ay içinde ilgili yere bildirilir.

İçişleri Bakanlığınca verilen kararın dâvaya bakmakta olan mahkemece taraflara tebliğinden başlayarak bir ay içinde ilgililerce Danıştay'a başvurulmadığı takdirde Bakanlık kararı kesinleşir. İçişleri Bakanlığı kararına uyulmayarak taraflardan biri Danıştay'a başvurursa bakılmakta olan dâva, 403 sayılı kanunun 41 inci maddesi esaslarına uyularak Danıştay kararına kadar durdurulur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Evlenmede vatandaşlıkla ilgili beyan:

Madde 55 — 8 ve 29 uncu maddelerdeki beyanlar,

a) Evlenme, evlendirmeğe yetkili Türk makamları önünde yapıldığı takdirde evlenme akdinin yapıldığı sırada o makama,

b) Evlenme, evlendirmeğe yetkili yabancı makamlar önünde yapıldığı takdirde evlenmeyi tescil ile görevli Türk makamlarına, evlenme akdinden başlayarak bir aylık süre içinde yazılı olarak yapılır. (a) ve (b) bendlerine uygun olarak yapılan beyanı alan makam, evlenmenin tesciline ait işlemli evrak ile birlikte bunu ilgili nüfus memurluğuna gönderir. Nüfus memurluğu da başka bir emir ve karar beklemeden nüfus siciline kaydederek, ayrılan kadına kayıp şerhi, Türk vatandaşı olan kadına da nüfus hüviyet cüzdanı verir ve İçişleri Bakanlığına bildirir.

Seçme hakkını kullanma şekli:

Madde 56 — Türk Vatandaşlığı Kanununun 12, 13, 27, 28 inci, Yönetmeliğin 18, 19, 20, 39 ve 40 ıncı maddeleri gereğince seçme hakları İçişleri Bakanlığına gönderilmek üzere ma-

(*) Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Vatandaşlık Şubesi (3152 sayılı K. m. 8).

hallin en büyük mülkiye âmirliğine ve yabancı memleketlerde de Türkiye elçilik ve konsoloslıklarına yazılı bildiride bulunmak sureti ile yapılır.

Maddi hataların düzeltilmesi:

Madde 57 — Türk Vatandaşlığı Kanununa göre vatandaşlığın kazanılması, kaybettirilmesi, iptal ve çıkarma gibi yetkili makamlarca alınan kararlarda maddi bir hata bulunduğu sonradan anlaşılırsa, bu kararı veren makam düzeltme veya değiştirme kararı alabilir.

Resmî Gazete'de yayım:

Madde 58 — Türk vatandaşlığının kazanılması, kaybı, iptali, kaybettirme ve çıkarma kararları, ilgilinin İçişleri Bakanlığının teklifindeki tam hüviyetleri ile Resmî Gazete'de yayımlanır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Son hükümler

Kaldırılan kanunlar:

Madde 59 — 11/2/1964 tarihli ve 403 sayılı kanun, 46 ncı maddesi ile vatandaşlıkla ilgili bazı önemli kanun ve hükümleri saklı tutmuş, diğerlerini yürürlükten kaldırmıştır.

A – Saklı kalanlar:

1 — Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Haricine Çıkarılmasına dair 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı kanun,

2 — 431 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin değiştirilmesi ve aynı kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında 16 Haziran 1952 tarihli ve 5958 sayılı kanun,

3 — 14/6/1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanununun vatandaşlıkla ilgili ve göçmenlere uygulanan hükümleri.

B — Kaldırılan kanunlar:

1 — Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebasının Türk Vatandaşlığından İskatı hakkında 23/5/1927 tarihli ve 1041 sayılı kanun,

2 — 23/5/1928 tarihli ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu,

3 — 11/2/1964 tarihli ve 403 sayılı kanuna aykırı diğer hükümler.

Kayıp kişiler:

Madde 60 — Türk Vatandaşlığı Kanunu geçici iki madde ile kayıp kişiler ve 1312 sayılı kanuna göre iskat edilenler hakkında hükümler koymuştur. Buna göre,

1 — Millî Mücadeleden sonra "Avdeti gayri caizdir." şerhini havi Büyük Millet Meclisi Hükümeti veya işgal devletlerinin İstanbul temsilcileri tarafından verilen pasaportlarla veya hiçbir belgesi olmaksızın Türkiye'den 1930 yılının (Türk ve Yunan hükümetleri arasında imza edilen Ankara Mukavelenamesi tarihi) sonuna kadar ayrılmış bulunup da halen ölü veya sağ oldukları bilinmeyen ve sadece nüfus sicillerinde kayıtlı bulunan kişiler 403 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 22/5/1964 tarihinde Türk vatandaşlığını kaybetmiş sayılırlar.

Bütün nüfus daireleri bu gibi siciller üzerinden araştırıp gerekli soruşturmayı yaptıktan sonra durumları bu maddeye uyanların nüfus kayıtları hizasına "403 sayılı kanunun geçici 1 inci maddesine göre vatandaşlığı kaybetmiştir" şerhini verecekler ve listesini valilikler yolu ile İçişleri Bakanlığına göndereceklerdir.

Eskiden iskat edilenler:

2 — 403 sayılı Kanunun yurt içinde bulunan bütün vatandaşlarla doğumla Türk vatandaşı olanları vatandaşlıktan çıkarmamayı ve Tabiiyeti Osmaniye Kanunnâmesi ile 1312 sayılı kanun hükümlerine göre çıkarma sebebi olan eylemleri yetkili makam kararı ile kaybettirme işlemine tabi tutmayı ve çıkarmayı da 26 nci maddesi ile bir sebebe bağlamayı öngördüğünden adı geçen iki kanuna göre vatandaşlıktan iskat edilmiş doğuştan Türk vatandaşı (Aslî) kişiler için 22 Mayıs 1964 tarihinden başlayarak bir yıl içinde yeniden Türk vatandaşlığına alınma isteğinde bulunmaları hakkını tanımıştır.

Geçici 2 nci madde ile verilen bir yıllık süre içinde İçişleri Bakanlığına başvuran doğuştan Türk vatandaşı olup da iskat edilmiş bulunanların vatandaşlığa alınmasında sakınca görülmezse haklarında kanunun 8 inci, yönetmeliğin 12 nci maddesi uygulanır. Bu hüküm sonradan Türk vatandaşlığı kazanmış (Müktesep) kişilere ve özel kanunlarla iskat edilmiş bulunanlara uygulanamaz.

Müracaatlar üzerine İçişleri Bakanlığı Yönetmeliğin 12 ilâ 17 nci maddeleri uyarınca işlem yapar.

Ek Geçici Madde 1 — 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre Türk vatandaşlığından iskat edilmiş veya herhangi bir nedenle vatandaşlığımızı kaybetmiş bulunan doğuştan Türk vatandaşı olan kişilerin bu Kanunun yürürlük tarihinden itibaren iki yıl içinde yeniden Türk vatandaşlığına girmek istemeleri ve vatandaşlığa alınmalarında bir sakınca görülmemesi halinde haklarında 403 sayılı Kanunun 8 inci ve Yönetmeliğin 12 nci maddesi hükümleri uygulanır. Bu hüküm sonradan Türk vatandaşlığını kazanmış (müktesep vatandaş) kişilere uygulanmaz.

Başvurular üzerine İçişleri Bakanlığı Yönetmeliğin 12 ve 17 nci maddesi uyarınca işlem yapar.

Ek Geçici Madde 2 — 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun yürürlüğe girdiği 22/5/1964 tarihinden bu kanunun yürürlüğe girdiği 17/2/1981 tarihine kadar Türk anadan doğan ve doğumla Türk vatandaşlığını kazanamayan küçükler, ana, baba ya da yasal temsilcilerinin başvurmaları halinde analarına bağlı olarak doğumlarından başlayarak Türk vatandaşı olurlar. Ancak ana, baba veya yasal temsilcilerinin başvurmamaları halinde Türk Medenî Kanununa göre çocuk reşit olmasından itibaren 3 yıl içinde seçme yolu ile Türk vatandaşlığını kazanma hakkına sahiptir.

Bu durumda çocukların ana, baba ya da yasal temsilcileri bir dilekçe ile bulundukları yer vali veya kaymakamlıklarına yurt dışında yetkili Türk konsolosluklarına başvururlar.

Dilekçelerine çocuğun vatandaşı olduğu Devlet makamlarından verilmiş tam künyesini gösteren kimlik cüzdanının Türkçe tercümesini de eklerler. Vali veya kaymakamlıklarca bu dilekçeler nüfus idarelerine havale edilir. Nüfus idareleri çocuğun annesi bulunduğu yerde kayıtlı ise, çıkaracağı aile kayıt örneğini de müracaata ekleyerek doğruca İçişleri Bakanlığı Nüfus İşleri Genel Müdürlüğüne gönderir. Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü Vatandaşlık Şubesinde gerekli işlemler yapıldıktan sonra Türk vatandaşlığını kazananlar hakkında tescil fişi doldurularak gereği yapılır.

Yürürlük:

Madde 61 — Bu yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme:

Madde 62 — Bu Yönetmeliği İçişleri Bakanı yürütür.

★

İSKÂN KANUNU*

Kanun No. 2510 Kabul Tarihi: 14.6.1934

Madde 3 (2848 ve 3657 sayılı kanunla muaddel) — Türkiye'de yerleşmek maksadiyle dışardan münferiden gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliğinin mütalâası alınmak şartiyle Dahiliye Vekilinin emri ile ve müçtemian gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin mütalâası alınmak şartiyle Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliğinin emriyle kabul olunurlar. Bunlara muhacir denir.

Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararıyle tesbit olunur.

Türkiye'de yerleşmek maksadiyle olmayıp bir zaruret ilcasiyle muvakkat oturmak üzere sığınanlara mülteci denir. 4 üncü maddede yazılı sebepler bulunmayan mülteciler Türkiye'de yerleşmek isterlerse ve bunu yazı ile bulundukları yerin en büyük idare âmirine bildirirlerse haklarında Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliğince muhacir muamelesi yapılır.

Öbür mülteciler için Dahiliye Vekilliğince haklarında Vatandaşlık Kanunu ahkâmı tatbik olunur.

Muhacirlerin alınma yolları Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliğince mültecilerin ise Dahiliye Vekilliğince yapılacak talimatnâmelerde tesbit olunur.

Türkiye'de yerleşmek maksadiyle ve Hükümetten iskân yardımı istememek şartiyle dışarıdan gelmek isteyen Türk soyundan olan kimseler Hariciye, Dahiliye ve Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliklerince müştereken tesbit olunacak şekiller dahilinde konsoloslarımızın verecekleri muhacir vizesiyle Türkiye'ye gelirler ve serbest olarak kabul olunurlar. Bu yolda geleceklerin pasaportlarına muktazi meşruhat verilir.

İcra Vekilleri Heyeti bu madde hükümlerinin hangi yerler halkına tatbik olunacağını tâyin ve tesbit eder.

Madde 4 — A: Türk kültürüne bağlı olmayanlar,

B: Anarşistler,

C: Casuslar,

Ç: Göçebe çingeneler,

D: Memleket dışına çıkarılmış olanlar

Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar.

Madde 5 — Hususî bir ahit dolayısiyle Türkiye'ye mecburî olarak gelenler yapılan muahede hükümlerine ve Hükümetçe verilen kararlara göre alınırlar.

Madde 6 — A: Muhacirler sınırlardan girdikleri veya nakil vasıtasından çıktıkları yerin en büyük mülkiye memuruna kendilerini ve ailesi fertlerini yazdırıp bir "muhacir kağıdı" alma

(*) RG: 21 Haziran 1934 - 2733.

ve bir vatandaşlığa girme beyannamesi imzalamaya mecburdurlar. Muhacir kağıdı muvakkat doğum kâğıdı yerine geçer ve bir yıl muteber tutulur.

B: Muhacir olarak alınanlar. İcra Vekilleri Heyeti kararıyle, hemen vatandaşlığa alınırlar. Küçükler, baba ve analarına veya hısımlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler, yaşına bakılmaksızın vatandaşlığımıza geçirilirler.

EK MADDE 33 (3583 sayılı Kanunla eklenmiştir) — Bulgaristan'dan göçe zorlanarak 1.1.1984 tarihinden sonra Türkiye'ye gelerek yerleşmek isteyen Türk soylu kişiler 14.6.1934 tarihli ve 2510 sayılı Kanun hükümlerine göre Türk kültürüne bağlı serbest veya iskânlı göçmen sayılır ve bunlar hakkında mezkûr Kanunda hüküm bulunmaması halinde 17.3.1982 tarihli ve 2641 sayılı Kanun hükümleri (2 nci, 3 üncü, 4 üncü ve 5 inci maddeler hariç) kıyasen uygulanır.

★

HİLAFETİN İLGASINA VE HANEDAN-I OSMANİ'NİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ MEMALİKİ HARİCİNE ÇIKARILMASINA DAİR KANUN*

Kanun No. 431 Kabul Tarihi: 26 Recep 1342/3 Mart 1340

Madde 1 — Halife hal'edilmiştir. Hilâfet Hükûmet ve Cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen münderiç olduğundan Hilâfet makamı mülgadır.

Madde 2 – Mahlû Halife ve Osmanlı Saltanatı münderisesi Hanedanının erkek, kadın bilcümle azası ve damatlar Türkiye Cumhuriyeti Memaliki dahilinde ikamet etmek hakkından ebediyen memnudurlar. Bu hanedana mensup kadınlardan mütevellit kimseler de bu madde hükmüne tâbidirler.

Madde 3 — İkinci maddede mezkûr kimseler işbu kanunun ilânı tarihinden itibaren âzamî on gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecburdurlar.

Madde 4 — İkinci maddede mezkûr kimselerin Türk vatandaşlık sıfatı ve hukuku merfudur.

Madde 5 — Bundan böyle ikinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti dahilinde emval-î gayrimenkuleye tasarruf edemezler. İlişkilerinin kat'ı için bir sene müddetle bilvekâle mehakim-î devlete müracaat edebilirler.

Bu müddetin mürurundan sonra hiçbir mahkemeye hakkı müracaatları yoktur.

Madde 6 — İkinci maddede mezkûr kimselere mesarif-î seferiyelerine mukabil bir defaya mahsus ve derece-î servetlerine göre mütefavit olmak üzere Hükümetçe tensip edilecek mebaliğ itâ olunacaktır.

Madde 7 — İkinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilindeki bilcümle emval-î gayrimenkullerini bir sene zarfında Hükümetin malûmat ve muvafakati ile tasfiyeye mecburdurlar. Mezkûr emval-î gayrimenkuleyi tasfiye etmedikleri halde bunlar Hükûmet marifetiyle tasfiye olunarak bedelleri kendilerine verilecektir.

Madde 8 — Osmanlı İmparatorluğunda Padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilindeki tapuya merbut emval-î gayrimenkuleleri millete intikâl etmiştir.

Madde 9 — Mülga Padişahlık sarayları, kasırları ve emlâki sairesi dahilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, âsar-ı nefise ve sair bilumum emvali menkule millete intikâl etmiştir.

Madde 10 — Emlâk-ı Hakaniye namı altında olup evvelce millete devredilen emlâk ile beraber mülga Padişahlığa ait bilcümle emlâk ve sâbık Hazine-î Humâyun, muhteviyatları ile birlikte saray ve kasırlar ve mebani ve arazi millete intikâl etmiştir.

Madde 11 — Millete intikâl eden emval-î menkule ve gayrimenkullerin tesbit ve muhafazası için bir nizamname tanzim edilecektir.

Madde 12 — İşbu kanun tarih-î neşrinden itibaren mer'iyül-icradır.

Madde 13 — İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

(*) Düstur: III. 5. İkinci Bası, s. 323.

HİLAFETİN İLGASI VE HANEDAN-I OSMANİ'NİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ MEMALİKİ HARİCİNE ÇIKARILMASINA DAİR OLAN 431 SAYILI KANUNUN 2 nci MADDESİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ VE AYNI KANUNA BAZI MADDELER EKLENMESİ HAKKINDA KANUN*

Kabul No. 5958 Kabul Tarihi: 16.6.1952

Madde 1 — 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı kanunun ikinci maddesi değiştirilmiş ve aynı kanuna aşağıda yazılı maddeler eklenmiştir.

Madde 2 — Mülga Hilâfet ve münderis Osmanlı Saltanatı Hanedanının Padişahlar sülbundan olan erkek âzası ve bunların erkek füruu Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'den transit olarak geçmekten memnudurlar. Bunların dışında kalanlar Türkiye'ye gelebilirler.

Ek Madde 1 — İkinci madde gereğince Türkiye'ye gelebileceklerin müracaatları halinde, Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'de ikamet etmek şartları aranmaksızın vatandaşlığa alınmalarına Bakanlar Kurulu karar verebilir.

Ek Madde 2 — İkinci madde hükmünden istifade edenler bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren umumî hükümler dairesinde mal edinebilirler. Bu suretle Türkiye'de mal edinenlerden, ölenlerin ikinci maddeden istifade edemeyen vârislerine ait hisseler sulh mahkemecesince bir sene içinde tasfiye olunarak tutarı kendilerine ödenir.

Ek Madde 3 — Bu kanuna müsteniden yurda gelmek hakkını haiz olanlar 27 Ağustos 1324 ve 20 Nisan 1325 tarihli iradeler ve 431 sayılı kanun ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin 245 sayılı tefsir kararı gereğince millete intikal etmiş olan bilumum menkul ve gayrimenkul mallar üzerinde miras sebebiyle veya diğer herhangi bir sebeple hak iddia edemezler.

Ek Madde 4 — Türkiye'ye gelenler veya Türk vatandaşlığını iktisap edenler (sultan, hanımsultan, kadınefendi, prens ve prenses) gibi Hanedâna nisbet ifade eden elkab ve unvanları kullanmaktan memnudurlar.

İkinci madde hükmünden istifade edenlerden memnuiyet hilâfına harekette bulunanlar altı aydan iki yıla ve bu unvanları bu kimseler hakkında itizamen kullananlar üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Madde 2 — 431 sayılı kanunun ve diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri ile 5371 sayılı kanun kaldırılmıştır.

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

CUMHURİYETİN 50 nci YILI NEDENİYLE BAZI SUÇ VE CEZALARIN AFFI HAKKINDA KANUN*

Kanun No. 1803 Kabul Tarihi: 15 Mayıs 1974

Madde 8 — 16.6.1952 tarih ve 5958 sayılı kanunla tadil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı kanunun 2, 3, 4 ve 5 inci maddeleri yürürlükten kaldırılmışır. Bu durumdan istifade etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı kanunu tâdil eden 5958 sayılı kanun gereğince kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır.

★

(*) RG: 23 Haziran 1952 - 8142.
(**) RG. 18 Mayıs 1974 - 14890 (Mükerrer).

TERÖRLE MÜCADELE KANUNU*

Kanun No. 3713 Kabul Tarihi: 12 Nisan 1991

Geçici Madde 5 — 403 sayılı Türk vatandaşlığı Kanununun 25 inci maddesinin (g) bendi gereğince Türk vatandaşlığını kaybettirilenlerin bu Kanunun geçici maddeler hükümlerinden istifade edebilmeleri için bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki yıl içinde yurda girişlerinde herhangi bir şart aranmaz ve hudut kapılarından girişleri engellenemez.

★

(*) RG. 12 Nisan 1991 – 20843 (Mükerrer).

MADDE İNDEKSİ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Madde	Sahife	Madde	Sahife
1	3	**80**	3
66	3, 20, 46 vd., 107, 145	**81**	3
67	3	**101**	3
70	3	**125**	48, 143, 145
72	3		

Türk Vatandaşlığı Kanunu

1	45, 51 vd., 65, 127, 136, 151	**25e**	118
2	45, 55 vd., 127, 135, 151	**25f**	50, 119 vd., 122, 127, 141
3	50, 57 vd., 135	**25g**	126
4	45, 50, 59 vd., 61, 127, 135, 151	**25h**	20, 119, 122, 141
5	10, 46, 62 vd., 79, 87, 95, 136, 151	**26**	54, 61, 66, 68, 124 vd., 153
6	71, 73 vd., 83, 110, 119, 136	**27**	66, 97
7	64, 78 vd., 110, 119, 130, 146	**28**	46, 65 vd., 68, 87, 95, 139
8	82 vd., 110, 119, 130, 146	**29**	66, 91, 112, 116, 123, 135
9	75 vd.	**30**	58, 87, 91, 94, 152
10	72 vd., 76, 107, 109, 152	**31**	88, 98, 103, 123
11	82 vd.	**32**	54, 58, 87, 96, 98, 103, 122
12	87 vd., 95, 136	**33**	46, 54, 66, 83, 110 vd., 152
13	46, 87 vd., 136	**34**	54, 116, 123, 128
14	65, 68, 79, 87, 96 vd.	**35**	66, 128 vd., 153
15	46, 85, 88, 112	**36**	54, 58, 87, 98
16	46, 54, 65, 85, 88, 97, 112, 120, 122	**37**	58, 68, 87
17	54, 88	**38**	135, 138, 149
18	88	**39**	138, 146
19	28, 46, 62, 66, 87 vd., 92, 137, 152	**40**	107, 128, 143
20	54, 66, 87, 91, 95, 98, 99 vd., 104	**41**	143, 148
21	99, 105	**42**	63 vd., 93, 115, 136, 152
22	102, 104 vd.	**43**	89, 96, 98, 152
23	100, 102, 139, 152	**44**	110, 152
24	54, 66, 108, 110, 123	**45**	136, 153
25	54, 66, 107, 110, 114, 119, 139	**46**	52
25a	20, 94, 101, 104, 115, 120	**G. m. 1**	123, 131
25b	116	**G. m. 2**	131
25c	117	**Ek. G. m. 1**	83, 131
25ç	117	**Ek. G. m. 2**	87
25d	118		

İskân Kanunu

3	79	**6**	80
4	80	**Ek m. 33**	80
5	155		

ISBN: 975-368-112-7